

דוח מצב
החברה
החודשית
2025

תוכן העניינים

122	השכלה גבוהה	14	דמוגרפיה
126	שיעור בעלי השכלה גבוהה	18	התפלגות האוכלוסייה בישראל
139	התשואה להשכלה האקדמית: תעסוקה ושכר	23	פריסה גאוגרפית של האוכלוסייה החרדית
		26	מצב משפחתי
		28	גודל משפחה ממוצע
		30	פריון ילודה
146	כלכלת משק הבית		
150	מבנה ההכנסות של משק הבית		
154	מבנה ההוצאות		
157	תשלומי מיסים	36	דיון
159	התפלגות ההוצאות על צריכה	40	שיעור בעלי הדירות
161	תרומות	41	שווי הדירות
162	חלוקת משקי הבית לפי עשירוני הכנסה	43	שיעור בעלי המשכנתאות
163	שיעור העוני	46	גובה המשכנתה הממוצע
		48	תשלום שכר הדירה הממוצע
		51	מאפייני הדירות הנרכשות
		65	מקום הדירה
166	דיגיטציה		
170	השימוש באינטרנט		
171	תדירות השימוש באינטרנט		
172	חיבור לאינטרנט בבית	74	תעסוקה
174	חיבור ביתי לאינטרנט לפי מגזר וקבוצות גיל	78	שיעור התעסוקה
175	החזקת מחשב	81	שכר ממוצע
177	החזקת מחשב ביתי לפי מגזר וקבוצות גיל	87	שעות עבודה
178	סוגי השימוש באינטרנט	90	התפלגות ענפית
179	השירותים המקוונים של קופות חולים	93	שכר ממוצע לפי ענפים כלכליים
180	שימוש בווטסאפ	96	שכר שעתי לפי ענפים כלכליים
		99	שיעורי תעסוקה לפי יישובים
		103	שכר לפי יישובים
		106	שיעור תעסוקה לפי זרמים
		110	שכר לפי זרמים
		114	שיעור תעסוקה לפי קבוצות גיל
		118	שכר לפי קבוצות גיל

דוח זה רואה אור הודות לסיוע של כלל צוות המכון, ובפרט בזכות עבודתם המסורה והמקצועית של אדם נשרי, אלעד ראובני וורה קיפאיטקובה מיחידת המחקר והנתונים של המכון, אשר סייעו רבות בניתוח ובעיבוד הנתונים המנהליים. כמו כן, נבקש להודות לעובדי היחידה להנגשת מידע למחקר בלמ"ס ובייחוד לג'וליה וידר, סיגלית מזא"ה, יפעת קלופשטוק, הלן ברוסילובסקי ודייוויד גורדון, על יצירתם והנגשתם של הנתונים הגולמיים שעליהם מבוססים רוב הניתוחים בדוח זה.

כל הזכויות שמורות למכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

הקמת מרכז הנתונים ע"ש וואהל התאפשרה תודות לתמיכה האדיבה של קרן וואהל

מחויבות לנתונים בעולם של איזודאות

הדוח שלפניכם, "דוח מצב החברה החרדית 2025", מוגש לציבור בנקודת זמן בה נתונים הם לא רק כלי עבודה, אלא משמשים כמצפן לניווט במציאות ישראלית סוערת וכתשתית חיונית לקיומו של דיון ציבורי מבוסס ואחראי.

מאז הקמתו של מרכז הדאטה שלנו ופיתוח המודל הייחודי לדיהוי החברה החרדית במאגרי מידע ממשלתיים – מודל שהפך לסימן ההיכר המקצועי של המכון – משמשים הנתונים שלנו מקור מרכזי ומוסמך עבור מקבלי החלטות, גורמי ממשל ואנשי תקשורת. לצד היקף הנתונים הייחודי, המכון מציע גם הקשר ופרשנות אחראית והולמת, שלא נועדה להוכיח נרטיבים או מסקנות מוכנות מראש.

בהקשר זה, אנו עדים למגמה מדאיגה בשנים האחרונות, במסגרתה נתונים וניתוחים כלכליים הנוגעים לחברה החרדית משמשים קמפיינים שנועדו לצייר קבוצת אוכלוסייה שלמה כאיום על עתידה של מדינת ישראל. מול שיח זה, המונע לעיתים מאג'נדה פוליטית או מתפיסת עולם, ניצב המכון כסלע של יציבות מקצועית. המחויבות שלנו היא אחת: הצגת האמת המחקרית, האובייקטיבית והיסודית ביותר, ללא משוא פנים וללא אג'נדה סמויה, על מורכבותה ועל מגבלותיה – ולא כפי שנוח לדמיין אותה.

דוח 2025 חושף תמונה מורכבת, חד־משמעית. הנתונים שאספנו מלמדים כי תהליכי ההשתלבות לא מתרחשים בקו ליניארי וכי הם רגישים לשינויים כלכליים וללגיטימציה חברתית. כך, אנו מזהים תהליכי עומק של חיפוש אחר פתרונות פרגמטיים למציאות משתנה ומאתגרת, לצד הרצון לשמור על ערכי יסוד בזהות החרדית. חיפוש זה מייצר דינמיקה מורכבת ורבתי־פנים. זו משתקפת, למשל, בהצטרפות של קהילות חסידיות למערכת החינוך הממלכתית־חרדית ובגידול המשמעותי במספר התלמידים בה, לצד השבריריות המטרידה בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים, המושפעת ככל הנראה מאי־הסדרה של מעמדם של לומדי התורה בחקיקה.

אנו רואים חשיבות רבה בתפקידנו להמשיך ולהשקיע במחקר, בפיתוח תשתיות נתונים ובניתוח מעמיק, מתוך הבנה שרק ידע המבוסס על עובדות מוצקות יכול לשמש תשתית לקביעת מדיניות אפקטיבית ולחוסן חברתי.

ברצוני להודות מעומק הלב ליהודית מילצקי, ראש המכון, על הובלתה הנחושה ועל החזון שהופך את המכון למוסד בעל השפעה ויושרה מקצועית חסרת פשרות. תודה מיוחדת לד"ר איתן רגב ולצוות הדאטה במכון, על פיתוח המודלים הייחודיים ועל העבודה הקפדנית והמבריקה ההופכת את המספרים היבשים לתמונת מציאות חיה, מדויקת ורלוונטית.

כולי תקווה שדוח זה, המציב מראה אמינה בפני החברה הישראלית, ישמש כלי עבודה מרכזי בעיצוב של עתיד משותף, כזה שיתבסס על הבנה מעמיקה של המציאות – ולא על פחדים, על קיצורי דרך או על הנחות יסוד מיושנות.

בכבוד רב,

אלי פלאי

נשיא קרן פלאי, ומייסד המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

במהלך 76 שנות קיומה עברה מדינת ישראל טלטלות חברתיות, כלכליות וביטחוניות שעיצבו את דמותה ואת אתגריה. השנים הקרובות צפויות להציב בפני החברה הישראלית אתגרים משמעותיים לא פחות.

שנת 2025 מסתיימת כשהחברה החרדית בישראל ממשיכה לעמוד במוקד העניין הציבורי, הפוליטי והכלכלי. נכון לשנה זו, היא מונה כ-1.31 מיליון נפש, המרוכזים בכ-250 אלף משקי בית וחלקה באוכלוסיית המדינה עומד על 12.9% ועל 16% מהאוכלוסייה היהודית בישראל. אורח החיים החרדי נשען על עקרונות דתיים ואידאולוגיים, לצד נורמות וערכים חברתיים ותרבותיים ייחודיים, המשפיעים על כלל תחומי החיים, בהם דיור, חינוך, השכלה, בריאות, תעסוקה, כלכלה ודפוסי הצריכה.

למאפייני הייחודיים של החברה החרדית, ובפרט לקצב הגידול הגבוה המאפיין אותה בעשורים האחרונים, יש השלכות אסטרטגיות רחבות על סוגיות ליבה של מדינת ישראל. מגמות דמוגרפיות, חברתיות וכלכליות בחברה החרדית משפיעות באופן ישיר על מערכות המדינה ומחייבות היערכות מותאמת ותכנון ארוך טווח, שיבטיח את חוסנה החברתי והכלכלי, לטובת המשך קיומה של ישראל כחברה מגוונת ועשירה, יציבה ומשגשגת.

דוח זה מציג תמונת מצב עדכנית של החברה החרדית בשנת 2025. הוא כולל נתונים עדכניים ומגמות ארוכות טווח בתחומי חיים מרכזיים, ובהם דפוסי דמוגרפיים, דיור, תעסוקה, השכלה גבוהה, דיגיטציה, השכלה גבוהה וכלכלת משק הבית. נתונים אלה מציירים קווי מתאר של החברה החרדית בישראל, הנמצאת בתהליכים מתמשכים לשימור מבנים חברתיים וערכים תרבותיים קיימים, תוך תנועה מתונה המתאימה עצמה לדינמיקות המתרחשות בחברה הישראלית ולשינויים המתחוללים בכלכלה ובחברה לאורך זמן.

הנתונים המוצגים בדוח משרתים שתי מטרות אסטרטגיות חשובות. האחת היא הנחת מסד נתונים מקיף ומעודכן המכיל מידע מדויק ככל האפשר על החברה החרדית בתחומים החיוניים לשגשוג כלכלי-חברתי שלה ושל כלל האוכלוסייה בישראל. השנייה היא להעניק לקוראים ולציבור הרחב היכרות מקיפה ומעמיקה עם החברה החרדית ועם מגוון הזרמים המרכיבים אותה ולהעמיק את הבנתם ואת ידיעותיהם על המאפיינים הסוציולוגיים הייחודיים העומדים מאחורי הנתונים היבשים.

רוב המסמכים העוסקים בחברה החרדית מתבססים על איגום של נתונים ומדדים קיימים ממקורות שונים. דוח זה מרחיב משמעותית את בסיס הידע הקיים והוא נשען ברובו על עיבודים מקוריים שבוצעו לקובצי נתונים מנהליים על ידי צוות המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית. קבצים אלו הורכבו ביחידה להנגשת מידע למחקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה והם משלבים נתונים ממגוון רחב של מקורות ממשלתיים, בהם מרשם האוכלוסין, רשות המיסים, משרד החינוך, מוסדות להשכלה גבוהה, המועצה להשכלה גבוהה וקובצי כרמן (נדל"ן).

השימוש במאגרי נתונים מנהליים משולבים מאפשר רמות דיוק ורזולוציה הגבוהות משמעותית מאלו המתאפשרות באמצעות סקרים שונים, בין היתר במדידת רמת ההשכלה האקדמית ונתוני תעסוקה ושכר. כמו כן, הם מאפשרים ניתוח של מגמות ארוכות טווח, כגון פריון הילודה ודפוסי גידול אוכלוסייה.

זיהוי האוכלוסייה החרדית בקבצים אלו בוצע באמצעות אלגוריתם מתקדם שפותח במכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית, המשלב בין משתנים הידועים כמנבאי חרדיות (כגון דפוסי מגורים) לבין שיטות של למידת מכונה, הנשענות על הצלבה של מספר רב של מקורות מידע. שיטה זו מאפשרת זיהוי מדויק במיוחד של השתייכות חרדית וכן סיווג פנימי לפי הזרמים המרכזיים בחברה החרדית – חסידי, ליטאי, ספרדי וחב"ד. לחלוקה זו יש חשיבות אנליטית, בשל ההבדלים המהותיים בין הזרמים. זיהוי זה מבוסס על עבודת מיפוי מקיפה של אלפי מוסדות חינוך, הפועלים כיום או שפעלו בעשור האחרון, תחת פיקוח חרדי וממלכתי-ידי.

יישום מתודולוגיות מתקדמות ושימוש במאגר נתונים מנהלי רחב מאפשרים להעמיק ולהרחיב ממצאים ותחזיות שהוצגו בדוחות קודמים. בעבר הראינו כי זיהוי מדויק של האוכלוסייה החרדית מצביע על כך שחלקה היחסי בכלל האוכלוסייה וקצב גידולה נמוכים מהאומדנים המקובלים. בהתאם, ההערכות שהוצגו בדוחות הקודמים חזו שגודלה העתידי של החברה החרדית בשנת 2065 יהיה נמוך משמעותי מהתחזיות ששימשו עד אז בתכנון המדיניות. בדוח הנוכחי אנחנו מציגים ניתוח משלים של ממצאים אלה בתחומים נוספים, בהם השכלה גבוהה, דיור, פריון, תעסוקה ושכר – להם יש השלכות ישירות על תכנון מדיניות ארוך טווח.

החברה החרדית ב־2025: תמונת המצב והמגמות העיקריות

החברה החרדית היא אחת מקבוצות האוכלוסייה הגדולות, הדינמיות והמשפיעות בישראל. בעשורים האחרונים היא ניצבת בלב הדיון הציבורי, הכלכלי והפוליטי, בשל אורח החיים המובחן שלה, השונה משאר הקבוצות בחברה הישראלית. אורח חיים זה נשען על שלושה עקרונות מרכזיים: כפיפות לדעת תורה, התבדלות מרחבית ותרבותית ומתן חשיבות ללימודי תורה בקרב גברים (מודל "חברת הלומדים"). לצד זאת, האוכלוסייה החרדית היא הטרוגנית ומורכבת ממספר רב של קהילות הנבדלות זו מזו באידאולוגיה, בדפוסי חינוך והשכלה, במבני תעסוקה, בדפוסי מגורים ובמידת ההשתלבות בכלכלה ובחברה הישראלית.

פרק זה מציג תמונת מצב רוחבית של החברה החרדית בישראל בשנת 2025 והוא מציג קריאה אינטגרטיבית של המגמות העולות מהנתונים. החברה החרדית ניצבת כיום בנקודת זמן ייחודית. מחד, זוהי אוכלוסייה גדולה, צעירה ובעלת קצב גידול מהיר, שמרכזיותה הדמוגרפית, החברתית והפוליטית עתידה להתעצם בעשורים הקרובים. מאידך, הנתונים העדכניים מצביעים על כך שהמסלול החברתי-כלכלי של החברה החרדית לא מתפתח באופן ליניארי אלא הוא תנודתי ואינו חסין מבלימה ואף מנסיגה. החברה החרדית נמצאת בתנועה מתמדת בין שימור ערכים ונורמות חברתיות לבין התאמות שהיא נדרשת לעשות בהתאם למציאות החברתית והכלכלית בישראל. כך, ישנם ביטויים ללחצים כלכליים גוברים והולכים, אך תהליכי ההשתלבות הכלכלית הם חלקיים ושבריריים.

בשנת 2025 מונה האוכלוסייה החרדית בישראל כ־1.31 מיליון נפשות, שהם 12.9% מכלל אוכלוסיית המדינה ו־16% מהאוכלוסייה היהודית. זוהי אוכלוסייה צעירה במיוחד: למעלה ממחצית מהחרדים הם בני פחות מ־19 וחלקה של האוכלוסייה החרדית בגילי העבודה עדיין נמוך יחסית, אך צפוי לגדול בעשורים הקרובים. שילוב של מבנה גיל צעיר, שיעורי ילודה גבוהים וקצב גידול מהיר ממצב את החברה החרדית כגורם דמוגרפי מרכזי בעיצוב עתידה של מדינת ישראל.

עם זאת, בניגוד לתחזיות שהיו מקובלות בעבר, הנתונים העדכניים מצביעים על האטה מתונה בקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית, הנובעת בעיקר מירידה מתמשכת בפרייה. מגמות אלו לא מבטלות את המרכזיות הדמוגרפית של החברה החרדית אך הן מחייבות עדכון של הנחות יסוד ארוכות הטווח ששימשו עד כה בתכנון מדיניות בתחומי חינוך, תעסוקה, דיור ותשתיות.

מוסד המשפחה ממשיך לעמוד בלב אורח החיים החרדי והוא משמש עוגן חברתי, תרבותי וערכי. דפוסי של נישואין מוקדמים, פרייה גבוה וגודל משפחה ממוצע הגבוה משמעותית מזה של קבוצות אוכלוסייה אחרות מבטאים את מרכזיותו של ערך המשפחה בחברה החרדית: המשפחה

החרדית הממוצעת היא הגדולה מבין קבוצות האוכלוסייה בישראל וגודלה עומד על 5.08 נפשות, לעומת 2.8 בקרב יהודים שאינם חרדים ו־4.18 במשפחות ערביות.

עם זאת, בשנים האחרונות ניכרת ירידה מתונה אך עקבית בפרייה ובגודל המשפחה הממוצע. מגמה זו אינה מערערת את אידיאל המשפחה הגדולה, אך היא משקפת התאמות זהירות לשינויים כלכליים וחברתיים: יוקר המחיה ההולך וגובר המהווה אתגר עבור משפחות גדולות וכן שינויים באורח החיים החרדי – בראשם העלייה בהיקף השתתפותן של נשים בשוק העבודה, כניסתן למקצועות תובעניים יותר ומודעות גוברת לרווחתן הנפשית והפיזית.

ההשפעות של הלחצים הכלכליים על משק הבית החרדי בולטות במיוחד בתחום הדיור, בו ניכרת תפנית חדה מאז שנת 2022. רכישת דירה אינה נתפסת בחברה החרדית כהחלטה צרכנית בלבד, אלא כאבן דרך נורמטיבית במסלול החיים של משפחות צעירות המבטאת יציבות משפחתית ושייכות קהילתית. על רקע זה, דפוסי רכישת הדירות בחברה החרדית מאופיינים לאורך זמן בביקוש קשיח יחסית שלא מגיב באופן מיידי לתנודות כלכליות. אולם, העלייה החדה במחירי הדיור ובריביות המשכנתאות בשנים האחרונות צמצמה את יכולתן של משפחות צעירות לממש דפוס זה והביאה לירידה מתמשכת במספר הדירות הנרכשות על ידי משקי בית חרדיים, בפרט בקרב זוגות צעירים. ירידה זו משקפת מגבלה כלכלית שהולכת ומחריפה ומערערת את יכולתם של משקי בית צעירים לממש דפוס דיור שעד לאחרונה היה כמעט מובן מאליו.

בשנת 2024 ניכרת אמנם התאוששות מסוימת בהיקף רכישת הדירות על ידי משקי בית חרדיים אך היקפי העסקאות בקרב רוכשי דירה ראשונה עדיין נמוכים מאלו שנרשמו בשנת 2019. במובן זה, הביקוש החרדי לדיור מוסיף אמנם להיות מונע משיקולים נורמטיביים וחברתיים, אך הוא פועל כיום תחת מגבלות כלכליות מחמירות יותר המצמצמות את אפשרויות המימוש שלו. כתוצאה מכך, משפחות חרדיות נדחקות יותר מבעבר לחיפוש פתרונות דיור חלופיים ורבות מהן רוכשות דירות קטנות וזולות יותר ונודדות לפריפריה – בעיקר לצפון הנגב, לאזור חיפה ולצפון הארץ. כתוצאה מכך, מפת המגורים החרדית ממשיכה להשתנות וניכרת פריסה גאוגרפית רחבה יותר של האוכלוסייה החרדית. מגמה זו מחייבת היערכות מותאמת של הרשויות המקומיות למתן שירותי חינוך, דת ותשתיות קהילתיות לאוכלוסייה צעירה וצומחת, ומייצרת פוטנציאל להזדמנויות חדשות בהיבטים חברתיים וכלכליים.

בעשורים האחרונים התבססה בשיח הציבורי והמחקרי תפיסה לפיה החברה החרדית מצויה במסלול הדרגתי של השתלבות כלכלית, המתבטא בעלייה בשיעורי התעסוקה ובהתרחבות ההשכלה הגבוהה. ואכן, מבט ארוך טווח מצביע על שינויים משמעותיים, בראשם העלייה המתמשכת בשיעורי התעסוקה של נשים חרדיות, לצד התרחבות ניכרת של השתלבותן במערכת ההשכלה הגבוהה.

עם זאת, נתוני השנים האחרונות מצביעים על תמונה מורכבת ושברירית יותר בעיקר בנוגע

בהקשר זה ניתן להצביע על המשך מגמת הגידול המהיר במסגרות החינוך הממלכתית-חרדי (ממ"ח), בהן נרשמה בשנת תשפ"ו עלייה של 16% במספר התלמידים – קצב הגבוה פי ארבעה מזה של כלל החינוך היסודי החרדי. גידול זה אינו משקף בהכרח שינוי אידיאולוגי עמוק, אלא נראה כתוצאה של לחצים כלכליים הולכים וגוברים. עבור מוסדות חינוכיים רבים המעבר מעניק מסגרת תקציבית יציבה ומקיפה יותר. עבור משפחות רבות, ובפרט בקרב הורים צעירים, הבחירה בממ"ח נתפסת כהחלטה שמטרתה להרחיב את אופקי ההשתלבות העתידיים של ילדיהם בשוק העבודה, המגיעה לצד הקלה בתשלומים הגבוהים המקובלים במסגרות החרדיות שאינן תחת פיקוח ממלכתי.

מגמה זו אינה אחידה ואינה חוצה את כל הזרמים והקהילות ובכך היא מדגימה כי החברה החרדית לא פועלת כיחידה אחת. עם זאת, עצם הגידול המתמשך בחינוך הממלכתית-חרדי, גם בשנים בהן הרגישות והנפיצות הפוליטית והחברתית סביב החברה החרדית הגיעה לשיאים חדשים, מהווה אינדיקציה חשובה שתהליכי ההשתלבות הכלכלית, גם כאשר הם נבלמים בשוק העבודה ובהשכלה הגבוהה, ממשיכים להתקיים בערוצים אחרים.

לצד הפערים בין החברה החרדית לבין קבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל, ישנם גם פערים משמעותיים בתוך החברה החרדית. דפוסי תעסוקה, השכלה, פריון ודיוור משתנים במידה ניכרת בין הזרמים החרדיים, בין גברים לנשים ובין קבוצות הגיל. פערים אלו מדגישים כי זוהי אינה קבוצה הומוגנית וכי תהליכים חברתיים וכלכליים פועלים בעוצמות שונות על תת-קבוצות בתוך החברה החרדית. לפיכך יש צורך לנקוט בזהירות פרשנית ובדיוק אנליטי שישקפו הבדלים אלה – במחקר ובקביעת המדיניות.

שנת 2025 מהווה נקודת מבחן עבור החברה החרדית. הדפוסים הדמוגרפיים והחברתיים מבטיחים את מרכזיותה בישראל גם בעתיד, אך הנתונים מצביעים גם על המגבלות של מודל ההשתלבות הקיים ועל השבריריות של מגמות שנבנו לאורך שנים.

פרקי הדוח מרחיבים ומעמיקים ממצאים אלו בתחומי הדמוגרפיה, הדיור, התעסוקה, ההשכלה והדיגיטציה. יחד, הם מבהירים כי עיצוב מדיניות אפקטיבית כלפי החברה החרדית לא יכול להיעשות על בסיס הנחות ליניאריות או תחזיות אוטומטיות והוא מחייב הבנה של המורכבות, של השבריריות ושל ההקשרים בתוכם מתקבלות החלטות כלכליות וחברתיות.

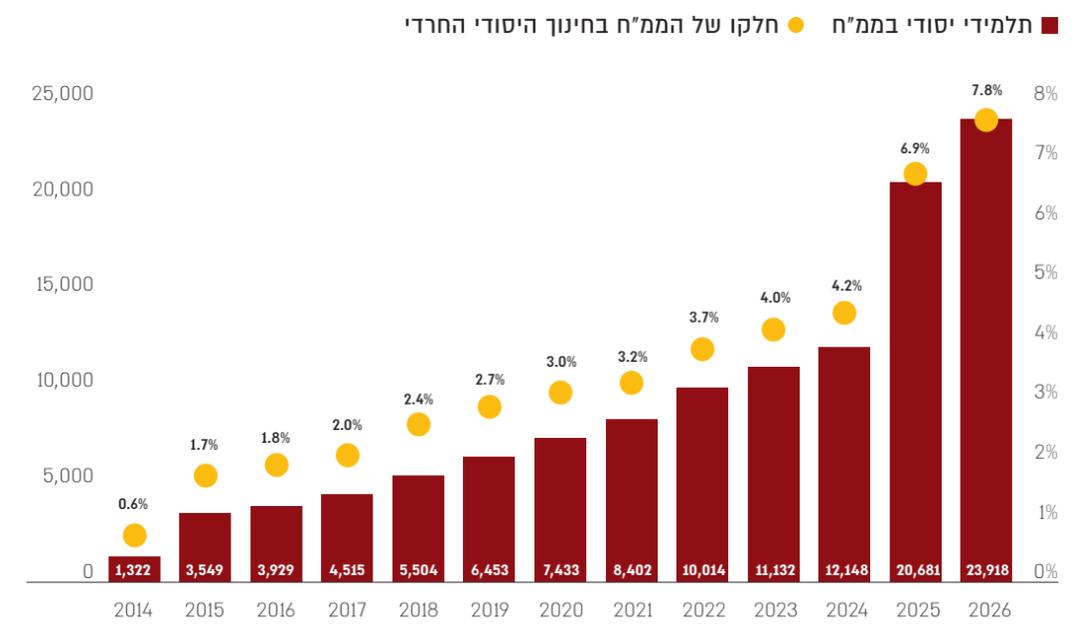
להשתלבותם הכלכלית של גברים חרדים. לאחר תקופה ממושכת של עלייה, מאז 2023 נרשמה ירידה מתונה אך עקבית בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים. ירידה זו בולטת במיוחד בקרב גברים צעירים והיא מצביעה על כך שתהליך ההשתלבות הכלכלית אינו בהכרח תהליך רציף ובלתי הפיך.

גם בתחום ההשכלה הגבוהה ניכרת הבחנה ברורה בין נשים לגברים. בעוד ששיעור בעלי התואר האקדמי בקרב גברים חרדים נותר נמוך בהשוואה לקבוצות אוכלוסייה אחרות, בקרב נשים חרדיות נרשמה בעשור האחרון התקדמות משמעותית ורציפה. נכון לשנת 2025, שיעור האקדמאיות החרדיות הגיע ל-16% ובקרב נשים בגילי 30-34 הוא מתקרב ל-19%. נתונים אלו מצביעים על כך שההשכלה הגבוהה הפכה עבור נשים חרדיות למסלול לגיטימי ונפוץ. נתוני התעסוקה מעידים כי ההשקעה בהון האנושי הנשי מתורגמת בהדרגה לשיפור במצבן התעסוקתי ולשכר גבוה יותר.

בה בעת, ההתפתחויות בשיח הציבורי והפוליטי סביב סוגיות כגון גיוס, קצבאות ומעמד לומדי התורה מוסיפות להשפיע על התמריצים ליציאה ללימודים ולעבודה, בעיקר בקרב גברים חרדים. בהיעדר שינוי רגולטורי מיידי, תחושת אי-הוודאות והעמקת המחלוקות הציבוריות סביב מודל "חברת הלומדים" משפיעות על החלטות הפרט ועל דפוסי ההשתלבות הכלכלית והחברתית בטווח הקצר.

תרשים 1

מספר התלמידים בממ"ח ושיעורם מכלל תלמידי היסודי בחינוך החרדי, 2014-2026

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדי לנתוני משרד החינוך

דמוגרפיה

חברה הישראלית מגוונת ומורכבת מקבוצות אוכלוסייה השונות זו מזו בערכיהן ובאורחות חייהן. החברה החרדית היא אחת מהקבוצות הגדולות, הדינמיות והמשפיעות ביותר. משקלה של חברה זו לא מתמצה בנתון מספרי בלבד ומאפייניה הדמוגרפיים מהווים את התשתית עליה נשענים התהליכים החברתיים והכלכליים הנדונים בדוח זה. לפיכך, ישנה חשיבות רבה למדידה שיטתית ולניתוח מעמיק של המגמות הדמוגרפיות בחברה החרדית ושל דפוסי הצמיחה שלה לאורך זמן.

מדינות מפותחות רבות בעולם מתמודדות בעשורים האחרונים עם אתגרים חברתיים וכלכליים הנובעים מירידה חדה בשיעורי הילודה, הזדקנות אוכלוסייה והצטמצמות כוח העבודה הפוטנציאלי. אולם, הפרופיל הדמוגרפי של החברה

החרדית בישראל שונה בתכלית: שיעורי ילודה גבוהים במיוחד, מבנה גיל צעיר וקצב גידול מהיר. בעשורים האחרונים עמד קצב הגידול של אוכלוסייה זו על 4% לשנה, שיעור הגבוה פי שניים לערך מקצב הגידול של שאר האוכלוסייה בישראל. נתון זה הפך את האוכלוסייה החרדית לגורם מרכזי בעיצוב ההרכב הדמוגרפי העתידי של המדינה. פרופיל דמוגרפי זה של החברה החרדית עיצב לאורך עשורים את אורחות החיים החרדיים, את דפוסי המשפחה והקהילה ואת יחסי הגומלין בין החברה החרדית לבין המדינה בתחומי החינוך, הרווחה, הדיור ושוק העבודה. לאורך השנים, נטו השיח הציבורי ושיח המדיניות להתייחס לדמוגרפיה החרדית כאל נתון יציב, כמעט קבוע, המכתיב מראש את כיווני ההתפתחות העתידיים. אך בחינה מעמיקה של הנתונים העדכניים מצביעה על כך שהדפוסים הדמוגרפיים של החברה החרדית מצויים בתהליך של שינוי והתאמה. בעשורים האחרונים נרשמה ירידה מתמשכת בפריור הילודה, עלייה מתונה בגיל הנישואים וצמצום הדרגתי בגודל משקי הבית החרדיים. אמנם, נקודת המוצא של שינויים אלה היא של רמות פריור וגודל משפחה הגבוהים משמעותית ביחס לאוכלוסייה היהודית הלא-חרדית, אך הם מעידים על תהליכים של הסתגלות ללחצים כלכליים וחברתיים שהולכים וגוברים.

למגמות אלה יש השלכות רחבות היקף החורגות מתחום הדמוגרפיה. קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית, מבנה הגילים שלה וההתפלגות הפנימית בין קבוצות גיל ומגדר משפיעים באופן ישיר על הביקוש למוסדות חינוך, על שוק הדיור, על פוטנציאל ההשתלבות בשוק העבודה ועל היקף המשאבים הציבוריים הנדרשים לצורך מתן שירותים. לפיכך, גם שינויים מתונים יחסית בדפוסי הילודה והמשפחה יכולים להצטבר להשפעות משמעותיות בטווח הבינוני והארוך.

פרק זה מציג את המגמות הדמוגרפיות המרכזיות בחברה החרדית בישראל, תוך התמקדות בגודל האוכלוסייה, במבנה הגילים, בפריור הילודה, בגילי הנישואים ובגודל משקי הבית. נוסף על תיאור ההתפתחויות בעבר ובהווה, מוצגות בפרק גם תחזיות אוכלוסייה מעודכנות לטווח הארוך, הבוחנות מחדש הנחות יסוד רווחות בנוגע לקצב הגידול הצפוי של החברה החרדית.

ממצאי הפרק משמשים מסד אנליטי להבנת האתגרים והמתחים המוצגים בפרקים הבאים והם מדגישים את הקשר ההדוק בין הדינמיקה הדמוגרפית לבין הגבולות של הגמישות הכלכלית והחברתית של החברה החרדית בפרט, ושל מדינת ישראל בכלל.

נתונים עיקריים

מגמות מרכזיות

קצב הגידול האורגני של האוכלוסייה החרדית (ילודה פחות תמותה) עומד כיום על 3.85% בשנה. בשקלול העזיבה נטו (עזיבה פחות הצטרפות למגזר) קצב הגידול עומד על 3.45%.

לפי מגמות הילודה וקצב העזיבה נטו, בשנת 2065 צפויה האוכלוסייה החרדית להיות 22% מאוכלוסיית ישראל.

גיל הנישואים בחברה החרדית נמצא בעלייה: מאז שנת 2014 שיעור הנישואים בקבוצת הגיל 18-24 ירד מ־46% ל־36%.

בחמש השנים האחרונות ניכרת מגמת ירידה בגודל משק הבית החרדי, מ־5.25 נפשות בממוצע למשפחה בשנת 2020 ל־5.08 נפשות בממוצע בשנת 2024.

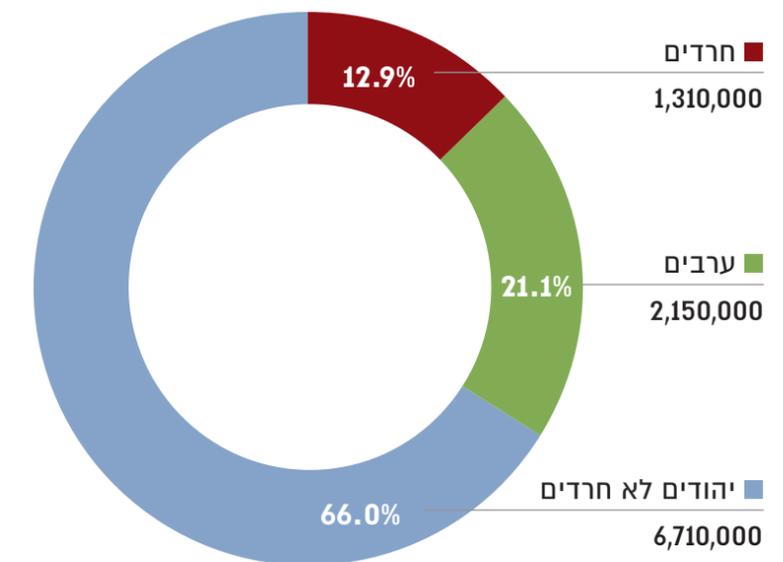
פריון הילודה בחברה החרדית נמצא במגמת ירידה מאז שנת 2004, ומאז שנת 2020 נמצא בשיא הנמוך ביותר מזה 40 שנה ועומד על 6.1 לידות לאישה בממוצע.

התפלגות האוכלוסייה בישראל

בסוף שנת 2025 עומד מניינה של אוכלוסיית ישראל על כ־10,170,000 איש: כ־6.71 מיליון יהודים שאינם חרדים (ואחרים), שהם 66% מכלל האוכלוסייה; כ־2.15 מיליון ערבים, שהם 21.1% מכלל האוכלוסייה; וכ־1.31 מיליון חרדים, שהם 12.9% מכלל האוכלוסייה ו־16% מהאוכלוסייה היהודית בישראל. נתון זה מבוסס על אומדני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה לגודלן של האוכלוסייה היהודית והאוכלוסייה הערבית בסוף 2025 ועל אומדני המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לגודלה העדכני של האוכלוסייה החרדית, על סמך קצב הגידול שלה בשלוש השנים האחרונות.

תרשים 2

התפלגות התושבים בישראל לפי קבוצת אוכלוסייה, 2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולפרסומי הלמ"ס

בשנים הראשונות להקמת המדינה היה מניינה של האוכלוסייה החרדית כמה עשרות אלפים. קצב הגידול שלה היה מהיר במיוחד ועמד על 7% בשנה, בעיקר בשל פריון ילודה גבוה אך גם בשל עלייתן ארצה של קהילות אורתודוקסיות, בעיקר מאירופה. מספר החרדים גדל פי ארבעה בתוך שני עשורים בלבד ובסוף שנות השישים היה מניינה של האוכלוסייה החרדית כ־130,000 איש.

משנות השבעים ועד תחילת שנות ה־2000 עמד קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית על 4.3% לשנה בממוצע. הירידה בשני העשורים האחרונים במגמת פריון הילודה גרמה להאטה הדרגתית נוספת בקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית, העומד כיום על 4%.

תרשים 3 מציג ארבעה תרחישים אפשריים לגידול של האוכלוסייה החרדית עד שנת 2065. בתרחיש הראשון, בו קצב גידול החברה החרדית הוא הגבוה ביותר, מוצג מצב (היפותטי) בו פריון הילודה של החברה החרדית נשמר יציב על 6.2 לידות בממוצע לאישה, כפי שהיה בשנת 2023. בתרחיש זה, ולפי שיעורי העזיבה וההצטרפות הנוכחיים, קצב

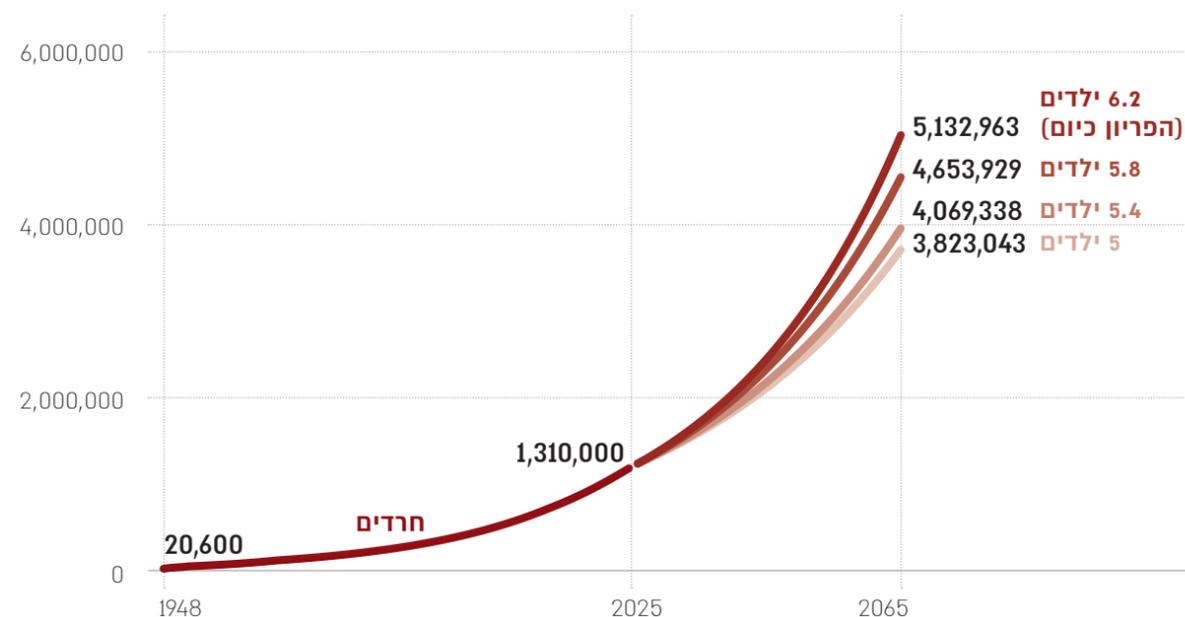
הגידול הממוצע של האוכלוסייה החרדית בארבעים השנים הבאות יעמוד על 3.45% בשנה. עד שנת 2065 יגיע מניינה לכ־1.5 מיליון איש ושיעורה יהיה 23% מכלל האוכלוסייה בישראל.

האומדן לגודלן העתידי של החברה הערבית ושל החברה היהודית שאינה חרדית מסתמך גם הוא על קצב הגידול הנוכחי שלהן (2.34% ו־1.49% בהתאמה) ועל קצב המעברים הנוכחי (נטו) בין החברה החרדית לחברה היהודית שאינה חרדית. בקצב הגידול של החברה היהודית שאינה חרדית לא נצפתה האטה בשלושת העשורים האחרונים, והוא אף עלה במקצת בשני העשורים האחרונים. מכאן שבתרחיש לפיו לא חל כל שינוי בקצב הגידול של קבוצות האוכלוסייה בארבעים השנים הקרובות, שיעורה של החברה החרדית בשנת 2065 יהיה כ־23% מאוכלוסיית ישראל. התרחיש השני מתבסס על צפי להמשך מגמת הירידה בפריון הילודה הממוצע באוכלוסייה החרדית עד לממוצע רב־שנתי של 5.8 לידות בממוצע לאישה (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). במקרה זה, עד לשנת 2065 יהיה מניינה של האוכלוסייה החרדית כ־4.6 מיליון איש ושיעורה יהיה 21% מהאוכלוסייה.

תרשים 3

אומדן לגודל אוכלוסייה חרדית, 1948-2065

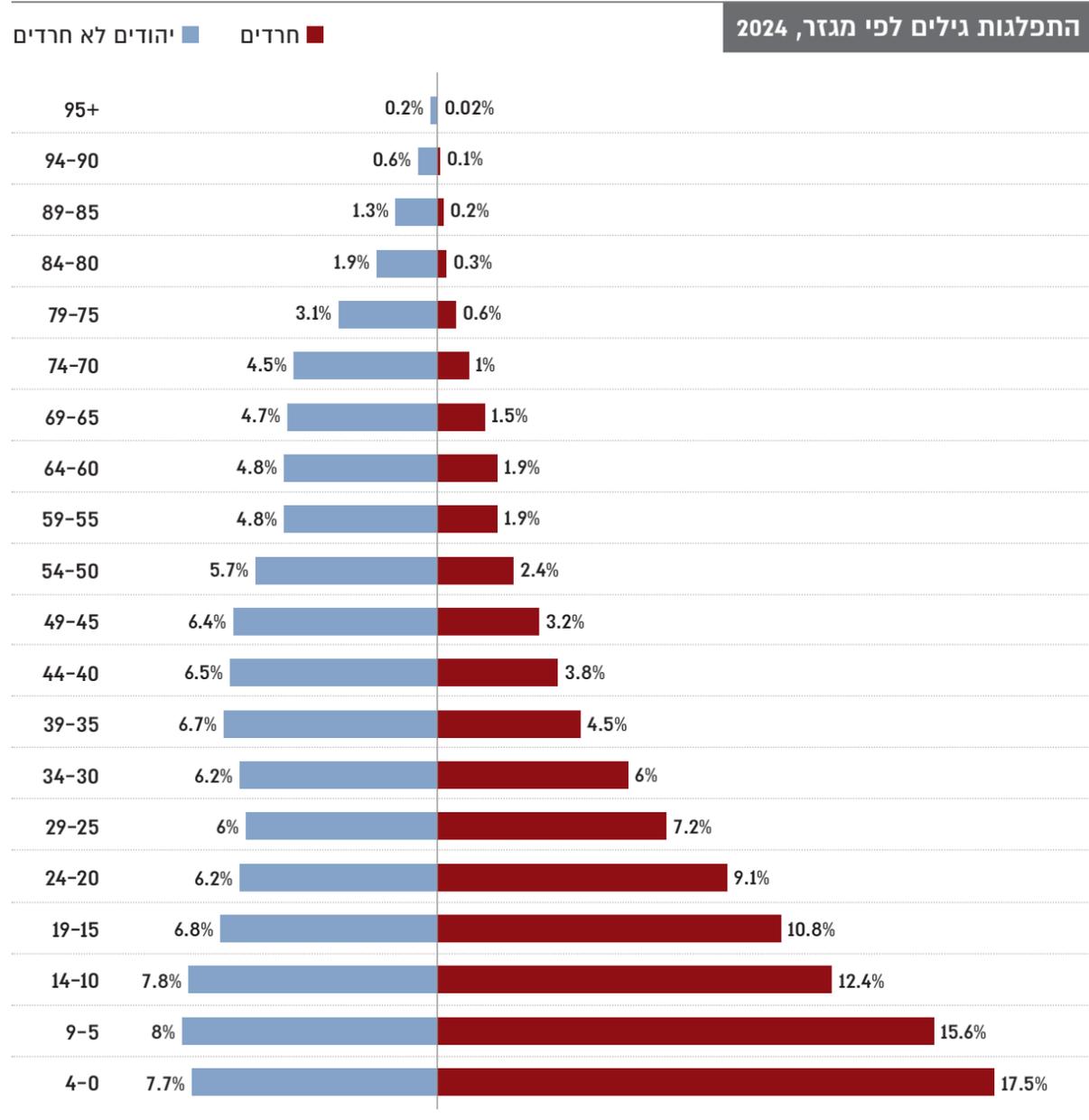
תחזיות לפי תרחישי פריון ילודה (ממוצע רב־שנתי), בשקלול יציאה בשאלה (13.5%) וחזרה בתשובה (1.5%)

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולפרסומי הלמ"ס

בתרחיש השלישי פריון הילודה הממוצע באוכלוסייה החרדית בשנים 2024-2065 יעמוד על 5.4 לידות בממוצע לאישה (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). מניינה של האוכלוסייה החרדית בשנת 2065 יגיע במקרה זה לכ־4 מיליון איש ושיעורה באוכלוסייה יהיה 19%.

בתרחיש הרביעי קצב גידול החברה החרדית הוא הנמוך ביותר והוא מתבסס על פריון ילודה של 5 לידות בממוצע לאישה בשנים 2024-2065 (ללא שינוי בהנחות לגבי הקבוצות האחרות). במקרה זה יעמוד מניינה של האוכלוסייה החרדית בשנת 2065 על כ־3.8 מיליון איש ושיעורה באוכלוסייה יעמוד על 18%.

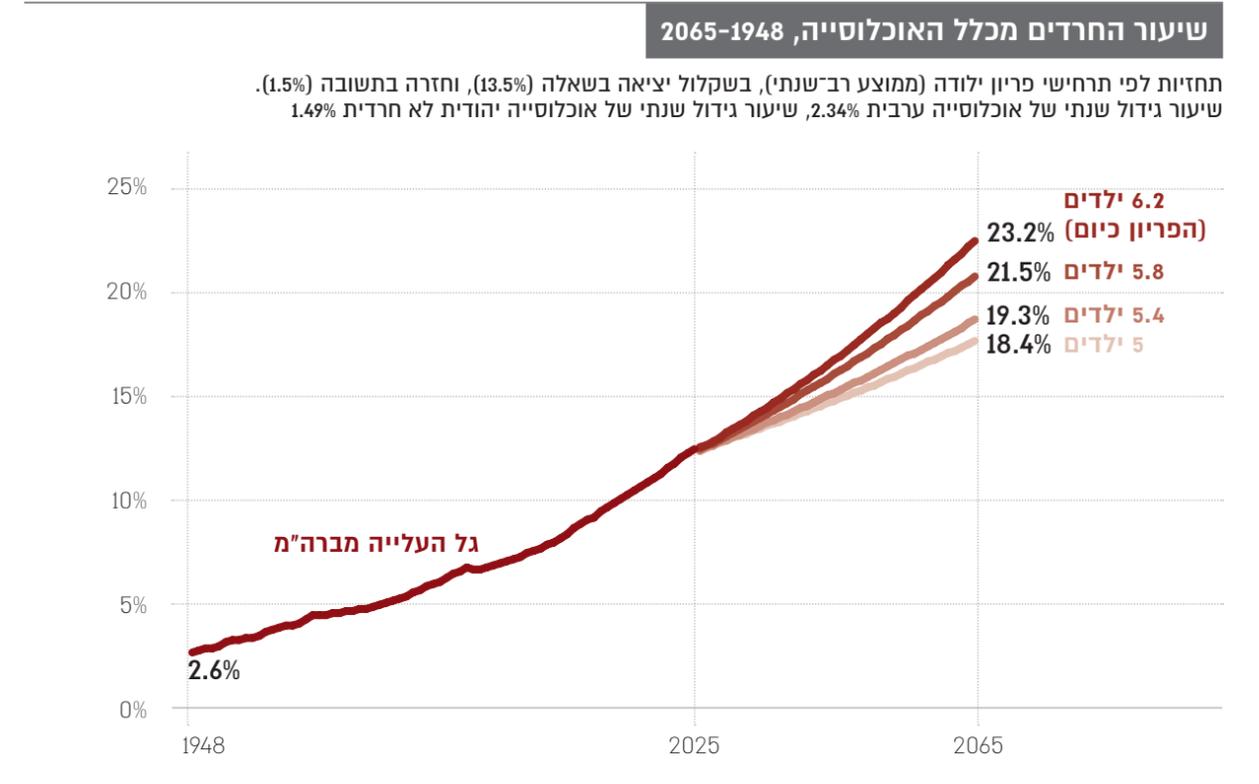

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולפרסומי הלמ"ס

החברה החרדית בישראל מורכבת משלושה זרמים מרכזיים: ליטאים, חסידיים וספרדים. שלושם מחזיקים בערכי ליבה דומים, ובהם שמירת מצוות אדוקה, אך לכל אחד מהם מאפיינים היסטוריים, חברתיים ותרבותיים ייחודיים המשפיעים על תפיסות ועל פרקטיקות הנוגעות בין השאר לחינוך, להשכלה, לתעסוקה ולמשק עם החברה הישראלית.

הזרם הליטאי התגבש במזרח אירופה במאה ה-18 וה-19. הוא שם דגש על לימוד תורה ועל עקרונות אינטלקטואליים והוא מאופיין במבנה קהילתי היררכי אחיד המשותף לכל הליטאים. הזרם החסידי, שנולד אף הוא במזרח אירופה

נתונים אלו מראים שהאומדן המקובל עד לא מכבר, המתבסס על התחזית הבינונית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה על פיה בשנת 2065 יעמוד שיעור החרדים באוכלוסיית ישראל על 32% מכלל האוכלוסייה, לא צפוי להתממש. המגמות הדמוגרפיות הנוכחיות, ההולמות תחזיות נמוכות יותר, מבהירות את החשיבות של מעקב אחר מגמות פריון הילודה בקבוצות השונות ושל עדכון תחזיות התפלגות האוכלוסייה.

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולפרסומי הלמ"ס

קצב הגידול של האוכלוסייה החרדית יוצר גם מבנה גילים ייחודי: 56% מהאוכלוסייה החרדית נמצאת מתחת לגיל 19, לעומת 30% מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית. בגילי העבודה (25-64) המגמה הפוכה: 47% מהאוכלוסייה היהודית שאינה חרדית נמצאת בקבוצת גיל זו, לעומת 31% בלבד מהאוכלוסייה החרדית. נכון לשנת 2025 ישנם כ-405,000 חרדים בגילי העבודה, לעומת כ-3.15 מיליון יהודים שאינם חרדים.

נתונים אלו ממחישים כי אף שמשקלה של האוכלוסייה החרדית באוכלוסייה הכללית הולך וגדל, חלקה בכוח העבודה הפוטנציאלי עדיין מצומצם יחסית. עם זאת, בשל המבנה הדמוגרפי הצעיר של החברה החרדית וקצב הגידול הגבוה שלה, מספר החרדים בגילי העבודה יגדל בשנים הקרובות.

פריסה גאוגרפית של האוכלוסייה החרדית

קצב הגידול המהיר של האוכלוסייה החרדית, לצד עלייה תלולה ביוקר המחיה בארץ בכלל, ובמחירי הנדל"ן באזורי הביקוש המרכזיים של המגזר - בני ברק וירושלים - בפרט, גרמו למשפחות חרדיות רבות לקושי הולך גובר ברכישת דירות באזורים אלו. בעשורים האחרונים ניכרות מגמות הגירה פנימית והתפרסות גאוגרפית של האוכלוסייה החרדית ברחבי הארץ.

המפות שלהלן מציגות את התפתחות הפריסה הגאוגרפית של החברה החרדית לאורך למעלה מחמישה עשורים - משנות ה־70 ועד שנת 2023 - והן מאפשרות לעקוב אחרי השינויים בדפוסי ההתיישבות החרדית.

בשנות ה־70 וה־80 מתאפיינת החברה החרדית בריכוז גאוגרפי מצומצם. הקהילות החרדיות גרות בערים הוותיקות - ירושלים ובני ברק - המהוות את המרכזים הדומיננטיים. קהילות קטנות היו פזורות באזור הצפון - בעיקר בצפת ובחיפה, ובאזור הדרום - בעיקר בנתיבות ובבאר שבע. הפריסה בתקופה זו משקפת חברה חרדית קטנה יחסית, המאורגנת סביב מוקדי הנהגה היסטוריים, מוסדות חינוך וישיבות, ובעלת תלות גבוהה במרכזים עירוניים מבוססים. החל משנות ה־90 ניכרת האצה בתהליך ההתרחבות הגאוגרפית. לצד המשך הגידול בירושלים ובבני ברק, קהילות חרדיות מתחילות להופיע בערים נוספות, בהן אשדוד ובית שמש. בשלב זה ניכרת דינמיקה מרחבית כפולה: גידול טבעי מהיר בתוך הריכוזים הוותיקים, לצד חיפוש אחר מרחבי מגורים חדשים. בסוף העשור מוקמות הערים החרדיות החדשות מודיעין עילית ואלעד ובהמשך מוכרז גם הישוב ביתר עילית כעיר. במהלך העשור הראשון של שנות ה־2000 מתחזקת מגמה זו ונוכחותה של האוכלוסייה החרדית ברחבי הארץ מקבלת נפח רב יותר. לקהילות בירושלים, בבני ברק, באשדוד ובבית שמש יש נוכחות בולטת יותר, במקביל להמשך התרחבותן של הערים החרדיות החדשות. בשנים אלו ניכרת גם צמיחת האוכלוסייה החרדית באזור הצפון - בערים צפת וחיפה - כחלק מהתנועה של משפחות חרדיות לאזורים בהם הדיור זול יותר.

עד שנת 2023 ניכרת כבר פריסה רחבה של האוכלוסייה החרדית ברחבי הארץ: ירושלים ובני ברק שומרות על מעמדן כמרכזים הגדולים ביותר של האוכלוסייה החרדית והנוכחות הדמוגרפית שלה בערים אלו מגיעה למספרי שיא, למרות העלייה המשמעותית במחירי הדיור בהן. במקביל צומחות הקהילות בריכוזים החרדיים המשניים, בעיקר בבית שמש ובאשדוד בעוד מספר החרדים המתגוררים בערים החרדיות - מודיעין עילית, אלעד וביתר עילית - מתייצב בשל ניצול מרבי של עתודות הקרקע והבנייה בהן.

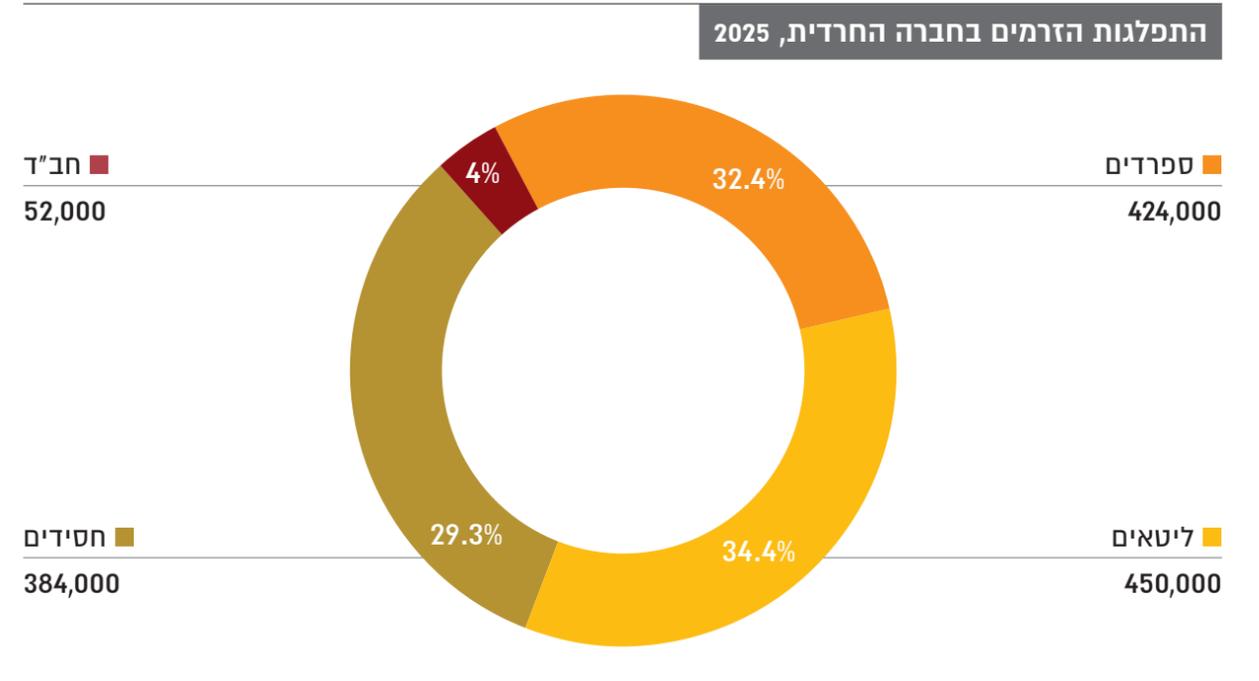
מגמות אלו הן בעלות משמעויות חברתיות, כלכליות ותכנוניות נרחבות. הפיזור הגאוגרפי משקף שינוי כמותי של האוכלוסייה החרדית, לצד התמקמות מרחבית שלה בתוך החברה הישראלית. לכך ישנן השפעות עתידיות עמוקות על תעסוקה, על נגישות לשירותים, על היכרות עם החברה הישראלית ועל מפגש איתה ועוד. הבנת מגמות אלו חיונית לניתוח מדיניות עתידית בתחומי הדיור, התחבורה, החינוך, התעסוקה והפיתוח האזורי.

במאה ה־18, שם דגש על חוויית עבודת ה' ועל חיי קהילה חזקים. בזרם החסידי יש מגוון של חצרות חסידיות, בראשן אחת מהן עומד אדמו"ר ולכל אחת תתי־מאפיינים ייחודיים. הזרם הספרדי, לעומת זאת, מאגד קבוצות מגוונות של יהודים שמוצאם מארצות צפון אפריקה ומהמזרח התיכון והוא מתאפיין בגישה מסורתית לקיום המצוות בהתאם למורשת המקומית.

הזרם הליטאי הוא הגדול ביותר. הוא מונה כ־450,000 איש ושיעורו 34% מהחברה החרדית. הזרם הספרדי הוא השני בגודלו, כ־424,000 איש, ושיעורו 32% מהאוכלוסייה החרדית. הזרם החסידי (ללא חב"ד) קטן מעט יותר, כ־384,000 איש, ושיעורו 29% מהחברה החרדית. חסידות חב"ד מונה כ־50,000 איש ושיעורה 4% מכלל החרדים.

החלוקה המספרית מוצגת במטרה להבהיר את משקלה היחסי של כל אחת מהקבוצות בחברה החרדית. בהמשך הדוח יוצגו ההבדלים הקיימים בין הזרמים השונים בתחומים כמו פריון, תעסוקה והשכלה. למרות חשיבותם, הבדלים אלה מטושטשים כיום בשיח העוסק במדיניות ובאסטרטגיה בנוגע לחברה החרדית וכך נגרמת הטיה בפרשנות של מגמות השינוי. מאחר שתהליכים במדיניות הציבורית בתחומים השונים לא משפיעים באופן אחיד על האוכלוסייה החרדית, ישנה חשיבות להתייחסות מובחנת לזרמים השונים כחלק מגיבושה של מדיניות אפקטיבית.

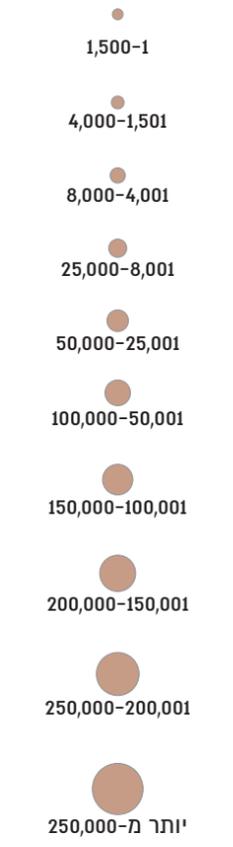
תרשים 6

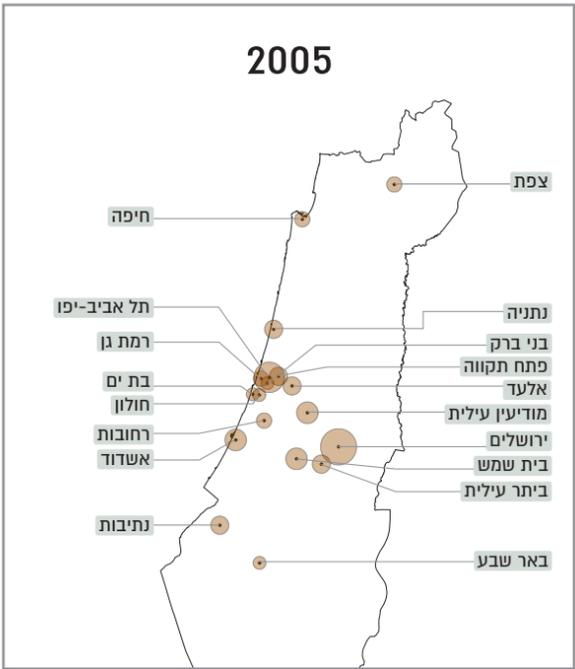
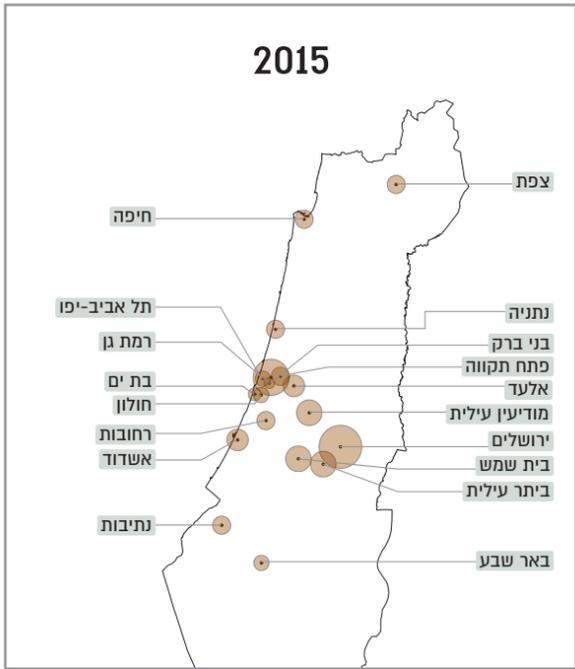
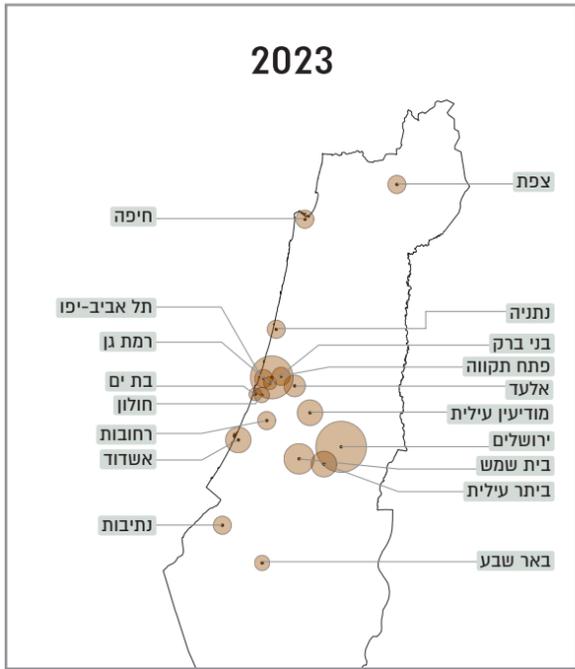
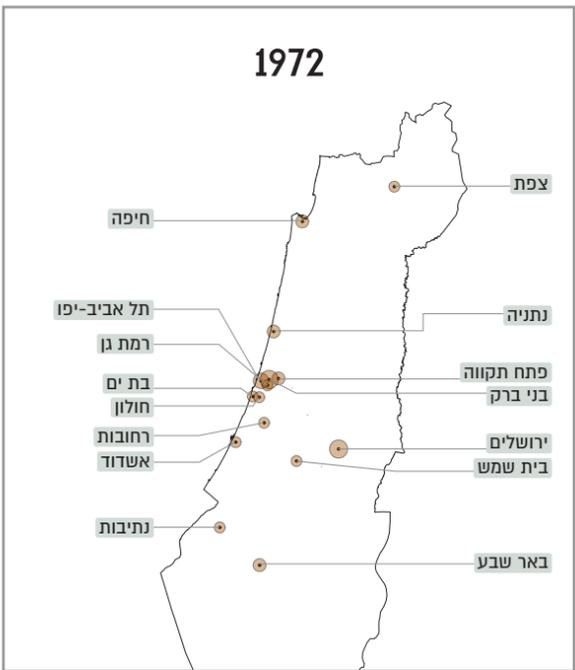
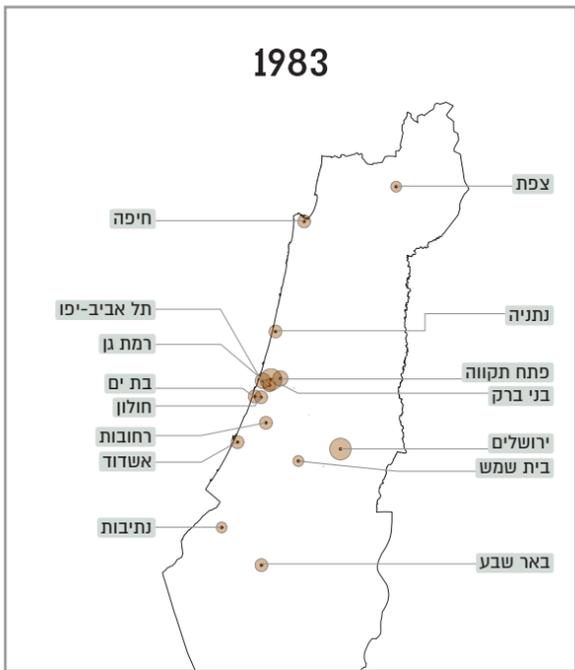
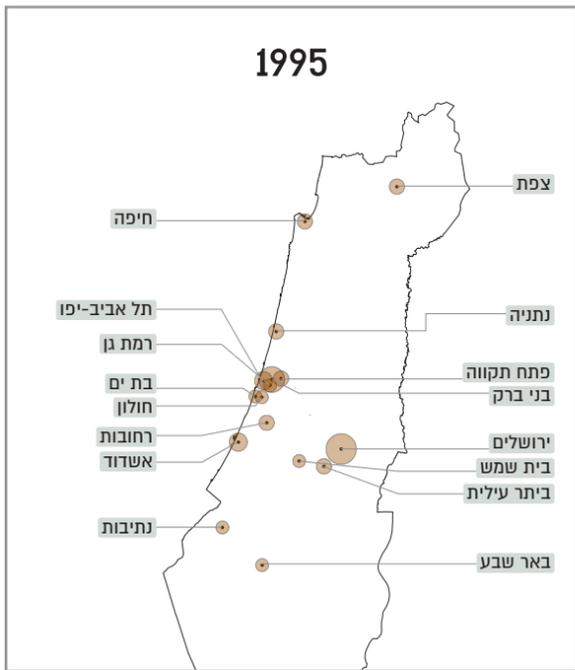
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

פריסה גאוגרפית של החברה החרדית

מקרא
גודל האוכלוסייה החרדית

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מצב משפחתי

החברה החרדית מייחסת חשיבות רבה למוסד המשפחה ורואה בה אבן יסוד בחיי הפרט. המשפחה נתפסת כזו המעניקה יציבות, מסגרת ושיוך קהילתי חזק וכמנגנון מרכזי להעברת ערכים דתיים ותרבותיים לדורות הבאים שיבטיחו את המשך קיומה של החברה במבנה הנוכחי שלה. בשל כך, הקמת משפחה בגיל צעיר היא נורמה חברתית המלווה בציפייה ברורה של הקהילה ושל המשפחה המורחבת, שמיוחס לה ערך גבוה המיוחד.

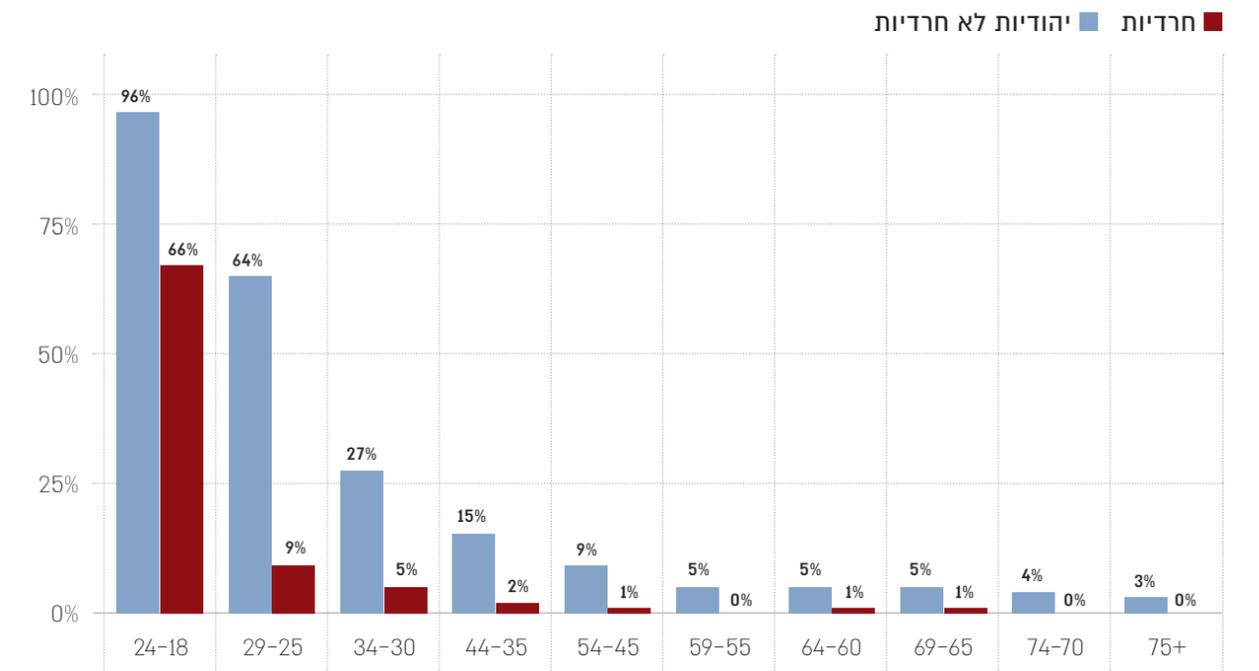
בהתאם לכך, בשנת 2024 היה שיעור הרווקים והרווקות בחברה החרדית נמוך בהרבה משיעורם בחברה היהודית שאינה חרדית ורובם המכריע נישאים עד גיל 30, לרוב עוד קודם לכן: בקרב בני 18-24 66% מהחרדים רווקים, לעומת 96% מהיהודים שאינם חרדים. פער זה גדל בקבוצת הגיל 25-29: בעוד שבחברה החרדית שיעור הרווקים צונח ל-9%, בחברה היהודית שאינה חרדית 64% מקבוצה זו אינם נשואים.

בקבוצות הגיל הבוגרות יותר הפערים בין קבוצות האוכלוסייה מצטמצמים, אך אינם נעלמים. בקרב בני 30-34 שיעור הרווקים בחברה החרדית הוא 5%, ובקרב בני 35-44 הוא מגיע ל-2%. לעומת זאת, בחברה היהודית שאינה חרדית שיעור הרווקים בקבוצות גיל אלו גבוה משמעותית ביחס לחרדים – 27% ו-15% בהתאמה.

דפוסי הנישואין אינם רק מאפיין דמוגרפי אלא מרכיב מרכזי בעיצוב מסלול החיים החרדי ובבידולו מהחברה היהודית שאינה חרדית. לנישואים המוקדמים יחסית יש השלכות רחבות על תחומים נוספים, שיוצגו בהמשך הדוח, בהם השתלבות בהשכלה גבוהה, כניסה לשוק העבודה, חלוקת תפקידים מגדרית ודפוסי פרויון.

תרשים 7

שיעור הרווקות לפי קבוצת גיל ומגזר, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

בהתאם לכך, שיעור הנשואים של צעירות וצעירים בחברה החרדית גבוה באופן ניכר משיעור הנשואים בקבוצות האוכלוסייה האחרות. בשנת 2024 עמד שיעור הנשואים בקרב חרדים בני 18-24 על 36%, לעומת 7% בחברה הערבית ו-3.5% בלבד בחברה היהודית שאינה חרדית.

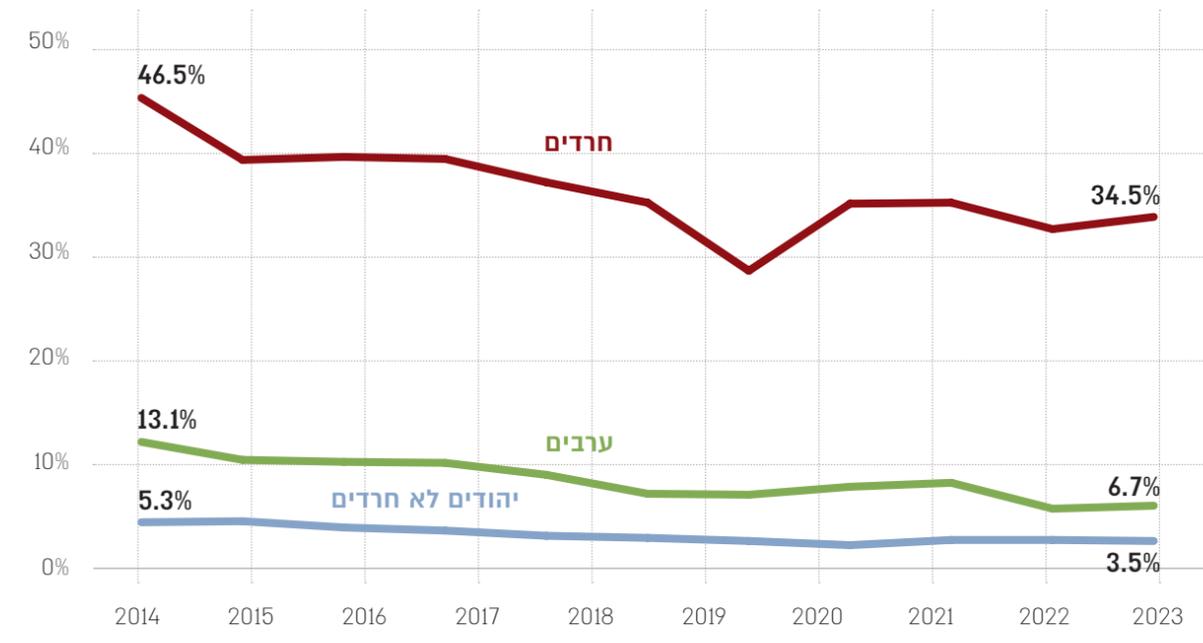
בחינת הנתונים לאורך השנים מעלה שקיימת מגמת ירידה בשיעור הנשואים בגילים 18-24, בכל קבוצות האוכלוסייה. שיעור הנשואים החרדים בגילים אלה עמד בשנת 2014 על 46%, וירד בהדרגה לאורך העשור האחרון עד לשיעור של 34% בשנת 2024. ירידה חדה וזמנית נרשמה בשנת 2020, אז צנח השיעור ל-29.5%, ככל הנראה על רקע מגבלות הקורונה והשפעתן הישירה על קיום אירועים.

מגמת ירידה זו אינה מצביעה על ירידה כללית במעמדו של מוסד הנישואים בחברה החרדית והיא נובעת ככל הנראה ממגמה גוברת להקים משפחות בגילים מבוגרים יותר, בדרך כלל מסיבות כלכליות: בשנים האחרונות מתחזק הצורך בהתבססות כלכלית מוקדמת, בעיקר בקרב הנשים שברוב המקרים הן הנושאות בנטל הפרנסה בשנים הראשונות לנישואין. בעבר נטו צעירות חרדיות להינשא במקביל ללימודים מקצועיים, אך כיום ישנן דרישות גבוהות ותובעניות להכשרות לצורך כניסה לתפקידים איכותיים בענפים בעלי פרויון גבוה. דרישות אלה מעודדות לרוב דחייה של הנישואין עד לסיום ההכשרה ולהתבססות ראשונית בשוק העבודה.

בחברה היהודית שאינה חרדית לא נצפה שינוי בולט בשיעור הנישואים בגיל צעיר, ולאורך כל התקופה הנמדדת ממוצע שיעור הנישואים בגילים אלו עמד על 4%. בחברה הערבית ניכרת מגמת ירידה דומה לזו שבחברה החרדית ושיעור הנשואים בקבוצת גיל זו ירד בהדרגה מ-13% בשנת 2014 ל-7% כיום.

תרשים 8

שיעורי הנישואין לפי מגזר, 2014-2024, גילי 18-24

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

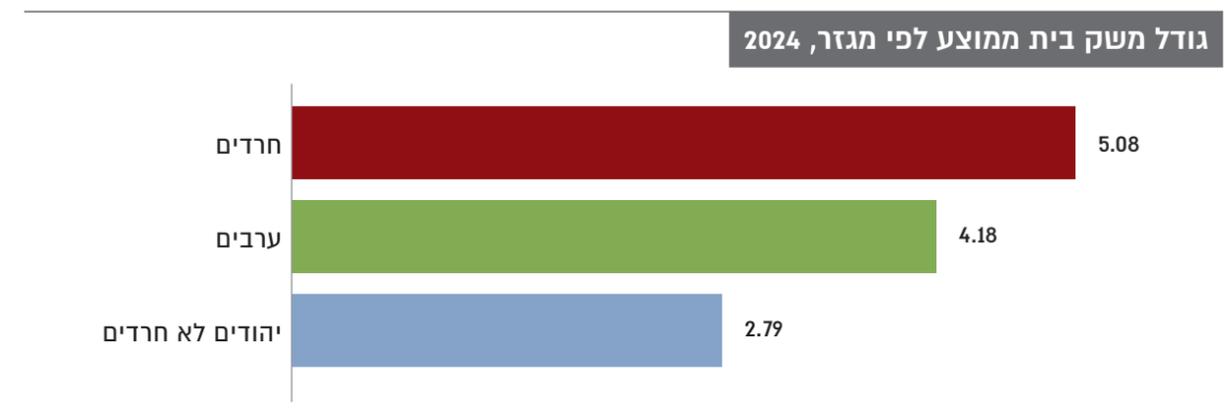
גודל משפחה ממוצע

החשיבות שמייחסת החברה החרדית למוסד המשפחה מתבטאת גם בשאיפה להקמת משפחות גדולות, מרובות ילדים. שאיפה זו נשענת על ציווי התורה "פרו ורבו" ועל השקפת עולם הרואה במשפחה הגדולה הרחבה של חיי המשפחה והקהילה ושל ביסוסם.

דפוס זה כרוך באתגרים כלכליים משמעותיים ומשפחות חרדיות נדרשות להתמודד עם צרכים מרובים לצד הכנסות מוגבלות יחסית, כפי שיוצג בהרחבה בפרק התעסוקה. עם זאת, האתגר הכלכלי אינו מערער את מעמדו של ערך המשפחה הגדולה, שנותר יסוד מרכזי ומארגן בזהות החרדית ובחיי הקהילה.

בשל כך, המשפחה החרדית הממוצעת היא הגדולה מבין קבוצות האוכלוסייה בישראל. בשנת 2024 היה גודלה הממוצע של משפחה חרדית 5.08 נפשות. זאת, בהשוואה ל-2.8 נפשות בממוצע במשפחה יהודית שאינה חרדית ול-4.18 נפשות במשפחה בחברה הערבית. גודלה הממוצע של המשפחה החרדית לא משקף את גודלה הסופי, שכן מדובר במדד הכולל משפחות בשלבים מוקדמים של מחזור החיים המשפחתי, בהן טרם נולדו כל הילדים, לצד משפחות ותיקות יותר, בהן חלק מהילדים כבר נישאו ויצאו מהבית. לפיכך, גודל המשפחה הממוצעת מגלם מבנה דמוגרפי דינמי ולא את היקף הילודה המלא של המשפחה החרדית.

תרשים 9

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

לאורך השנים, חלו שינויים בגודל המשפחות בכל קבוצות האוכלוסייה בישראל, על רקע תהליכים חברתיים, כלכליים ותרבותיים.

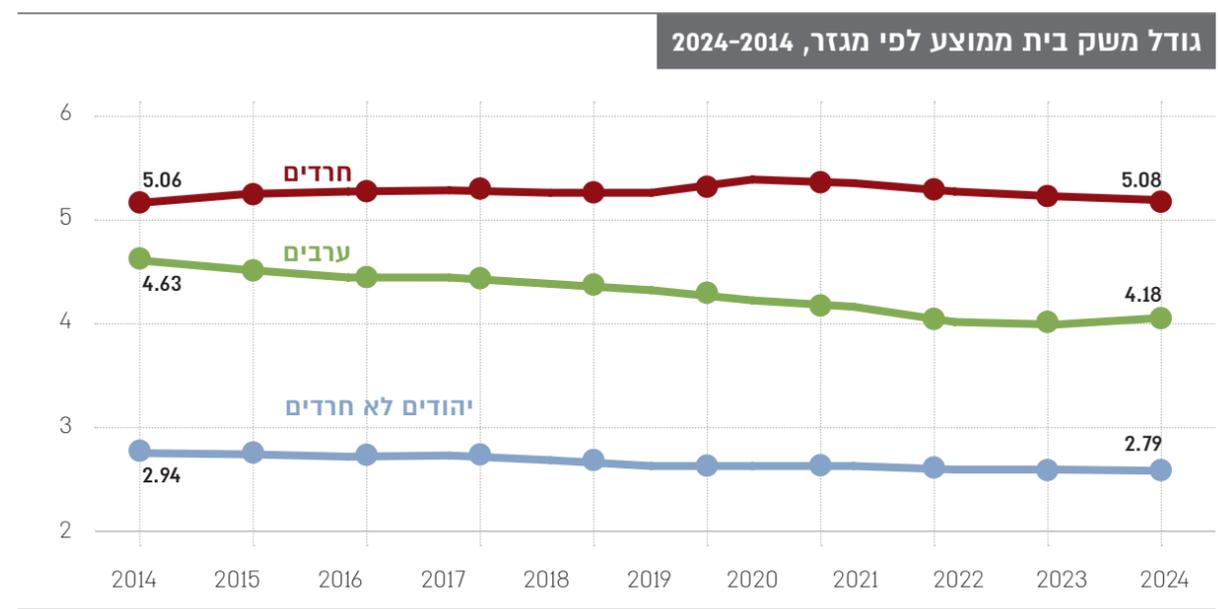
בין השנים 2014-2020 חלה בחברה החרדית עלייה מתונה בגודל המשפחה הממוצע, מ-5.06 ל-5.25 נפשות. החל משנת 2020 ניכרת התחלה של מגמת ירידה מתונה בנתון זה ובשנת 2024 הגיע גודל המשפחה החרדית הממוצע ל-5.08 נפשות.

בקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות ומשפחות ערביות חלה לאורך תקופה זו ירידה מתמשכת ומתונה בגודל המשפחות. בקרב יהודים שאינם חרדים גודל המשפחה הממוצע ירד מ-2.94 נפשות בשנת 2014 ל-2.8 נפשות בשנת 2024. בחברה הערבית ירד גודל המשפחה הממוצע בתקופה זו מ-4.63 ל-4.18 נפשות.

נתונים אלו מעידים על כך שבשנים האחרונות החברה החרדית מצטרפת, גם אם באופן חלקי, למגמות הכלליות של ירידה בגודל המשפחה בישראל. מגמה זו יכולה לנבוע משילוב של לחצים ואילוצים כלכליים וחברתיים ההולכים וגוברים בקרב החברה החרדית. יוקר המחיה, מחירי הדיור, והצורך בהכנסה יציבה יותר מציבים אתגרים משמעותיים בפני משקי בית גדולים בהם מספר רב יחסית של ילדים. נוסף על כך, שינויים באורח החיים החרדי – בראשם הרחבת השתתפותן של נשים חרדיות בשוק העבודה, לעיתים במקצועות תובעניים יותר מבעבר – יכולים גם הם להשפיע על דפוסי הילודה ועל קצב הרחבת המשפחה.

למרות מגמה זו, מספר הנפשות הממוצע במשפחה החרדית נותר גבוה באופן ניכר בהשוואה לקבוצות האוכלוסייה האחרות בישראל והוא ממשיך להוות מאפיין ייחודי ומרכזי של החברה החרדית. נתון זה ממחיש את המחויבות הגבוהה בקהילה החרדית לערך המשפחה, אך הוא גם מדגיש את הצורך בהתמודדות עם אתגרים הנלווים לכלכלת משק בית גדול.

תרשים 10

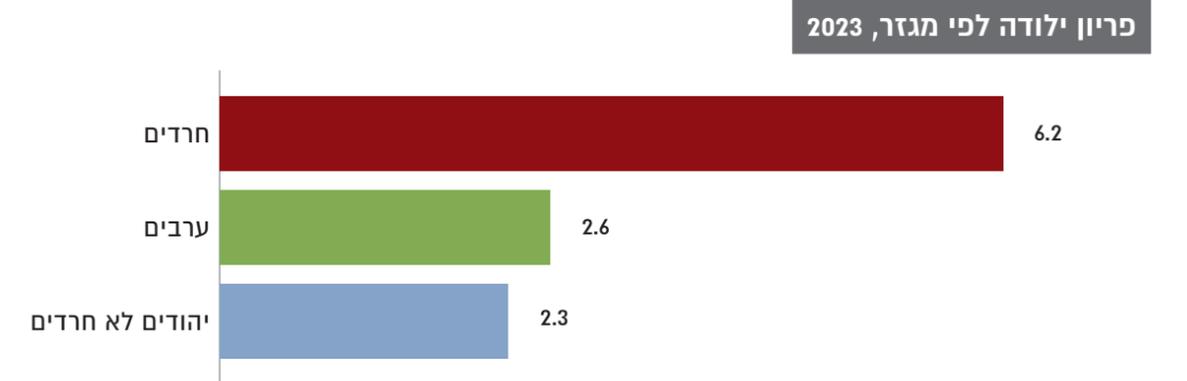

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

פריון ילודה

גודל המשפחה נגזר בראש ובראשונה מפריון הילודה של הנשים. בדומה לגודל משק הבית הממוצע, גם פריון הילודה בחברה החרדית הוא הגבוה ביותר בהשוואה לקבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל ועומד על 6.2 לידות לאישה בממוצע. פריון הילודה הממוצע בקרב יהודים שאינם חרדים נמוך משמעותית ועומד על 2.3 לידות לאישה. בחברה הערבית הפריון הממוצע דומה ועומד על 2.6 לידות לאישה, נתון המשקף תהליך מתמשך של התקרבות לדפוסי הילודה הנהוגים בחברה הכללית בישראל¹.

תרשים 11

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בדומה לשינויים בגודל המשפחה הממוצע, גם פריון הילודה בקבוצות האוכלוסייה השונות בישראל אינו קבוע אלא משתנה לאורך זמן ומשקף תהליכים חברתיים, כלכליים ותרבותיים רחבים. בחינה היסטורית של דפוסי הפריון מראה את המסלול הדמוגרפי הייחודי שפיתחה כל אחת מקבוצות האוכלוסייה בישראל.

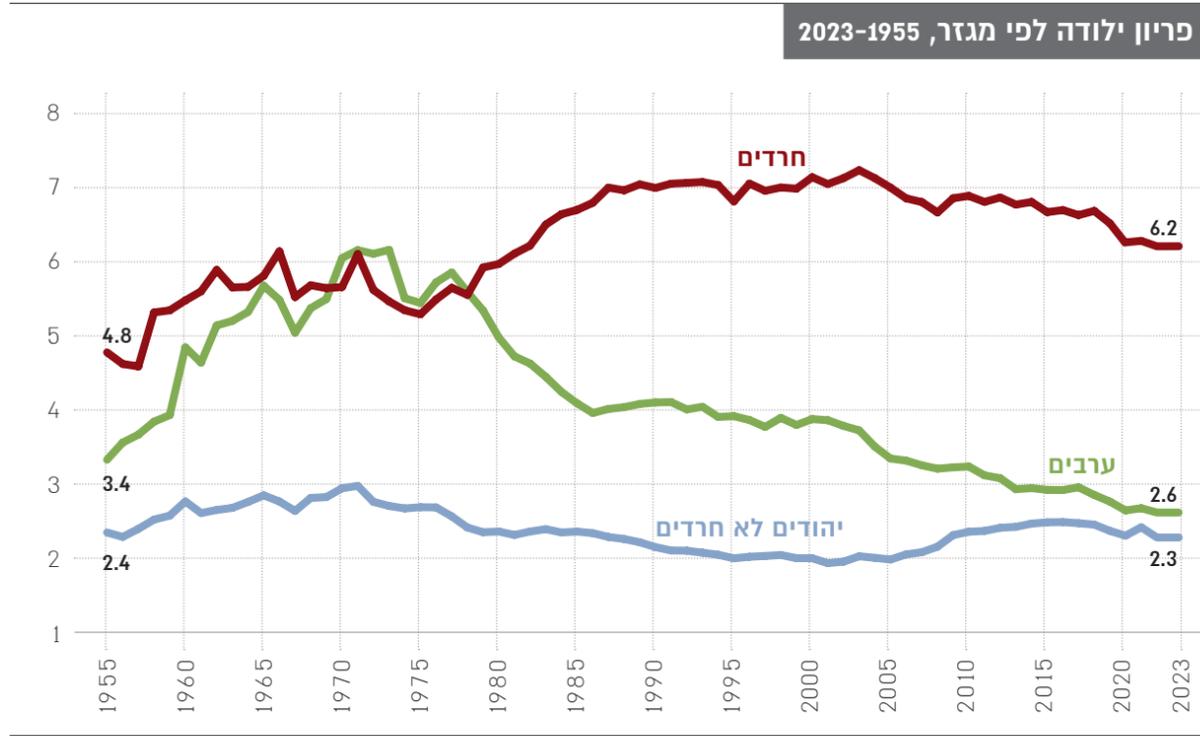
מאז שנות ה-50 נרשמה עלייה הדרגתית בפריון הילודה הממוצע בקרב נשים חרדיות. בשנת 1955 עמד נתון זה על 4.8 לידות לאישה – הנתון הנמוך ביותר בתקופה הנבחנת. מאז עלה הפריון בהתמדה והגיע לשיא של 7.3 לידות לאישה בשנת 2003. מגמה זו משקפת את התבססות האידיאולוגיה של "חברת הלומדים" ואת התחזקות הערך הדתי והחברתי של המשפחה הגדולה.

בשנת 2003 חלה תפנית במגמה זו ומאז ניכרת ירידה מתמשכת בפריון הילודה בקרב נשים חרדיות. בשנת 2020 נמדד הפריון הנמוך ביותר מזה 43 שנה – 6.2 לידות בממוצע – רמה שנותרה יציבה גם בשנת 2023. ירידה זו יכולה לנבוע מגורמים כלכליים-חברתיים, בהם מחירי הדיור, יוקר המחיה, והקושי לכלכל משפחות גדולות וכן ממגמות התעסוקה של נשים חרדיות, שהשתלבו בהדרגה בענפים בעלי פריון גבוה והועסקו בתפקידים ובמקצועות תובעניים. לעומת זאת, בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות דפוס פריון הילודה נותר יחסית יציב לאורך שבעים השנים האחרונות. בשנת 1955 עמד פריון הילודה בקבוצה זו על 2.4 לידות לאישה בממוצע, רמה דומה לזו הנמדדת כיום (2.3). עם זאת, בתוך יציבות זו נרשמו תנודות: בשנת 1971 נמדד שיא של 3 לידות לאישה בממוצע, ואילו בשנים 1999-2005 נרשם שפל של 2 לידות.

1 הערת נתונים: נתון פריון הילודה לשנת 2023 חושב בשנה שעברה על בסיס נתוני סקר כוח אדם, ובשנה הנוכחית עודכן והוחלף בנתון המבוסס על מקורות מנהליים, המאפשרים אומדן מדויק ומעודכן יותר של דפוסי הילודה.

בחברה הערבית המגמה מורכבת יותר. בשנים 1955-1973 נרשמה עלייה חדה בפריון הילודה, מ-3.4 ל-6.2 לידות לאישה בממוצע. בשנים 1970-1978 פריון הילודה בחברה הערבית היה אף גבוה מזה שבחברה החרדית. אולם, מאז חלה ירידה מתמשכת בנתונים אלה, המבטאת שינויים חברתיים וכלכליים במגזר הערבי הכוללים השתלבות גוברת של נשים בשוק העבודה ועלייה ברמת ההשכלה שלהן. בשנת 2022 הגיע הפריון בחברה הערבית לשפל היסטורי של 2.6 לידות לאישה בממוצע, נתון שנותר זהה גם בשנת 2023.

תרשים 12

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

פריון ילודה לפי זרמים

ההבדלים בין הזרמים השונים בחברה החרדית באים לידי ביטוי גם בדפוסי פריון הילודה. נכון לשנת 2023 הנתון הגבוה ביותר נרשם בזרם החסידי, עם ממוצע של 7 לידות לאישה. בזרם הליטאי ממוצע זה נמוך מעט ועומד על 6.6 ובזרם הספרדי נמדד הנתון הנמוך ביותר – 5.3.

בחינה היסטורית מצביעה על שינוי במגמות של פריון הילודה בקרב הזרמים השונים בחברה החרדית. בשנות החמישים ובראשית שנות השישים פריון הילודה הגבוה ביותר היה בזרם הספרדי והגיע ל-7 לידות בממוצע לאישה. החל מסוף שנות השישים ובמהלך שנות השבעים חלה ירידה חדה בנתון זה, עד לממוצע של 4.9 – מגמה שהלמה את הירידה בפריון בקרב כלל עדות המזרח.

משנות השמונים ועד ראשית שנות האלפיים נרשמה עלייה בפריון הילודה בזרם הספרדי המצביעה על התחזקות זהות החרדית-ספרדית ועל השפעתו של המודל החרדי הדומיננטי. בשנת 2003 הגיע הממוצע בזרם זה ל-6.9 לידות

פריון ילודה לפי יישובים

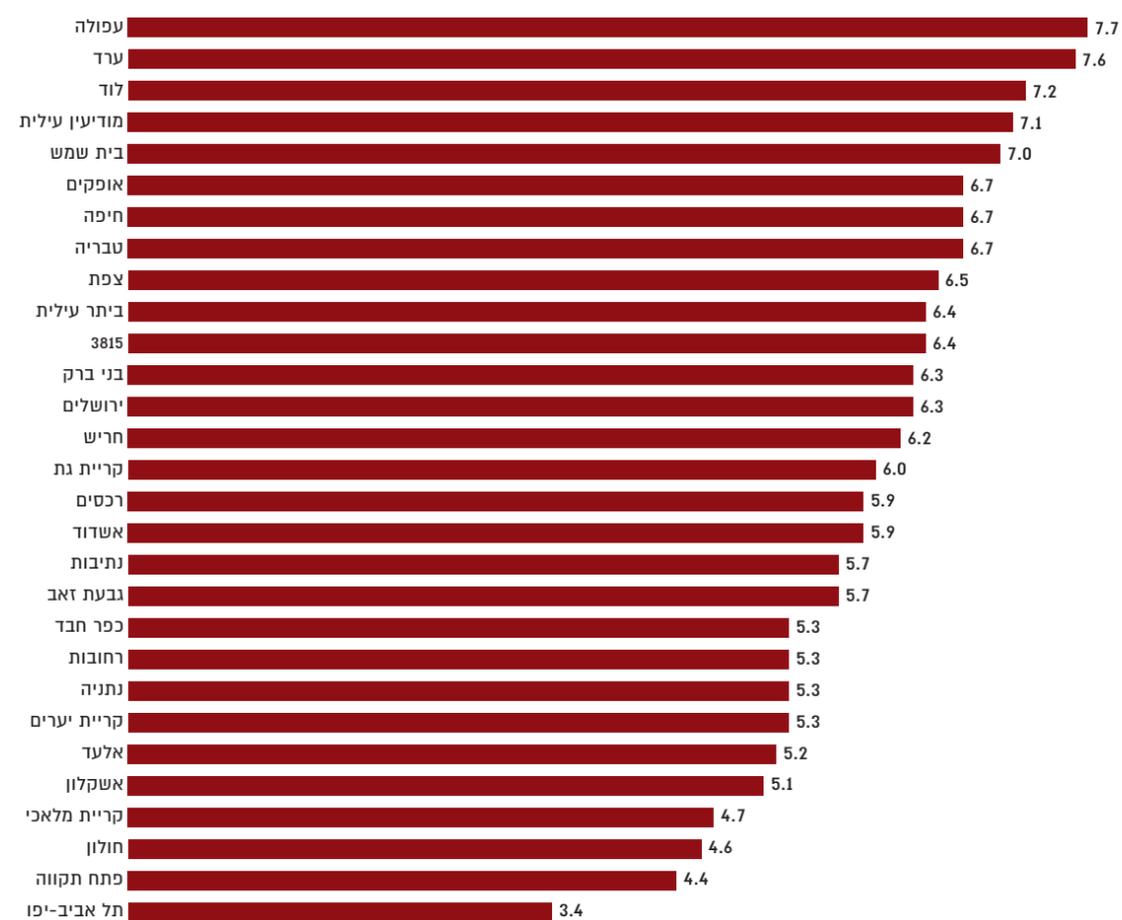
לצד השונות הקיימת בפריון הילודה בין הזרמים החרדיים, נבחנו גם דפוסי פריון הילודה של משפחות חרדיות ביישובים שונות. מאחר שההשתייכות לזרם חרדי קשורה גם בבחירת מקום המגורים, השונות ברמות הפריון ניכרת גם בין היישובים.

שיא פריון הילודה נמצא בקרב חרדים המתגוררים בעפולה ובערד, בהן עומד הממוצע על 7.6 לידות לאישה, ובעיר לוד, בה עומד הממוצע על 7.2. בערים אלו ישנה נוכחות משמעותית של קהילות חסידיות ונתונים אלה משקפים את נתוני הפריון הגבוהים יחסית בזרם החסידי.

נתונים גבוהים של פריון נמצאו גם במודיעין עילית (7.1), עיר המאופיינת באוכלוסייה ליטאית, ובבית שמש (6.98), המורכבת מאוכלוסייה מגוונת של קהילות חסידיות שמרניות לצד קהילות מודרניות.

תרשים 14

פריון ילודה במגזר החרדי לפי יישובים, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

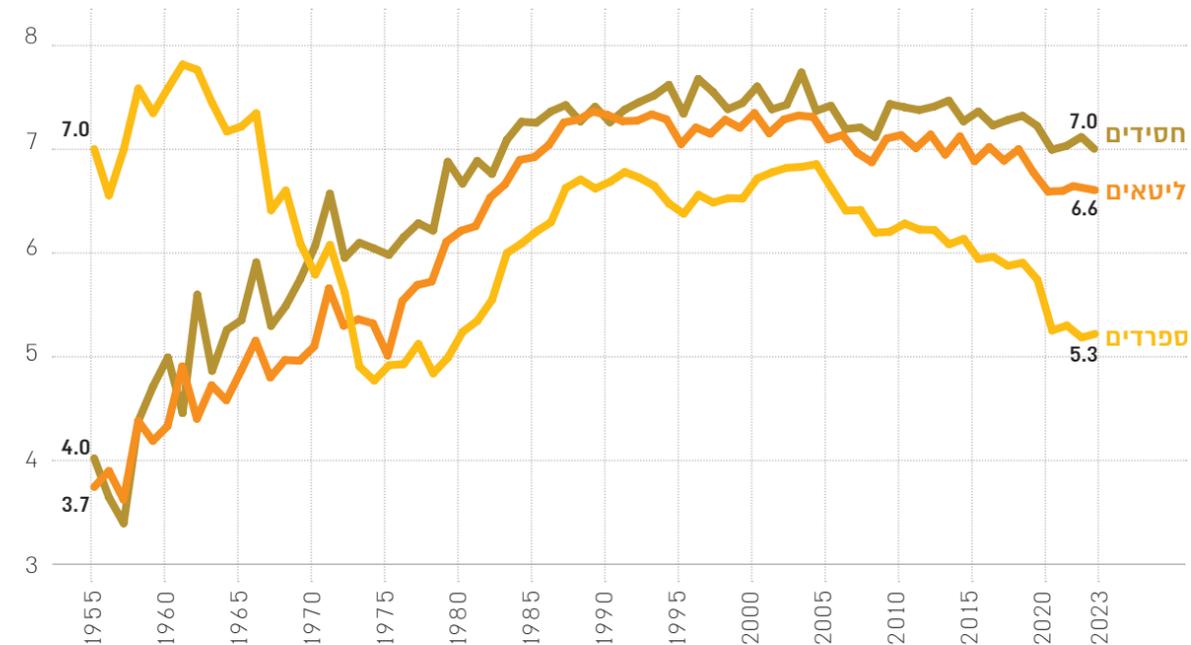
לאישה. ואולם, בשני העשורים האחרונים נרשמה ירידה חדה ומתמשכת בפריון הילודה של הזרם הספרדי, וכיום עומד הממוצע על 5.3 – שיעור הפריון הנמוך ביותר בקרב הזרמים השונים בחברה החרדית.

בזרם הליטאי ובזרם החסידי נרשמה משנות ה-50 מגמת עלייה עקבית בפריון הילודה, שהגיעה לשיאה בראשית שנות האלפיים. בזרם הליטאי עלה הפריון מ-3.7 לידות לאישה בממוצע בשנת 1955 לשיא של 7.4 בשנת 2000. לאחר מכן החלה מגמת ירידה מתונה ואיטית, שהתייצבה סביב ממוצע של 6.6 משנת 2020 ואילך. דפוס דומה ניכר גם בזרם החסידי, בו עלה הפריון מ-4 לידות לאישה בממוצע בשנת 1955 לשיא של 7.8 בשנת 2003 ולאחר מכן ירד בהדרגה והתייצב על 7 לידות לאישה בממוצע משנת 2020 ואילך.

במבט כולל, החל משלהי שנות השבעים – אז התבסס המודל של "חברת הלומדים" – ניכרות מגמות דומות בשלושת הזרמים החרדיים: עלייה מהירה בפריון הילודה עד ראשית שנות האלפיים ולאחריה ירידה הדרגתית ועקבית. הירידה משנת 2004 יכולה להיות קשורה, בין היתר, לקיצוץ בקצבאות הילדים ולשינויים במבנה התמריצים הכלכליים, לצד שינויים חברתיים וכלכליים נוספים. עם זאת, בשני העשורים האחרונים מסתמן פער הולך וגדל בין הזרמים, בפרט בין הזרם הספרדי לבין הזרם הליטאי ולזרם החסידי. מגמה זו מדגישה כי גם בתוך החברה החרדית דפוסי הילודה אינם אחידים וכי משקל הכוחות השונים בתוכה נמצא בתנועה העשויה להשפיע על מגמות חברתיות וכלכליות רחבות יותר בשנים הקרובות.

תרשים 13

פריון ילודה לפי זרם חרדי, 1955-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

ברמות הביניים נמצאות ערים בהן מתגוררת קהילה חרדית הטרזוגנית יותר, כגון אשקלון, נתניה, רחובות, אשדוד ונתבות, עם ממוצע שנע סביב 5 ל-5.8 לידות לאישה בממוצע. ערים אלו משקפות מודל ביניים של חיים חרדיים בתוך מרחב עירוני כללי.

בתחתית הטבלה נמצאים יישובים במרכז הארץ, כמו תל אביב (3.4), פתח תקווה (4.4), וחולון (4.6). ביישובים אלו, ובפרט בפתח תקווה, מתגוררות קבוצות חרדיות צעירות יחסית, בעלות מאפייני השתלבות משמעותיים יותר בתעסוקה ובהשכלה – תכונות המקושרות לפריון ילודה נמוך מהממוצע.

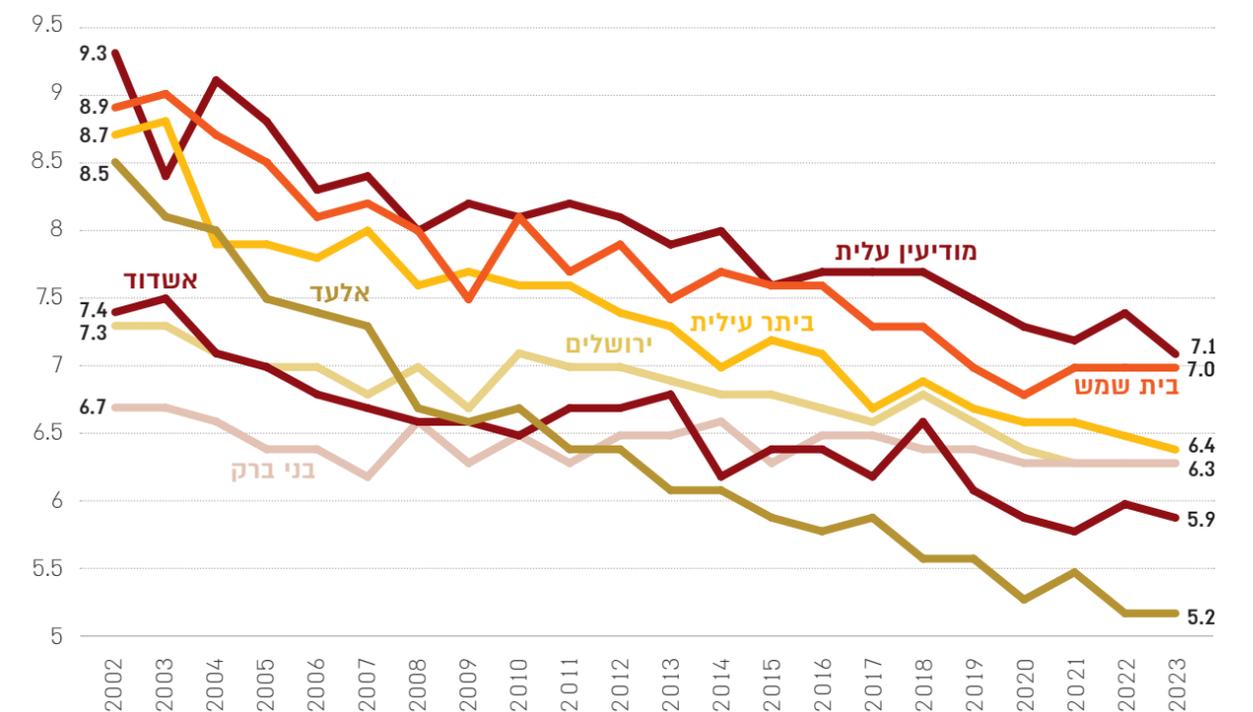
ערי הראשה החרדיות, ירושלים ובני ברק – בהן חיים הריכוזים החרדיים הגדולים והוותיקים ביותר, ובהן קיים תמהיל של כלל הזרמים בחברה החרדית – ממוקמות באמצע הטבלה והפריון בהן דומה לממוצע של האוכלוסייה החרדית כולה (6.3).

במהלך השנים רמות הפריון משתנות משמעותית בין הערים החרדיות, אולם בכל היישובים ניכרת תבנית דומה: פריון גבוה מאוד בראשית שנות ה-2000, ירידה הדרגתית לאורך שני העשורים האחרונים והתייצבות יחסית ברמות נמוכות יותר בעשור האחרון.

מאוד בתחילת שנות ה-2000 (8.8-8.9 לידות בממוצע לאישה) וירידה עקבית לאורך השנים. בית שמש נותרה עם ממוצע גבוה גם בשנת 2023 (7.0) לעומת ביתר עילית, בה ירד הפריון באופן ניכר ל-6.4 לידות בממוצע לאישה. ככל הנראה, הכניסה המתמשכת של משפחות צעירות לבית שמש, הנמצאת בתנופת בנייה מתמשכת בעשור האחרון, משפיעה על פריון הילודה הגבוה יחסית בעיר, לעומת ביתר עילית בה נוצלו כבר עתודות הקרקע והבנייה. בבני ברק, העיר השנייה בגודלה מבחינת ריכוז החרדים, חלו השינויים הקטנים ביותר בפריון הילודה מבין הערים שנבחנו – מ-6.7 לידות בממוצע לאישה בתחילת התקופה ל-6.3 בסופה. ירידה מתונה זו תואמת את אופייה השמרני יחסית של האוכלוסייה בעיר. גם בירושלים ירד הממוצע במתינות יחסית: מ-7.3 בשנת 2002 ל-6.3 בשנת 2023. הירידה החדה ביותר מבין הערים שנבחנו נצפתה באלעד: פריון הילודה הממוצע בעיר עמד בשנת 2002 על 8.5 לידות לאישה. עד שנת 2023 הוא צנח ל-5.2. מגמה זו נובעת ככל הנראה מנוכחות של קהילות ספרדיות בעיר, אשר לפי הנתונים שהובאו לעיל פריון הילודה בהן הוא הנמוך ביותר בחברה החרדית. באשדוד נצפתה מגמת ירידה מתונה יותר, מ-7.4 בתחילת התקופה ל-5.9 בסופה. גם בעיר זו מתקיימת נוכחות של קהילות ספרדיות לצד קהילות חסידיות שונות.

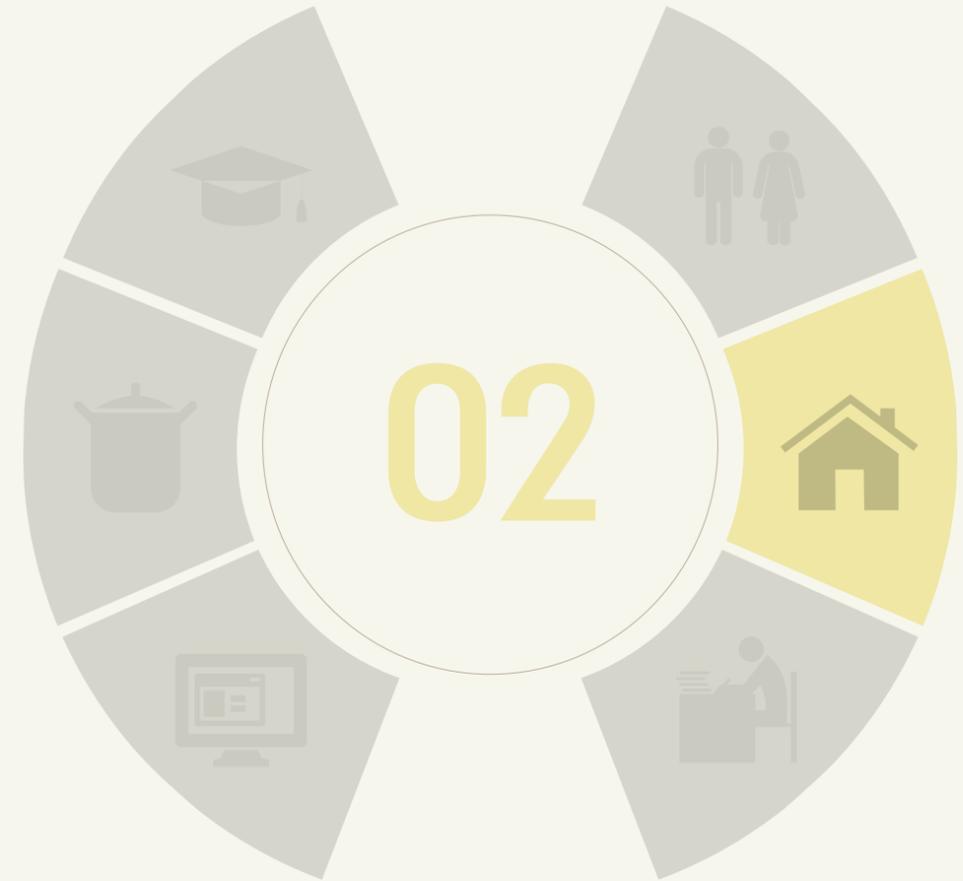
תרשים 15

פריון ילודה במגזר החרדי בערים נבחרות, 2002-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בערים חרדיות צעירות יחסית נרשמות לאורך כל התקופה רמות פריון גבוהות במיוחד. מודיעין עילית היא העיר בעלת הפריון הגבוה ביותר ברוב השנים שנבחנו, עם שיאים של מעל 9 לידות בממוצע לאישה בראשית התקופה, וירידה הדרגתית ל-7.1 לידות בשנת 2023. בית שמש וביתר עילית מציגות דפוס דומה אך מתון יותר: פריון גבוה

דיוור

סוגיית הדיוור נמנית עם האתגרים הכלכליים והחברתיים הנפוצים ביותר בחברה הישראלית בעשורים האחרונים. העלייה המתמשכת במחירי הדירות, המחסור בהיצע באזורי הביקוש והעלייה החדה בעלות האשראי לדיוור – יצרו לחץ גובר על משקי בית והובילו קבוצות אוכלוסייה לאמץ דפוסי מגורים שונים ואסטרטגיות דיוור חדשות. תהליכים אלו בולטים במיוחד בקרב צעירים בעלי הכנסה נמוכה יחסית, והם מתבטאים בין היתר בדחיית רכישות, בצמצום מינוף ובתנועה גאוגרפית אל מחוץ לאזורי הביקוש המסורתיים. פרק זה בוחן את דפוסי הדיוור בחברה החרדית ומשווה אותם לאלה של החברה היהודית שאינה חרדית, תוך הבחנה בין כלל רוכשי הדירות לבין רוכשי דירה ראשונה. הבחנה זו חיונית שכן זוגות צעירים מושפעים

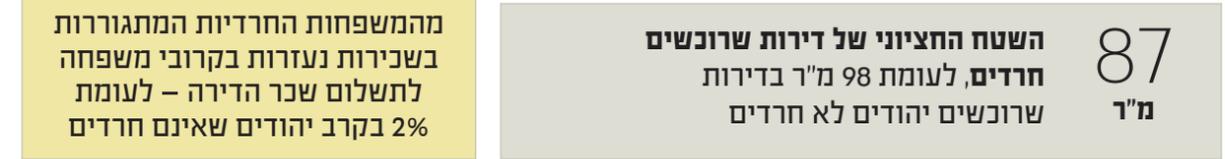
בעוצמה רבה יותר משינויים במחירי הדיוור והריבית ובתנאי המימון, ומשמשים סמן רגיש לשינויים מבניים בשוק.

בחברה החרדית, שוק הדיוור הוא זירה מרכזית בה מתחדד המתח בין נורמות חברתיות מורששות לבין מגבלות כלכליות הולכות וגוברות. רכישת דירה נתפסת כשלב נורמטיבי מרכזי במסלול החיים החרדי, המתרחשת לרוב בסמוך לנישואים או בשלבים מוקדמים מאוד של חיי הזוג הצעיר. נורמה זו נתמכת במנגנוני סיוע משפחתיים וקהילתיים, לרבות סיוע משמעותי ברכישת דירה כמתנת נישואין, והיא תרמה לאורך שנים לשיעורי בעלות גבוהים יחסית ולגיל צעיר במיוחד של רוכשי דירה ראשונה בחברה החרדית. מחויבות זו לרכישת דירה מתקיימת כיום על רקע מגבלות כלכליות מחמירות, ובראשן עליית מחירי הדיוור, הריבית ויוקר המחיה. כתוצאה מכך ניכרת בשנים האחרונות תופעה כפולה: מחד, שיעור משקי הבית החרדיים שבבעלותם דירה נמצא בירידה ומספר הרכישות של דירה ראשונה הצטמצם. מאידך, בקרב משקי הבית הממשיכים לרכוש דירה, הביקוש הקשיח יחסית לדיוור מתורגם להעמקת השימוש באשראי ולרמות מינוף גבוה יותר. דפוס זה מבדיל את החברה החרדית מקבוצות אוכלוסייה אחרות, בהן העלייה בריבית לוותה בצמצום המינוף ובדחיית רכישות והוא מצביע על התאמה שונה למחזור הכלכלי ולשינויים במחיר האשראי.

במקביל ניכרים שינויים מובהקים בדפוסי המגורים של החברה החרדית, ובראשם התרחבות של רכישת דירות בפריפריה הצפונית והדרומית. מגמה זו בולטת במיוחד בקרב רוכשי דירה ראשונה, הפונים לערים מתפתחות בהן ישנו שילוב של מחירי דיוור נגישים יותר, פרויקטים חדשים והקמה הדרגתית של תשתיות קהילתיות חרדיות. במקרים רבים משמשים רוכשים אלו כחלוץ ההתיישבות החרדית במרחבים חדשים והם מניעים תהליכים של התגבשות קהילתית ארוכי טווח.

התנועה אל מחוץ לערי הליבה החרדיות אינה אקראית אלא מותנית בקיומם – או בפוטנציאל להקמתם – של מוסדות חינוך, דת וקהילה המותאמים לזרמים השונים בחברה החרדית. מסיבה זו ההתפרסות הגאוגרפית מתמקדת במספר מצומצם של ערים, כגון בית שמש וחיפה, בהן התגבשו בשנים האחרונות ריכוזים חרדיים משמעותיים. תהליכים אלו עלולים לייצר חיכוכים במרחב העירוני עם אוכלוסיות ותיקות והם מחדדים את הצורך בתכנון מוקדם ובהיערכות מוסדית ליצירת מרחבים עירוניים משותפים ומתפקדים. דפוסי הדיוור של משקי בית חרדיים משפיעים באופן ישיר על דפוסי תעסוקה וניידות יומיומית, על מרחק ממוקדי תעסוקה ועל איכות ההשתלבות בשוק העבודה. בכך הם יוצרים זיקה הדוקה בין שוק הדיוור לבין המגמות המתוארות בפרק התעסוקה. הדבר מחדד את הצורך בדיון מחדש בצורכי הדיוור של האוכלוסייה החרדית ובהשלכות החברתיות, המרחביות והמדיניות של דפוסי ההתאמה הנוכחיים.

נתונים עיקריים

חיפה 930 דירות	אשדוד 1,296 דירות	בית שמש 2,231 דירות	בני ברק 2,519 דירות	ירושלים 4,380 דירות	חמש הערים שבראש רשימת המקומות בהם רכשו חרדים דירות בשנים 2023-2024:
-------------------	----------------------	------------------------	------------------------	------------------------	---

מגמות מרכזיות

שיעור בעלי הדירות

בשנים 2022-2023 חל מפנה ממשי. לצד הירידה המתמשכת בשיעור בעלי הדירות בחברה הכללית, נרשמה לראשונה ירידה ניכרת – של שלוש נקודות האחוז – בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית: מ-69% ל-66%.

שיעור נוטלי המשכנתאות

בשנת 2023 נמשכה העלייה בשיעור משקי הבית החרדיים שנטלו משכנתה ושיעורם עלה מ-40% בשנת 2021 ל-45% בשנת 2023.

גובה החזר חודשי

בשנת 2023 נמשכה העלייה בגובה החזר המשכנתה החודשי של משקי הבית החרדיים והוא גדל ב-14%: מ-3,836 ש"ח בשנת 2022 ל-4,361 ש"ח בשנת 2023. בקרב משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים חלה ירידה קלה בהחזר החודשי, מ-5,130 ש"ח ב-2022 ל-5,078 ש"ח ב-2023.

מספר רכישות דירה

בשנים 2023-2024 נרשמה ירידה במספר רכישות הדירות בכל מוקדי הביקוש החרדיים ביחס לשנים 2021-2022, למעט ירושלים. בבית שמש נרשמה ירידה חדה של 50%, בבני ברק ב-12%, באשדוד ב-11% ובחיפה ב-7%. בירושלים נרשמה מגמה הפוכה, עם עלייה של 5% במספר הדירות שנרכשו.

גיל רוכשי דירות

גיל רוכשי הדירות נותר יציב לאורך השנים האחרונות ועומד על 29 בקרב חרדים ועל 39 בקרב יהודים שאינם חרדים.

רכישת דירות בצפון

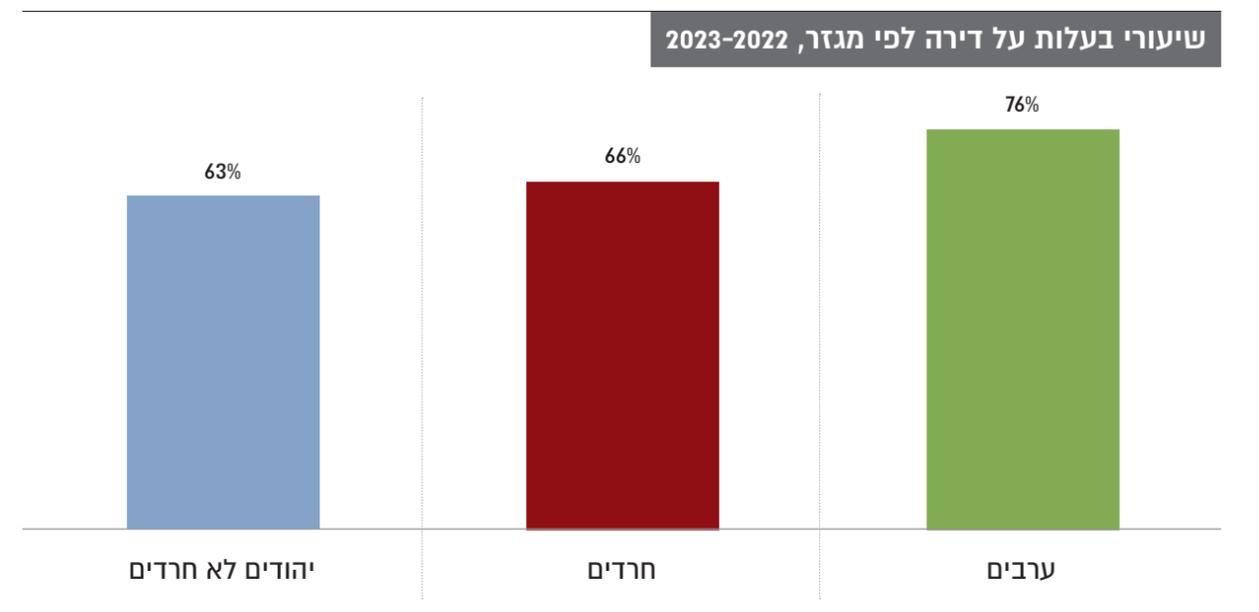
שיעור רוכשי הדירות החרדים במחוזות הצפון, חיפה והדרום עלה באופן חד מ-18% מתוך כלל רוכשי הדירות החרדים בשנים 1999-2002 ל-44% בשנים 2021-2024.

שיעור בעלי הדירות

המשפחה החרדית מייחסת חשיבות רבה לבית, הנתפס לא רק כמקום מגורים אלא כעוגן של יציבות כלכלית, חברתית וקהילתית. רכישת דירה לזוג צעיר נתפסת כשלב נורמטיבי במסלול החיים, המתרחש לרוב סמוך לנישואין, ונחשב תנאי חשוב לביסוס התא המשפחתי. תפיסה זו ממקמת את רכישת הדירה בשלב מוקדם יחסית של חיי המשפחה, לעיתים עוד בטרם התבססות כלכלית מלאה.

הפער בין החשיבות של הבעלות על דירה לבין היכולת הכלכלית המוגבלת המאפיינת זוגות צעירים, יצר לאורך השנים מוסכמה חברתית לפיה מימון רכישת הדירה לא מוטל רק על בני הזוג. ההורים, ולעיתים גם בני משפחה נוספים, משתתפים באופן משמעותי במימון – בין באמצעות חיסכון מוקדם ובין באמצעות סיוע ישיר לרכישה או להחזר ההלוואות. תמיכה זו מהווה רכיב מרכזי ביכולתן של משפחות חרדיות להגיע לבעלות על דירה בגיל צעיר. לצד התמיכה המשפחתית פועלת בחברה החרדית מערכת מוסדית-קהילתית התומכת במימוש של נורמה זו. בקהילות חרדיות רבות פועלים גמ"חים וקרנות הלוואה ללא ריבית, הממומנים מתרומות של חברי הקהילה או של אנשים פרטיים המספקים סיוע פיננסי למימון הוצאות משמעותיות, בהן רכישת דירה. כמו כן קיימות קרנות צדקה וקופות ייעודיות המציעות הלוואות, מענקים וצורות נוספות של תמיכה כספית, המשלימות את מקורות המימון המשפחתיים והבנקאיים.

תרשים 16

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

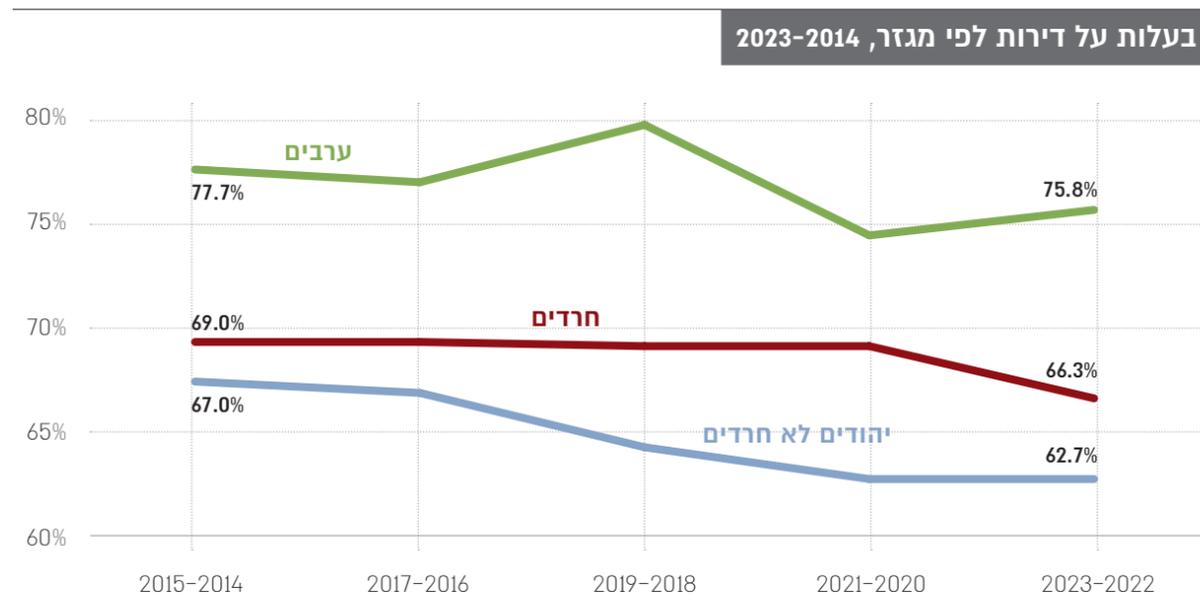
קיומה של מוסכמה חברתית רחבה המעודדת רכישת דירה בשלב מוקדם יחסית בחיי הנישואין משתקף בהבדלים בשיעורי הבעלות על דירה בין קבוצות האוכלוסייה. בשנת 2025 שיעור בעלי הדירות בחברה החרדית עמד על 66%, שיעור גבוה מזה שבקרב יהודים שאינם חרדים שהגיע ל-63%. בחברה הערבית שיעור הבעלות הוא הגבוה ביותר ומגיע ל-76%, בעיקר על בסיס בנייה עצמית בנחלות משפחתיות קיימות.

בשנים 2014-2021 נשמרו פערים יציבים יחסית בשיעורי הבעלות על דירה בין קבוצות האוכלוסייה בישראל. לאורך תקופה זו היה שיעור בעלי הדירות בחברה החרדית גבוה במעט משיעורו בחברה היהודית שאינה חרדית, ונמוך באופן ניכר משיעור הבעלות בחברה הערבית. עד שנת 2021 חלו שינויים מעטים בלבד בשיעור בעלי הדירות בקרב חרדים, בעוד שבחברה היהודית שאינה חרדית נרשמה ירידה מתמשכת בשיעור הבעלות – מ-67% באמצע העשור ל-62% בסוף התקופה.

מפנה של ממש חל בשנים 2022 ו-2023. לצד המשך מגמת הירידה בשיעור בעלי הדירות בקרב יהודים שאינם חרדים, נרשמה לראשונה ירידה חדה ומשמעותית גם בשיעור הבעלות על דירה בחברה החרדית. בתוך שנתיים ירד שיעור בעלי הדירות החרדים בשלוש נקודות אחוז – מ-69% ל-66% – והחברה החרדית הצטרפה לראשונה למגמת הירידה הכללית בשיעורי הבעלות על דירה בישראל בעשור האחרון.

ממצא זה מבוסס על מדגם מצומצם יחסית של משקי בית חרדיים (כ-600 משפחות), ולפיכך מוקדם לקבוע האם מדובר במגמה יציבה ומתמשכת. אולם הירידה הניכרת בשיעור הבעלות יכולה להוות אינדיקציה ראשונית לקשיים הכלכליים שחוות משפחות חרדיות רבות על רקע העלייה החדה במחירי הדיור ובסביבת הריבית. קשיים אלה יכולים להשפיע גם על תחומים חברתיים-כלכליים רחבים יותר, ובהם תעסוקה, השכלה ודפוסי צריכה – כפי שיודגם בפרקים הבאים.

תרשים 17

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

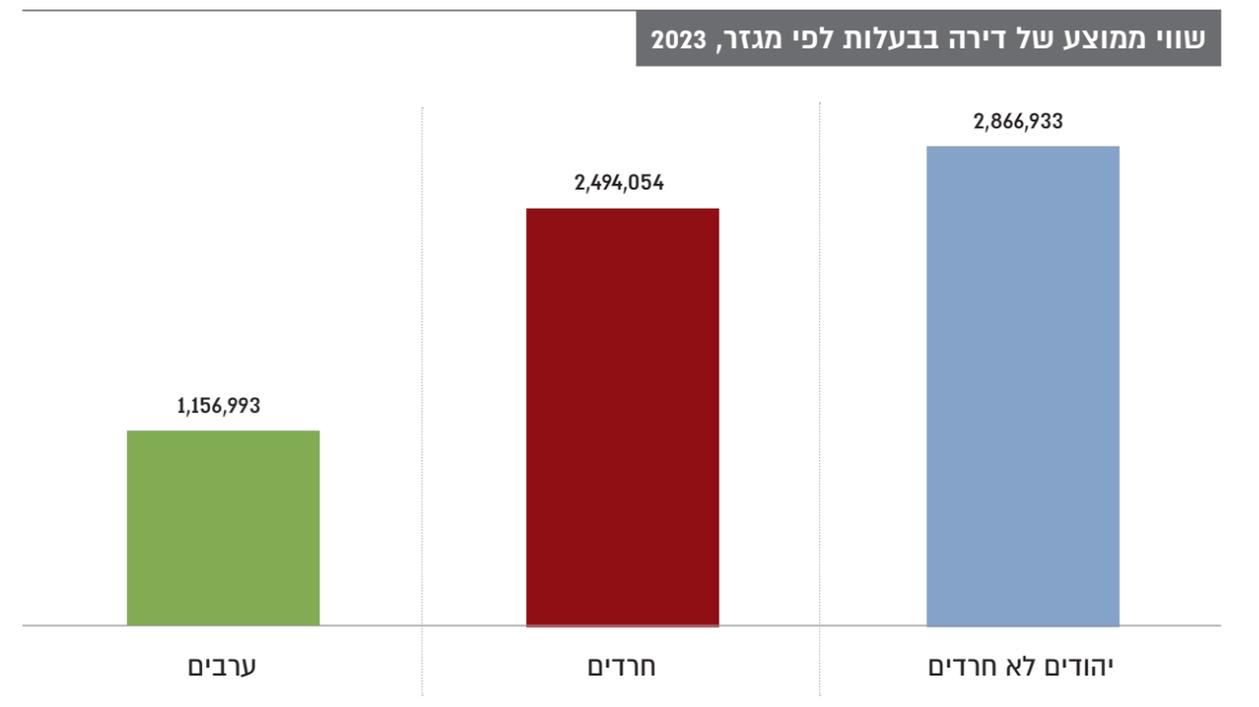
שווי הדירות

פערים משמעותיים ניכרים גם בשווי הנכסים שבבעלות משקי הבית בקבוצות האוכלוסייה השונות. שווי הדירה הממוצע שבבעלות משקי בית חרדיים עומד על 2.49 מיליון ש"ח. נתון זה נמוך מזה של יהודים שאינם חרדים, ששווי דירתם הממוצעת עומד על 2.87 מיליון ש"ח, אך גבוה באופן ניכר משווי הדירות שבבעלות משקי בית ערביים, העומד על 1.16 מיליון ש"ח.

פערים אלו משקפים שילוב של גורמים מבניים ומרחביים. רמות המחירים הנמוכות יחסית בחברה החרדית בהשוואה לרמות המחירים בחברה היהודית שאינה חרדית נובעות, בין היתר, מרכישת דירות קטנות יותר, ישנות יותר ובמיקומים זולים יותר – לרוב בפריפריה הגיאוגרפית או בשכונות מתפתחות. עם זאת, בהשוואה לחברה הערבית, בה נפוצה בנייה עצמית בנחלות משפחתיות באזורים בהם ערך הקרקע נמוך, שווי הנכסים החרדיים גבוה משמעותית, בין היתר בשל רכישה מרוכזת בערים ובשכונות בעלות תשתיות עירוניות מלאות וביקוש יציב.

הנתונים בנוגע לירידה בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית מחדדים כי אף שהדירות הנרכשות על ידי משקי בית חרדים אינן הזולות ביותר בשוק, רכישתן כרוכה בתנאים פיננסיים מחמירים. מכאן שירידה זו משקפת את הקושי של משקי הבית להגיע לבעלות על דירה שערכה הממוצע נותר גבוה יחסית, במיוחד על רקע העלייה במחירי הדיוור ובעלויות המימון.

תרשים 18

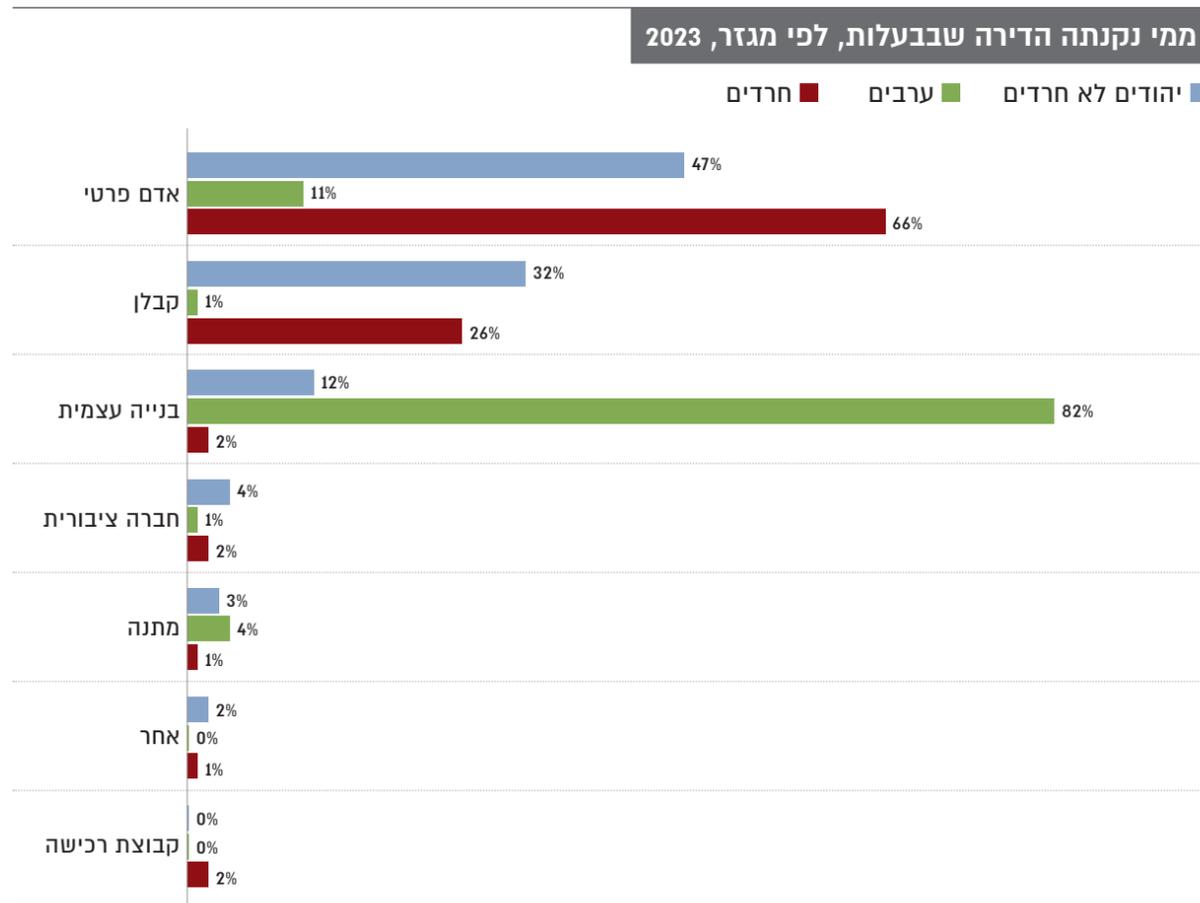
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

הדרך בה מגיעים משקי בית לבעלות על דירה אינה רק שאלה של מחיר אלא שיקוף של מערך שלם של נורמות, אילוצים ומנגנוני הסתגלות כלכליים. לפיכך, בחינה של דפוסי רכישת הדירות לפי מגזר מחדדת את ההבדלים העמוקים בין קבוצות האוכלוסייה בישראל ומבהירה כיצד מבנה שוק הדיוור מתורגם למסלולי בעלות שונים.

כך, בקרב משקי בית חרדיים, 66% מהרכישות נעשות מאדם פרטי – שיעור גבוה משמעותית מזה שנרשם בקרב יהודים שאינם חרדים (47%). רכישה מקבלן מהווה 26% בלבד מרכישות החרדים, לעומת 32% בקרב יהודים שאינם חרדים. דפוס זה מצביע על נטייה חרדית מובהקת לשוק יד שנייה ולרכישה בסביבה עירונית קיימת, ולא לבנייה חדשה רחבת היקף. בחברה הערבית דפוס הרכישה שונה מהותית: 82% מהדירות נבנות בבנייה עצמית, לרוב על קרקע משפחתית, ורק 11% מהדירות נרכשות מאדם פרטי. רכישה באמצעות חברות ציבוריות, קבוצות רכישה או מתנות מהוות רכיב שולי בכל הקבוצות, בפרט בחברה החרדית.

ממצאים אלו מבהירים כי משקי בית חרדיים פועלים באופן כמעט בלעדי בשוק הדיוור הפורמלי, תוך תלות גבוהה בעסקאות שוק ובאשראי לדיוור, בשונה מהחברה הערבית הנשענת על מנגנונים של בנייה עצמית. דפוס זה מסביר הן את שווי הנכסים היחסי והן את העמקת המינוף שנצפתה בקרב רוכשי דירות חרדים.

תרשים 19

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

שיעור בעלי המשכנתאות

רכישת דירה בישראל מלווה במקרים רבים בנטילת הלוואה המגובה במשכנתה על הנכס הנרכש. בשנת 2023 שילמו 45% ממשקי הבית החרדיים משכנתה, לעומת 27% בקרב יהודים שאינם חרדים. במגזר הערבי התמונה שונה לחלוטין: אף ששיעור הבעלות על דירה גבוה, שיעור משקי הבית הנושאים משכנתה נמוך במיוחד ועומד על 4% בלבד. השיעור הגבוה של נוטלי המשכנתאות בחברה החרדית משקף שילוב בין נורמה חברתית מושרשת של רכישת דירה, בפרט בגיל צעיר, לבין יכולת כלכלית מוגבלת יחסית לגיוס הון עצמי. כתוצאה מכך, רכישת דירה בחברה החרדית נשענת במידה רבה על מימון חיצוני ועל נטילת משכנתה בשיעורי מימון גבוהים. תהליך נטילת המשכנתה בחברה החרדית שונה מהמקובל בחברה היהודית שאינה חרדית ומתאפיין במעורבות רחבה של התא המשפחתי והקהילתי. בשל החשיבות הרבה המיוחסת לבעלות על דירה כעוגן של יציבות כלכלית וחברתית,

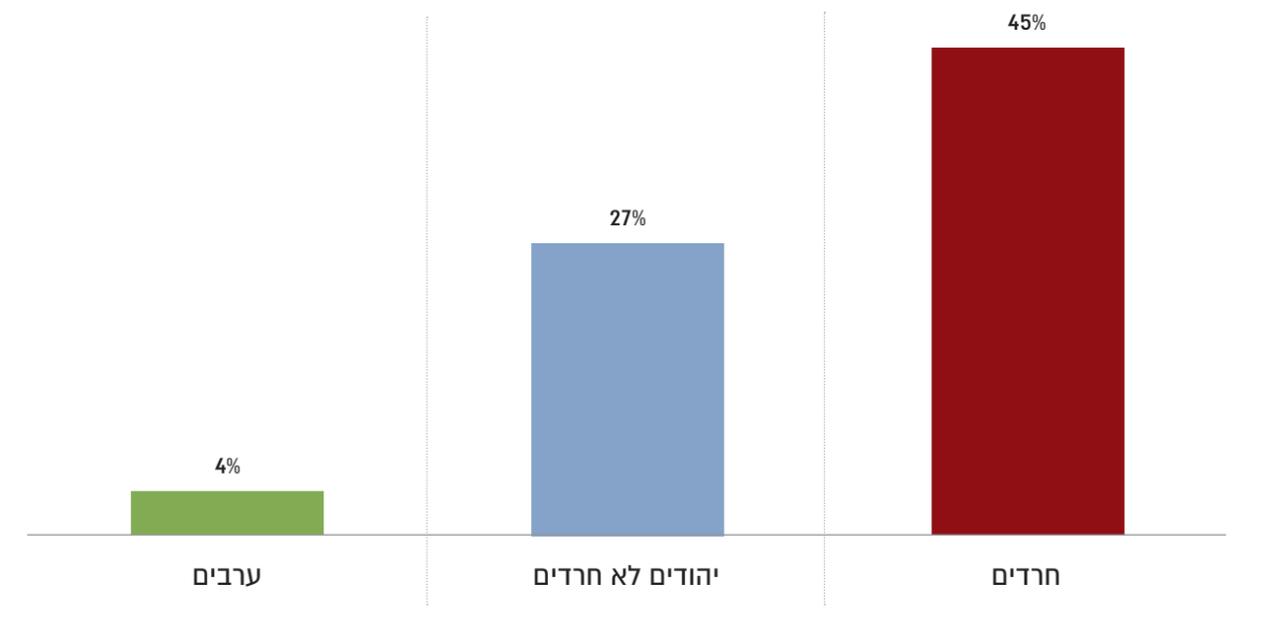
הורי הזוג – ולעיתים אף בני משפחה נוספים – משתתפים במימון הרכישה, בין באמצעות חיסכון מוקדם לאורך שנים ובין באמצעות סיוע מתמשך בהחזרי המשכנתה החודשיים. לתמיכה משפחתית זו תפקיד משמעותי ביכולתן של משפחות חרדיות רבות להגיע לבעלות על דירה.

למרות תמיכה זו, בשל רמות ההכנסה הנמוכות יחסית משפחות חרדיות רבות מתקשות בגיוס ההון העצמי ונעזרות במסלולי משכנתה המאפשרים שיעורי מימון גבוהים. בחלק מהמקרים נעשה גם שימוש בגיוס כספים ממקורות משפחתיים וקהילתיים לצורך השלמת ההון הראשוני. מאפיינים אלו תורמים להעמקת השימוש באשראי לדיור ולהארכת תקופות ההחזר.

נוסף על כך, בחברה החרדית נפוצה פנייה ליועצי משכנתאות חרדיים, המוכרים בקהילה ומכירים היטב את התרבות, את מבנה ההכנסות ואת צרכי המשפחות. יועצים אלה מסייעים בבניית תמהיל הלוואות המותאם ליכולת ההחזר החודשית של המשפחה, לעיתים תוך השגת תנאים נוחים. אחת הפרקטיקות הרווחות היא הארכת תקופת ההחזר ככל הניתן במטרה להפחית את התשלום החודשי. פרקטיקה זו מאפשרת עמידה שוטפת בהחזרים, אך היא מגדילה באופן ניכר את העלות הכוללת של המשכנתה עד לפרעונה המלא.

תרשים 20

שיעור משקי הבית עם משכנתה לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

לצד המאפיינים הייחודיים של תהליך מימון רכישת הדירה בחברה החרדית, לאורך השנים חלו שינויים בשיעור משקי הבית הנוטלים משכנתה בכל קבוצות האוכלוסייה, על רקע מגמות חברתיות וכלכליות במשק הישראלי. בשנים 2017-2014 נרשמה עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנושאים משכנתה, מ-40% ל-45%. בתקופה זו שיעור נוטלי המשכנתאות בקרב יהודים שאינם חרדים נותר יציב יחסית ועמד על 32%. לעומת זאת, בשנים 2021-2018 ירד בהדרגה שיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה ל-39% ושיעור משקי הבית היהודים שאינם חרדים ירד ל-28%.

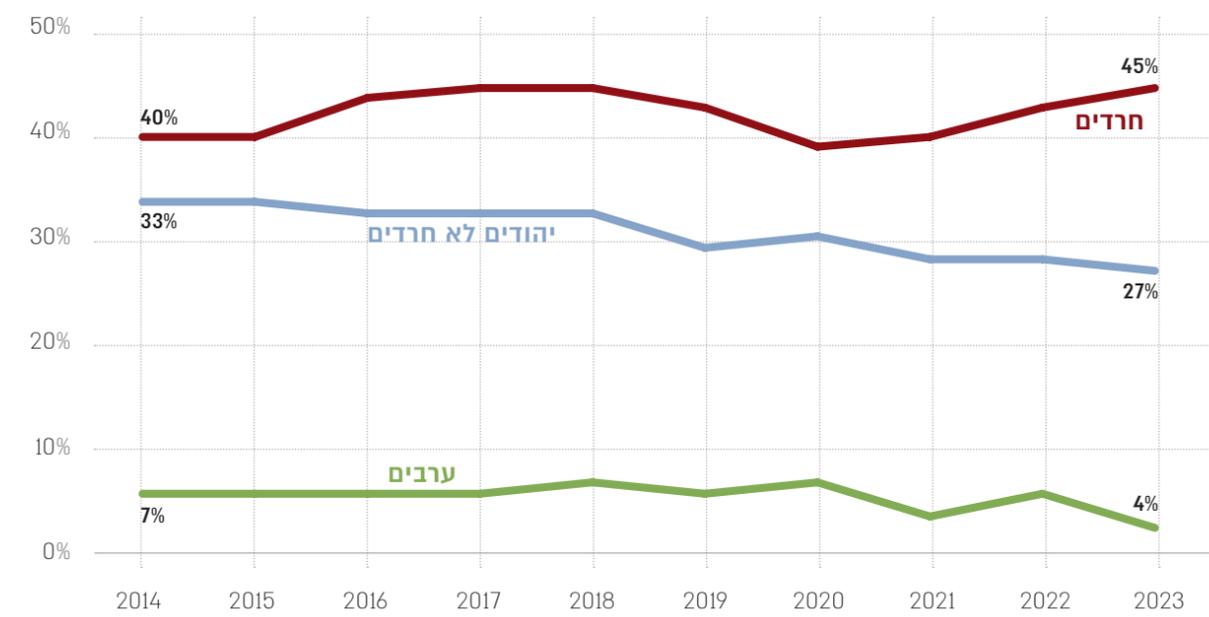
בשנים 2022 ו-2023 חל שינוי במגמה זו. לאחר כחמש שנות ירידה, ב-2023 נרשמה עלייה בשיעור משקי הבית החרדיים הנושאים משכנתה ושיעורם עלה שוב ל-45%. בקרב יהודים שאינם חרדים לא נרשמה עלייה מקבילה ואף ניכרה ירידה קלה נוספת בשיעור נוטלי המשכנתאות ל-27%.

השילוב בין העלייה המחודשת בשיעור משקי הבית החרדיים הנוטלים משכנתה לבין הירידה בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית משקף ככל הנראה את השפעתם של שני כוחות כלכליים מרכזיים הפועלים בשוק הדיור בשנים האחרונות: העלייה החדה במחירי הדירות והעלייה בריביות המשכנתה. בתנאים אלו, פוחת שיעור משקי הבית המצליחים לרכוש דירה, בעוד אלו הרוכשים דירה נדרשים להישען על מימון חיצוני בהיקפים גדולים יותר מבעבר. משקי בית מבוססים יחסית, שבעבר יכלו לממן רכישת דירה ללא משכנתה, נאלצים כיום ליטול הלוואת משכנתה – גם אם בהיקף מוגבל – ומצטרפים לשוק נוטלי האשראי לריור. ממצא זה מחזק את ההערכה בדבר דוחק כלכלי גובר בחברה החרדית, על רקע הצטמצמות האפשרות לסיוע משפחתי וקהילתי והקשחת תנאי השוק.

בחברה הערבית, לעומת זאת, שיעור משקי הבית הנושאים משכנתה נותר נמוך ויציב לאורך השנים. בשנים 2014-2022 הוא עמד על 7%, ובשנת 2023 הוא ירד ל-4% בלבד. שיעור נמוך זה משקף את מאפייני שוק הדיור בחברה הערבית, ובראשם את ההיקף המצומצם של רכישות דירה בשוק הפורמלי ואת שכיחותה הגבוהה של בנייה עצמית על קרקע משפחתית.

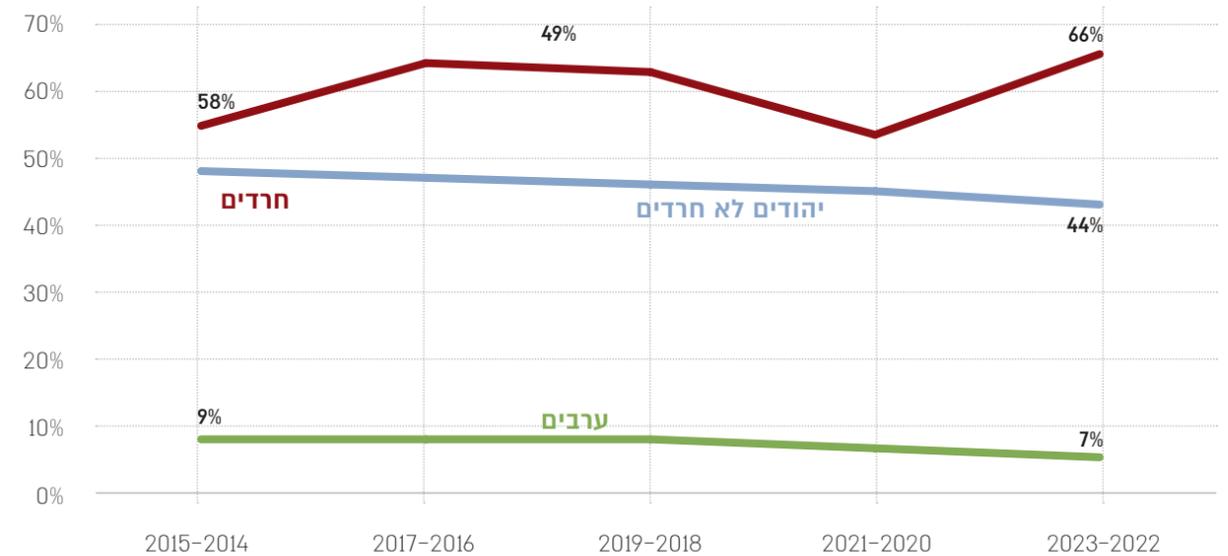
תרשים 21

שיעור משקי הבית עם משכנתה לפי מגזר, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

שיעור בעלי המשכנתא מקרב בעלי הדירות, לפי מגזר 2014-2023

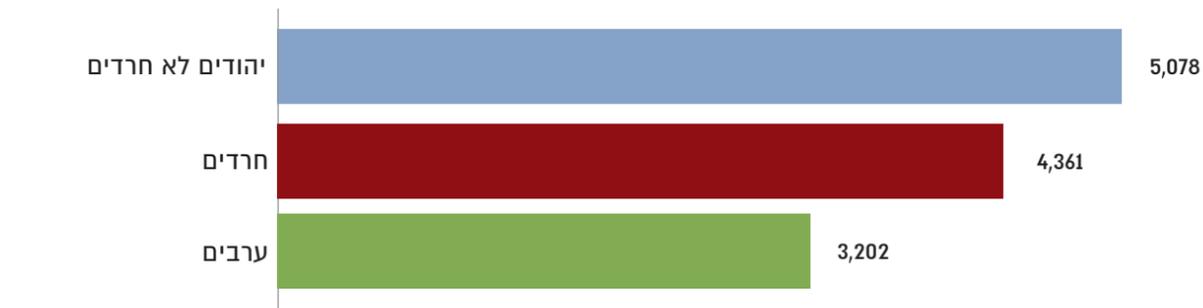

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

כמעט לחלוטין הפער בין חרדים לבין ערבים, על רקע עלייה חדה בהחזרי המשכנתאות בקרב משקי בית ערביים. בשנת 2022, עם העלייה החדה בריבית, חל שינוי חד בדפוס זה. ההחזר החודשי הממוצע של משקי בית יהודיים שאינם חרדים זינק והגיע ל-5,130 ש"ח, בעוד שההחזר בקרב משקי בית חרדיים עלה בקצב מתון יותר והגיע ל-3,836 ש"ח. כתוצאה מכך התרחב הפער בין שתי האוכלוסיות ועמד על כ-1,300 ש"ח בחודש – הרמה הגבוהה ביותר שנרשמה לאורך התקופה הנבחנת.

תרשים 23

גובה החזר משכנתה חודשי ממוצע לפי מגזר, בש"ח, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

בשנת 2023 נרשמה תפנית: ההחזר החודשי של משקי בית חרדיים המשיך לעלות והגיע ל-4,361 ש"ח בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה יציבות ואף ירידה קלה בגובה ההחזר, עד לכ-5,078 ש"ח. כתוצאה מכך הצטמצם הפער בין הקבוצות לכ-720 ש"ח בחודש – רמה הדומה לזו שנרשמה ערב העלייה החדה בריבית. ממצא זה מצביע על כך שהשפעה של סביבת הריבית הגבוהה על משקי בית חרדיים נמשכה גם בשנת 2023, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים ניכרת יכולת גבוהה יותר לבלימת העלייה בהחזרים, בין באמצעות התאמות פיננסיות ובין באמצעות דחיית רכישות חדשות.

בקרב משקי הבית הערביים ניכרת לאורך כל התקופה תנודתיות גבוהה בגובה ההחזר החודשי. תנודתיות זו נובעת ככל הנראה משיעורם הנמוך של נוטלי המשכנתאות ומנוכחות מדגמית קטנה משמעותית בסקרים הממשלתיים, והיא משקפת את אופיו הייחודי של שוק הדיור בחברה הערבית, הנשען במידה רבה על בנייה עצמית ולא על אשראי בנקאי.

בחינה יחסית של גובה ההחזר החודשי מצביעה על צמצום הדרגתי גם בפערים באחוזים בין משקי בית חרדיים לבין יהודים שאינם חרדים. בשנת 2014 עמד ההחזר החודשי של משקי בית חרדיים על 69% בלבד מההחזר בקרב יהודים שאינם חרדים (2,459 ש"ח לעומת 3,541 ש"ח). שיעור זה עלה בהדרגה לאורך השנים ובשנת 2021 הגיע ל-83%. לאחר התרחבות הפער הנומינלי בשנת 2022, חלה בשנת 2023 התקרבות יחסית נוספת וההחזר החודשי של משקי בית חרדיים עמד על 86% מההחזר בקרב יהודים שאינם חרדים (4,361 ש"ח לעומת 5,078 ש"ח). נתון זה מצביע על כך שלמרות תנודתיות קצרה בטווח הקצר, בטווח הארוך ניכרת מגמה של התכנסות יחסית בנטל החודשי בין הקבוצות, גם אם רמת ההחזר האבסולוטית מכבידה במיוחד על משקי בית חרדיים בשל רמות הכנסה נמוכות יותר.

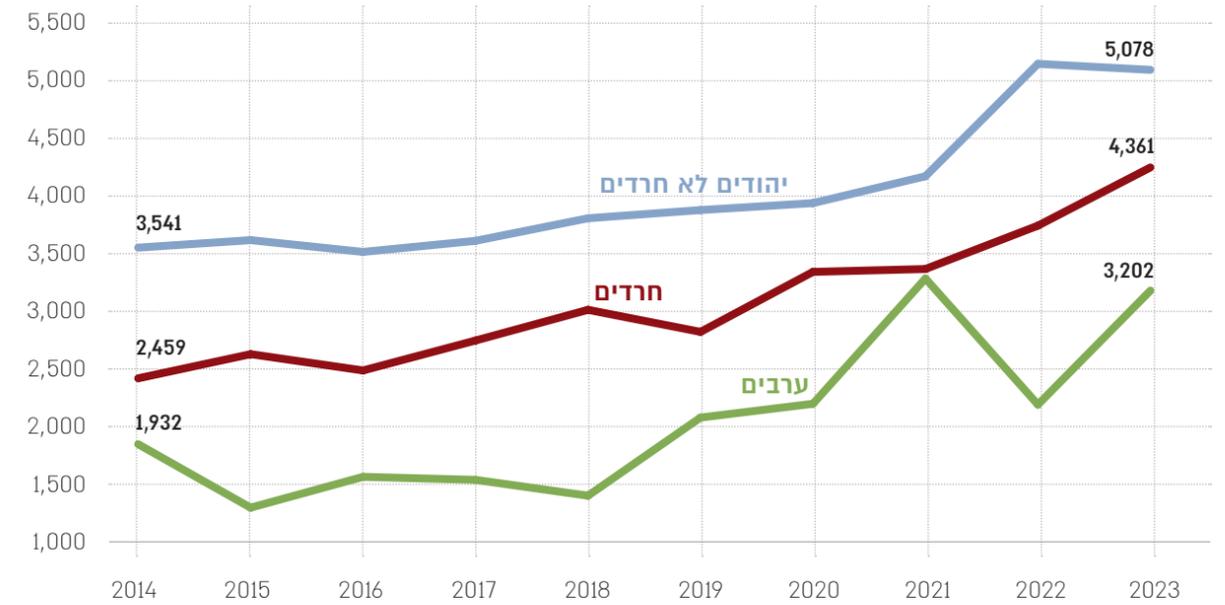
גובה המשכנתה הממוצע

שיעור החרדים בעלי הדירות ושיעור משקי הבית החרדיים נוטלי המשכנתאות גבוהים מהשיעור שלהם בחברה היהודית שאינה חרדית. אולם, גובה החזר ההלוואה החודשי בקרב משקי הבית החרדיים נמוך מעט מההחזר החודשי בחברה היהודית הלא חרדית.

חרדים משלמים משכנתה חודשית ממוצעת של 4,361 ש"ח, לעומת 5,078 ש"ח בממוצע שמשלמים משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים. החזר המשכנתה החודשי בקרב ערבים הוא הנמוך ביותר ועומד על 3,202 ש"ח. ההחזר החודשי הנמוך יותר יכול לנבוע מגובהה של ההלוואה שנוטלות משפחות חרדיות לצורך רכישת דיור, הנמוך מגובהה של ההלוואה הממוצעת בחברה היהודית שאינה חרדית. על פי הסבר זה, משפחות חרדיות צפויות ליטול הלוואה לרכישת דיור בהיקף נמוך מזו שנוטלים יהודים שאינם חרדים, בשל המאפיינים הייחודיים של החברה החרדית: משקי הבית החרדיים נוטים לרכוש דירות קטנות, ישנות וזולות יותר (ראו תרשימים בהמשך הפרק); משקי בית רבים נשענים על תמיכה משפחתית וקהילתית לקבלת הון ראשוני משמעותי לרכישת דירה, מה שמקטין את ההלוואה ובהתאם לכך את ההחזר החודשי; והמגבלות הכלכליות הייחודיות למשק הבית החרדי, הנובעות משיעורי תעסוקה ורמת הכנסה נמוכים לעומת החברה הכללית, מובילות לפריסת תשלומי משכנתה לתקופה הארוכה ביותר האפשרית כדי לאפשר עמידה בתשלומים. סיבות אלה מובילות לקביעה של החזר חודשי נמוך מזה שבחברה הכללית, אך הסדר זה מגדיל את סך הסכום המשולם עד סילוק המשכנתה.

לאורך השנים 2014-2021 נרשמה מגמה עקבית של עלייה בגובה ההחזר החודשי של משכנתאות בכל קבוצות האוכלוסייה, לצד צמצום הדרגתי של הפער בין חרדים ליהודים שאינם חרדים. בשנת 2014 עמד הפער בין ההחזר החודשי הממוצע של שתי קבוצות אלה על 1,080 ש"ח ובשנת 2021 הוא עמד על 710 ש"ח. בתקופה זו גם נסגר

גובה החזר משכנתה חודשי ממוצע לפי מגזר, בש"ח, 2023-2014

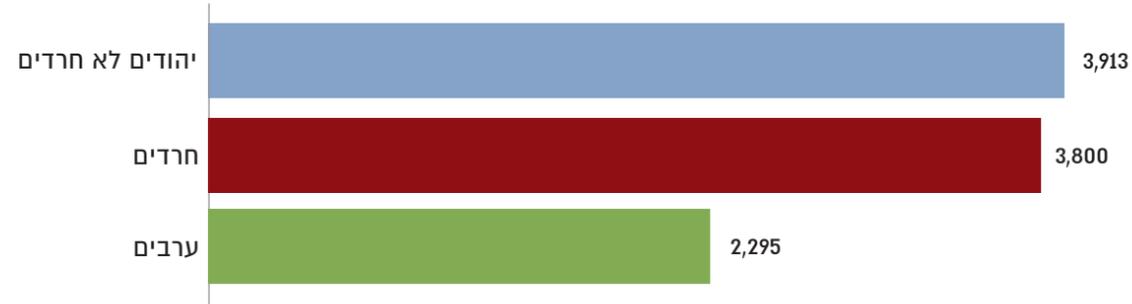
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות

תשלום שכר הדירה הממוצע

שיעורי הבעלות על דירות בחברה הישראלית מעידים שחלק ניכר מהאוכלוסייה בישראל, לרבות מקצת מבעלי הדירות, מתגורר בדירות שכורות. בשנת 2023 גובה שכר הדירה הממוצע בחברה החרדית היה 3,800 ש"ח, נמוך מעט מגובה בקרב יהודים שאינם חרדים שעמד על 3,913 ש"ח. גובה שכר הדירה הממוצע בחברה הערבית היה הנמוך ביותר ועמד על 2,295 ש"ח.

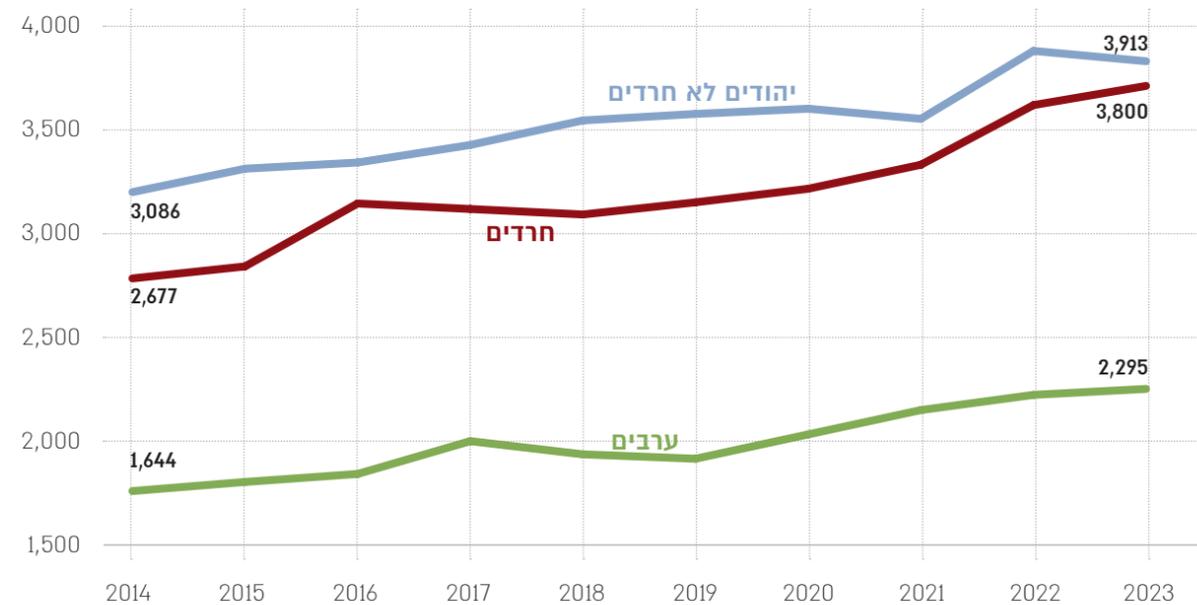
מאז שנת 2014 ניכרת האצה במגמת עליית מחירי הדיור בישראל, המתבטאת בין היתר בעלייה מתמשכת בגובה שכר הדירה הממוצע. להתפתחויות אלו תרמה גם סביבת הריבית המשפיעה בעקיפין על שוק השכירות: העלייה בהחזרי המשכנתה מגדילה את עלות החזקת הנכס עבור בעלי הדירות, וסביר כי חלק מעלות זו מגולגל אל השוכרים באמצעות העלאת שכר הדירה. לאורך כל התקופה, שכר הדירה הממוצע של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים היה הגבוה ביותר, אך קצב העלייה בשכר הדירה בקרב משקי בית חרדיים היה מהיר יותר: בשנת 2014 עמד שכר הדירה הממוצע בקרב חרדים על 2,677 ש"ח. עד שנת 2023 הוא עלה ב-42% והגיע ל-3,801 ש"ח. בתקופה זו עלה שכר הדירה הממוצע בקרב יהודים שאינם חרדים בשיעור מתון יותר של 27% – מ-3,086 ש"ח בשנת 2014 ל-3,913 ש"ח בשנת 2023. כתוצאה מכך, הפער בגובה שכר הדירה בין חרדים ליהודים שאינם חרדים, שעמד בתחילת התקופה על למעלה מ-400 ש"ח, הצטמצם בהדרגה ובשנת 2023 עמד על כ-100 ש"ח בלבד.

גובה שכר דירה ממוצע, לפי מגזר, בש"ח, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות

גובה שכר דירה ממוצע, לפי מגזר, 2023-2014

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר הוצאות משקי הבית

דפוס זה קשור גם לשינויים בביקוש בשוק השכירות החרדי. הירידה שנרשמה בשנים האחרונות בשיעורי הבעלות על דירה בחברה החרדית וקצב הגידול הטבעי הגבוה, צפויים להגדיל את מספר משקי הבית החרדיים הפונים לשוק השכירות בקצב מהיר יותר מזה שנרשם בקרב יהודים שאינם חרדים. הגידול בביקוש יכול להסביר מדוע בשנת 2023 שכר הדירה הממוצע בקרב חרדים המשיך לעלות, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים הוא נותר יציב ואף נרשמה בו ירידה קלה. נוסף על כך, משקי בית חרדיים נוטים, בפרט בשוק השכירות, להגביל את חיפוש הדירה לאזורים בהם

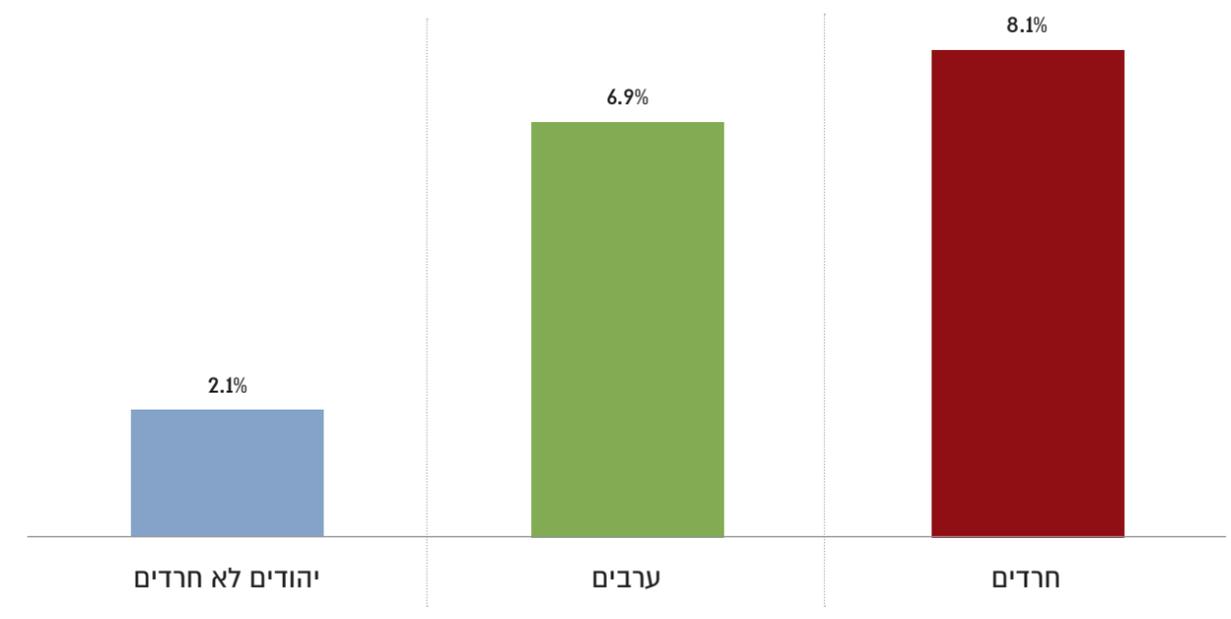
קיימות תשתיות קהילתיות, חינוכיות ודתיות המותאמות להם. באזורים חרדיים ותיקים עתודות הקרקע מצומצמות וקצב התרחבות היצע נמוך יחסית, בעוד הביקוש גדל בהתמדה. שילוב זה, של ביקוש קשיח ומתרחב ושל היצע מוגבל, יוצר לחצים מקומיים על מחירי השכירות ומסייע להסביר את קצב העלייה הגבוהה יחסית שנרשם בשכר הדירה בקרב חרדים, גם בתקופה בה שוק השכירות הכללי התייצב.

הלחצים בשוק השכירות החרדי משתקפים גם בדפוסי המימון של תשלומי שכר הדירה. הנתונים מצביעים על כך ששיעור משקי הבית הגרים בשכירות ונעזרים במשפחה לתשלום שכר הדירה גבוה במיוחד בחברה החרדית: 8.1% ממשקי הבית החרדיים השוכרים דירה מדווחים על הסתייעות במשפחה לצורך עמידה בתשלומים השוטפים. שיעור זה גבוה משמעותית מזה שנרשם בקרב משקי בית ערביים (6.9%) ובקרב יהודים שאינם חרדים (2.1%).

ממצא זה מחזק את ההערכה כי העלייה בשכר הדירה בשוק החרדי מלווה בקושי הולך וגובר לעמוד בנטל השכירות מתוך ההכנסה השוטפת בלבד, המעמיק את התלות במנגנוני סיוע משפחתיים גם בקרב שוכרים – ולא רק בקרב רוכשי דירות. בהקשר זה, הסיוע המשפחתי בשכירות משמש מנגנון התאמה נוסף המאפשר למשקי בית חרדיים להמשיך ולהתגורר באזורים מבוקשים ומותאמים קהילתית, אך בה בעת הוא מעיד על שחיקה גוברת ביכולת הכלכלית העצמאית של חלק מהמשפחות ועל התרחבות מעגלי הדוחק גם אל שוק השכירות.

תרשים 27

שיעור משקי הבית הנעזרים במשפחה לתשלום שכ"ד (מקרב השוכרים), לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

בסיכום החלק הראשון, המבוסס על סקר הוצאות של משקי בית, מתקבלת תמונה של לחץ דיור מתגבר בחברה החרדית: שיעורי הבעלות נשחקים בשנים האחרונות ובקרב אלו הממשיכים לרכוש דירה ניכרת העמקה של שימוש באשראי ועלייה בנטל החודשי. במקביל, שוק השכירות מתייקר בקצב גבוה יחסית ומלווה בהרחבה של הסיוע המשפחתי. תמונה זו מעידה על הסתגלות כלכלית "דרמטולית": פחות משקי בית מצליחים להגיע לבעלות על דירה, אך אלו שנכנסים לשוק נאלצים להתמנף יותר. בה בעת, יותר משקי בית נדחפים לשכירות יקרה יותר.

כדי להבין כיצד מתממש השינוי ולא רק מהו הנטל הממוצע, החלק הבא של הפרק נשען על נתונים מנהליים של עסקאות נדל"ן המאפשרים מבט על מנגנון ההתאמה: באילו מחירים רוכש הציבור החרדי דירה, באיזה תזמון ביחס לשינויים בריבית, איזה סוג דירות הוא בוחר (גודל, מספר חדרים, גיל הנכס), כיצד השתנה היקף הרכישות ובפרט רכישות דירה ראשונה, ובאילו אזורים נרשמת תנועה מרחבית מהערים החרדיות הוותיקות אל מוקדי בנייה חדשים. במובן זה, החלק השני של הפרק מראה כיצד ביקוש חרדי קשיח מתורגם לבחירה שיטתית במוצר "נגיש יותר" ולשינוי גאוגרפי – תהליכים המסבירים גם את הירידה בבעלות על דירות וגם את העלייה במינוף שנצפו בחלק הראשון.

מאפייני הדירות הנרכשות

השיעור הגבוה של בעלות על דירות בחברה החרדית אינו תולדה של נסיבות כלכליות מיטיבות, אלא ההיפך – הוא קיים חרף רמות הכנסה נמוכות יחסית ושיעורי השתתפות נמוכים בשוק העבודה. בעלות על דירה בחברה החרדית היא נורמה תרבותית מרכזית: נכס פרטי נתפס כעוגן של יציבות כלכלית וחברתית עבור המשפחה הצעירה. תפיסה זו הופכת את רכישת הדירה לא רק לשאיפה כלכלית אלא ליעד חברתי מחייב, שהמשפחה והקהילה מגויסות לסייע במימושו. מנגנוני רכישת הדירה בחברה החרדית, הנשענים על תמיכה משפחתית וקהילתית, תוארו בהרחבה בחלקו הקודם של הפרק.

עם זאת, כדי להבין כיצד משפחות חרדיות מצליחות להגיע לבעלות על דירה על אף מצבן הכלכלי המוגבל של רובן, אין די בבחינת מקורות המימון ויש לבחון גם את מאפייני המוצר הנרכש. בחינה כזו מעלה שמאחורי נתוני הבעלות בחברה החרדית ישנה תמונה עקבית של דירות בעלות מאפיינים ייחודיים בהשוואה לדירות הנרכשות על ידי האוכלוסייה היהודית שאינה חרדית: מחירן נמוך יותר, שטחן קטן יותר, מיקומן שונה ולעיתים גם גילן מבוגר יותר. הבדלים אלו מהווים מרכיב מרכזי בהסבר ליכולתן של משפחות חרדיות לרכוש דירה, חרף רמת ההכנסה הנמוכה שלהן.

בחלק זה של פרק הדיור נבחן את מאפייני הדירות הנרכשות בחברה החרדית בהשוואה לחברה היהודית שאינה חרדית, תוך הבחנה בין כלל הרוכשים לבין רוכשי דירה ראשונה. הבחנה זו חיונית להבנת דפוסי הדיור בחברה החרדית, שכן היא חושפת הבדלים מהותיים במידת הפגיעות והגמישות של קבוצות הרוכשים כלפי תנאי השוק. רוכשי דירה ראשונה, שרובם בגיל צעיר יותר ובעלי חוסן כלכלי וחברתי מוגבל, מושפעים במידה רבה יותר משינויים בריבית, מתנודות במחירי הדירות, מעלויות המשכנתה ומזמינות היצע במוקדי הביקוש החרדיים. פגיעות זו הופכת אותם גם לגמישים יותר בהתנהגותם הצרכנית והמרחבית, ומחייבת התאמות חדות יותר לבחירת הדירה ולמיקומה. לעומתם, רוכשי דירה שאינה ראשונה מצויים בדרך כלל בשלב חיים מבוסס יותר והחלטותיהם מושפעות במידה פחותה מלחצי השוק המידיים. מסיבה זו, מגמות חדשות בשוק הדיור נוטות להתבטא אצלם באופן מתון יותר ומאוחר יותר.

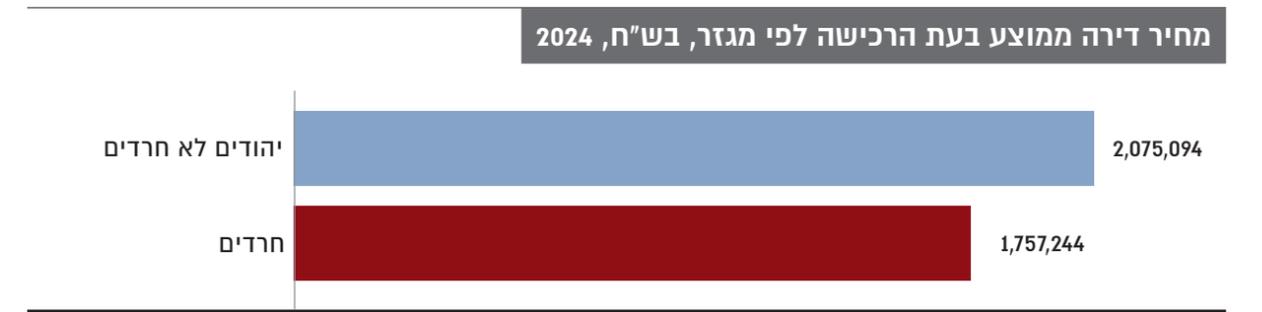
מחירי הדירות

מחיר הדירה הנרכשת הוא אחד הנתונים המרכזיים היכולים להסביר את הפערים בשיעורי הבעלות על דירה בין החברה החרדית לבין החברה היהודית שאינה חרדית. בשנת 2024 עמד המחיר הממוצע של דירה שרכשה משפחה חרדית על 1.76 מיליון ש"ח, כ-15% פחות ממחיר ממוצע של דירה שרכשה משפחה יהודית שאינה חרדית, שעמד על 2.08 מיליון ש"ח.¹

1 עקב טיוב מעמיק יותר של נתוני הרכישות וההצטרפות החשודות כשגויות (כגון מחירי חריגים או שאינם תואמים את מאפייני הנכס), עודכנו בדוח הנוכחי אומדני המחירים הממוצעים גם עבור שנים קודמות. בהתאם לכך, המחירים הממוצעים המוצגים בדוח 2025 נמוכים במקצת מאלו שדווחו בדוח 2024 עבור אותן שנים.

נתון זו מצביע על כך שהציבור החרדי מצליח לייצר רף כניסה נמוך יותר לשוק הדיור באמצעות רכישת נכסים זולים יותר. מחיר הנמוך של הדירות הנרכשות בחברה החרדית יכול לנבוע ממאפיינים שונים, כמו גודלן, גילן ומיקומן הגיאוגרפי, שייבחנו בהמשך הפרק.

תרשים 28

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

משנת 1999, וביתר שאת משנת 2008, נרשמה עלייה תלולה ומתמשכת במחירי הדירות בישראל, הן בקרב רוכשי חרדים והן בקרב יהודים שאינם חרדים. העלייה בשנים אלו נובעת מחד מתהליכים כלכליים, כמו עליית מחירי הקרקעות והתשומות לבנייה שהאטו את הגדלת היצע הדירות, ומאידך מתהליכים ביורוקרטיים, כמו הוזלת הריביות על משכנתאות, שהאיצו את הביקוש לדירות למגורים ולהשקעה. הפער שנוצר בין הביקוש לבין היצע הוביל לעלייה דרמטית במחירי הדירות בישראל, במידה כמעט חסרת תקדים ביחס למדינות מפותחות אחרות. עם זאת, הדפוסים של עליית מחירי הדירות הנרכשות אינם זהים בקרב חרדים ויהודים שאינם חרדים, ומשקפים הבדלים במניעים ובמאפיינים של רכישת הדירות המשפיעים על הביקוש.

מחיר ממוצע של דירה שרכש אדם חרדי בשנת 1999 עמד על 497,000 ש"ח ועד שנת 2008 עלה המחיר ל-562,000 ש"ח. בשנים 2008-2021 נרשמה עלייה שנתית ממוצעת של כ-7%, אך בשנת 2022 זינק המחיר הממוצע של דירה שרכשו חרדים בכ-15% והגיע ל-1.5 מיליון ש"ח. בשנת 2023 התמתן מעט קצב העלייה, אך הוא נותר גבוה ביחס למגמה הרב-שנתית ועמד על 11%. בשנה זו הגיע מחיר ממוצע של דירה שרכשו חרדים ל-1.66 מיליון ש"ח. בשנת 2024 חלה התייצבות ומחירה הממוצע של דירה שנרכשה על ידי חרדים עלה בכ-6%, בדומה למגמה שנצפתה בעשור הקודם, והגיע ל-1.75 מיליון ש"ח.

גם בקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה בשנים אלו עלייה בשיעור דומה במחירי הדירות הנרכשות: מחיר ממוצע של דירה שרכש אדם יהודי שאינו חרדי בשנת 1999 עמד על 586,000 ש"ח. בשנת 2008 הגיע המחיר ל-763,000 ש"ח והחל משנה זו ועד 2021 נרשמה עלייה שנתית ממוצעת של כ-6%, שיעור דומה לזה שנצפה בקרב הרוכשים החרדים בתקופה זו. עם זאת, בשנת 2022 לא התרחש זינוק מקביל במחירי הדירות הנרכשות על ידי יהודים שאינם חרדים והמחיר הממוצע של דירה עלה בכ-5% ועמד על 1.79 מיליון ש"ח. בשנת 2023 נבלמה העלייה במחירי הדירות אך בשנת 2024 זינקו מחירי הדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים, בדומה לזינוק שהתרחש בציבור החרדי בכ-16%, והגיעו ל-2.07 מיליון ש"ח בממוצע לדירה.

המגמות השונות במחירי הדירות הנרכשות לאורך השנים מבטאות את מנגנוני הביקוש הייחודיים לציבור החרדי. בשנים 2022-2023 התרחשה עלייה חדה בריבית, שיצרה זינוק בהחזרים החודשיים של המשכנתא ועוררה אידואות גדולה במשק. רוכשי חרדים המשיכו להפגין ביקוש קשיח וניכר כי הנורמה החברתית הממוסדת סביב רכישת

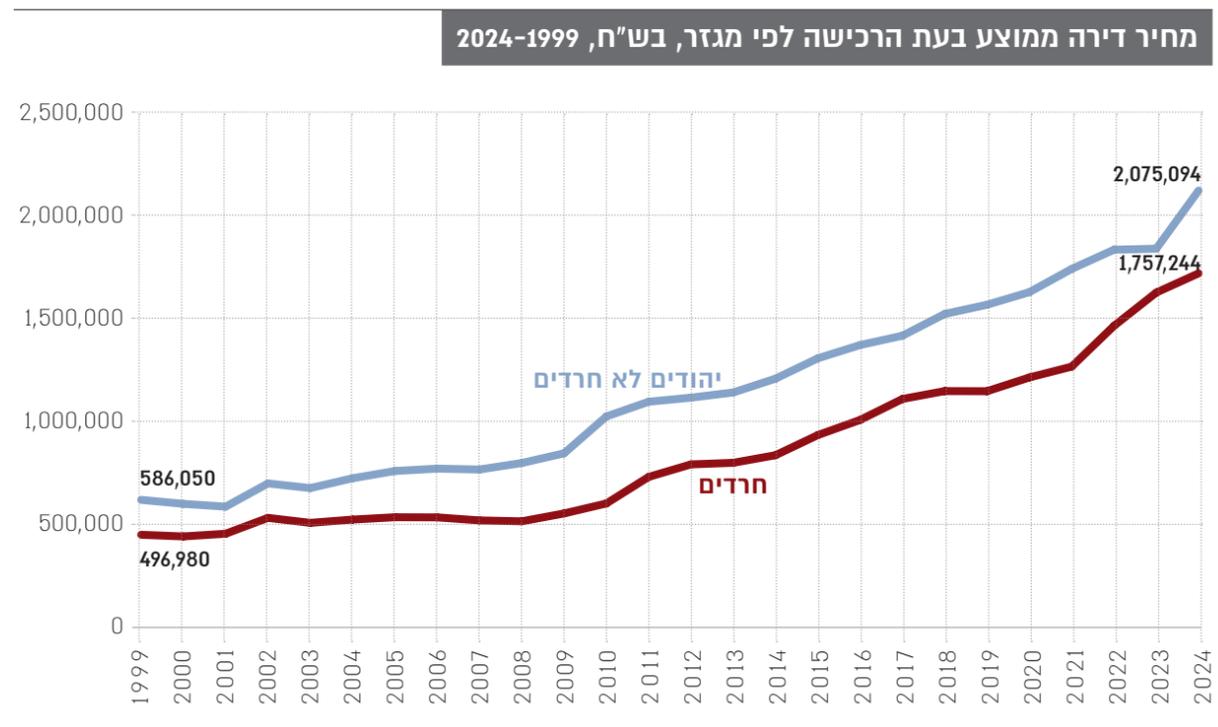
דירה נותרה דומיננטית. לעומת זאת, יהודים שאינם חרדים הפגינו בשנים אלה גמישות גבוהה יותר בנוגע לרכישת דירות: שינויים בריבית, במחירי חומרי הבניין ועיכובים בתהליכי התכנון והבנייה של דירות חדשות הביאו משקיעים מושכלים לנהוג בזהירות, לשקול מחדש השקעות בשוק הנדל"ן ולהמתין לייצוב השוק. התנהלות זו לוותה בבלימה יחסית במחירי הדיור בחברה הכללית בשנים 2022-2023. רק בשנת 2024 הופיעו ככל הנראה תוצאות של ביקוש כלוא, בשל שינויים בריבית לצד האטה בהיצע הדירות הנבנות בשל עיכובים בתהליכי הבנייה בשל המלחמה בשנים אלו, והדבר הוביל לזינוק מחדש במחיר הדירה הממוצעת הנרכשת על ידי יהודים שאינם חרדים.

על אף ההבדלים במועדים של עליית המחירים ובדפוסי התגובה של כל מגזר לשינויים בשוק, המגמות המצטברות הובילו בסופו של דבר לכך שבשתי הקבוצות הייתה עלייה דומה במחירי הדירות לאורך השנים: בשנים 1999-2024 המחיר הממוצע לדירה של חרדים ושל יהודים שאינם חרדים עלה בכ-250%, כלומר בשתי הקבוצות מחירה של דירה ממוצעת יותר משילש את עצמו במהלך 25 השנים האחרונות.

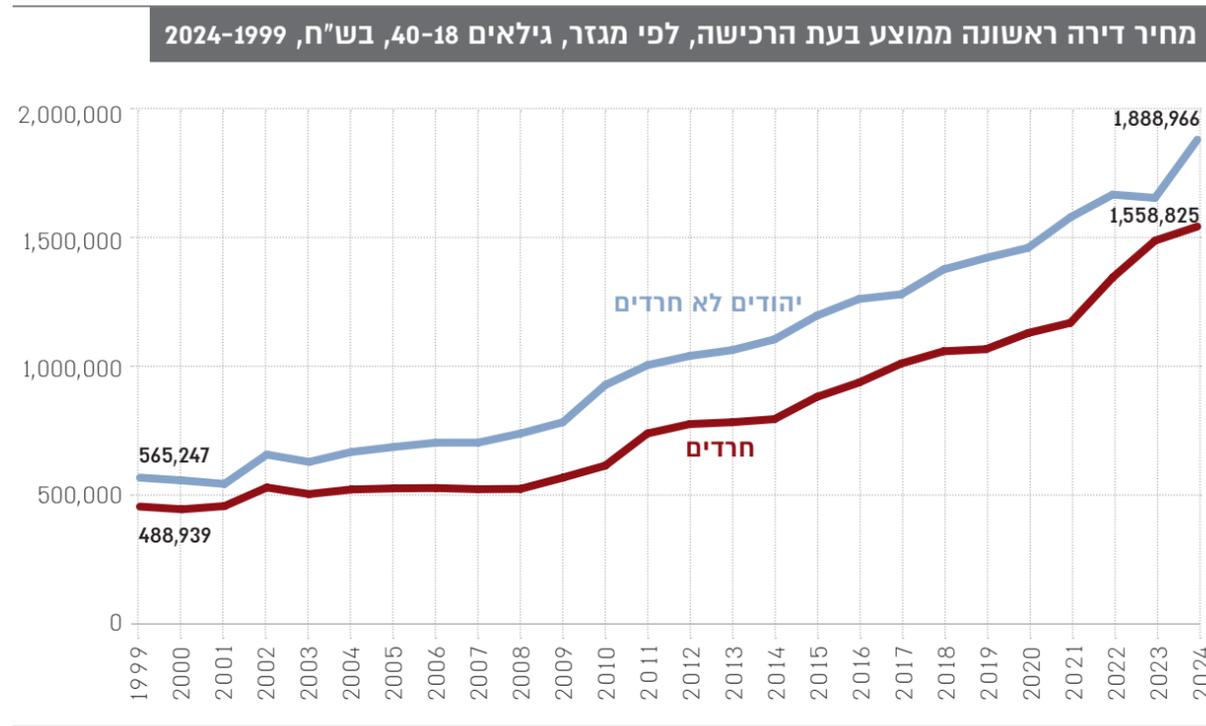
עם זאת, מאחר שכל מגזר מגיב בזמן אחר ובאופן אחר לכוחות השוק, פער המחירים ביניהם תנודתי ומשתנה. בעשור האחרון מחיר דירה שרכשו חרדים נע לרוב בין 75% ל-80% ממחיר הדירה שרכשו יהודים שאינם חרדים, כאשר בשנים האחרונות ניכרת מגמת צמצום בפער המחירים וכיום הוא עומד על כ-85%.

העלייה הגבוהה במחירי הדירות בקרב חרדים יכולה להסביר את הירידה בשיעורי הבעלות על דירה שנצפתה בתרשימים הקודמים: הציבור החרדי מתקשה למצוא דירות זולות באזורי הביקוש שלו וההיצע הזול הולך ומצטמצם. ככל שמחירי הכניסה לשוק מתרחקים מהיכולת הכלכלית של זוג חרדי צעיר, כך גדל הפער בין הנורמה החברתית לבין האפשרות לממשה. הדבר עשוי להצביע על תהליכי שינוי עמוקים יותר במבנה המגורים בחברה החרדית.

תרשים 29

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מספר דירות שנרכשו

בחינה של מספר הדירות שנרכשו בשנים 2019-2024 בקרב חרדים ויהודים שאינם חרדים מעלה תובנות משלימות בנוגע לשינויים ולמגמות במחירי הדירות הנרכשות בשני המגזרים ומחדדת את מאפייני הביקוש הייחודיים לכל קבוצה.

בשנים 2019-2020 נרשמה רמת רכישה גבוהה ויציבה בשני המגזרים: מספר הדירות שנרכשו על ידי חרדים עמד על כ־13 אלף בשנה, ועל ידי יהודים שאינם חרדים על כ־87 אלף. מספר הדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים היה גבוה משמעותית מזה של חרדים, אך המגמות היו דומות.

בשנת 2021 ניכרה עלייה במספר הדירות שנרכשו בשתי הקבוצות בשיעור דומה של 22%. מספר הדירות שנרכשו באותה שנה על ידי חרדים עלה לכ־16,200, ועל ידי יהודים שאינם חרדים לכ־106 אלף. החל משנת 2022 ניכרת תחילתה של ירידה במספר הרכישות בשני המגזרים. בקרב חרדים הירידה הייתה מתונה יחסית, בשיעור של 2%, ומספר הדירות שנרכשו על ידם ירד לכ־15,900 דירות. בקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה ירידה חדה של 17% ומספר הדירות שנרכשו על ידם צנח לכ־88 אלף דירות. ירידה זו היא ככל הנראה תגובה ראשונית לעליית הריבית ההדרגתית שהתרחשה בשנה זו.

בשנת 2023, עם הגעת הריבית לשיאים חדשים, העמיקה מגמה זו ונרשם שפל במספר הדירות שנרכשו בשוק. מספר הדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים היה כ־50 אלף דירות בלבד, ירידה של 43%. בקרב חרדים ניכרה ירידה משמעותית, אם כי מתונה יותר, של 31% במספר הדירות שנרכשו, שעמד על כ־11 אלף. בשנת 2024 ניכרת

בחינת מחירי הדירות שנרכשו על ידי רוכשי דירה ראשונה מעלה כי מגמות המחיר בקרב קבוצה זו דומות למגמות שנצפו בכלל שוק הדיור. בשנת 2024 מחיר ממוצע של דירה שרכשו רוכשי דירה ראשונה חרדים עמד על 1.56 מיליון ש"ח, לעומת 1.89 מיליון ש"ח בקרב יהודים שאינם חרדים. מנתון זה עולה כי גם חרדים וגם יהודים שאינם חרדים רוכשים דירה ראשונה במחיר הנמוך בכ־10% מהממוצע הכללי של המגזר שלהם, מתוך אילוצים תקציביים ובשל היעדר הון עצמי משמעותי.

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

דפוסי המחירים בקרב רוכשי הדירה הראשונה דומים לאלה שנצפו בקרב כלל הרוכשי הדירות לאורך השנים. בקרב רוכשים חרדים, בדומה לתמונה הכללית, נרשם בשנת 2022 זינוק חד במחירים: המחיר הממוצע של דירה ראשונה עלה בכ־15% והגיע ל־1.36 מיליון ש"ח. בשנת 2023 נמשכה העלייה במחירי הדירה הראשונה, אם כי בקצב מתון יותר של כ־10%, ואילו בשנת 2024 נרשמה עלייה מתונה נוספת של 4% – נמוכה מעט מהעלייה בקרב כלל הרוכשים החרדים באותה שנה שעמדה על 6%.

בקרב יהודים שאינם חרדים הרוכשים דירה ראשונה ניכרת גם כן מגמה דומה לזו שנצפתה במגזר הכללי. גם אצלם לא נרשמה קפיצת המחירים שהתרחשה בשנת 2022 בקרב רוכשים חרדים ובאותה שנה עלו מחירי דירה ראשונה בכ־6%, בדומה למגמת העשור. בשנת 2023 נרשם קיפאון זמני ואף ירידה קלה במחירים, אך בשנת 2024 חלה קפיצה משמעותית במחירי הדירות הראשונות של 14% (לעומת עלייה של 16% בקרב כלל הרוכשים במגזר זה). נתונים אלו מצביעים על כך שגם בקרב רוכשי דירה ראשונה קיימים הבדלי תזמון בתגובות לשוק, הנובעים ממאפייני הביקוש המקובלים במגזר שלהם וייתכן שגם מהיצע הדירות הרלוונטי לכל קבוצה.

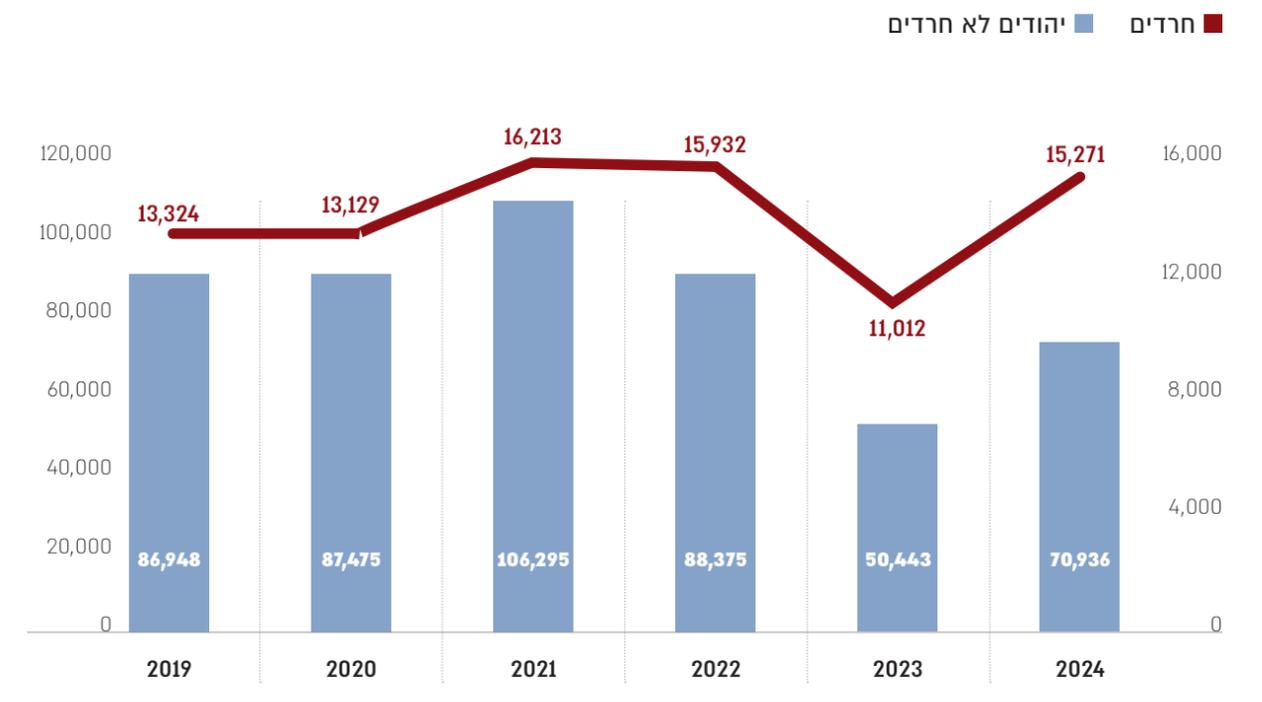
ניכר כי המחירים שרוכשי הדירה הראשונה משלמים נמוכים באופן עקבי מהמחיר הממוצע של כלל הרוכשים, בשל הנטייה של משקי בית צעירים לבחור בדירות זולות יותר. עם זאת, מגמות ארוכות הטווח מובילות לכך שהפער היחסי בין שתי הקבוצות – חרדים ולא־חרדים – נותר דומה לזה שנראה בכלל השוק: מחירי הדירות הראשונות שרוכשים חרדים נעים סביב 75%-85% מהמחיר שמשלמים רוכשים יהודים שאינם חרדים ובשנים האחרונות אף ניכרת מגמה של צמצום הפער.

התאוששות במספר הרכישות בשני המגזרים. בשנה זו נרכשו כ-71 אלף דירות על ידי יהודים שאינם חרדים – עלייה של 41%, וכ-15 אלף דירות על ידי חרדים – עלייה של 39%. רמות רכישה אלה עדיין לא הגיעו לרמות השיא שהיו לפני הירידה שהתרחשה בשנת 2022.

מגמות רכישת הדירות מחדדות את ההבדלים בדפוסי הביקוש בין המגזרים. בציבור החרדי רכישת דירה קשורה בדרך כלל לצרכים משפחתיים מיידיים, כגון הקמת משפחה או התרחבות משק הבית, והיא נשענת על עקרונות ועל נורמות תרבותיות עמוקות בנוגע לבעלות על דירה. לפיכך, הביקוש לדירות פחות רגיש לשינויים בתנאי שוק הדירה, כמו עליית ריבית או תנודתיות כלכלית. לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים רכישות שאינן דירה ראשונה כוללות במידה רבה משפרי דיור ומשקיעים – קבוצות המאופיינות בגמישות גבוהה יותר ובנטייה לדחות רכישות בעת עליית ריבית, אי ודאות כלכלית או ירידה בתשואות. כתוצאה מכך, תנודות מאקרו כלכליות מתורגמות במהירות רבה יותר לירידות חדות במספר הרכישות במגזר זה. השוואה זו מחזקת את ההבחנה בין שוק חרדי המאופיין בביקוש יציב יחסית לבין שוק כללי גמיש ותנודתי יותר, ומסייעת להבין מדוע מגמות דומות במספר הרכישות משפיעות באופן שונה על מחירי הדיור בכל אחד מהמגזרים.

תרשים 32

מספר דירות שנרכשו לפי מגזר, 2019-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינה של מספר הדירות הראשונות שנרכשו בשנים 2019-2024 מחדדות את ההבדלים בדפוסי הביקוש בין חרדים לבין יהודים שאינם חרדים, וממחישה כיצד שתי הקבוצות מגיבות באופן שונה לזעזועים בשוק הדיור. במקביל, היא מדגישה את המאפיינים הייחודיים של רוכשי דירה ראשונה ביחס לכלל הרוכשים.

בשנת 2019 נרכשו כ-8,300 דירות ראשונות על ידי חרדים וכ-36,800 על ידי יהודים שאינם חרדים. בשנת 2020, בעוד שבקרב כלל הרוכשים נרשמה יציבות יחסית בשני המגזרים, ניכרה ירידה מתונה בקרב רוכשי דירה ראשונה: בקרב חרדים הייתה ירידה של 7% ומספר הרכישות ירד לכ-7,800 ובקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה ירידה מתונה יותר של 3%, ומספר הרכישות ירד לכ-35,600.

בשנת 2021 חלה עלייה מחודשת במספר הדירות הראשונות שנרכשו: בקרב חרדים עלה מספרן לכ-8,300 (עלייה של 7%), ובקרב יהודים שאינם חרדים לכ-37,500 (עלייה של 5%). זוהי עלייה מתונה יחסית ביחס לעלייה החדה שנרשמה באותה שנה בקרב כלל הרוכשים, שעמדה על למעלה מ-20% בשתי הקבוצות. פער זה נובע מכך שעיקר הגידול בפעילות בשוק הדיור בשנת 2021 נבע מהתרחבות משמעותית של רכישות מצד משפרי דיור ומשקיעים. שנה זו התאפיינה בסביבת ריבית נמוכה במיוחד, שהפכה את שוק הנדל"ן לאפיק השקעה אטרקטיבי ועודדה משקי בית מבוססים לרכוש דירות נוספות ולנצל את תנאי המימון הנוחים. רוכשי דירה ראשונה, ובפרט זוגות צעירים, התקשו להגיב לתמריצים אלו בשל מגבלות של הון עצמי ושל חוסר ודאות כלכלית.

החל משנת 2022 החל להיווצר פער משמעותי במגמות רכישת הדירות הראשונות בין שתי הקבוצות. בקרב חרדים נרשמה ירידה מתונה יחסית של 5% ומספר הרכישות ירד לכ-7,900 דירות, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה ירידה חדה יותר של 17% ומספר הרכישות ירד לכ-31,200. מגמה זו העמיקה בשנת 2023: מספר הדירות הראשונות שנרכשו על ידי חרדים בשנה זו ירד לכ-5,700, ירידה של 27%, בעוד שמספר הדירות שרכשו יהודים שאינם חרדים צנח לכ-18,600 בלבד – ירידה של 40% לעומת השנה הקודמת.

בשנת 2024 ניכרת התאוששות בשני המגזרים, אך בעוצמות שונות: בקרב חרדים עלה מספר הרכישות לכ-7,800 דירות (עלייה של 38%), ובקרב יהודים שאינם חרדים הוא עלה לכ-28,200 דירות (עלייה של 50%). בשני המקרים רמות הרכישה לא שבו לרמות השיא של שנת 2021.

נתונים אלה מדגישים כי גם בקרב רוכשי דירה ראשונה הביקוש החרדי נותר קשיח יחסית לאורך התקופה. אף שבשנים של החמרה במצב הכלכלי נרשמה ירידה בהיקף הרכישות, היא הייתה מתונה יותר ולוותה בהתאוששות מהירה, ובשנת 2024 היקפי הרכישה כבר חזרו לרמות דומות לאלו שנרשמו בשנת 2020. מגמה זו משקפת את מעמדה של רכישת דירה ראשונה כשלב נורמטיבי והכרחי במסלול החיים החרדי.

לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים רכישת דירה ראשונה מגיבה באופן חד יותר לשינויים בתנאי השוק. הירידה במספר הדירות הנרכשות הייתה חדה ומשמעותית יותר מזו שנרשמה בקרב חרדים והיא משקפת את הגמישות הגבוהה יותר של הביקוש בחברה הכללית, בה רכישת דירה ראשונה נתפסת כהחלטה כלכלית הנתונה לשיקול דעת רחב ולא כצורך חברתי מחייב. עליית הריבית, התייקרות המשכנתאות ואי-הוודאות הכלכלית הובילו רבים לדחות רכישות, להמתין לירידות מחירים או להישאר בשוק השכירות. ההתאוששות שניכרת בשנת 2024 עדיין חלקית והיא מעידה על חזרה זהירה ומדורגת לשוק ולא על חזרה מלאה לדפוסי הרכישה שלפני המשבר.

מספר דירות ראשונות שנרכשו לפי מגזר, 1999-2024

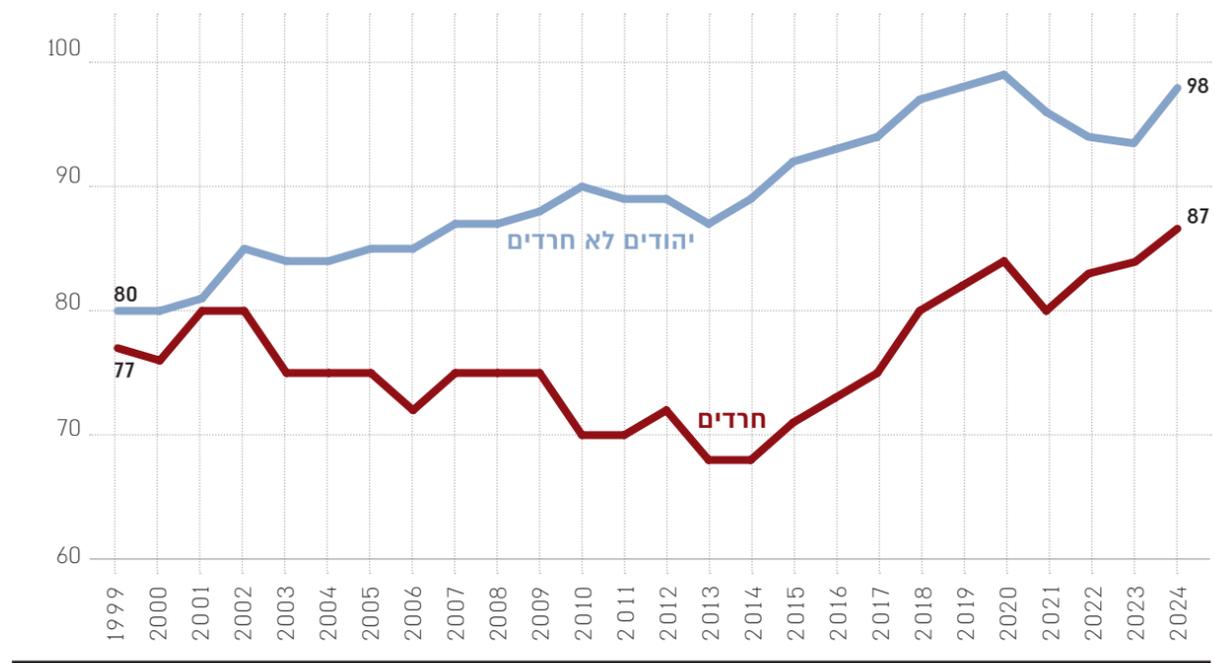
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גודל הדירה

מחיר הדירה הנרכשת מושפע במידה ניכרת גם מגודלה ולפיכך בחינת שטחי הדירות הנרכשות היא מרכיב מרכזי בהבנת הפערים במחירי הדיוור בין קבוצות האוכלוסייה. נתוני השטח החציוני של הדירות שנרכשו לאורך השנים מצביעים על פער עקבי בין חרדים לבין יהודים שאינם חרדים, אך גם על שינויים משמעותיים לאורך זמן. בשנים 1999-2002 שטחי הדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים היו גדולים במעט מאלו שנרכשו על ידי חרדים, אך הפערים היו זניחים: השטח החציוני בקרב חרדים עמד על 77-80 מ"ר, ובקרב יהודים שאינם חרדים על 85-80 מ"ר. החל מאמצע שנות ה-2000 החל תהליך הדרגתי בו שטחי הדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים התרחבו, במקביל לצמצום שטחי הדירות שנרכשו על ידי חרדים. תהליך זה הגיע לשיאו בשנים 2014-2015, בהן עמד השטח החציוני של דירות חרדיות על 68-71 מ"ר בלבד, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים הגיע השטח החציוני ל-89-92 מ"ר – פער של 20-21 מ"ר. החל משנת 2015 חלה עלייה הדרגתית בשטחי הדירות הנרכשות על ידי חרדים: מ-71 מ"ר בשנת 2015, ל-80 מ"ר בשנת 2018 ועד ל-87 מ"ר בשנת 2024. בקרב יהודים שאינם חרדים נרשמה בתקופה זו יציבות יחסית בשטחי הדירות, שנעו בין 93 ל-99 מ"ר. כתוצאה מכך הפער בין המגזרים הצטמצם מעט בעשור האחרון, אם כי נותר משמעותי גם בשנת 2024.

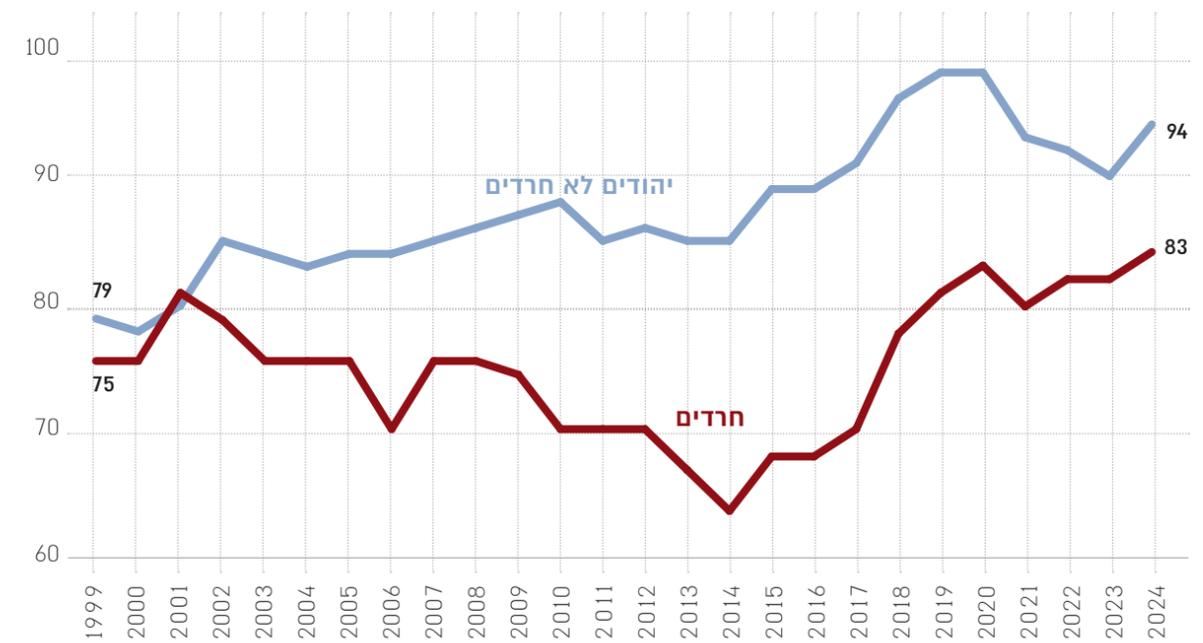
הנתונים מצביעים על כך שלאורך השנים החברה החרדית התמודדה עם המגבלות הכלכליות באמצעות רכישת דירות קטנות יחסית. העלייה בשטחי הדירות הנרכשות בשנים האחרונות אינה משקפת בהכרח שיפור ביכולת הכלכלית של משקי הבית החרדיים אלא יכולה להעיד על שינוי בתצורת שוק הדיוור בו הם פועלים. בפרט, כפי שנציג בהמשך הפרק, ניכרת תנועה גוברת לאזורי ביקוש חדשים – יישובים פריפריאליים או אזורים מתפתחים – בהם מוצע מלאי של דירות גדולות יותר במחירים נמוכים, יחסית למרכזי הביקוש הוותיקים.

שטח חציוני של דירות שנרכשו לפי מגזר, במ"ר, 1999-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שטח חציוני של דירות ראשונות שנרכשו, גילאים 18-40, לפי מגזר, במ"ר, 1999-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שטחי הדירות הנרכשות על ידי רוכשי דירה ראשונה מציגים מגמה מתונה יותר מזו של כלל הרוכשים. לאורך כל התקופה, שטח הדירה החציוני של רוכשי דירה ראשונה נמוך בעקביות מזה של כלל הרוכשים בכל אחד מהמגזרים – ממצא המשקף את אילוצי הכניסה לשוק הדיור ואת מגבלות ההון העצמי של משקי בית צעירים. בשנת 2024 עמד השטח החציוני של דירות שנרכשו על ידי רוכשי דירה ראשונה חרדים על 83 מ"ר, לעומת 87 מ"ר בקרב כלל הרוכשים החרדים. בקרב יהודים שאינם חרדים עמד השטח החציוני על 94 מ"ר בקרב רוכשי דירה ראשונה, לעומת 98 מ"ר בקרב כלל הרוכשים מקבוצה זו.

בדומה לתמונה הכללית, גם בקרב רוכשי דירה ראשונה הפער בשטחי הדירות בין חרדים לבין יהודים שאינם חרדים התרחב במהלך השנים, בעיקר משנת 2002. עם זאת, הפערים בקרב רוכשי דירה ראשונה היו קטנים מאלה שנצפו בשוק הכללי. החל משנת 2015 ניכרת מגמה של עלייה בשטחי הדירות הנרכשות על ידי חרדים – הן בקרב כלל הרוכשים והן בקרב רוכשי דירה ראשונה – מגמה שהובילה לצמצום הדרגתי של הפערים. כיום פערים אלה דומים כיום לפער השטח החציוני בין המגזרים בכלל עסקאות הנדל"ן (לרבות רכישות של משפרי דיור), העומד על 11 מ"ר.

מספר החדרים

בהתאם לשטחי הדירות הקטנים יותר שנרכשים לאורך השנים על ידי חרדים, גם מספר החדרים הממוצע בדירות שנרכשו חרדים נמוך באופן עקבי מזה שבדירות שנרכשו יהודים שאינם חרדים.

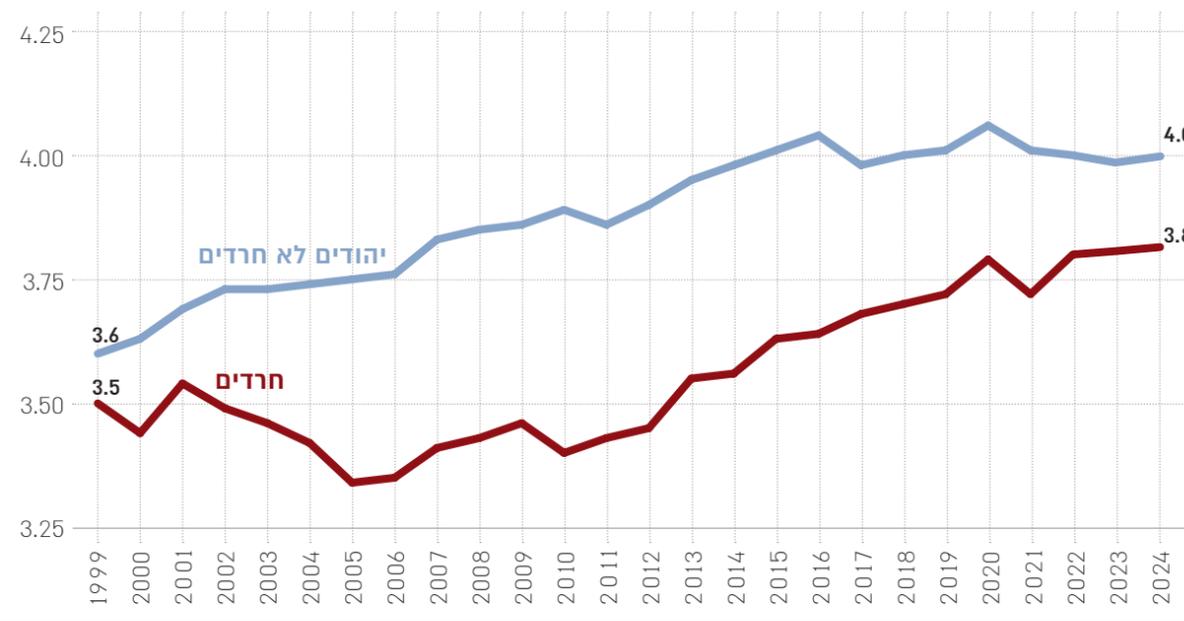
בשנת 2024 עמד מספר החדרים הממוצע בדירות שנרכשו על ידי חרדים על 3.82 חדרים, לעומת 3.98 חדרים בדירות שנרכשו על ידי יהודים שאינם חרדים – פער של 0.16 חדר. פער זה נראה מצומצם במונחים מוחלטים, אך משמעותו

החברתית רחבה כאשר מביאים בחשבון את גודל משק הבית: משקי בית חרדיים מאופיינים במספר נפשות גבוה משמעותית מהממוצע בקרב יהודים שאינם חרדים, ולכן גם פער קטן יחסית במספר החדרים משמעותו רמות גבוהות יותר של צפיפות מגורים.

בראשית שנות האלפיים, דירה ממוצעת שרכשו חרדים הייתה בת 3.5 חדרים, לעומת 3.6 חדרים בדירה ממוצעת שנרכשה על ידי יהודים שאינם חרדים, כך שהפער במספר החדרים בדירות הנרכשות נע בין 0.15 ל-0.20 חדר. החל מאמצע העשור הראשון של שנות ה-2000 נרשמה עלייה הדרגתית במספר החדרים בדירות של יהודים שאינם חרדים. העלייה שנרשמה בקרב חרדים הייתה מתונה יותר, ככל הנראה כחלק מאופן ההתמודדות עם עליית מחירי הדיור. כתוצאה מכך התרחב הפער ל-0.4 חדרים, ונותר יציב יחסית לאורך כעשור, עד שנת 2016. בשנים 2017-2018 החל הפער להצטמצם ובשנת 2022 חזר לרמות דומות לאלו שנצפו בראשית שנות האלפיים. בשנת 2023 הצטמצם הפער כמעט לחלוטין, ובשנת 2024 הפער במספר החדרים נותר יחסית קטן ועמד על 0.15. זאת למרות שמספר החדרים הממוצע עלה בשני המגזרים – ל-3.8 חדרים בממוצע בדירה הנרכשת על ידי חרדים ול-4 חדרים בממוצע בדירה הנרכשת על ידי יהודים שאינם חרדים.

העלייה ההדרגתית בשנים האחרונות במספר החדרים בדירות שנרכשו על ידי חרדים תואמת את הנתונים בנוגע לעלייה בגודל הדירות הנרכשות. גידול זה נובע, ככל הנראה, מתנועה גוברת לאזורי מגורים זולים יותר המאפשרים רכישת דירות גדולות יותר בשטח ובמספר החדרים בהן, המתאימות יותר לצרכי של משק הבית החרדי.

מספר חדרים ממוצע בדירות שנרכשו לפי מגזר, 1999-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינה של מספר החדרים בדירות שנרכשו על ידי רוכשי דירה ראשונה מציגה דפוס דומה לזה שנצפה בקרב כלל הרוכשים, אך ברמות נמוכות מעט ובאופן המשקף את אילוצי הכניסה לשוק הדיור.

גיל הדירות

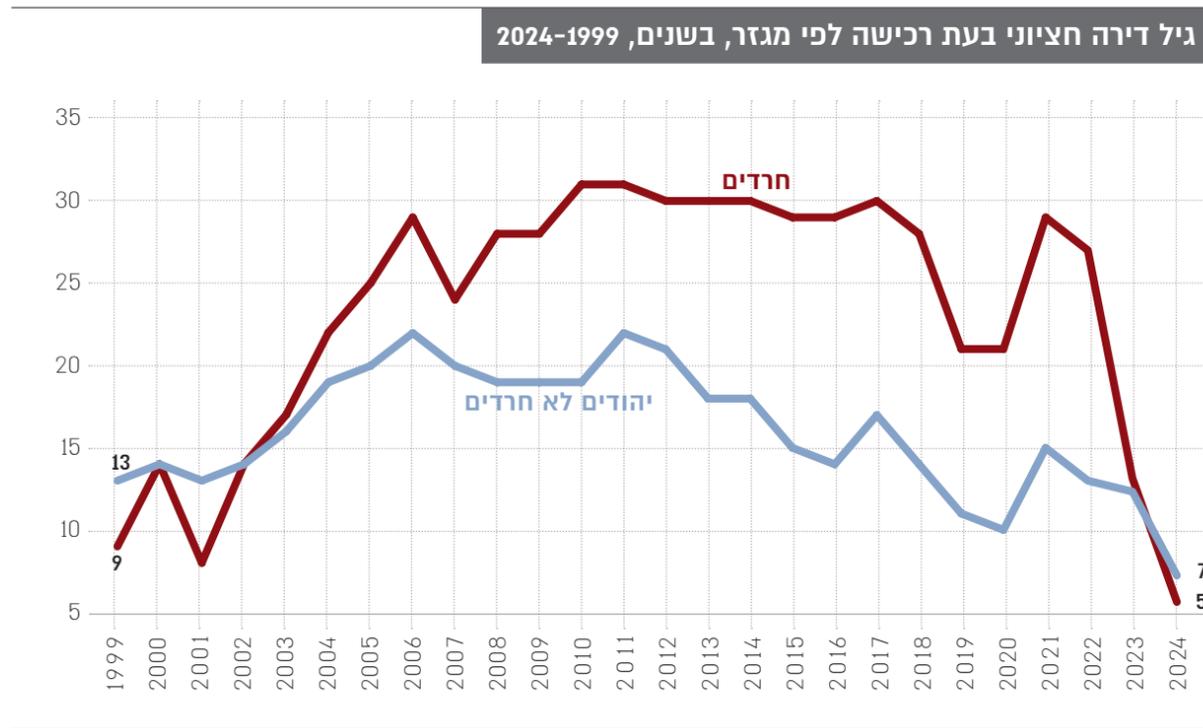
נתון נוסף המסייע להבנת הפערים במחירי הדירות הנרכשות על ידי חרדים לאלה הנרכשות על ידי יהודים שאינם חרדים הוא גיל הדירות.

בשנת 2022 הדירות שנרכשו על ידי חרדים היו ישנות כמעט פי שניים: הגיל החציוני של דירות שנרכשו על ידי חרדים עמד על 25 שנים, לעומת 13 שנים בלבד בקרב יהודים שאינם חרדים. פער זה ממחיש את קיומם של דפוסי רכישה שונים באופן מובהק, התורמים באופן ישיר לפערי המחירים בין המגזרים שכן דירות ישנות יותר מתומחרות לרוב במחירים נמוכים יותר, גם כאשר הן באזורים מבוקשים.

נתונים מעודכנים מצביעים על שינוי משמעותי בדפוס זה. בשנת 2023 ירד הגיל החציוני של הדירות שנרכשו על ידי חרדים ל-13 שנים, ובשנת 2024 הוא צנח ל-5 שנים בלבד. בשנים אלו ירד הגיל החציוני של דירות הנרכשות בקרב יהודים שאינם חרדים ל-12 שנים, ולאחר מכן ל-7 שנים.

למרות שלאורך השנים אחת הדרכים של האוכלוסייה החרדית להתמודד עם מחירי הדירות המאמירים היא רכישת דירות ישנות, נתונים אלה מעידים על תנועה ברורה של הרוכשים החרדים לעבר דירות חדשות. בשנת 2024, לראשונה מאז תחילת שנות ה-2000, הדירות שנרכשו על ידי חרדים לא ישנות יותר מהדירות שרכשו יהודים שאינם חרדים ואף צעירות מהן במעט. שינוי זה מתאפשר ככל הנראה בפרויקטים חדשים ביישובים מתפתחים, כמו בעיר בית שמש הנמצאת בתנופת בנייה חדשה משמעותית בשנים האחרונות.

תרשים 38

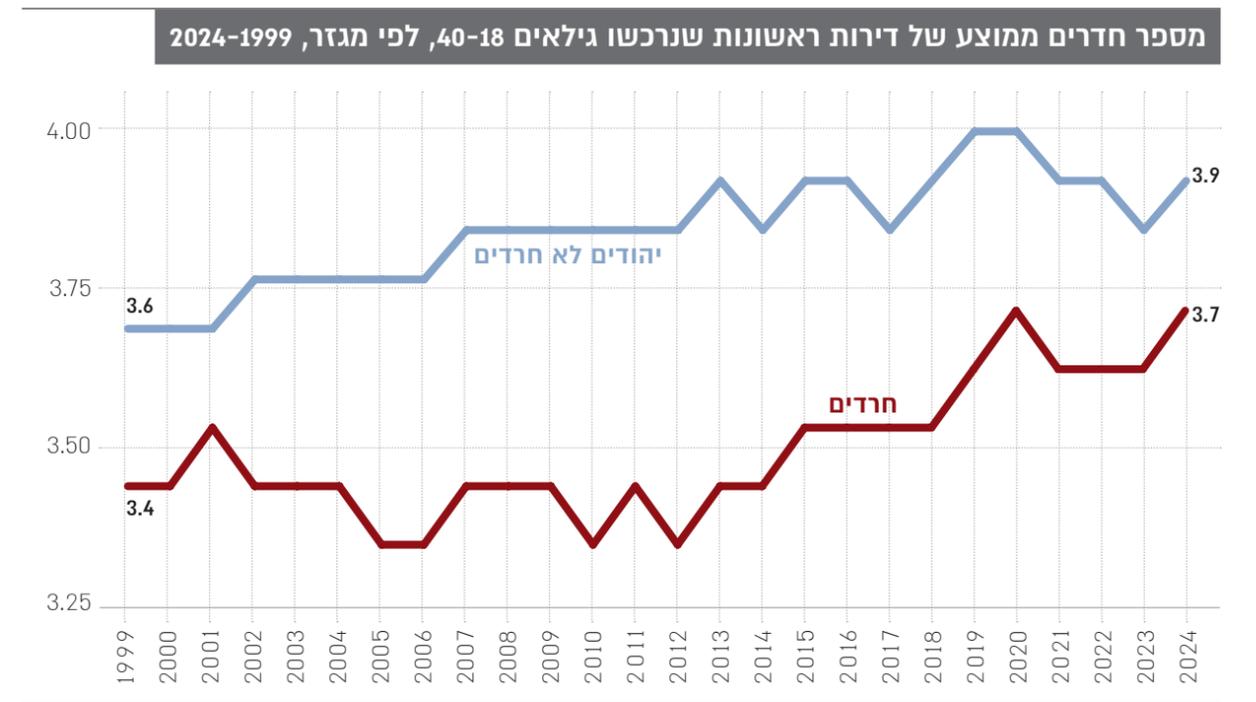
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

לאורך כל התקופה, מספר החדרים הממוצע בדירות שרכשו חרדים נמוך מזה של יהודים שאינם חרדים, אך הפער ביניהם מצומצם יחסית ויציב. בשנת 2024 עמד מספר החדרים הממוצע בדירות ראשונות שנרכשו על ידי חרדים על 3.67 חדרים, לעומת 3.85 חדרים בקרב יהודים שאינם חרדים – פער של 0.18 חדר. פער זה מעט יותר גדול מהפער במספר החדרים בין כלל הרוכשים החרדים לבין יהודים שאינם חרדים.

בראשית שנות האלפיים עמד מספר החדרים בדירות ראשונות שנרכשו על ידי חרדים על 3.4-3.5 חדרים, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים הממוצע עמד על 3.6-3.7 חדרים. החל מאמצע העשור הראשון של שנות ה-2000 ניכרת עלייה הדרגתית במספר החדרים בשתי הקבוצות, כאשר מגמת העלייה בקרב חרדים מתונה יותר אך עקבית. החל משנת 2015, וביתר שאת בעשור האחרון, נרשמה עלייה ברורה במספר החדרים בדירות ראשונות שנרכשו על ידי חרדים, עד ל-3.6-3.7 חדרים בשנים האחרונות.

לאורך רוב השנים, הפער בין מספר החדרים בדירות ראשונות שרכשו חרדים לבין דירות ראשונות שרכשו יהודים שאינם חרדים גדול מהפער המקביל בקרב כלל הרוכשים. פער זה נובע ככל הנראה ממצבם הכלכלי המבוסס יותר של משקי בית יהודים שאינם חרדים בשלב רכישת דירה ראשונה, לעומת חרדים, הנמצאים לרוב בשלב חיים מוקדם יותר בעת רכישת הדירה הראשונה ובעלי יכולת כלכלית מצומצמת יותר.

תרשים 37

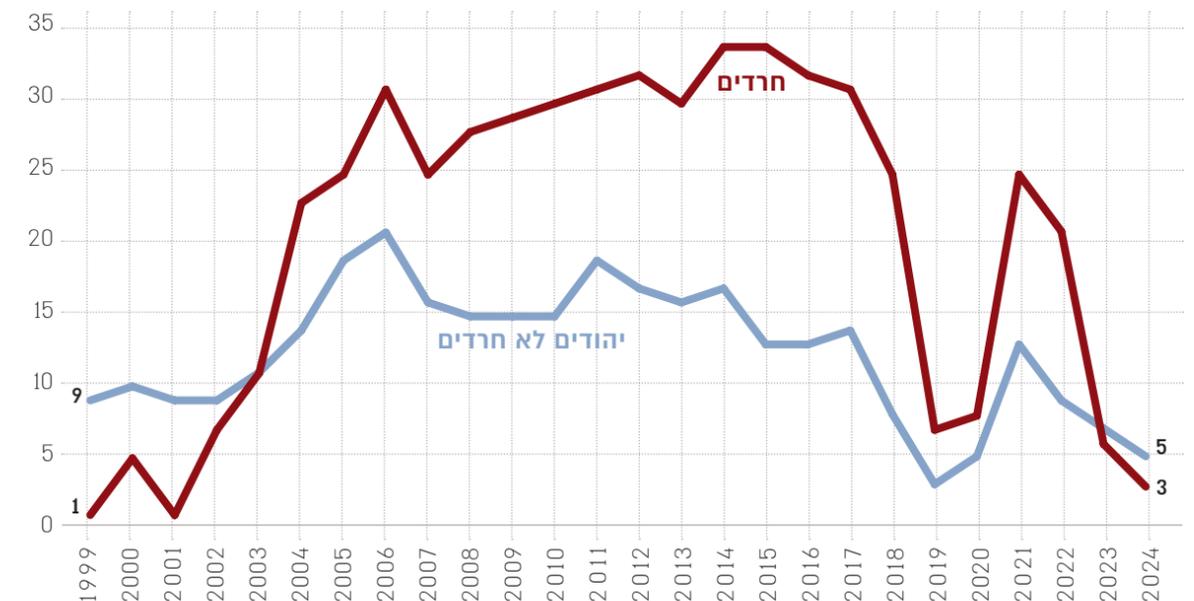

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

דפוס דומה נצפה גם בקרב רוכשי דירה ראשונה. לאורך רוב התקופה הנבחנת רוכשי דירה ראשונה חרדים רכשו דירות ישנות באופן ניכר מאלו שרכשו יהודים שאינם חרדים, בפערים גדולים יחסית. כך, בשנים 2006-2016 עמד הגיל החציוני של דירות שנרכשו על ידי רוכשי דירה ראשונה חרדים על טווח של 31-34 שנים, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים עמד הגיל החציוני על 13-21 שנים. פער זה משקף את מצבו הכלכלי המוגבל יותר של משק הבית החרדי בשלב הכניסה לשוק הדיור ואת ההישענות על דירות ישנות כאסטרטגיה מרכזית להתמודדות עם חסמי מחיר. עם זאת, גם בקרב רוכשי דירה ראשונה נרשם בשנים האחרונות שינוי בדפוס הרכישה. החל משנת 2019 חלה ירידה דרמטית בגיל הדירות הנרכשות בשתי הקבוצות ובשנת 2024 הגיע הגיל החציוני של דירות שנרכשו על ידי חרדים רוכשי דירה ראשונה ל-3 שנים בלבד, לעומת 5 שנים בקרב יהודים שאינם חרדים. כך, בשנתיים האחרונות נעלם כמעט לחלוטין גם בשוק הדירות הראשונות הפער שאפיין בעבר את גיל הדירות בין המגזרים.

תרשים 39

גיל דירה ראשונה חציוני בעת רכישה, גילאים 18-40, לפי מגזר, בשנים 1999-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גם בהשוואה לכלל הרוכשים החרדים, רוכשי דירה ראשונה נוטים לרכוש דירות חדשות יותר. דפוס זה מתקיים לאורך כל התקופה הנבחנת ואינו ייחודי לשנים האחרונות. אחד ההסברים לכך קשור לעובדה שחלק מהזוגות הצעירים בחברה החרדית רוכשים דירה ראשונה גם כהשקעה ולא בהכרח למגורים מיידיים. לכן קיימת מצידם גמישות רבה יותר בבחירת אזור המגורים ופרויקטים חדשים בערים פריפריאליות וביישובים מתפתחים מהווים יעד אטרקטיבי להשקעה. כמו כן, רכישת דירה ראשונה בחברה החרדית מתבצעת לרוב בשלב חיים מוקדם בו למשק הבית אין הון עצמי מספק לשיפוץ דירה ישנה או להתמודדות עם עלויות תחזוקה בלתי צפויות. דירה חדשה, גם באזור פריפריאלי או מתפתח, מציעה ודאות גבוהה יותר, הוצאות תחזוקה נמוכות יותר ותכנון המותאם לצרכיו של משק בית צעיר. לפיכך היא מהווה פתרון מועדף.

לעומת זאת, כלל הרוכשים החרדים, בהם גם משפרי דיור הרוכשים דירות נוספות או חלופיות בשלבי חיים מתקדמים יותר, עושים זאת לעיתים דווקא באזורים ותיקים ומבוססים יותר. באזורים אלו מלאי הדירות ישן יותר, אך הקרבה למוקדים קהילתיים, למוסדות חינוך ולרשתות חברתיות מבוססות מהווה שיקול מרכזי ברכישת הנכס.

מקום הדירה

מאפיין מרכזי נוסף המשפיע על מחירי הדירות הנרכשות הוא מיקומן הגיאוגרפי בישראל. אחת מדרכי ההתמודדות המרכזיות של האוכלוסייה החרדית עם העלייה המהירה במחירי הדיור ועם מגבלות היכולת הכלכלית היא הסטה מרחבית של הביקוש – מעבר מאזורים יקרים ובעלי ביקוש גבוה לאזורים מרוחקים יותר בהם מחירי הדירות זולים יותר. השוואת התפלגות מיקומי רכישות הדירות של חרדים בין השנים 1999-2002 לשנים 2021-2024 מדגימה את השינויים המרחביים שהתרחשו בשנים אלו, כאשר בחלק מהאזורים חלה ירידה בשיעורי הבעלות של חרדים על דירות בעוד באזורים אחרים חלה עלייה.

הנתונים מצביעים על ירידה חדה בשיעור רכישת הדירות של חרדים באזורי המרכז ומחוז תל אביב. בתחילת שנות האלפיים עמד שיעור הרכישות של חרדים בשני מחוזות אלו יחד על 36% מכלל הדירות שנרכשו (20% במחוז המרכז ו-16% במחוז תל אביב). לעומת זאת, בשנים 2021-2024 שיעור זה ירד ל-23% בלבד (11% במחוז המרכז ו-12% במחוז תל אביב). ירידה זו משקפת את ההתייקרות החדה במחירי הדיור באזורי הביקוש המרכזיים, כמו בעיר בני ברק המהווה את הריכוז החרדי השני בגודלו בארץ, ואת השחיקה ביכולת של משקי בית חרדיים לרכוש דירות במרחבים אלו. זאת, לצד התפתחות של היצע חלופי באזורים זולים יותר.

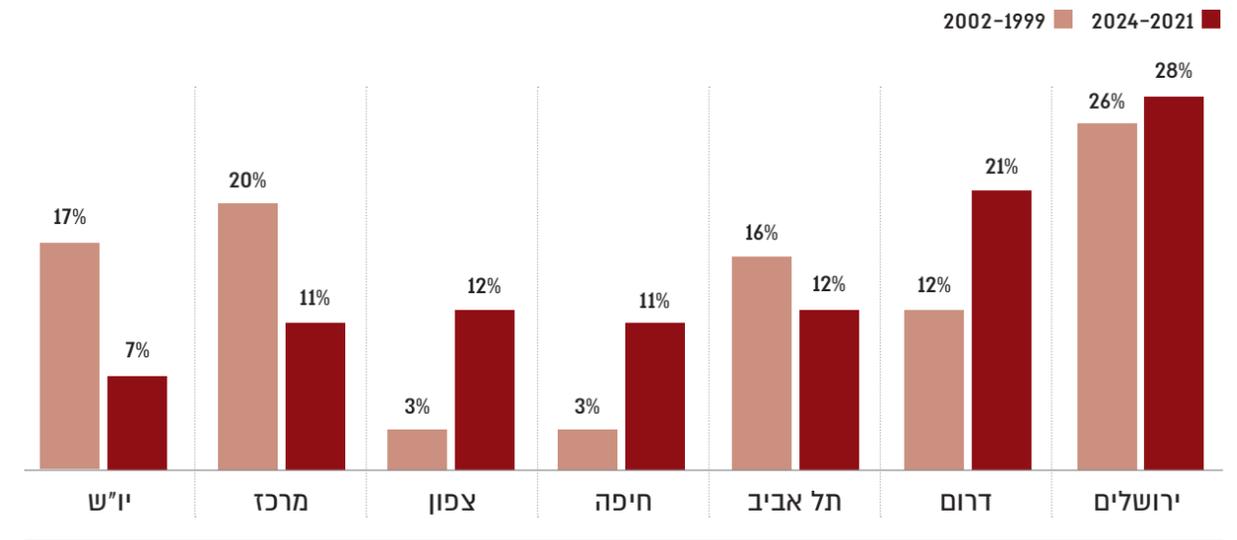
במקביל לירידה באזורי המרכז ניכרת תנועה ברורה של רוכשים חרדים לעבר הפריפריה הצפונית והדרומית. בשנים 1999-2002 עמד שיעור הרכישות של חרדים במחוזות הצפון, חיפה והדרום יחד על 18% בלבד (3% בצפון, 3% בחיפה ו-12% בדרום). בשנים 2021-2024 זינק שיעור זה ליותר מ-44%, כאשר המחוז הדרומי בולט במיוחד עם 21% מהרכישות, לצד עלייה גם במחוזות הצפון (12%) וחיפה (11%). שינוי זה משקף את תפקידם ההולך וגדל של יישובים פריפריאליים כמרחבי השקעה ומגורים לאוכלוסייה החרדית, בין היתר בזכות זמינות קרקע, פרויקטים חדשים בהיקף גדול ומחירי דיור נגישים יחסית.

ירידה נוספת ומשמעותית נרשמה במחוז יהודה ושומרון. בשנים 1999-2002 נרכשו במחוז זה 17% מכלל הדירות שרכשו חרדים ואילו בשנים 2021-2024 ירד שיעור זה ל-7% בלבד. ירידה זו קשורה, ככל הנראה, למיצוי עתודות הקרקע והבנייה בערים החרדיות המרכזיות במחוז זה – מודיעין עילית וביתר עילית – ולאכלוסן המואץ בעשור האחרון שצמצם בהן משמעותית את היצע הדירות הפנויות למכירה.

מחוז ירושלים מציג, לעומת זאת, יציבות יחסית. שיעור הדירות שנרכשו בו על ידי חרדים עמד על 28% בתחילת שנות האלפיים ועל 26% בשנים 2021-2024. יציבות זו נובעת ממעמדה הייחודי של ירושלים כמרכז רוחני, תרבותי וקהילתי של החברה החרדית, המקנה לה ולמחוז כולו אטרקטיביות לרכישת דירות, גם נוכח העלייה במחירי הדיור. כמו כן, חלק מרוכשי הדירות החרדים בירושלים הם תושבי חוץ, בעלי יכולת כלכלית גבוהה יחסית הממתנת את השפעת המחירים על דפוסי הרכישה.

היציבות במחוז ירושלים משקפת גם תנועה פנים מחוזית. בעשור האחרון ניכרת הגירה שלילית של חרדים מהעיר ירושלים, לצד גידול משמעותי ביישובי הלווין של המחוז – ובראשם העיר בית שמש. עיר זו הפכה בעשור האחרון יעד מרכזי לרוכשי דירות חרדים מירושלים ומאזור המרכז, בזכות תנופת הבנייה בשכונות החדשות ומחירי דיור נמוכים משמעותית ביחס לערים החרדיות הוותיקות. כך שהיקף רכישת הדירות החרדיות במחוז ירושלים נותר יציב, אך הרכבו הפנימי השתנה והוא מבטא מעבר ממרכז עירוני ותיק אל מרחבים מתפתחים בתוך אותו מחוז.

התפלגות רכישת דירות בקרב חרדים, לפי מחוז ותקופה

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

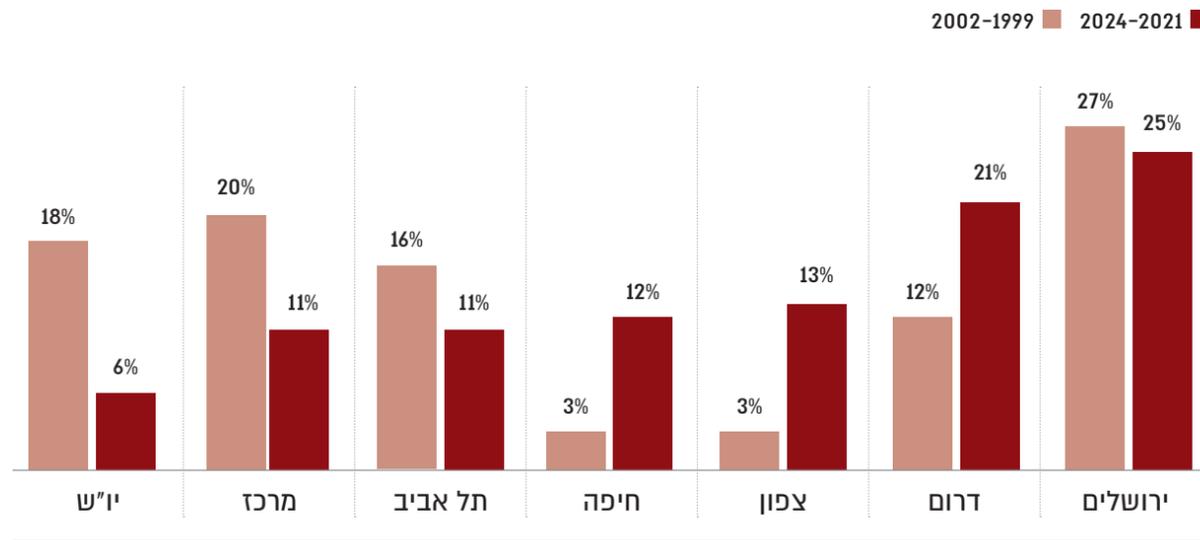
בחינת ההתפלגות הגאוגרפית של רכישות דירה ראשונה בקרב חרדים מצביעה על דפוס מרחבי דומה לזה שנצפה בקרב כלל הרוכשים. גם כאן ניכרת ירידה חדה ברכישת דירות באזורי הביקוש היקרים ועלייה משמעותית בפריפריה, המעידה על רגישות גבוהה במיוחד של רוכשי דירה ראשונה למחירי הדיור. בתחילת שנות האלפיים (2002-1999) נרכשו 36% מהדירות הראשונות באזורי המרכז ותל אביב יחד (20% במחוז המרכז ו-16% במחוז תל אביב). בשנים 2024-2021 ירד שיעור זה ל-22% בלבד (11% במרכז ו-1% בתל אביב). ירידה זו משקפת את השחיקה ביכולת של זוגות צעירים חרדים להיכנס לשוק הדיור באזורים אלו, בהם מחירי הדירות עלו בקצב מהיר במיוחד.

במקביל, ניכרת תנועה מרחבית מובהקת של רכישות דירה ראשונה אל הפריפריה הצפונית והדרומית. בשנים 1999-2002 עמד שיעור הרכישות במחוזות הצפון, חיפה והדרום על 18% בלבד, ואילו בשנים 2024-2021 עלה שיעור זה ל-46%. העלייה הבולטת במיוחד הייתה במחוז הדרום, בו נרכשו 21% מהדירות הראשונות, וכן במחוזות הצפון (13%) וחיפה (12%). דפוס זה מצביע על כך שהפריפריה משמשת כיום שער כניסה מרכזי לשוק הדיור עבור זוגות חרדים צעירים, בין היתר בזכות זמינות קרקע, היקף נרחב של בנייה חדשה ומחירים נגישים יותר.

בדומה לממצאים בקרב כלל הרוכשים, גם בקרב רוכשי דירה ראשונה נרשמה ירידה חדה בשיעור הרכישות במחוז יהודה ושומרון: מ-18% בתחילת שנות האלפיים ל-6.5% בלבד בשנים האחרונות. ירידה זו קשורה, ככל הנראה, למיצוי של עתודות הקרקע ביישובים החרדיים המרכזיים במחוז ולעליית מחירים מקומית, שהפכו את האזור לפחות נגיש עבור רוכשים צעירים.

מחוז ירושלים מציג יציבות יחסית גם בקרב רוכשי דירה ראשונה, עם ירידה מתונה בלבד משיעור של 27% בתחילת שנות האלפיים ל-25% בשנים 2024-2021. יציבות זו נובעת ממעמדה הייחודי של ירושלים כמרכז קהילתי ורוחני, אך גם כאן מדובר במידה רבה במעבר של זוגות צעירים מירושלים ליישובי הלויין, ובראשם בית שמש, בהם התאפשרה בשנים אלו רכישת דירות חדשות במחירים נגישים יותר.

התפלגות רכישת דירות ראשונות בקרב חרדים, לפי מחוז ותקופה, גילאים 18-40

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

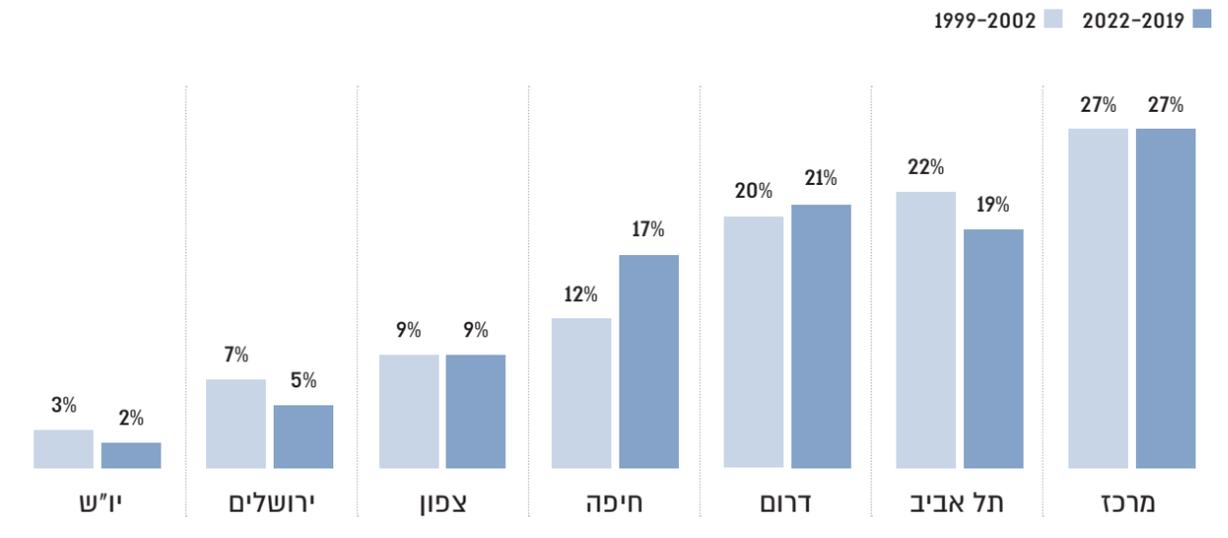
בקרב יהודים שאינם חרדים ניכרות מגמות שונות בפריסה הגאוגרפית של הדירות הנרכשות המאופיינות ביציבות גבוהה יותר לאורך זמן. בקרב אוכלוסייה זו לא נצפתה תנועה מרחבית משמעותית, בדומה לזו שנצפתה בחברה החרדית.

במהלך כל התקופה נותר מחוז המרכז הדומיננטי ברכישת דירות בקרב יהודים שאינם חרדים. בתחילת שנות האלפיים עמד שיעור רכישות הדירות במחוז זה על 27%, ובשנים 2024-2021 נותר שיעור זה כמעט ללא שינוי. יציבות זו מעידה על היותו של אזור המרכז מוקד משיכה מרכזי עבור הציבור הכללי, למרות העלייה המשמעותית במחירי הדיור שחלה בו.

לעומת זאת, ניכרת ירידה מתונה אך עקבית בחלקם היחסי של מחוז תל אביב ומחוז ירושלים. במחוז תל אביב ירד שיעור רכישות הדירות מ-22% בתחילת התקופה ל-19% בשנים האחרונות, ובמחוז ירושלים נרשמה ירידה מ-7% ל-5%. ירידה זו יכולה לנבוע מעליית המחירים הגדולה שהתרחשה באזורים אלה, לצד שינוי בהעדפות המגורים של הציבור הכללי הכולל מעבר לערים סמוכות.

במקביל, שיעור רכישות הדירות במחוז חיפה עלה מ-2% בשנים 2002-1999 ל-17% בשנים 2024-2021. עלייה זו יכולה להעיד על התחזקות האטרקטיביות של אזור חיפה כחלופה למרכז עבור רוכשים יהודים שאינם חרדים. במחוז הדרום נרשמה עלייה קלה, מ-20% ל-21%, ואילו במחוז הצפון שיעור הרכישות נותר יציב יחסית סביב 9%-10%. לאורך התקופה. במחוז יהודה ושומרון נותר חלקו של הציבור שאינו חרדי קטן ושולי, עם ירידה קלה מ-2.6% ל-2.4%. היציבות היחסית בפריסה הגאוגרפית של רכישות הדירות בקרב יהודים שאינם חרדים מצביעה על כך שבחירות הדיור של הציבור הכללי פחות הושפעו מהאילוצים הכלכליים שנלוו לעליית מחירי הדירות בישראל. בהשוואה לחברה החרדית, בה ניכרת תנועה מרחבית בולטת של הביקוש מהמרכז לפריפריה, רכישת הדירות במגזר היהודי שאינו חרדי נותרה מכוונת בעיקר למגורים והיא מתחשבת בשיקולי איכות חיים ותעסוקה.

התפלגות רכישת דירות בקרב יהודים שאינם חרדים, לפי מחוז ותקופה

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת ההתפלגות הגאוגרפית של רכישות דירה ראשונה בקרב יהודים שאינם חרדים מצביעה על דפוס דומה לזה שנצפה בכלל השוק ועל מגמת יציבות כללית ביחס לרוכשי דירה ראשונה מהחברה החרדית. יציבות זו מדגישה את השיקולים השונים הקיימים בעת רכישת הדירה בקרב חרדים לעומת יהודים שאינם חרדים.

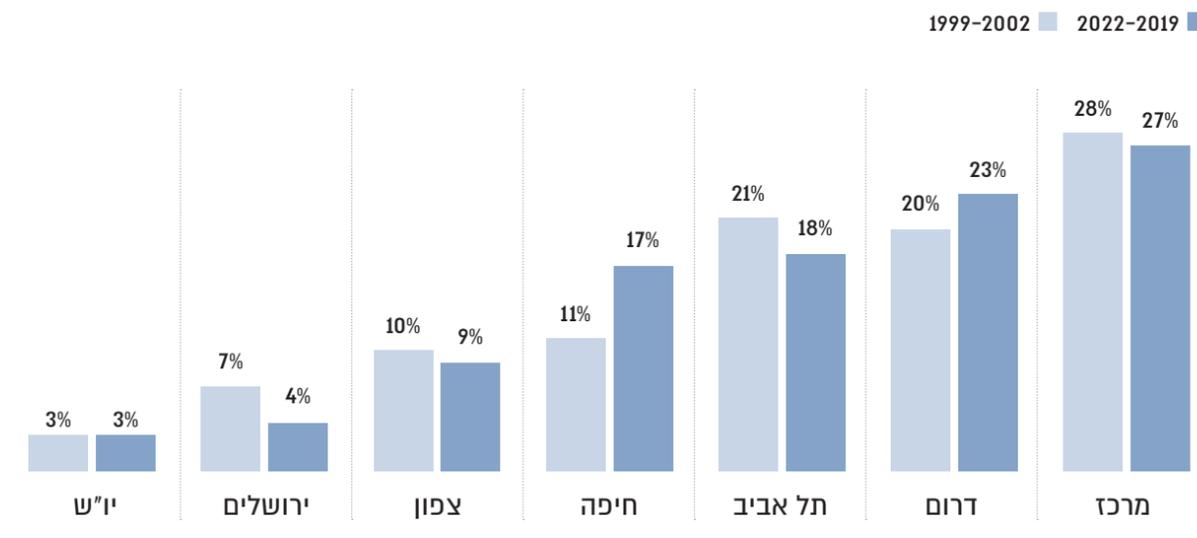
בקרב רוכשי דירה ראשונה נותר מחוז המרכז האזור הדומיננטי לאורך כל התקופה, אם כי חלה בו ירידה מתונה: שיעור הרכישות במחוז המרכז ירד מ-28% בשנים 1999-2002 ל-27% בשנים 2021-2024, ככל הנראה בשל העלייה במחירי הדיור במרכז הארץ.

בדומה לממצאים בקרב כלל הרוכשים, ניכרת ירידה בחלקם היחסי של מחוז תל אביב ומחוז ירושלים בקרב רוכשי דירה ראשונה. במחוז תל אביב ירד שיעור הרכישות מ-21% ל-18% ובמחוז ירושלים נרשמה ירידה מ-7% ל-4.5%. ירידה זו משקפת את הקושי של רוכשי דירה ראשונה להתמודד עם רמות המחירים הגבוהות במיוחד באזורים אלו ואת העתקת הרכישה לאזורים סמוכים וזולים יותר.

מחוז חיפה בולט גם בקרב רוכשי דירה ראשונה וניכרת בו עלייה משמעותית בחלקו היחסי: מ-11% בתחילת שנות האלפיים ל-17% בשנים 2021-2024. מגמה זו מצביעה על התחזקות אזור חיפה כחלופה נגישה יחסית למרכז עבור זוגות צעירים, בדומה למגמה שנצפתה בכלל האוכלוסייה שאינה חרדית. גם במחוז הדרום נרשמה עלייה, משיעור של 20% ל-23%, בעוד שבמחוז הצפון נותר שיעור הרכישות יציב יחסית סביב 9%. במחוז יהודה ושומרון נותר חלקם של רוכשי דירה ראשונה שאינם חרדים שולי, עם ירידה קלה בלבד מ-3.0% ל-2.9%.

מנתונים אלה עולה שגם כאשר מדובר בכניסה ראשונית לשוק הדיור, הציבור היהודי שאינו חרדי לא משנה באופן דרמטי את מפת המגורים שלו אלא פועל בעיקר במסגרת המרחבים המטרופוליניים המוכרים. ממצא זה מחזק את הטענה כי בניגוד לחברה החרדית, בה רוכשי דירה ראשונה משמשים מנוע מרכזי של תנועה מרחבית, בחברה הכללית גם שלב הכניסה לשוק הדיור נשען על דפוסי מגורים יציבים יחסית ועל שיקולי מגורים ארוכי טווח.

התפלגות רכישת דירות ראשונות בקרב יהודים שאינם חרדים, לפי מחוז ותקופה, גילאים 18-40

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

האוכלוסייה החרדית מרוכזת במספר מצומצם יחסית של יישובים, בעיקר בשל ביקוש למגורים באזורים עם קהילות חרדיות גדולות, בהם יש שירותי חינוך, דת ותרבות המותאמים לצרכיה. בחינה ממוקדת של חמש הערים המובילות ברכישת דירות בקרב האוכלוסייה החרדית - ירושלים, בית שמש, בני ברק, אשדוד וחיפה - משלימה את התמונה המחוזית שהוצגה בתרשימים הקודמים ומדגישה את התנועה בין מוקדי הביקוש של שוק הדיור החרדי.

בשנים 2021-2022 הייתה בית שמש העיר המובילה במספר הדירות שנרכשו על ידי חרדים, עם כ-4,500 דירות – יותר מירושלים, בה נרכשו בתקופה זו כ-4,200 דירות. נתון זה שיקף את מעמדה של בית שמש כיעד מרכזי להתיישבות חרדית חדשה, הנשען על היקפי בנייה רחבים, שכונות חדשות ומחירים נמוכים יחסית לירושלים ולמרכז. אולם, בשנים 2023-2024 נרכשו בעיר רק כ-2,230 דירות – ירידה של כ-50%. ירידה זו יכולה לנבוע משילוב של האטה כללית בשוק הדיור, ממיצוי חלקי של היצע הדירות הזמינות בשכונות החדשות ומעלייה במחירים המקומיים שצמצמה את היתרון של העיר ביחס ליעדים אחרים.

ירושלים שומרת על מעמדה כעוגן יציב בשוק הדיור החרדי. מספר הדירות שנרכשו בה אף עלה במעט, מכ-4,170 דירות בשנים 2021-2022 לכ-4,380 דירות בשנים 2023-2024. יציבות זו מחזקת את הטענה כי למרות העלייה המתמשכת במחירי הדיור בעיר, חשיבותה הדתית והקהילתית של ירושלים ממשיכה להבטיח את היותה מוקד דיור מרכזי עבור החברה החרדית.

הנתונים בנוגע לרכישת הדירות בערים אלו – שתיהן שייכות למחוז ירושלים – מסבירים את המגמה היציבה ברכישת הדירות של חרדים במחוז זה. כמו כן, המגמה בבית שמש מצביעה על תהליכי שינוי באופי האוכלוסייה המתגוררת בעיר או בזו העתידה להתגורר בה בשנים הקרובות ועל תהליכי התכנון הנדרשים בהיבטי החינוך, התחבורה המסחר ועוד.

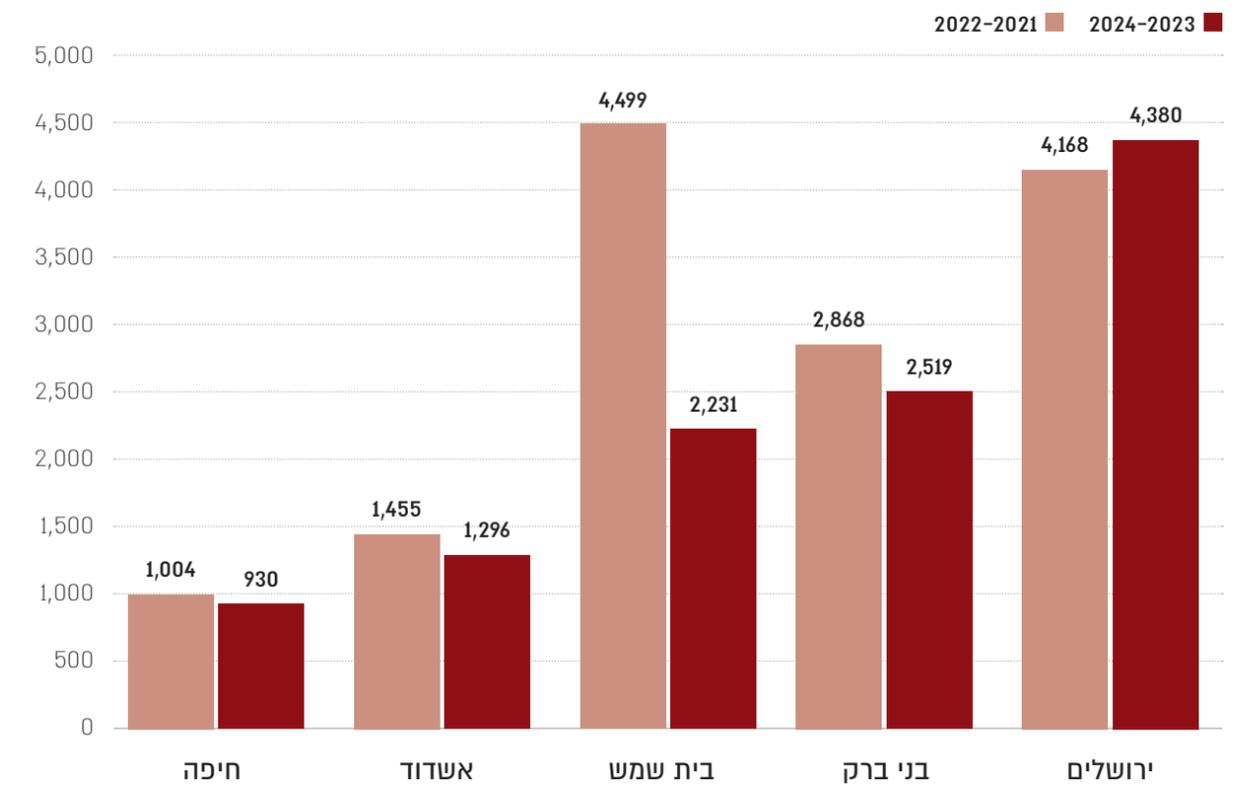
בבני ברק, העיר החרדית הוותיקה והצפופה בישראל, ניכרת ירידה מתונה יחסית במספר הרכישות – מ-2,870 דירות בשנים 2021-2022 לכ-2,520 דירות בשנים 2023-2024. ירידה זו משקפת בראש ובראשונה את עליית מחירי הדיור בעיר, לצד מגבלות היצע משמעותיות, בין השאר בשל הסתמכות על התחדשות עירונית הנמצאת בשלביה הראשונים ומגבילה את קצב כניסת הדירות החדשות לשוק.

גם באשדוד נרשמה ירידה מתונה, מרכישה של כ-1,460 דירות לכ-1,300 דירות. עם זאת, למרות הירידה, העיר ממשיכה לשמש יעד חשוב לרכישת דירות חרדיות, בעיקר בשכונות בעלות ריכוז חרדי גבוה, והיא נהנית משילוב של תשתיות עירוניות מפותחות ונגישות יחסית למחירים נמוכים בהשוואה לאזור המרכז.

ממצא בולט נוסף נוגע לחיפה, בה נרכשו כ-1,000 דירות על ידי חרדים בשנים 2021-2022, וכ-930 דירות בשנים 2023-2024. אף שמדובר בירידה קלה, היקף הרכישות בעיר – בהשוואה לעשרות דירות בלבד בראשית שנות האלפיים – מצביע על כך שחיפה משמשת כיום יעד משמעותי עבור חרדים. חלק ניכר מהדירות נקנות כהשקעה ומושכרות לאוכלוסייה שאינה חרדית, אך ניכרת גם עלייה הדרגתית במספר החרדים המתגוררים בעיר. מגמה זו מתיישבת עם העלייה הכללית שנצפתה בשיעור הרכישות החרדיות במחוז חיפה וממחישה את ההתרחבות הגיאוגרפיה החרדית מעבר לאזורי המגורים המסורתיים.

תרשים 44

מספר דירות שרכשו חרדים בחמשת יעדי הרכישה המובילים

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת נתוני רכישת דירה ראשונה בחמש הערים המובילות בקרב האוכלוסייה החרדית מחדדת את ההבחנה בין דפוסי כניסה לשוק הדיור לבין דפוסי רכישה כלליים.

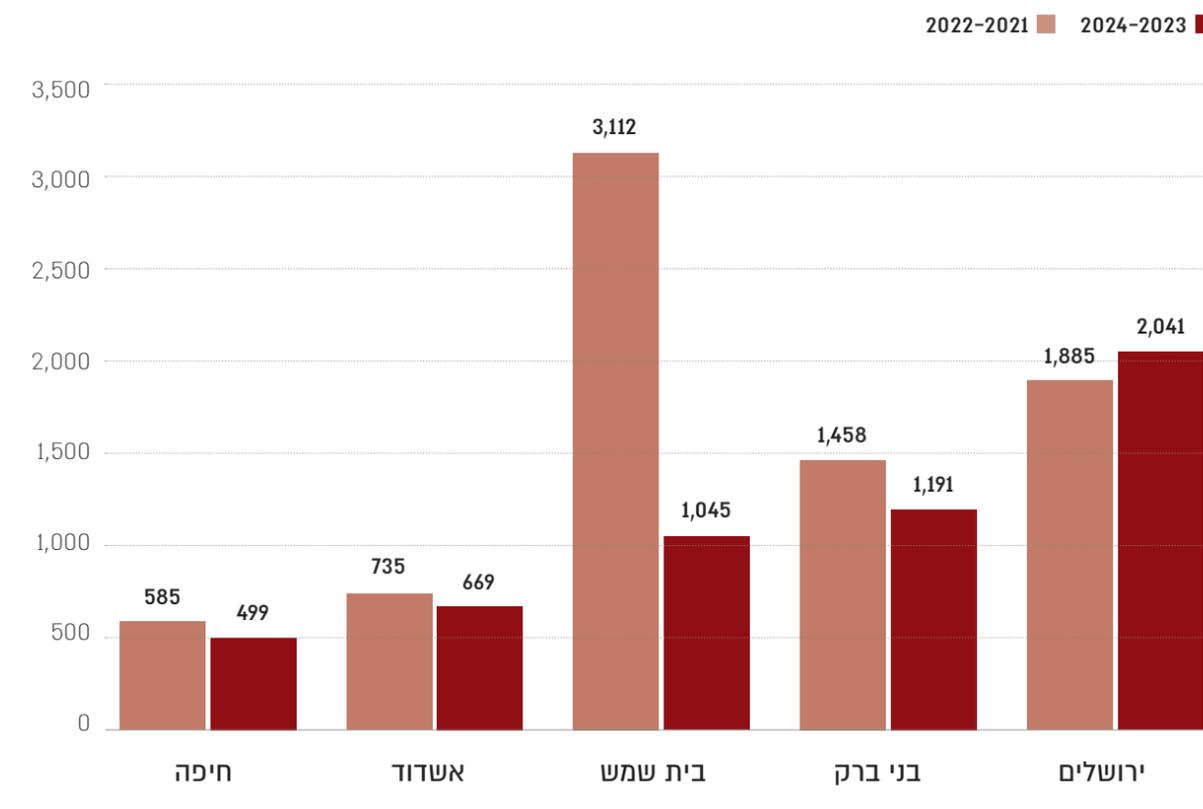
בשנים 2021-2022 הייתה בית שמש היעד המרכזי לרוכשי דירה ראשונה חרדים, עם כ-3,100 דירות ראשונות שנרכשו בעיר – מספר הגבוה בהרבה מכל עיר אחרת. ואולם, בשנים 2023-2024 נרכשו בבית שמש כ-1,050 דירות ראשונות בלבד, ירידה של 66%. ירידה זו חדה אף יותר מזו שנצפתה בכלל רכישות הדירות בעיר והיא משקפת את הרגישות הגבוהה של רוכשי דירה ראשונה לשינויים בתנאי השוק: עליית ריבית, החמרת תנאי המימון, התייקרות הדירות המקומיות ומיצוי חלקי של היצע הדירות החדשות.

לעומת זאת, בירושלים ניכרת מגמה הפוכה: מספר הדירות הראשונות שנרכשו בעיר עלה מ-1,885 בשנים 2021-2022 ל-2,040 בשנים 2023-2024. מגמה זו מצביעה על יציבות ואף על עלייה ברכישת דירה ראשונה בירושלים, המתאפשרת בין השאר בשל קיומם של פרויקטים חדשים במסגרת ההתחדשות העירונית בעיר בשנים האחרונות, לצד המשך הכניסה לשכונות וותיקות ומוזלות יחסית בעיר.

בבני ברק נרשמה ירידה מתונה יותר, מ-1,460 דירות ראשונות ל-1,190, ירידה המשקפת את המשך השפעת עליית המחירים התלולה בעיר לצד מגבלות היצע בעיר הצפופה. גם באשדוד ובחיפה נרשמה ירידה מתונה יחסית במספר הדירות הראשונות שנרכשו – באשדוד מ-735 ל-670, ובחיפה מ-585 ל-500 – אך בשתי הערים נותרו היקפי רכישה לא מבוטלים המעידים על תפקידן כיעדי משנה עבור זוגות צעירים חרדים, לעיתים גם לצורכי השקעה.

תרשים 45

מספר דירות ראשונות שנרכשו על ידי חרדים בחמשת יעדי הרכישה המובילים

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גיל הרוכשים

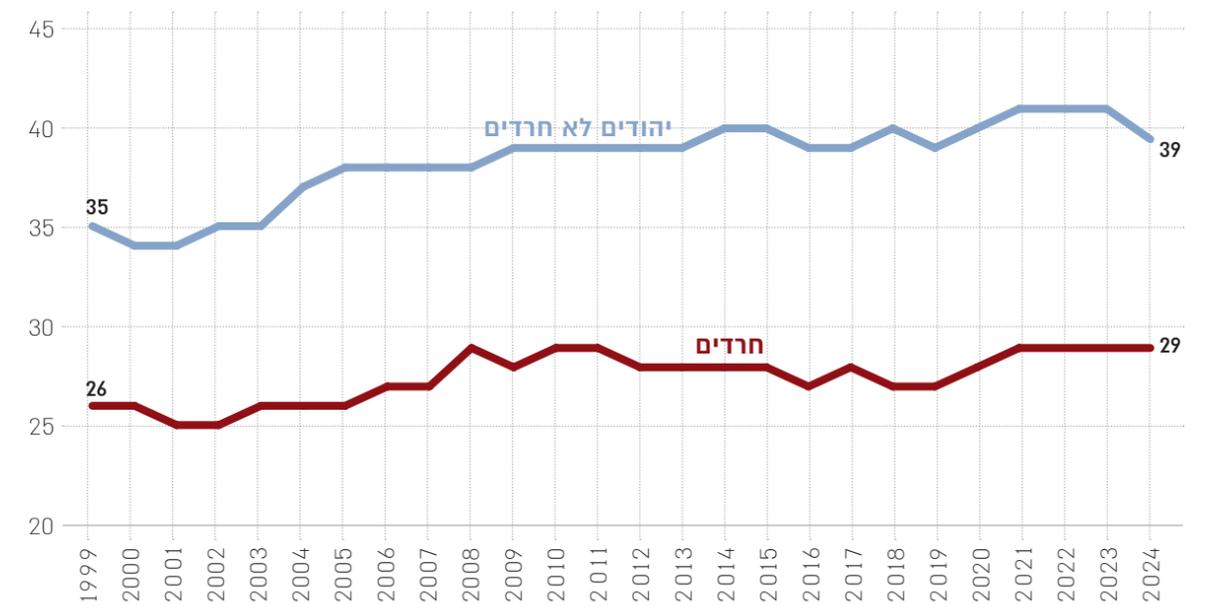
מלבד ההבדלים במאפייני הדירות הנרכשות שתוארו לעיל, יש לבחון גם את מאפייני הרוכשים, ובראשם את גילם בעת רכישת הדירה.

בשנת 2024 הגיל החציוני לרכישת דירה בקרב חרדים היה 29 שנים, הן בקרב רוכשי דירה ראשונה והן בקרב משפרי דור. לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים הגיל החציוני לרכישת דירה בשנה זו היה 39 שנים. פער זה משקף את ההבדלים החברתיים בתהליך רכישת הדירה. בחברה החרדית רכישת דירה מתבצעת בגיל צעיר, בסמוך לנישואים וכחלק ממסלול חיים מוסדר ונורמטיבי, בעוד שבחברה היהודית שאינה חרדית רכישת דירה מתרחשת בשלב מאוחר יותר, לרוב לאחר התבססות תעסוקתית וכלכלית.

בעשורים האחרונים ניכרת יציבות יחסית בגיל החציוני של רוכשי דירות חרדים ומאז סוף שנות ה־90 הוא עלה בשיעור מתון בלבד – מ־26 שנים בשנת 1999 ל־29 שנים בשנת 2024. נתונים אלו מעידים שלמרות העלייה החדה והמתמשכת במחירי הדור, רכישת דירה בגיל צעיר נותרה ערך מרכזי ובעל משמעות חברתית בחברה החרדית. עם זאת, העלייה המתונה בגיל הרכישה יכולה להצביע על שינוי מתמשך במבנה המימון: זוגות צעירים חרדים משתתפים כיום במידה רבה יותר מבעבר בתשלומי הדירה, ולעיתים נדרשים לדחות את הרכישה במספר שנים עד להתייצבות כלכלית יחסית בשנות הנישואים הראשונות.

תרשים 46

גיל קונה חציוני בעת הרכישה לפי מגזר, 2024-1999

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

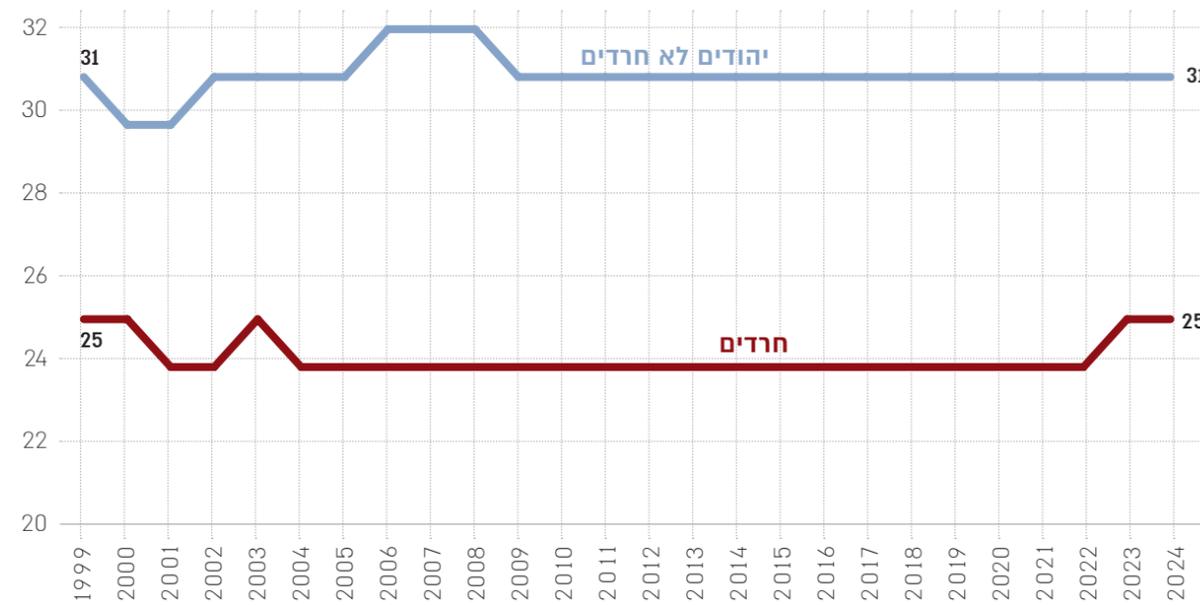
לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים ניכרת השפעה גדולה יותר של עליית מחירי הדור על גיל הרכישה. הגיל החציוני לרכישת דירה עלה מ־35 שנים בשנת 1999 ל־41 שנים בשנים 2021-2023, ובשנת 2024 נרשמה ירידה קלה ל־39 שנים. כלומר, במהלך שני עשורים וחצי נדחתה רכישת הדירה במגזר זה בכארבע עד שש שנים. דחייה זו משקפת את תפיסתה של רכישת דירה בחברה הכללית כהחלטה כלכלית הנתונה לשיקול דעת, הנשקלת אל מול תנאי השוק, הריבית, תעסוקה ויציבות כלכלית אישית – לא כשלב מחייב בעל משמעות חברתית.

בחינת גילם של רוכשי דירה ראשונה מעלה כי לאורך כל התקופה הנבחנת, ובאופן יציב במיוחד, הגיל החציוני לרכישת דירה ראשונה בקרב חרדים עמד על 24-25 שנים בלבד, לעומת 31-32 שנים בקרב יהודים שאינם חרדים. פער קבוע זה, של כשש עד שבע שנים, נותר כמעט ללא שינוי מאז סוף שנות ה־90 ועד שנת 2024.

יציבות זו מעידה כי רכישת דירה ראשונה בחברה החרדית מתרחשת בשלב חיים מוקדם מאוד, בסמוך לנישואים ולעיתים אף במקביל להם, והיא מהווה חלק אינטגרלי מהמסלול הנורמטיבי של הקמת משק בית. לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים רכישת דירה ראשונה מתרחשת בגיל מאוחר יותר, יציב אף הוא לאורך השנים, סביב גיל 31. נתוני רוכשי דירה ראשונה מבליטים את ההבדל בין שתי הגישות החברתיות לרכישת דור, שנותרו שתיהן יציבות לאורך השנים אל מול מחירי דור מאמירים ומגמות מאקרו כלכליות רחבות.

תרשים 47

גיל קונה חציוני של דירה ראשונה בעת הרכישה לפי מגזר, בגילאים 18-40, 2024-1999

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

תעסוקה

שוק העבודה בחברה החרדית מעוצב במידה רבה על ידי מבנה חברתי-תרבותי ייחודי המזוהה עם אתוס "חברת הלומדים", בו לימוד התורה מהווה מרכיב מרכזי בזהות החרדית ובסדרי העדיפויות של הקהילה. מבנה זה מלווה במודל כלכלי ייחודי של משק הבית החרדי, המבוסס על חלוקת תפקידים מגדרית ברורה: הגברים מקדישים את עיקר זמנם, לאורך שנים ארוכות, ללימוד תורה בישיבות ובכוללים, בעוד הנשים נושאות בנטל המרכזי של הפרנסה ושל הניהול הכלכלי של משק הבית. מודל זה מקובל ברמה העקרונית על חלקים נרחבים בחברה החרדית, אך אופן יישומו משתנה בין קהילות, זרמים ושלבי החיים, וכך נוצרים דפוסי השתתפות מגוונים של נשים ושל גברים בשוק העבודה.

מבנה חברתי-כלכלי זה הוא תוצר של תהליכים היסטוריים ואידאולוגיים שהתגבשו מאז קום המדינה, ובראשם הקמתה של מערכת חינוך חרדית עצמאית המעניקה כלים שונים לבנים ולבנות בהתאם ליעודם החברתי. במרכזו

של החינוך לבנים עומדים לימודי הקודש בעוד החינוך לבנות כולל גם רכישת מיומנויות המאפשרות השתלבות בשוק העבודה. הבחנה זו מלווה את מסלולי החיים של נשים ושל גברים חרדים והיא מקבלת ביטוי מובהק במאפייני התעסוקה שלהם: בשיעורי ההשתתפות, ברמות השכר, בענפי התעסוקה ובדפוסי היציבות התעסוקתית.

נכון לשנת 2025, שיעור התעסוקה בקרב גברים חרדים עומד על 53%, לעומת 86% בקרב גברים יהודים שאינם חרדים ו-77% בקרב גברים ערבים. מנגד, שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עומד על 81%, קרוב מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות העומד על 83% וגבוה משמעותית מזה של נשים ערביות העומד על 49%.

פער מגדרי זה מאפיין את החברה החרדית והוא אחד המאפיינים הייחודיים של שוק העבודה בישראל.

גם בתחום השכר ניכרים דפוסי ייחודיים. השכר החודשי הממוצע של גבר חרדי בשנת 2023 עמד על 10,900 ש"ח – 49% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי ו-88% משכרו של גבר ערבי. בקרב הנשים הפערים קטנים יותר, אך עדיין משמעותיים: שכרה החודשי הממוצע של אישה חרדית עמד על 10,400 ש"ח, שהם 72% משכרה של אישה יהודייה שאינה חרדית ו-19% יותר משכרה של אישה ערבייה. פערים אלו משקפים שילוב של הבדלים בהשכלה, בהיקף משרה, בענפי תעסוקה ובוותק תעסוקתי.

ככל שמשקלה הדמוגרפי של החברה החרדית הלך וגדל, סוגיית תעסוקת החרדים הפכה לאחת הסוגיות המרכזיות בשיח הכלכלי-חברתי בישראל. לאורך השנים ננקטו צעדי מדיניות מגוונים שנועדו לעודד השתלבות של חרדים בשוק העבודה, לרבות הסרת חסמים מערכתיים, פיתוח מסלולי הכשרה והשלמת השכלה, ומתן תמריצים כלכליים. לצד מדיניות זו, פועלים גם תהליכים פנימיים בתוך החברה החרדית, הנובעים מעלייה ביוקר המחיה, מהעמקת הדוחק הכלכלי ומהצורך הגובר ביציבות ובהכנסות גבוהות יותר למשק הבית.

תהליכים אלו באים לידי ביטוי באופן שונה בקרב נשים וגברים חרדים. בעשורים האחרונים נרשמה עלייה מתמשכת ומשמעותית בשיעורי התעסוקה של נשים חרדיות, לצד התרחבות הדרגתית של ענפי התעסוקה בהם הן מועסקות, לרבות בתחומים שבעבר היו נגישים עבורן רק במידה מוגבלת – כגון הייטק, פיננסים ובריאות. התפתחויות אלו קשורות גם להתרחבות מסלולי ההכשרה וההשכלה המותאמים לנשים חרדיות. חרף זאת, פערי השכר בינן לבין נשים יהודיות שאינן חרדיות נותרו בעינם, אף שבשנה האחרונה ניכרת מגמת צמצום.

השינויים בדפוסי התעסוקה של הגברים החרדים מתונים, תנודתיים ושבריריים יותר. לאחר עלייה הדרגתית בשיעורי התעסוקה בשנים 2004-2015, נרשם קיפאון ממושך. בשנים האחרונות שוב ישנה עלייה בשיעורי התעסוקה, אך מגמה זו אינה יציבה. התנודתיות בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים משקפת את מורכבות תהליך ההשתלבות שלהם בשוק העבודה ואת רגישותם לשינויים כלכליים, ביטחוניים ומוסדיים. במקביל, פערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נותרו עמוקים, ובחלק מקבוצות הגיל אף ניכרת השתוות ובחלקן אף היפוך הפערים בינם לבין נשים חרדיות.

פרק זה מציג תמונת מצב עדכנית ומפורטת של תעסוקת החרדים בישראל, תוך הבחנה בין נשים לגברים, בין קבוצות גיל ובין תתי-קבוצות בתוך החברה החרדית. הממצאים מדגישים כי תהליכי ההשתלבות הכלכלית אינם אחידים או ליניאריים, וכי נדרשת חשיבה מחודשת על התאמת כלי המדיניות למציאות המשתנה. פערי השכר וההשתתפות, לצד שונות פנימית גבוהה בין קהילות ויישובים, מחייבים גישה גמישה וממוקדת יותר, המבוססת על נתונים עדכניים ועל הבנה עמוקה של ההקשרים החברתיים והכלכליים בהם מתקבלות החלטות תעסוקתיות.

המשך מעקב שיטתי אחר מגמות התעסוקה בחברה החרדית, לצד עדכון מתמשך של כלי המדיניות וההתערבויות, הם תנאי יסוד למיצוי הפוטנציאל הכלכלי הגלום באוכלוסייה זו ולהבטחת תרומה משמעותית ומתמשכת שלה לצמיחה ולחוסן הכלכלי של המשק הישראלי כולו.

נתונים עיקריים

53%

שיעור התעסוקה של גברים חרדים, נמוך בפער ניכר משיעור התעסוקה של גברים יהודים שאינם חרדים (86%) ושל גברים ערבים (77%)

81%

שיעור התעסוקה של נשים חרדיות, דומה לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות (83%) וגבוה משמעותית משיעור התעסוקה של נשים ערביות (49%)

שכרו השעתי של גבר חרדי נמוך מזה של אישה חרדית: 71 ש"ח לעומת 76 ש"ח

60%

משכרם של יהודים שאינם חרדים. ברוב הענפים הכלכליים גברים חרדים משתכרים בממוצע פחות מ-60% משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים, לרבות בענף המידע והתקשורת הכולל את ענף ההייטק.

70%

משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. ברוב הענפים הכלכליים נשים חרדיות משתכרות בממוצע כ-70% או פחות משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות, לרבות ענף המידע והתקשורת.

10,900 ש"ח

שכר ממוצע של גברים חרדים

גבר חרדי משתכר 49% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי. שכרו הממוצע של גבר יהודי שאינו חרדי עמד על 22,000 ש"ח, ושל גבר ערבי – על 12,400 ש"ח

10,400 ש"ח

שכר ממוצע של נשים חרדיות

אישה חרדית משתכרת 72% משכרה של אישה יהודיה שאינה חרדית. שכרה הממוצע של אישה יהודית שאינה חרדית עומד על 14,400 ש"ח ושכרה של אישה ערבית - על 8,700 ש"ח

86%

מהשכר השעתי של יהודיות לא חרדיות.

נשים יהודיות שאינן חרדיות מרוויחות בממוצע 89 ש"ח לשעה, לעומת 76 ש"ח בממוצע בקרב חרדיות

61%

מהשכר השעתי של גברים יהודים שאינם חרדים.

גברים יהודים שאינם חרדים מרוויחים בממוצע 117 ש"ח לשעה, לעומת 71 ש"ח בממוצע בקרב חרדים

בפתח תקווה נמדד השכר הממוצע הגבוה ביותר של מועסקים חרדים:

14,600 ש"ח בקרב גברים חרדים ו-13,500 ש"ח בקרב נשים חרדיות

מגמות מרכזיות

תעסוקת גברים

שיעור התעסוקה של גברים חרדים נמצא במגמת ירידה זו השנה השנייה והוא ירד מ-55% ב-2023 ל-53% בשנת 2025.

תעסוקת נשים

פער התעסוקה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות עומד זו השנה השלישית על 2 נקודות האחוז.

תעסוקת גברים צעירים

קצב הגידול בשיעור התעסוקה של גברים חרדים צעירים בני 20-24 ממשיך להיות הגבוה מבין קבוצות הגיל השונות. מאז שנת 2005 הוא עלה פי שלושה מ-10% לכ-30% בשנת 2023.

פערי שכר של גברים

פערי השכר בין גברים חרדים לבין יהודים שאינם חרדים נותרו יציבים ביחס לשנה שעברה והם עומדים על 49%. זאת, לאחר התרחבות מתמשכת של הפער במהלך שני העשורים האחרונים: בשנת 2005 היה שכרו של גבר חרדי כ-70% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי (פער של כ-30%).

פערי שכר של נשים

פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות נותרו יציבים לאורך השנים, ברמה החודשית וברמה השעתי.

שכר ליטאים

מאז 2005 שכרם של נשים וגברים ליטאים גבוה יותר משכרם של נשים וגברים חסידיים או ספרדים.

שיעור התעסוקה

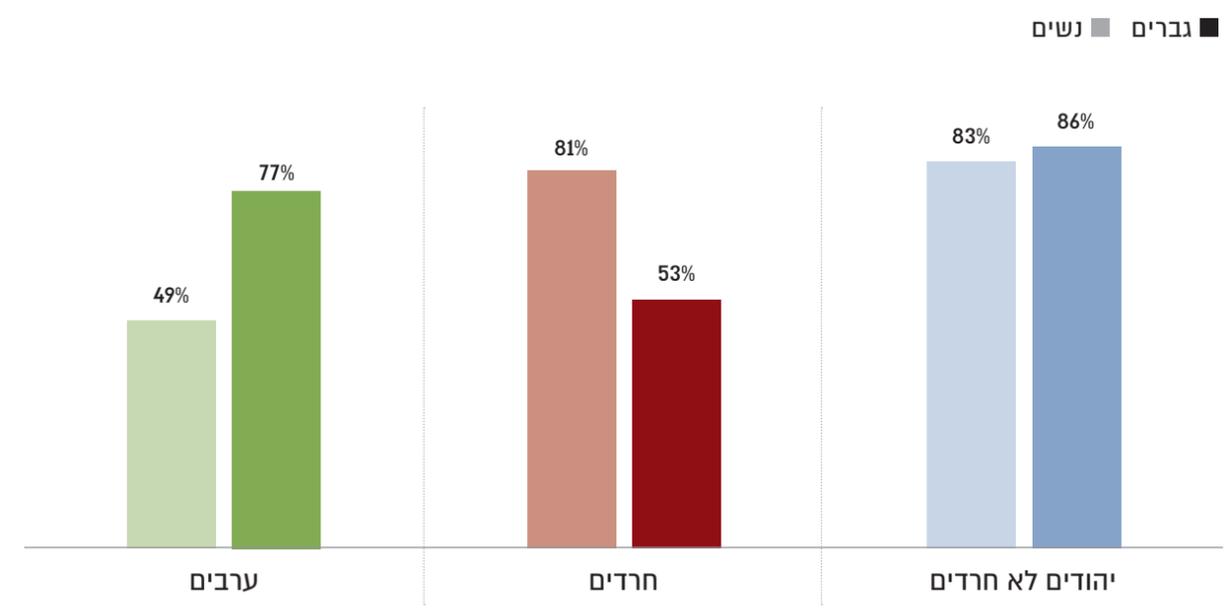
האוכלוסייה בישראל מורכבת מקבוצות תרבותיות וחברתיות מגוונות, בעלות מאפיינים שונים של מוצא ושל רמות דתיות המשפיעים על אורח החיים ועל המסלולים בהם בוחרים הפרטים השייכים לקבוצה. מאפיינים אלה מעצבים גם את דפוסי ההשתתפות בשוק העבודה, הנגזרים ממידת הנגישות להזדמנויות תעסוקה, מרמת ההון האנושי ומהנורמות המקובלות בקבוצה בנוגע להשכלה ולתעסוקה. כתוצאה מכל אלה, שיעורי התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה בישראל שונים זה מזה באופן משמעותי.

נכון לשנת 2025 שיעור התעסוקה של גברים חרדים עומד על 53%. שיעור זה נמוך משיעור התעסוקה של גברים יהודים שאינם חרדים, העומד על 86%, ושל גברים ערבים, העומד על 77%. שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עומד על 81%. שיעור זה דומה לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות, העומד על 83%, וגבוה משיעור התעסוקה של נשים ערביות, העומד על 49%.

בקרב יהודים שאינם חרדים שיעורי התעסוקה של גברים ונשים דומים ומשקפים מודל השתתפות כמעט סימטרי. לעומת זאת, בחברה החרדית מתקבלת תמונה שונה ושיעורי התעסוקה של נשים גבוהים משמעותית מאלה של הגברים, זאת כחלק מהמבנה הייחודי של "חברת הלומדים" ושל חלוקת התפקידים בתוך משקי הבית החרדיים. בחברה הערבית התמונה המגדרית הפוכה ושיעור התעסוקה של גברים גבוה משמעותית מזה של הנשים, על רקע נורמות חברתיות, חסמי השכלה, הזדמנויות תעסוקה מוגבלות ועוד. עם זאת, כפי שיוצג בהמשך הפרק, בנייתו של בסיס נתונים מנהליים ניכרת בשנים האחרונות עלייה עקבית בשיעור השתתפותן של נשים ערביות בשוק העבודה והפער המגדרי בחברה זו הולך ומצטמצם.

תרשים 48

שיעור תעסוקה לפי מגדר ומגזר, 2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

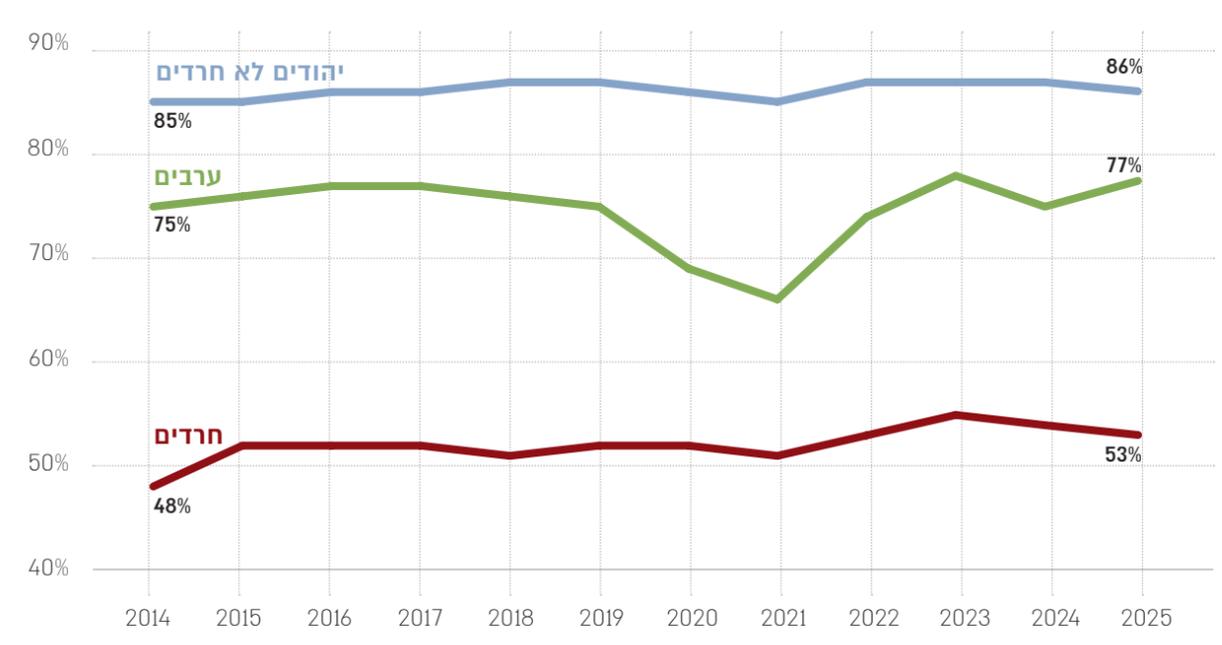
שילוב של תהליכים חברתיים ולחצים כלכליים הובילו בשנים האחרונות לשינויים בשיעורי התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה השונות, גם בקרב גברים חרדים. שיעורי התעסוקה שלהם נותרו נמוכים בהשוואה לשיעורי התעסוקה של גברים יהודים שאינם חרדים ושל גברים ערבים, אך לאורך העשור האחרון ניכרת מגמת עלייה מתונה ושיעור התעסוקה של הגברים החרדים עלה מ-48% בשנת 2014 ל-53% בשנת 2025.

עלייה הדרגתית זו משקפת ככל הנראה שילוב של תהליכים מקבילים המתרחשים בזירה החברתית והכלכלית בישראל הכוללים מאמצים ממוקדים של גורמים ממשלתיים, גורמי פילנתרופיה וארגונים נוספים לעידוד תעסוקה במגזר החרדי, בין השאר על ידי הנגשה של הכשרות מקצועיות והשכלה גבוהה. זאת לצד גידול בלחץ הכלכלי לו נתונים משקי הבית החרדיים, בין השאר בשל עליית הריביות במשק המובילים גברים חרדים להשתלב בשוק העבודה בגילים צעירים יותר מבעבר.

אף ששיעור התעסוקה הכללי עלה בעשור האחרון, בשנים 2023-2025 חלה בו נסיגה קלה מ-55% ל-53%, המלמדת על בלימה זמנית של תהליך זה. ירידה זו נובעת ככל הנראה משילוב של שני גורמים מרכזיים הקשורים למציאות הביטחונית בישראל בשנים אלו. ההשפעות הכלכליות של המלחמה הובילו להאטה בפעילות הכלכלית בענפי משק מסוימים והפגיעה הראשונית הייתה באוכלוסיות החלשות יותר בשוק העבודה – בהם הגברים החרדים. עם זאת, חרף סימני ההתאוששות הכלכלית בשנה האחרונה, מגמת הירידה בתעסוקת גברים חרדים לא התמתנה, עובדה המרמזת כי לגורם החברתי יש השפעה רבה יותר מהמצב הכלכלי: בשנה האחרונה עמדה במוקד השיח החברתי, הפוליטי והתקשורתי סוגיית חוק הגיוס. עיסוק זה יצר לחץ חיצוני, המוביל פעמים רבות לתגובת נגד בחברה החרדית ולנטייה להסתגרות ולהתרחקות מהשתלבות במסגרות ישראליות, לרבות בשוק העבודה, כשתחושת האיום על אורחות החיים החרדיים יוצרת תמריץ להישארות ממושכת במסגרות התורניות המוגנות. המגמה השלילית של תעסוקת הגברים החרדים בשנתיים האחרונות מדגימה את התלות הגבוהה של תהליכי השתלבות חרדיים במרחב הכללי במידת היציבות החברתית והפוליטית בישראל ואת השבריריות של מגמות קיימות אל מול תנודות בשיח הציבורי.

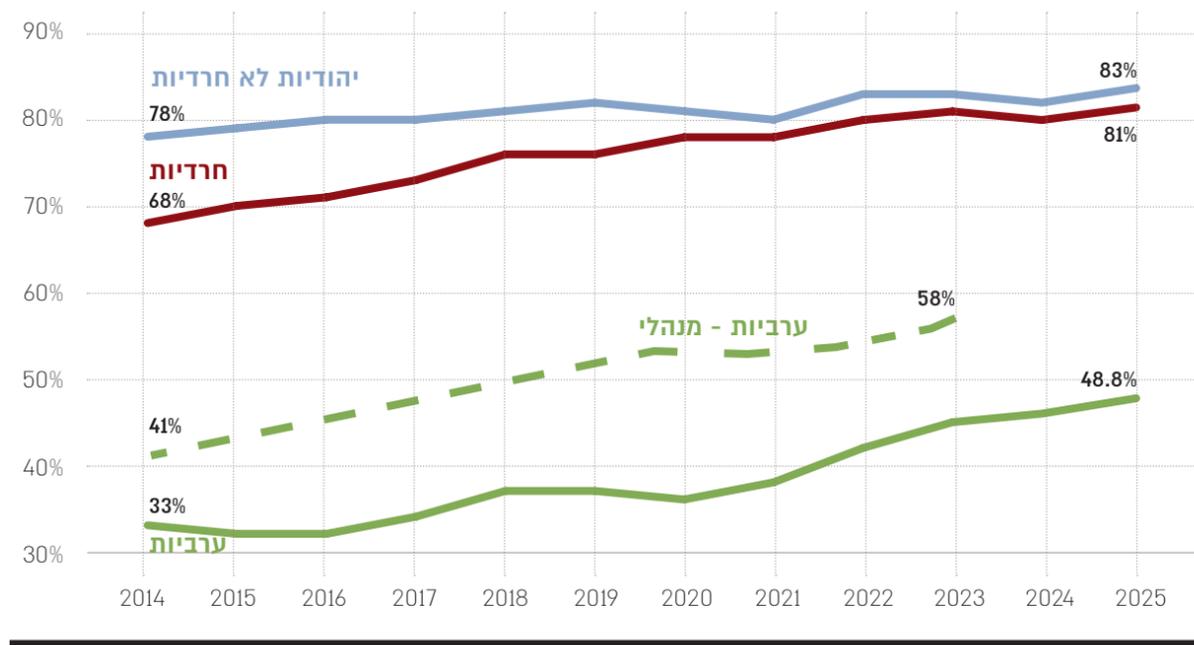
בקרב יהודים שאינם חרדים נותר שיעור התעסוקה יציב למדי לאורך השנים, ומאז שנת 2014 נע בין 85% ל-87%. שיעורי התעסוקה של גברים ערבים נעו בתחילת העשור סביב 75%-78%, ובשנים 2020-2021 צנחו ל-66% בשל משבר הקורונה. בשנים שלאחר מכן ניכרת עלייה מחודשת ל-78% – השיעור הגבוה ביותר שנמדד בקרב גברים ערבים בעשור האחרון. בשנת 2023 שוב ירד שיעור התעסוקה של גברים ערבים והגיע ל-75%, ככל הנראה בשל המצב הביטחוני והמתוח בין החברה היהודית לחברה הערבית בשנה זו. נוסף על כך, בענפים רבים בהם מועסקים גברים ערבים, כמו ענף הבנייה, חלה האטה בקצב העבודה שהובילה לירידה בשיעורי התעסוקה. בשנת 2025 שיעור התעסוקה של גברים ערבים טיפס חזרה ל-77%, הונחה להתאוששות המשק ולמאמצים הנעשים לחזור לשגרה במציאות הביטחונית המתגרת בה מצויה מדינת ישראל.

שיעור תעסוקת גברים לפי מגזר, 2014-2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

שיעור תעסוקת נשים לפי מגזר, 2014-2025

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני סקר כוח אדם

מגמות התעסוקה של הנשים לאורך השנים שונות מאלה של הגברים. שיעור התעסוקה של נשים חרדיות עלה בעקבות מ-68% בשנת 2014 ל-81% בשנת 2025. עלייה זו היא תוצאה של תהליכים ממשלתיים מתמשכים ושל התגברות הלחץ הכלכלי על משק הבית החרדי. משנת 2020 ואילך שיעור התעסוקה של נשים חרדיות נעשה דומה מאוד לשיעור התעסוקה של נשים יהודיות לא חרדיות ולאורך העשור האחרון הפער ביניהן צומצם מ-10 נקודות האחוז ל-2 נקודות האחוז. גם בקרב נשים ערביות חלה בשנים האחרונות עלייה ניכרת בשיעור התעסוקה, מ-33% בשנת 2014 ל-49% בשנת 2025. יש לציין כי במדידה מינהלית המבוססת על נתוני רשות המיסים נמדדו בקרב נשים ערביות שיעורי תעסוקה גבוהים משמעותית מבסקרי כוח האדם, והם עמדו על 58% בשנת 2023.

בשנת 2024 נרשמה ירידה קלה בשיעור התעסוקה של נשים חרדיות ויהודיות שאינן חרדיות, ככל הנראה בשל המצב הביטחוני והקושי של אימהות עובדות לשמור על יציבות תעסוקתית. אולם, בשנת 2025 ניכרת חזרה לנתוני התעסוקה של טרום המלחמה והתייצבות שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות ויהודיות שאינן חרדיות, המעידה על התאוששות המשק, למרות האתגרים הביטחוניים והשלכותיהם על משקי בית רבים.

שיעורי התעסוקה של נשים ערביות המשיכו לעלות גם בשנת 2025, נתון המצביע על מגמה ארוכת טווח של השתתפותן בשוק העבודה, הקשורה ככל הנראה למאמצים ממוקדים הנעשים כדי להנגיש השכלה ותעסוקה מותאמת לנשים ערביות.

שכר ממוצע

לצד הפערים בשיעורי התעסוקה של גברים ונשים בקרב קבוצות האוכלוסייה השונות בישראל, ישנם גם פערים משמעותיים במאפייני השכר. פערים אלו קשורים, ככל הנראה, לפערי ההזדמנויות שבמבנה החברתי-כלכלי של ישראל ועל רקע זה, בחינת השכר משמשת כלי מרכזי להבנת עומק הפערים החברתיים בישראל. בשנת 2023 עמד שכרם החודשי הממוצע של גברים חרדים על 10,900 ש"ח - 49% משכרם הממוצע של גברים יהודים שאינם חרדים שעמד על 22,000 ש"ח ו-88% משכרם הממוצע של גברים ערבים שעמד על 12,400 ש"ח. פערים אלו הם תוצאה של מכלול של גורמים חברתיים וכלכליים המשפיעים באופן עקבי על מאפייני ההשתלבות של גברים חרדים בשוק העבודה.

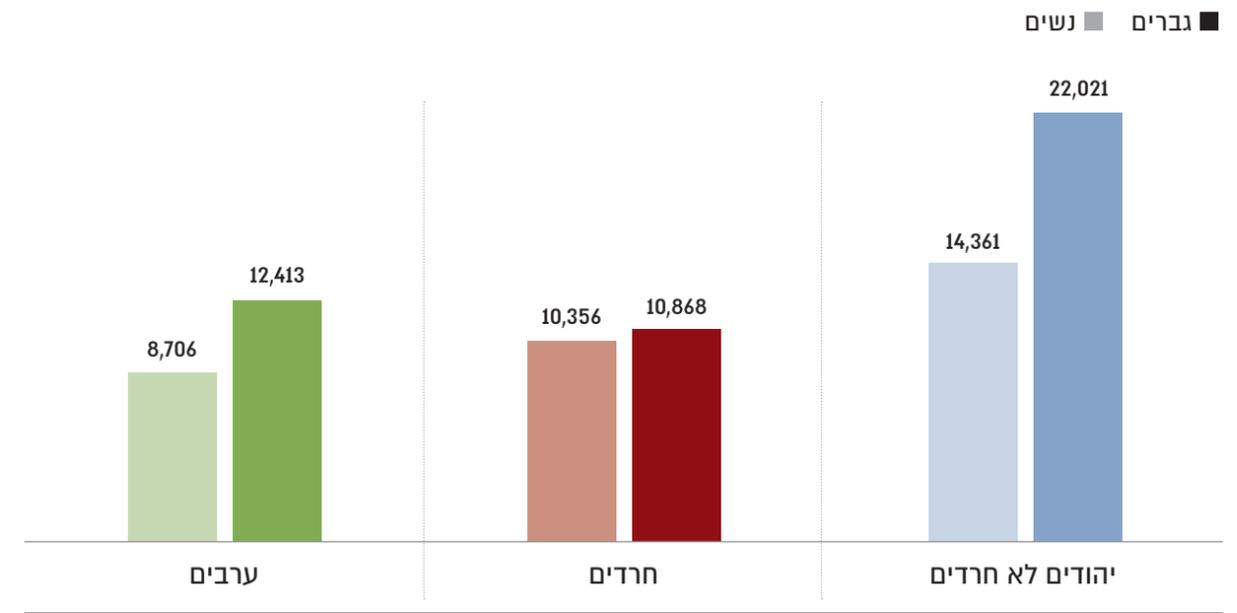
ראשית, לרוב הגברים החרדים אין הכשרה מקצועית פורמלית או תואר אקדמי. היעדר הכשרה והשכלה מתקדמת מהווה חסם משמעותי בכניסה למשרות בענפים בעלי פריזם גבוה, מגביל את אפשרויות התעסוקה של גברים חרדים ומוביל להשתלבותם במקצועות ובתפקידים בהם רמות השכר נמוכות. נוסף על כך, בשל מסלול החיים הייחודי של גברים חרדים המוקדש לרוב לעיסוק תורני בלעדי, חלק ניכר מהם נכנסים לשוק העבודה בשלבים מאוחרים יחסית בחייהם. כניסה מאוחרת זו פוגעת באפשרותם לצבור ניסיון תעסוקתי ומקטינה את פוטנציאל ההשתכרות שלהם. לבסוף, גברים חרדים רבים פונים לתעסוקה בתוך הקהילה, המתאימה לאורח חייהם ולכישורים שלהם - כמו תפקידי הוראה ומשרות נלוות בתחום החינוך. בסביבות עבודה אלה השכר לרוב נמוך משמעותית מהשכר בתפקידים מקצועיים ומתגמלים יותר, כפי שיוצג בהמשך.

גם בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות קיימים פערי שכר, אם כי הם מתונים יותר מאלה של הגברים. שכרן החודשי הממוצע של נשים חרדיות עומד על 10,400 ש"ח, שהוא 72% משכרן הממוצע של נשים יהודיות שאינן

חרדיות העומד על 14,400 ש"ח וגבוה ב-19% משכרן של נשים ערביות העומד על 8,700 ש"ח. פערים אלה מוסברים, בין השאר, בעבודה במשרות חלקיות ובמספר שעות עבודה שבועיות נמוך יותר, כפי שיפורט בהמשך. נוסף על כך, ההכשרות הנפוצות בקרב נשים חרדיות משפיעות על פוטנציאל ההשתכרות שלהן: רובן פונות להכשרות מקצועיות ולא להשכלה אקדמית, ומסיבות תרבותיות וחברתיות הן נוטות להשתלב במקצועות בהם רמות השכר נמוכות יחסית. פערי השכר הקטנים יותר בקרב הנשים לעומת אלו שבקרב הגברים יכולים לנובע מהפערים המצומצמים יחסית בהשכלה ובהכשרה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות. כמו כן, נשים חרדיות נכנסות לשוק העבודה בגיל צעיר יותר – בין היתר משום שאינן מתגייסות לשירות צבאי – וכך יכולות לצבור ניסיון תעסוקתי מוקדם יותר.

תרשים 51

שכר חודשי ממוצע של שכירים לפי מגדר ומגזר, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

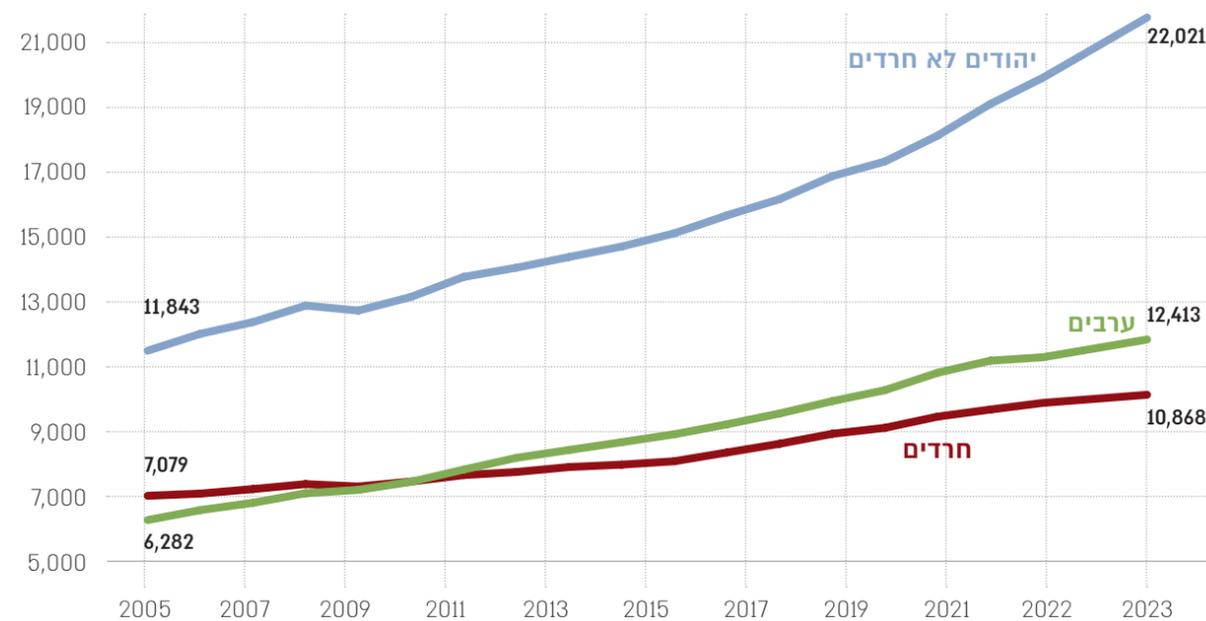
מגמות השכר של גברים לאורך השנים מצביעות על התרחבות עקבית ומשמעותית של פערי השכר בין הגברים החרדים לגברים היהודים שאינם חרדים. בשנת 2005 עמד שכרם החודשי הממוצע של גברים חרדים על 7,079 ש"ח. ב-15 השנים שחלפו מאז עלה שכרם ל-10,900 ש"ח בלבד – גידול של קצת יותר מ-50% (נומינלית). בקרב גברים יהודים שאינם חרדים נרשמה עלייה מהירה בהרבה: מ-11,800 ש"ח בשנת 2005 ל-22,000 ש"ח ב-2023 – צמיחה של 86%, כמעט פי שניים מהעלייה שנמדדה בקרב הגברים החרדים. עם זאת, מאז 2019 ישנה התמתנות במגמת ההתרחבות בפערי השכר ובין השנים 2023-2022 שכרם של גברים חרדים נותר עומד על 49% משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים.

התמונה מורכבת יותר כאשר בוחנים את שכרם של גברים ערבים: בשנת 2005 עמד שכרם החודשי הממוצע על 6,300 ש"ח בלבד – נמוך מגברים חרדים – אך עלייה של כמעט 100% בשכרם, ל-12,400 ש"ח, הביאה לכך שמאז שנת 2011 הם משתכרים יותר מגברים חרדים.

מבין שלוש הקבוצות שנבחנו הגברים החרדים רשמו את קצב הצמיחה הנמוך ביותר בשכרם. כתוצאה מכך, פערי השכר בינם לבין גברים יהודים שאינם חרדים המשיכו להתרחב וגם ביחס לגברים ערבים נפתח פער שלילי, שעדיין הולך ומתרחב. הגורמים לפערים אלה קשורים ככל הנראה בשינויים שחלו בשוק העבודה בעשורים האחרונים, במהלכם עברה הכלכלה הישראלית מהפכה מואצת של צמיחה בענפים עתירי פריון – ובהם ענפי היי-טק, השירותים הפיננסיים, תחומי ההנדסה, מקצועות דאטה וטכנולוגיות מתקדמות. מקצועות אלו מחייבים, כמעט ללא יוצא מהכלל, השכלה גבוהה, הכשרה מקצועית איכותית, שליטה בשפות זרות, ויכולות טכנולוגיות מורכבות. רוב הגברים החרדים לא עומדים בדרישות אלה וכתוצאה מכך הם מרוכזים בענפים ובתפקידים המאופיינים בפריון נמוך. הפער בין השכר בענפים המתקדמים לשכר בענפים המסורתיים גדל משמעותית לאורך השנים ולכן התרחבו גם פערי השכר בין קבוצות האוכלוסייה. מגמות אלו מדגישות את התלות שבין הון אנושי לבין פוטנציאל השתכרות ואת הצורך ביצירת כלים להשלמת פערי ידע, מיומנויות והכשרה בדרך להשתלבות איכותית בשוק העבודה של הגברים החרדים.

תרשים 52

שכר חודשי ממוצע של עובדים שכירים לפי מגזר, בש"ח (ברוטו), 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

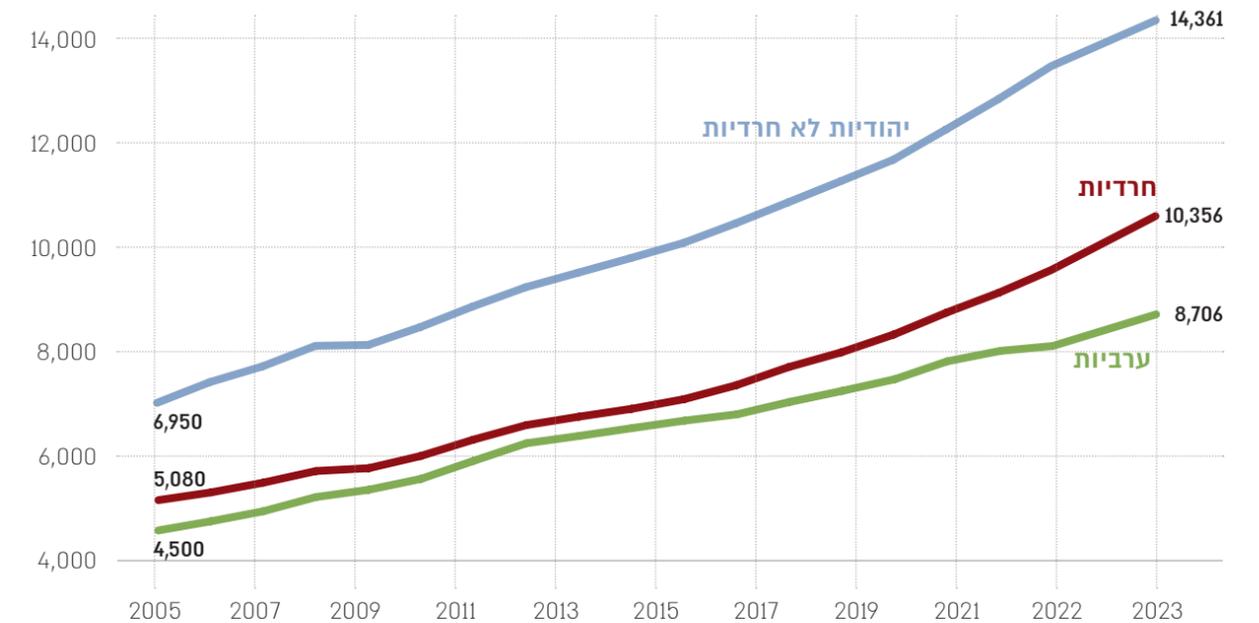
בניגוד למגמות שנצפו בקרב הגברים, בקרב הנשים ניכרת יציבות יחסית בדפוסי הגידול בשכר בין המגזרים השונים. בשנת 2005 שכרה הממוצע של אישה חרדית עמד על 5,100 ש"ח, של אישה יהודייה שאינה חרדית על 7,000 ש"ח ושל אישה ערבייה על 4,500 ש"ח. בעשורים שחלפו מאז נרשמה עלייה עקבית ומשמעותית בשכרן של כלל הנשים. למרות שרמות השכר האבסולוטיות שונות, קצב הגידול בין המגזרים היה דומה: עד שנת 2023 עלה שכרן של נשים חרדיות ל-10,400 ש"ח (גידול של 100%), של נשים יהודיות שאינן חרדיות ל-14,400 ש"ח (גידול של 106%) ושל נשים ערביות ל-8,700 ש"ח (גידול של 90%).

כתוצאה מכך, הפער בשכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות נותר כמעט יציב לאורך כל התקופה. בשנת 2005 עמד שכרה של אישה חרדית על 73% משכרה של אישה יהודייה שאינה חרדית ובשנת 2023 הוא עמד על 72%. יציבות זו בולטת במיוחד לנוכח התרחבות הפערים בשכר של הגברים וממחישה כי הדינמיקה של שוק התעסוקה של הנשים שונה.

הסבר מרכזי לכך קשור בשינויים שהתרחשו בתוך החברה החרדית: לנוכח האתגרים הכלכליים של משקי הבית החרדיים ותפקידן הבלתי מעורער של נשים כמפרנסות העיקריות, התרחבו משמעותית אפשרויות ההכשרה המקצועית לנשים בעשור האחרון, בעיקר במוסדות הסמינרים החרדיים. אלה עברו מהכשרות מסורתיות (כגון הוראה) למסלולי הכשרה המותאמים למקצועות עתירי פריון, כולל טכנולוגיה, פיתוח תוכנה, בדיקות תוכנה, ניתוח נתונים, פיננסים ובריאות. כן נרשמה עלייה עקבית בשיעור הנשים החרדיות הפונות להשכלה גבוהה, תהליך המתאפשר בין היתר בזכות פיתוח של מסגרות מותאמות מבחינה תרבותית.

תרשים 53

שכר חודשי ממוצע של עובדות שכירות לפי מגזר, בש"ח (ברוטו), 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

תנופה זו, הנובעת בעיקר מיחזמות קהילתיות ונוכחות פילנתרופית לצד עשייה ממשלתית, מאפשרת לנשים חרדיות לשמור על פער שכר מוגבל יחסית מול נשים יהודיות שאינן חרדיות ולהימנע מהעמקת הפער, כפי שנצפה בקרב הגברים. עם זאת, צעדים אלו עדיין לא מביאים לצמצום של ממש בפערי השכר ולצורך כך נדרשים כלים נוספים כדי לאפשר שילוב אופטימלי של נשים חרדיות בענפים ובמקצועות בעלי פריון גבוה.

בדומה לנתונים אודות השכר החודשי, גם ניתוח השכר השעתי מציג פערים ברורים בין קבוצות האוכלוסייה בישראל, לצד פערים מגדריים בתוך כל אחת מהקבוצות. בשנת 2023 שכרו השעתי של גבר חרדי עמד על 71 ש"ח, נמוך

משכרן השעתי של נשים חרדיות שהגיע ל-76 ש"ח. תוצאה זו חריגה בנוף הישראלי: בשאר הקבוצות בחברה, ללא יוצא מהכלל, תמונת המצב הפוכה וגברים מרוויחים יותר מנשים לשעת עבודה.

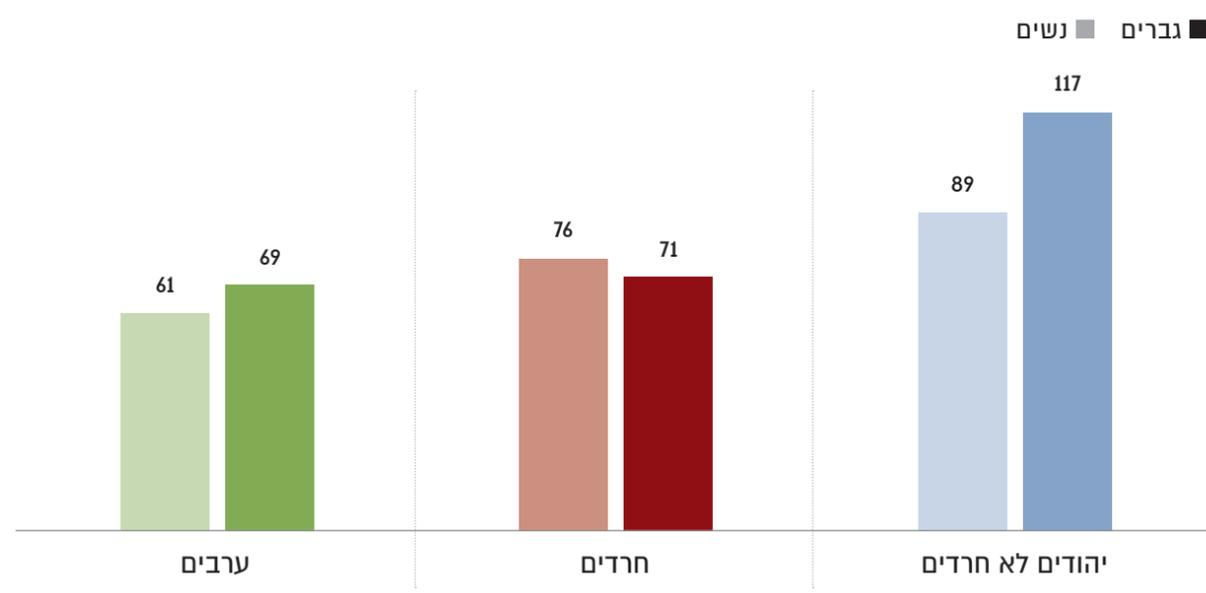
מבנה שכר שעתי ייחודי זה משקף מגמות המרחיבות את הפערים המגדריים בחברה החרדית, כאשר בעשור האחרון חלה עלייה משמעותית בשיעור הנשים החרדיות הפונות להכשרות טכנולוגיות, מקצועיות ואקדמיות, וכן כניסה נרחבת יותר של נשים חרדיות לענפים עתירי פריון בהם השכר השעתי גבוה. תהליכים אלו מעלים את רמת ההון האנושי של נשים חרדיות ואף ממקמים אותן בעמדת יתרון ביחס לגברים מהחברה שלהן, הנכנסים לשוק העבודה מאוחר יותר, לרוב ללא הכשרה רשמית.

בהשוואה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות, פער השכר הנצפה ברמה החודשית נצפה גם ברמה השעתי: שכרן השעתי של נשים חרדיות הוא 86% משכרן השעתי של נשים יהודיות שאינן חרדיות, העומד על 89 ש"ח. פער זה חשוב שכן הוא מלמד כי ההנחה הרווחת שפערי השכר החודשיים בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות נובעים רק מהבדלים בשעות העבודה ומכך שנשים חרדיות עובדות במשרות חלקיות, נכונה רק חלקית. פערי השכר השעתי מצביעים על קיומן של סיבות נוספות לפערים בשכר החודשי, בהם פערים ברמת המיומנות, איכות ההכשרה וסוגי התפקידים אליהם מגיעות נשים חרדיות. שכרן השעתי של נשים ערביות הוא הנמוך ביותר בקרב הנשים המועסקות ועומד על 56 ש"ח לשעה – שכר הנמוך ב-25% משכרן השעתי של נשים חרדיות.

הפערים בין הגברים בולטים אף יותר: שכרו השעתי של גבר יהודי שאינו חרדי מגיע ל-117 ש"ח – 65% יותר משכרו של גבר חרדי. פער זה משקף את ההבדלים הדרמטיים בהשכלה, במיומנות ובניסיון המקצועי בין שתי הקבוצות ואת חסמי הכניסה של גברים חרדים לענפים בעלי פריון גבוה. מנגד, השכר השעתי של גברים ערבים קרוב לזה של גברים חרדים, ועומד על 69 ש"ח – פער של אחוזים בודדים בלבד.

תרשים 54

שכר שעתי ממוצע של שכירים לפי מגדר ומגזר, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

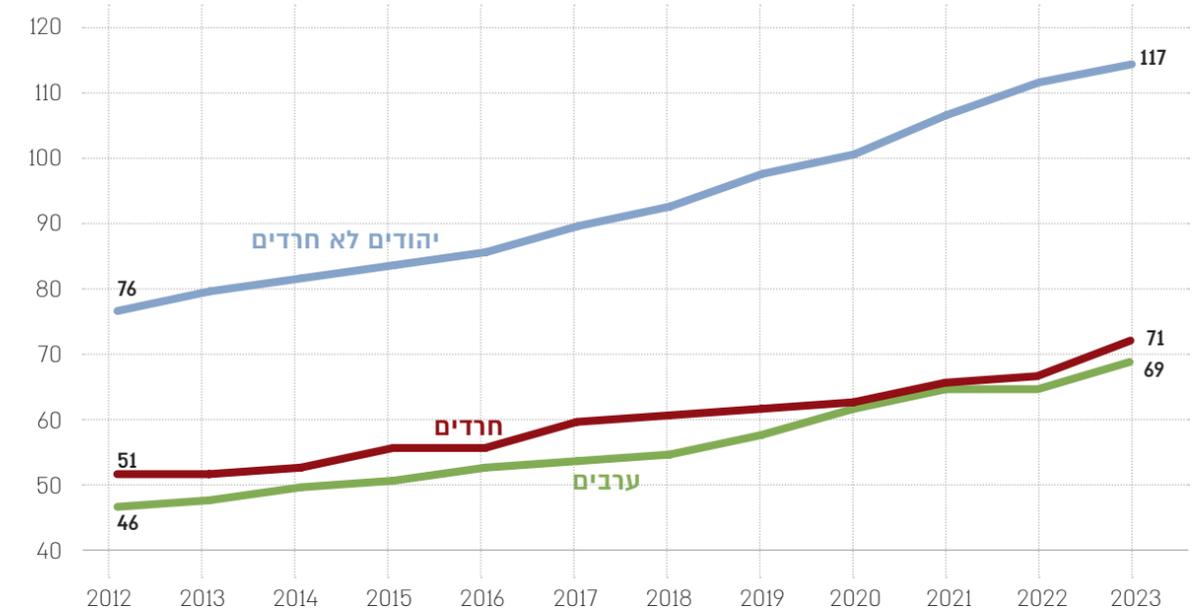
פערי השכר המתרחבים בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים בולטים גם כאשר בוחנים את מגמות השכר השעתי בעשור האחרון. בין השנים 2012 ל-2023 נרשמה עלייה בשכר השעתי של כלל הקבוצות, אך ביטוייה שונה בכל אחת מהקבוצות:

בקרוב גברים יהודים שאינם חרדים חלה בתקופה זו עלייה ניכרת של 54%: מ-76 ש"ח לשעה ל-117 ש"ח. עלייה זו משקפת השתלבות רחבה בענפים עתירי פריון כגון היי-טק, פיננסים, הנדסה ושירותים מקצועיים. גם בקרב גברים ערבים נרשמה צמיחה משמעותית יחסית ושכרם השעתי עלה ב-50% – מ-46 ש"ח ל-69 ש"ח. מנגד, השכר השעתי של גברים חרדים עלה בתקופה זו ב-39% – מ-51 ש"ח ל-71 ש"ח. אף שמדובר בעלייה משמעותית במונחים נומינליים, קצב העלייה בהשוואה לשתי הקבוצות האחרות יוצר פערים מצטברים, הגדלים מדי שנה.

הצמיחה האיטית יותר בשכר השעתי של גברים חרדים דומה לרפוס שנצפה בשכר החודשי והיא משקפת בראש ובראשונה פערים עמוקים בהון האנושי: שיעור נמוך של השכלה פורמלית, היעדר הכשרה מקצועית מתקדמת, כניסה מאוחרת יחסית לשוק העבודה והשתלבות בענפים בעלי פריון נמוך. לצד זאת, ענפים מתגמלים במשק הישראלי, המבוססים על מיומנויות מתקדמות, הפכו בשנים האחרונות לתחרותיים יותר, מגמה המעצימה את הפער מול קבוצות בעלות נקודת פתיחה נמוכה יותר, כמו גברים חרדים, המתקשים להשתלב במשרות ובענפים אלה.

תרשים 55

שכר שעתי ממוצע של עובדים שכירים לפי מגזר, בש"ח (ברוטו), 2023-2012

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקרי כוח אדם

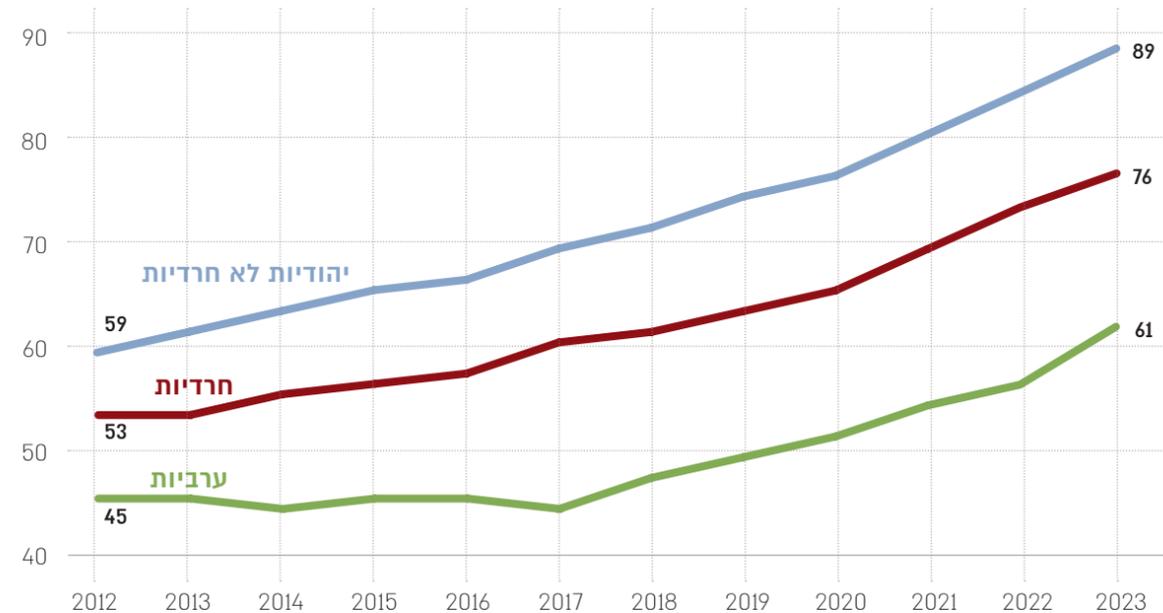
מגמות השכר השעתי בקרב נשים משקפות במידה רבה את המגמות שנצפו בשכר החודשי. בקרב נשים חרדיות חלה בין 2012 ל-2023 עלייה של 37% בשכר השעתי הממוצע – מ-56 ש"ח ל-76 ש"ח. בתקופה זו עלה שכרן השעתי הממוצע של נשים יהודיות שאינן חרדיות בקצב מעט גבוה יותר: מ-59 ש"ח ל-89 ש"ח – עלייה של 50%. בקרב נשים ערביות העלייה הייתה בשיעור של 36% בלבד – מ-45 ש"ח ל-61 ש"ח לשעה.

דפוסי הגידול בשכר השעתי של נשים חרדיות ושל נשים יהודיות שאינן חרדיות דומים במידה רבה ולכן פער השכר ביניהן נותר כמעט יציב לאורך השנים. בשנת 2012 עמד השכר השעתי של נשים חרדיות על 90% מזה של נשים יהודיות שאינן חרדיות. עד לשנת 2023 שיעור זה ירד מעט והגיע ל-86%. פער זה לא גדל באופן משמעותי, למרות פערי ההון האנושי וההכשרה בין שתי הקבוצות, עובדה המלמדת על השפעה מצטברת של תהליכים חברתיים וכלכליים בחברה החרדית: הכשרות מקצועיות מתקדמות, פתיחת מסלולי הכשרות איכותיים בסמינרים לבנות ועלייה בשיעור האקדמיות החרדיות.

מגמות אלו ממתנות את התרחבות הפער אך הן לא מביאות לצמצומו. יציבות הפער השעתי מצביעה על כך שהתקדמות הנשים החרדיות בשוק העבודה מתרחשת עדיין בתוך מסגרת ענפית ותעסוקתית שלא מאפשרת להן להגיע לרמות השכר של נשים יהודיות שאינן חרדיות. לפיכך, נדרשות פעולות נוספות שיאפשרו צמצום של פערי השכר בעתיד הקרוב.

תרשים 56

שכר שעתי ממוצע של עובדות שכירות לפי מגזר, בש"ח (ברוטו), 2023-2012

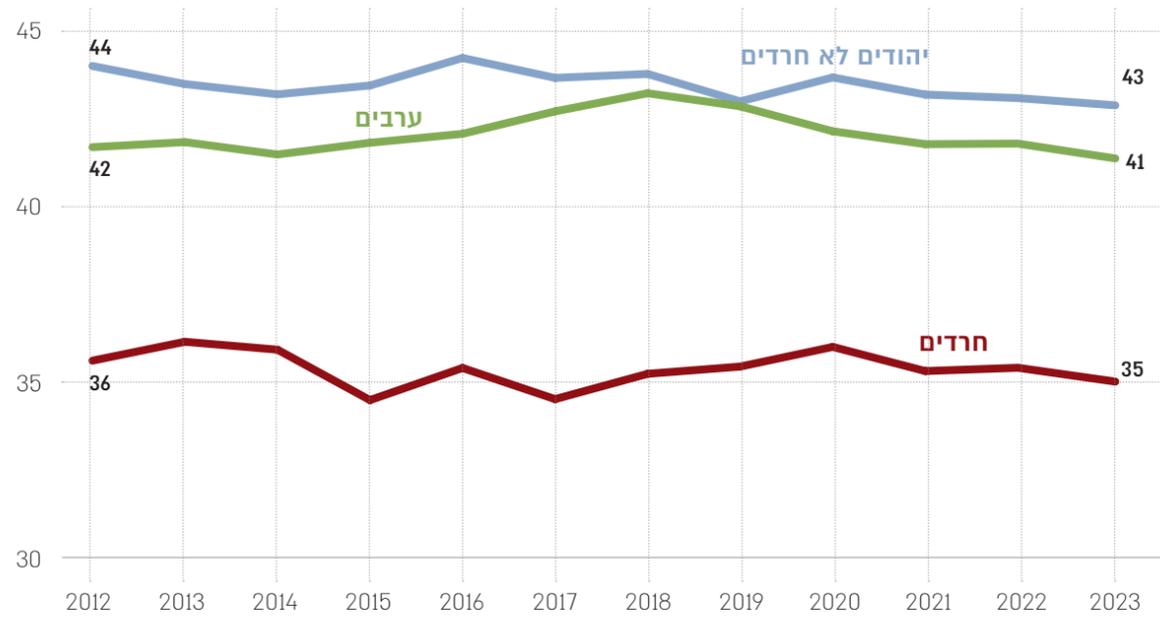

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקרי כוח אדם

שעות עבודה

מאפייני התעסוקה של קבוצות האוכלוסייה בישראל באים לידי ביטוי גם בהיקף שעות העבודה השבועיות של כל אחת מהקבוצות. בהשוואה בין המגזרים ניכר כי בחברה החרדית שיעור המועסקים והמועסקות במשרות חלקיות הוא הגבוה ביותר. נשים חרדיות עובדות בממוצע 31 שעות בשבוע, לעומת 37 שעות בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות ו-33 שעות בקרב נשים ערביות. בקרב גברים הפערים בולטים אף יותר: גברים חרדים עובד בממוצע 35 שעות בשבוע, לעומת 43 שעות בקרב גברים יהודים שאינם חרדים ו-41 שעות בקרב גברים ערבים.

שעות עבודה שבועיות של עובדים שכירים לפי מגזר, 2012-2023

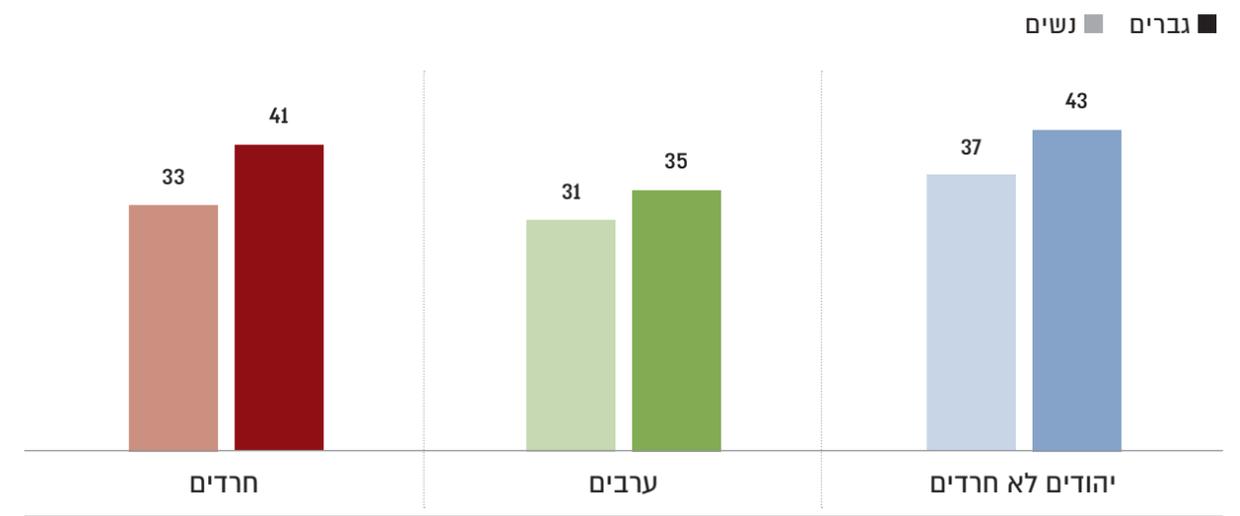

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקרי כוח אדם

בקרוב נשים חרדיות, לעומת זאת, ניכרת בעשור האחרון עלייה דרגתית ומתמשכת בהיקף שעות העבודה השבועיות. בשנת 2012, בתחילת העשור, ממוצע שעות העבודה של נשים חרדיות עמד על 28 שעות בשבוע ובשנת 2023 עלה הממוצע ל-31. זוהי תנועה מתונה אך עקבית, המצביעה על שינויים המתרחשים במאפייני התעסוקה של נשים חרדיות ועל השתלבותן במקצועות ובענפים בעלי פרויקט גבוה יותר, בהן נדרשת לרוב עבודה במשרה מלאה. זאת בניגוד לעבודות החלקיות הזמינות בענפי התעסוקה המסורתיים של הנשים החרדיות. בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות נרשמה לאורך השנים יציבות יחסית בהיקף שעות העבודה: בשנים 2012-2019 עמד הממוצע ברוב השנים על 36 שעות שבועיות. עם זאת, משנת 2020 ואילך עלה הממוצע ל-37 שעות, ככל הנראה בעקבות שינויים מבניים בשוק העבודה, לרבות ההשפעות של משבר הקורונה והתרחבות העבודה ההיברידי. בקרב נשים ערביות ניכרת במהלך העשור תמונה מורכבת יותר. בשנים 2012-2017 עלה ממוצע שעות העבודה מ-32 ל-36 שעות. עלייה זו מבטאת גידול בשיעורי ההשתתפות, עלייה בהשכלה וכניסה לענפים בהם נדרש היקף משרה גדול יותר. אולם משנת 2018 מסתמנת ירידה דרגתית, עד ל-33 שעות בלבד בשנת 2023. ירידה זו יכולה לנבוע מעלייה בשיעורי ההשתתפות של נשים ערביות בשוק העבודה, המובילה לכניסה ראשונית רחבה לשוק. העבודה בתחילת המסלול התעסוקתי מאופיינת פעמים רבות במשרה חלקית.

הפערים בשעות העבודה הם גורם מרכזי בפערי השכר החודשיים בין חרדים ליהודים שאינם חרדים, בייחוד בקרב הנשים. הם משקפים דפוסי תעסוקה המושפעים מהעדפות חברתיות ותרבותיות בנוגע לאיזון בין עבודה לחיי המשפחה והקהילה, והם נובעים ככל הנראה מתפיסה מסויגת יותר בקרב נשים וגברים חרדים בנוגע לשעות עבודה מרובות. עבור גברים חרדים, מספר השעות הנמוך קשור לרוב לניסיון לשלב בין תעסוקה לבין לימודים תורניים – רכיב מרכזי בזהותם ובאורחות חייהם. בקרב נשים חרדיות העבודה בהיקף מצומצם יותר נובעת לעיתים מהצורך להקדיש זמן רב יותר לגידול משפחה מרובת ילדים, המחייב פניות, זמן ומשאבים.

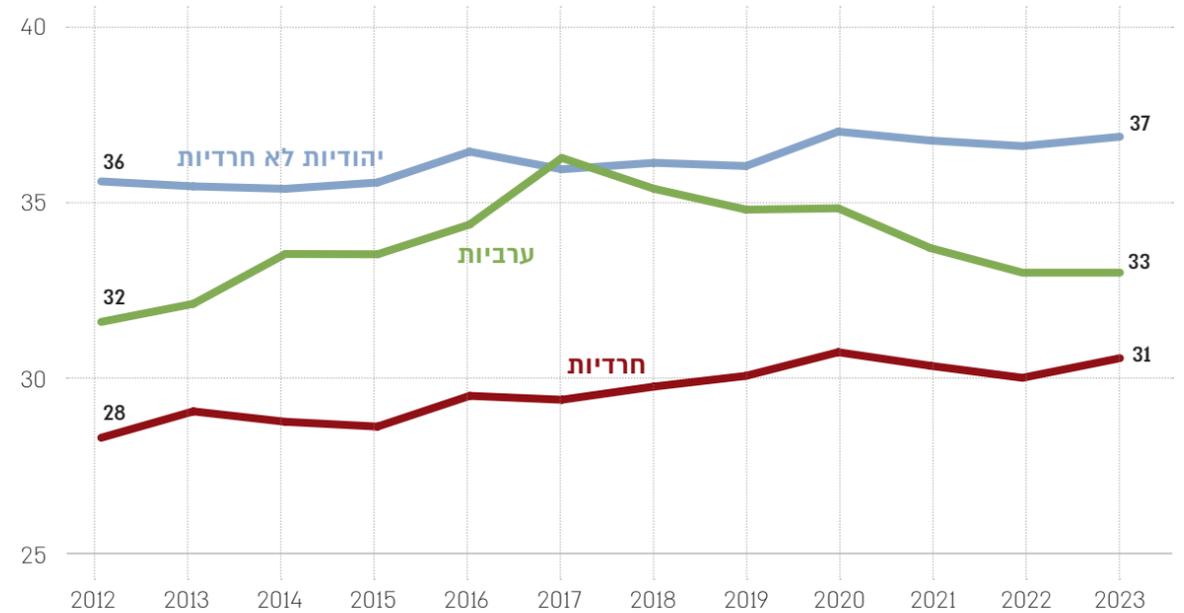
שעות עבודה שבועיות של עובדים שכירים לפי מגדר ומגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר כוח אדם

לאורך השנים חלו שינויים מתונים במספר שעות העבודה השבועיות הממוצע בקרב הגברים מהקבוצות השונות. בין השנים 2012-2023 מספר שעות העבודה בקרב גברים חרדים עמד על 35 שעות, עם ירידה זמנית ל-34 בשנים 2015 ו-2017. ממוצע שעות העבודה בקרב גברים יהודים שאינם חרדים עמד על 43 שעות, עם עלייה זמנית בשנת 2016 ל-44. בקרב גברים ערבים מספרן של שעות העבודה השבועיות היה תנודתי יותר: בשנים 2015-2018 חלה עלייה דרגתית מ-41 ל-43 שעות, ומאז 2019 ניכרת ירידה דרגתית מתונה, עד ל-41 שעות בשנת 2023. הנתונים מעלים כי הפערים בין שעות העבודה השבועיות של הגברים מהמגזרים השונים נשמרים לאורך כל התקופה, ללא מגמת התכנסות ממשית. עובדה זו מעידה כי היקף שעות העבודה – בניגוד לשיעור התעסוקה עצמו – הוא אחד המרכיבים היציבים ביותר בזהות התעסוקתית של קבוצות האוכלוסייה בישראל. בעוד ששיעורי תעסוקה יכולים לעלות או לרדת בהתאם לשינויים כלכליים, ביטחוניים וחברתיים, מספר השעות השבועיות מתגלה כקשיח יותר ומשקף דפוסי חיים, נורמות קהילתיות ומבני תעסוקה קבועים.

שעות עבודה שבועיות של עובדות שכירות לפי מגזר, 2012-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקרי כוח אדם

התפלגות ענפית

שוק העבודה בישראל מורכב ממגוון ענפים כלכליים, בהם ענפים בעלי פרויקט גבוה הדורשים הכשרה מתקדמת ומיומנויות טכנולוגיות לצד ענפים מסורתיים יותר המאופיינים בעבודה פיזית או תפקידים קהילתיים. לכל ענף דרישות סף שונות, רמות שכר שונות ותנאי עבודה ייחודיים, ולכן תמהיל ההשתלבות הענפי של כל קבוצה באוכלוסייה משליך על איכות התעסוקה, על פוטנציאל ההשתכרות ועל אפשרויות הקידום המקצועי שלה.

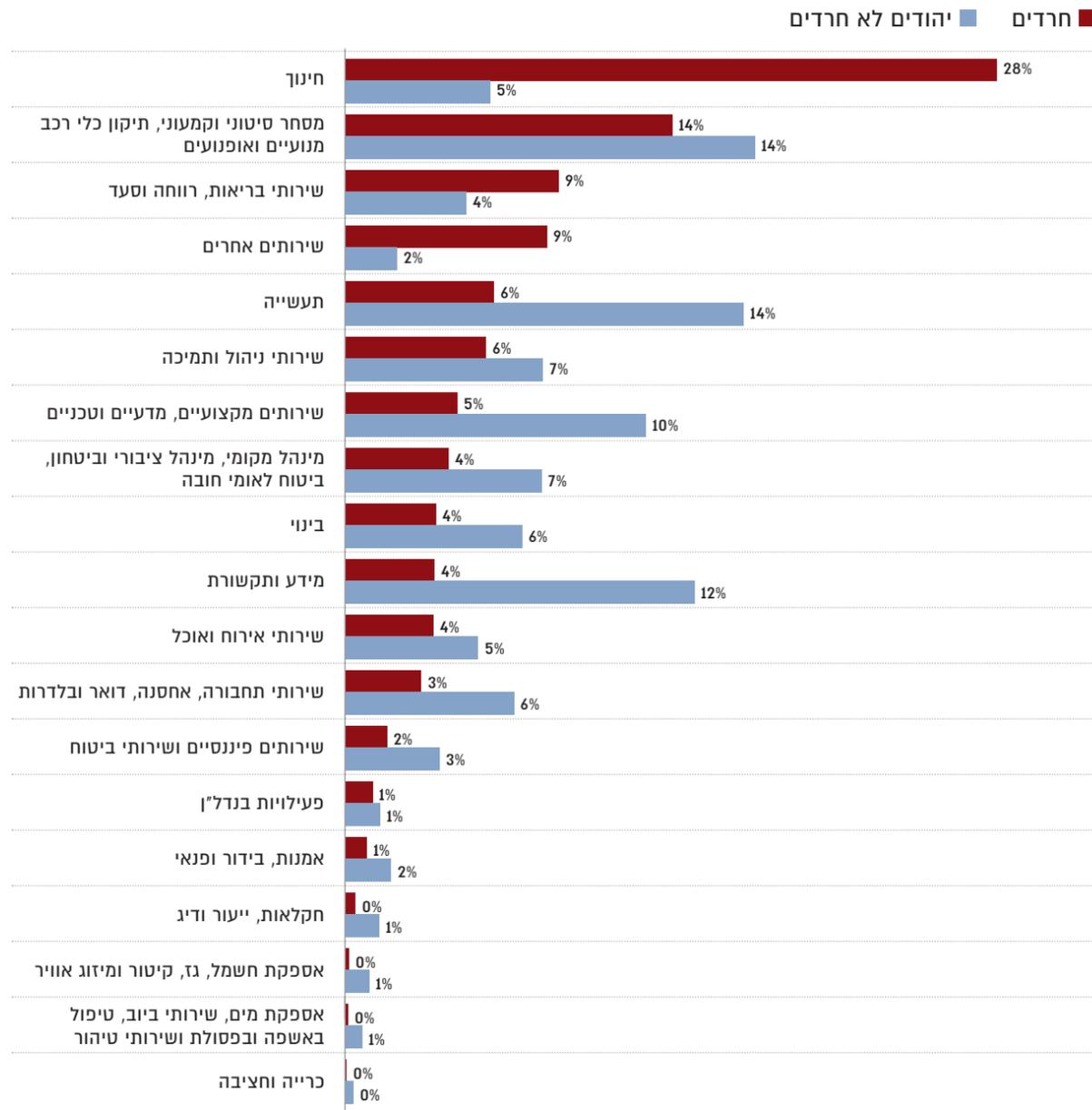
במבט על התפלגות הענפים בקרב גברים חרדים בולט פער חד בהשוואה לגברים יהודים שאינם חרדים: 28% מהגברים החרדים מועסקים בענף החינוך – שיעור הגבוה פי ארבעה מזה של גברים יהודים שאינם חרדים המגיע ל-5%. ייצוג גבוה זה משקף שילוב של כמה גורמים מבניים ותרבותיים. בראש ובראשונה, שיעור הילודה הגבוה בחברה החרדית מייצר צורך במענים רבים יותר בתוך מערכת החינוך החרדית. נוסף על כך, מערכת החינוך החרדית מבוססת על מסגרות נפרדות לבנים ולבנות ולכן נוצר צורך בגברים בתפקידי חינוך והוראה במוסדות החינוך לבנים. לבסוף, עבור גברים חרדים רבים תפקידי הוראה וחינוך בתוך הקהילה נתפסים כעיסוק המאפשר חיבור מתמשך ללימוד תורה, סביבת עבודה מוכרת וקהילתית ושעות עבודה גמישות יחסית.

מנגד, בענפים המאופיינים בשכר גבוה ובביקוש גובר למיומנויות מקצועיות – כמו ענפי ההנדסה, הטכנולוגיה, התקשורת והשירותים המקצועיים – ישנו ייצוג חסר של גברים חרדים: 6% מהגברים החרדים עובדים בענפי התעשייה לעומת 14% מהגברים היהודים שאינם חרדים. פער דומה קיים גם בענפי המידע והתקשורת, בהם מועסקים 4% בקרב החרדים לעומת 12% מקרב יהודים שאינם חרדים. בענפי השירותים המקצועיים, המדעיים והטכניים – הכוללים תפקידים משפטיים, פיננסיים, הנדסיים ועסקיים – הפער מעט קטן יותר: 5% בקרב חרדים לעומת 10% בקרב יהודים שאינם חרדים.

הסיבה המרכזית לפערים אלו נעוצה ככל הנראה במאפייני ההון האנושי של הגברים החרדים: מסלול החיים החינוכי והאידיאולוגי של הגברים החרדים יוצר התאמה גבוהה יותר לתפקידים קהילתיים ולענפים בעלי פרויקט נמוך. זאת, לצד חסם נמעט מובנה בפני שילוב בענפים מתקדמים שכן לרובם המכריע אין השכלה פורמלית או מיומנויות טכנולוגיות הנדרשות לקבלה למשרות המתוגמלות יותר במשק הישראלי.

תרשים 60

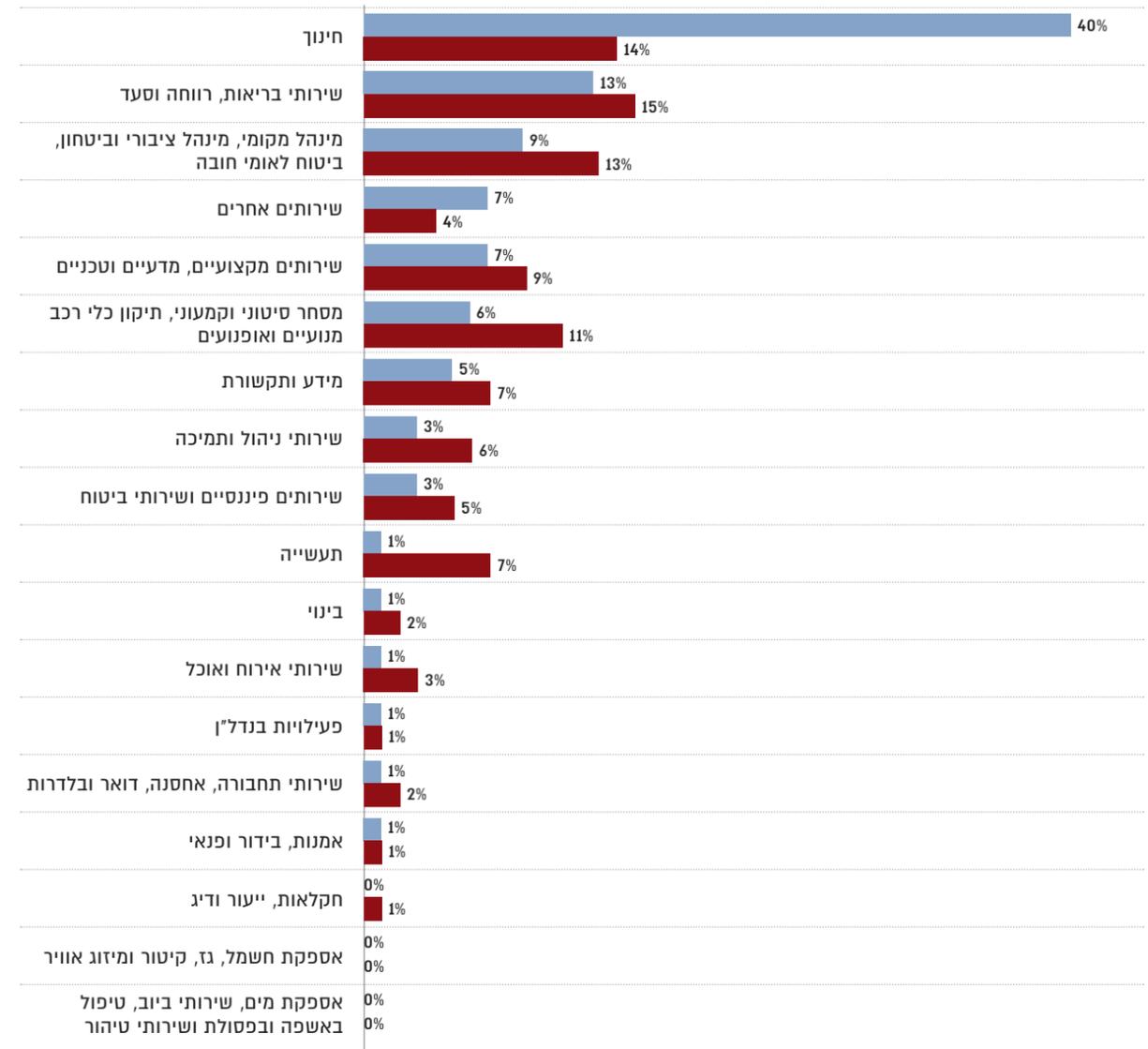
התפלגות ענפית של מועסקים לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התפלגות ענפית של מועסקות לפי מגזר, 2023

■ חרדיות ■ יהודיות לא חרדיות

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בדומה להתפלגות הענפית כלכלית בקרב הגברים החרדים, גם בקרב הנשים החרדיות ניכרת היצמדות ברורה לענף החינוך, שהוא מוקד התעסוקה שלהן. קרוב ל-40% מהנשים החרדיות מועסקות בענף זה – כמעט פי שלושה משיעורן של נשים יהודיות שאינן חרדיות, המגיע ל-14%. ייצוג גבוה זה מושתת על מכלול של גורמים חברתיים, דמוגרפיים ומערכתיים, ביניהם שיעור הילודה הגבוה בחברה החרדית המייצר ביקוש מתמשך לצוותי הוראה וחינוך. כמו כן, החברה החרדית מיקמה במשך עשורים את מקצוע ההוראה כברירת המחדל התעסוקתית עבור נשים בשל

התאמתו לאורח החיים החרדי. בין השאר, הוא מתאפיין בשעות עבודה גמישות, בסביבה קהילתית מוגנת ומאפשר לשלב בין עבודה למשפחה מרובת ילדים. מנגנון זה הוביל לכך שההכשרות המקצועיות של נשים חרדיות התמקדו לאורך שנים במסלולי הוראה ובחינוך הקדם-יסודי, וכך נשמר עד היום ייצוג גבוה במיוחד שלהן בענף זה. כיום הן מועסקות גם מחוץ למערכת החרדית ומשתלבות במערכות החינוך הממלכתיות והממלכתיות-דתיות.

לצד זאת, התפלגות הענפים בקרב נשים חרדיות שונה מזו של הגברים החרדים: אף שגם עבורן ניכרת השתלבות חסרה בענפים מתקדמים ובמקצועות בעלי פריון גבוה, הפערים בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות קטנים משמעותית מהפערים המקבילים בקרב הגברים. למשל, בענף השירותים המקצועיים, המדעיים והטכניים – מהענפים בהם הפריון הוא מהגבוהים במשק – מועסקות 7% מהנשים החרדיות לעומת 9% מנשים יהודיות שאינן חרדיות; בענף המסחר מועסקות 6% מהנשים החרדיות, לעומת 11% מנשים יהודיות שאינן חרדיות; בענף המידע והתקשורת, המאופיין ברמות שכר גבוהות ובביקוש לכישורים טכנולוגיים, מועסקות 5% מהנשים החרדיות לעומת 7% בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות; ואילו בענף התעשייה – בו קיים הפער המשמעותי ביותר – מועסקות 1% מהנשים החרדיות לעומת 7% מהנשים היהודיות שאינן חרדיות.

כפי שיוצג בהמשך, השוני הענפי הוא אחד הגורמים המרכזיים המסבירים את פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות והוא נובע, בין היתר, מהנטייה של נשים חרדיות לעבוד בהיקפי משרה קטנים יותר, לצד מאפייני ההון האנושי שלהן והכשרתן.

שכר ממוצע לפי ענפים כלכליים

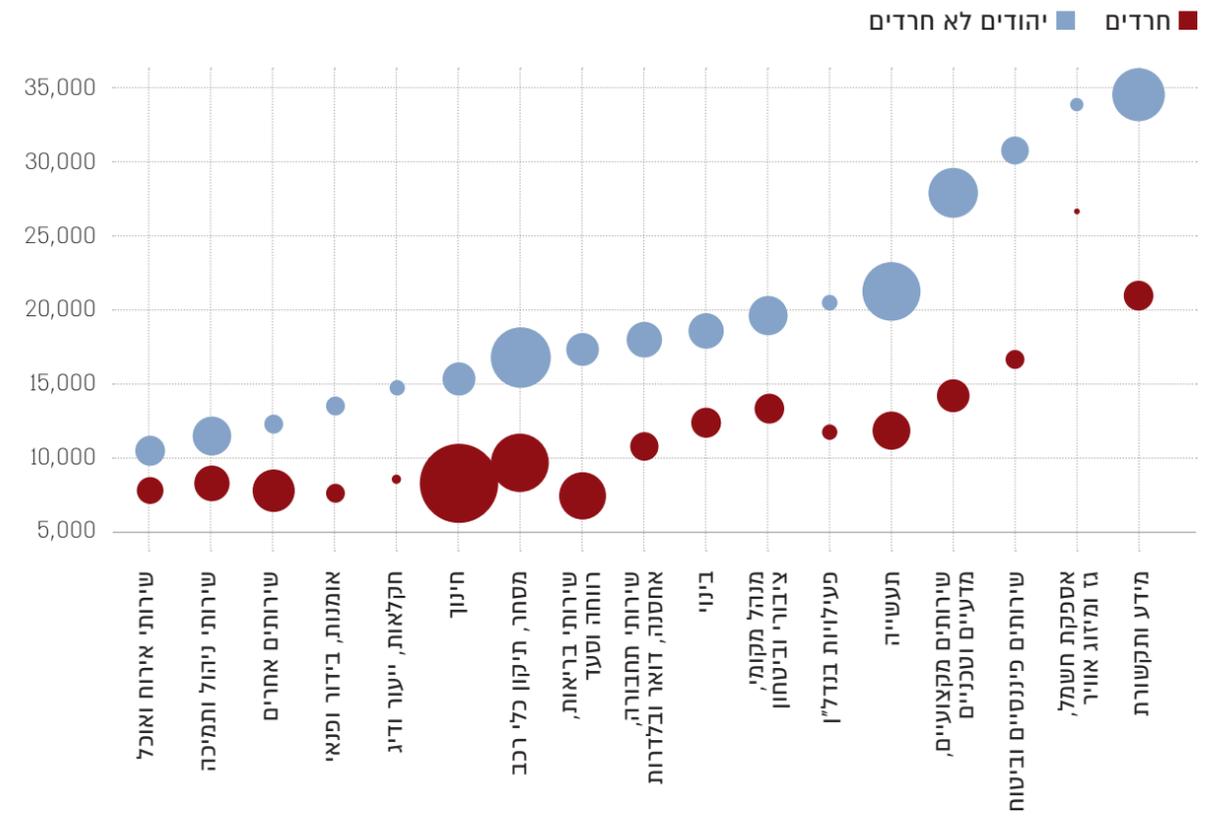
פערי השכר בין מועסקים חרדים לבין יהודים שאינם חרדים מושפעים בין היתר מההתפלגות הענפית השונה של כל מגזר. אולם, גם כאשר עובדים משתי הקבוצות מועסקים באותו ענף, ניכרים ביניהם פערי שכר משמעותיים. מכאן שהשוני לא נובע רק מהבחירה בענפי תעסוקה שונים אלא גם מהתפקידים, מההכשרות ומהמיומנויות שכל קבוצה מביאה איתה בתוך אותו ענף.

ברוב הענפים במשק גברים חרדים משתכרים 60% משכרם של הגברים היהודים שאינם חרדים. הפערים הבולטים ביותר מופיעים בענפי הבריאות, בהם גברים חרדים מרוויחים 45% בלבד משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים. פער זה נובע ככל הנראה מהבדלים בתפקידים ובמשלחי היד של גברים חרדים בתוך ענף הבריאות: בעוד גברים יהודים שאינם חרדים מועסקים במשלחי יד אקדמיים כרופאים, אנשי מקצוע פרא-רפואיים בכירים או תפקידים ניהוליים שונים, גברים חרדים מועסקים לרוב בתפקידים זוטרים יחסית בהם השכר נמוך משמעותית.

בענפי שירותי האירוח והאוכל ובשירותי הניהול והתמיכה, לעומת זאת, פערי השכר הם הקטנים ביותר, אם כי הם עדיין משמעותיים: גברים חרדים משתכרים בענפים אלו 76% משכרם של עמיתיהם היהודים שאינם חרדים. ענפים אלה הם בעלי פריון נמוך יחסית ודרישות הכניסה אליהם בסיסיות יותר, לכן גם פערי ההון האנושי מתבטאים בצורה מצומצמת יותר.

בענפי ההיי-טק – מידע ותקשורת, וכן בענפים של שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים – הפערים רחבים. גברים חרדים משתכרים 61% ו-52% (בהתאמה) משכרם של גברים יהודים שאינם חרדים. נתונים אלה מצביעים על עלייה מתונה בפערים בהשוואה לשנה הקודמת – עדות נוספת להעמקת הפערים במקצועות מבוססי ידע בעלי פריון גבוה. התמונה הענפית משקפת את אחד האתגרים המבניים המרכזיים העומדים בפני גברים חרדים: פערים בהשכלה פורמלית, במיומנויות טכנולוגיות ובניסיון תעסוקתי משמשים כחסמים המקשים עליהם להשתלב בענפים המתאפיינים בפריון גבוה ובשכר גבוה.

התפלגות ענפית וגובה שכר חודשי ממוצע בקרב גברים, בש"ח (ברוטו), לפי ענף כלכלי ומגזר 2023

* גודל העיגול מייצג את שיעור המועסקים בענף מקרב כלל המועסקים בכל מגזר. מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

גם בקרב נשים חרדיות קיימים פערי שכר פנים-ענפיים ובכל אחד מענפי המשק שכרן החודשי הממוצע נמוך באופן עקבי מזה של נשים יהודיות שאינן חרדיות. עם זאת, פערים אלה מתונים מאלה שנמצאו אצל הגברים. ברוב הענפים הפער מצטמצם ל-25% בלבד, כך שנשים חרדיות משתכרות בממוצע 75% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. בדומה לגברים החרדים, גם אצל נשים הפער המצומצם ביותר נצפה בענפים המאופיינים בשכר נמוך יחסית ובדרישות כניסה גמישות, כגון שירותי הניהול והתמיכה ושירותי האירוח והאוכל. בענפים אלו נשים חרדיות משתכרות 90% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות, ככל הנראה בשל אופי העיסוקים הדומה והיעדר הבדלים משמעותיים בהכשרה המקצועית הנדרשת.

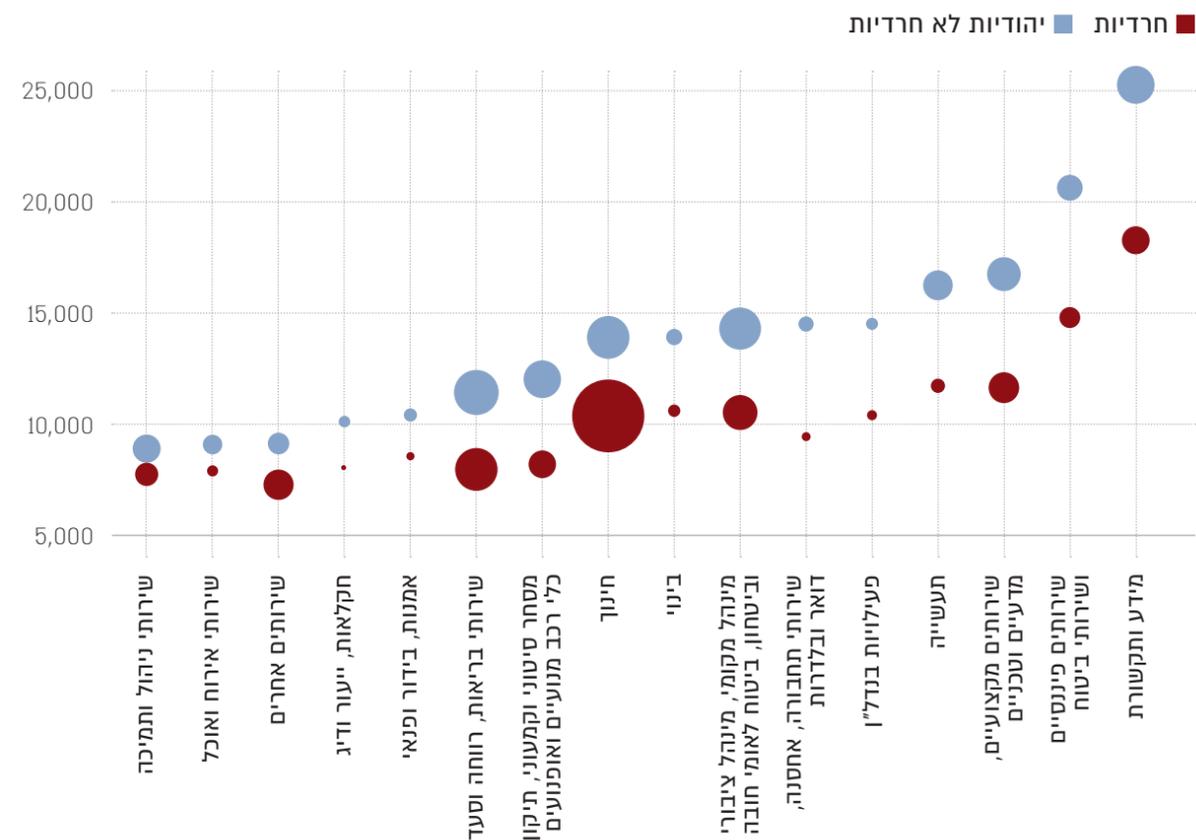
מנגד, בענפי ההייטק – מידע ותקשורת וכן בענפים של שירותים מקצועיים, מדעיים וטכניים הפערים גדולים בהרבה. בענפים אלה נשים חרדיות משתכרות כ-70% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות. פער זה נובע במידה רבה מהבדלים בהון האנושי, הנובעים מנגישות נמוכה יחסית להכשרות טכנולוגיות מתקדמות ולמסלולים אקדמיים רלוונטיים. לכך מצטרפות גם תפיסות תרבותיות הנוגעות לתפקידי ניהול והובלה, כאשר תפקידים בכירים בענפים אלו דורשים לרוב שעות עבודה ארוכות, זמינות גבוהה ונטילת אחריות ניהולית העלולה להתנגש עם נורמות וערכים

של הקהילה החרדית. בשל כך, רבות מהנשים החרדיות אינן מגיעות, ולעיתים אינן מעוניינות להגיע, לעמדות בכירות אלו, מצב המייצר פערי שכר משמעותיים.

היקף המשרה מהווה גורם משמעותי המשפיע על פערי השכר. נשים חרדיות עובדות, בממוצע, בהיקפי משרה חלקיים יותר מאלה של נשים במגזר הכללי, בין השאר בשל נטל הטיפול בפריון משפחה גבוה, נורמות קהילתיות המעודדות איזון בין העבודה למשפחה ולבית, ולעיתים גם בשל העדפה אישית למשרות פחות תובעניות המאפשרות גמישות רבה יותר. כתוצאה מכך, גם כאשר נשים חרדיות מצליחות להיכנס לאותם ענפים, מסלולי הקידום והשתלבותן בתפקידים מתגמלים מוגבלים יותר.

תרשים 63

התפלגות ענפית וגובה שכר חודשי ממוצע בקרב נשים, בש"ח (ברוטו), לפי ענף כלכלי ומגזר 2023

* גודל העיגול מייצג את שיעור המועסקות בענף מקרב כלל המועסקות בכל מגזר. מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר שעתי לפי ענפים כלכליים

בחינת פערי השכר השעתי בין מועסקים חרדים למועסקים יהודים שאינם חרדים לפי ענפי התעסוקה השונים מחדדת את פערי השכר החודשיים. הנתונים מעלים תמונה עקבית: בענפים המתאפיינים בפריון נמוך, בהם הדרישות המקצועיות מצומצמות יחסית, הפערים בין הקבוצות מצומצמים ושכרם השעתי של העובדים החרדים קרוב לשכרם של העובדים היהודים שאינם חרדים. בענפים המתאפיינים בפריון גבוה ניכרים פערים גדולים בין שתי הקבוצות.

שכרם השעתי של גברים חרדים המועסקים בענפי שירותי אירוח ואוכל עומד על 57 ש"ח לשעה, לעומת 68 ש"ח בקרב יהודים שאינם חרדים – פער של 20%. בענפים נוספים בעלי פריון נמוך הפערים עדיין מתונים יחסית, כמו בענף שירותי ניהול ותמיכה (60 ש"ח לעומת 79 ש"ח), ושירותים אחרים (62 ש"ח לעומת 87 ש"ח).

בענפים המאופיינים בפריון גבוה התמונה שונה משמעותית. בענף המידע והתקשורת, הנחשב לאחד ממנועי הצמיחה המרכזיים של המשק, שכרם השעתי של גברים חרדים עומד על 119 ש"ח לעומת 198 ש"ח בקרב גברים יהודים שאינם חרדים – פער של 67%. בענף השירותים המקצועיים, המדעיים והטכניים, הכוללים מקצועות הנדסה, תוכנה וייעוץ מתקדמים, שכרם של גברים חרדים עומד על 91 ש"ח לשעה לעומת 162 ש"ח בקרב יהודים שאינם חרדים – פער של 78%. בשירותים הפיננסיים, ביטוח ונדל"ן הפער אף גדול יותר: 94 ש"ח לשעה בקרב גברים חרדים לעומת 171 ש"ח בקרב יהודים שאינם חרדים – פער של 81%.

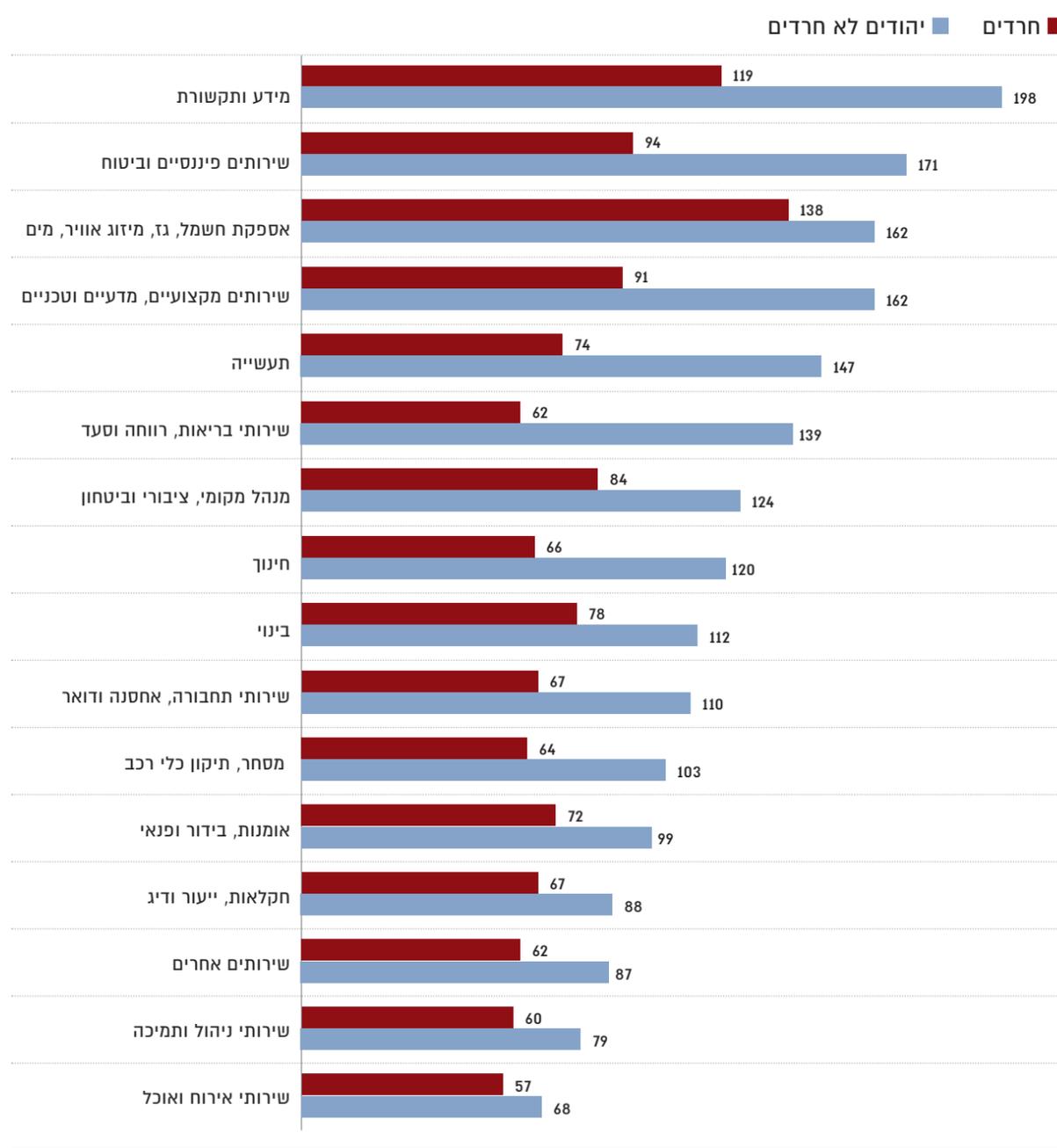
התרבות הפערים בענפים עתירי ידע מדגישה את עומק הפערים של ההון האנושי בין הקבוצות. ענפים אלו מחייבים השכלה והכשרה איכותית והעובדים החרדים נמצאים בהם בעמדת נחיתות, המתבטאת בשכר נמוך בהרבה משכרם של העובדים היהודים שאינם חרדים. מנגד, בענפים המבוססים על מיומנויות תפעוליות ושירותיות ופחות על השכלה פורמלית, הפערים מצטמצמים משמעותית. נתון זה מבהיר כי כאשר חסמי הכניסה נמוכים, השונות בהשכלה ובהכשרה משפיעה פחות על השכר ומאפשרת לגברים חרדים להגיע לרמת השתכרות הדומה יחסית לזו של העובדים האחרים במשק.

ענף החינוך הוא חריג במבנה פערי השכר בין עובדים חרדים לעובדים יהודים שאינם חרדים, ומצדיק התייחסות נפרדת בשל חשיבותו המרכזית בתעסוקת חרדים ובשל ייחודו כמערכת בעלת מבנים שונים בין המגזרים.

שכרם השעתי של גברים חרדים בענף החינוך עומד על 66 ש"ח לשעה, לעומת 120 ש"ח בקרב גברים יהודים שאינם חרדים – פער של למעלה מ-80%. אמנם, קיימים הבדלים משמעותיים בהיקפי ההסמכה וההכשרה של גברים חרדים המועסקים בחינוך לעומת מועסקים יהודים שאינם חרדים, אך פערי השכר לא משקפים רק את ההבדלים בהון האנושי אלא גם את האופן בו מערכת החינוך החרדית פועלת כמערכת עצמאית ונפרדת. מערכת זו מתוקצבת באופן חלקי, מפוקחת במידה מצומצמת ופועלת לפי הסדרי שכר פנימיים שאינם תואמים את אלו של משרד החינוך. כתוצאה מכך, רמות השכר במערכת החרדית נמוכות משמעותית מהשכר במערכת הממלכתית. כמו כן, המבנה הארגוני של מוסדות החינוך החרדיים שונה מזה של מערכת החינוך הכללית וכמעט שלא קיימים מסלולי קידום לתפקידי ניהול, פיקוח או הדרכה מקצועית ולכן הגברים החרדים מועסקים לרוב בתפקידי הוראה בסיסיים בלבד.

ענף החינוך הוא מסלול התעסוקה העיקרי והנגיש ביותר לגברים, שכן הוא משולב במרחב הקהילתי ומותאם לערכיהם. דווקא בשל כך, יש לפעול להסדרה מקיפה שלו, כולל להסדרה של תנאי העסקה ומסלולי תעסוקה מקצועיים ואיכותיים יותר.

שכר שעתי של עובדים שכירים לפי ענף ומגזר, בש"ח (ברוטו), 2023

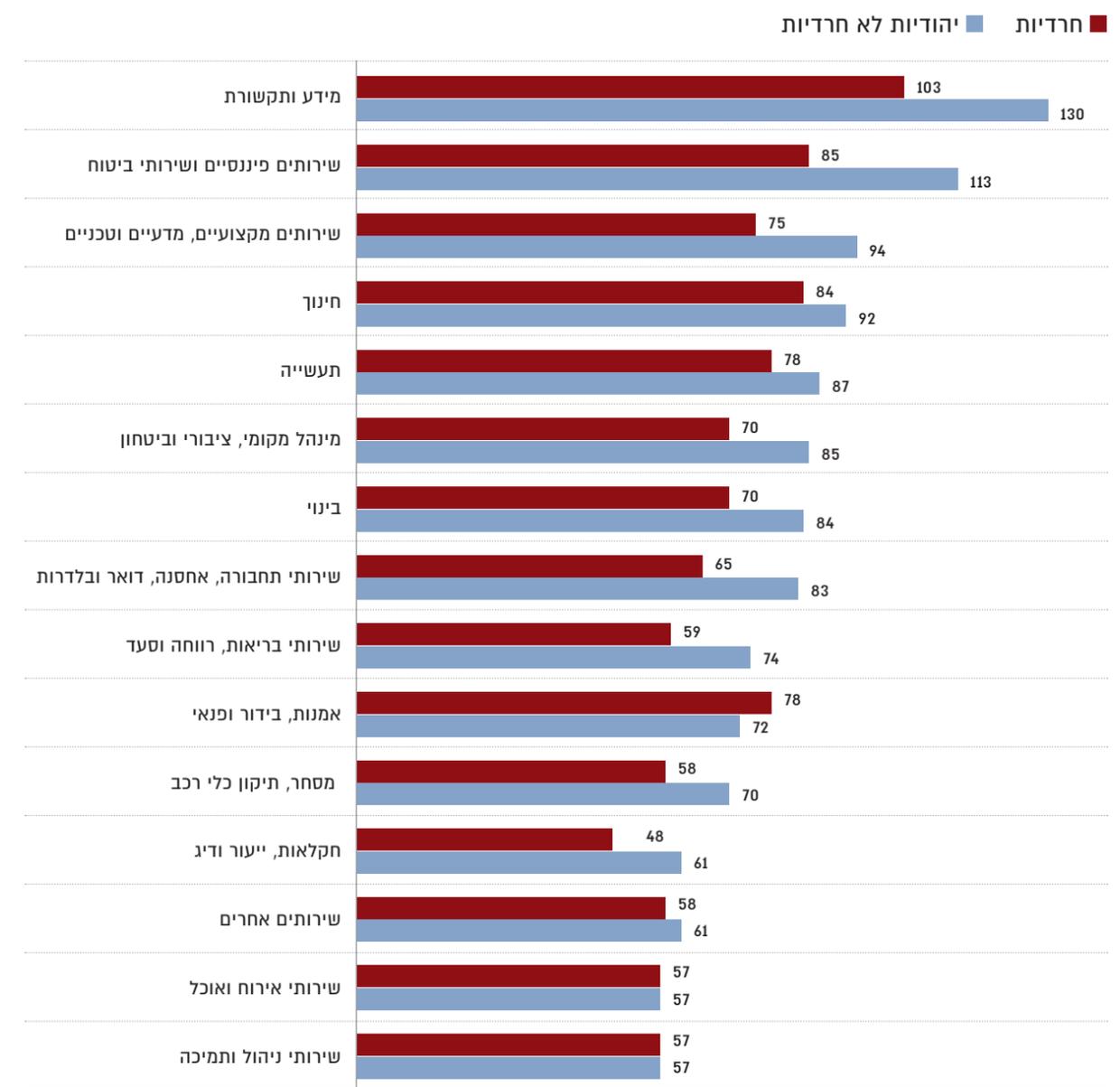

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקר כוח אדם

בקרב הנשים ניכר דפוס אחר מזה של הגברים: ברוב הענפים הפערים בשכר השעתי בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות מצומצמים וענפים מסוימים מציגים אפילו שוויון מלא כמו בשירותי ניהול ותמיכה ובשירותי אירוח ואוכל – בשניהם שכרן השעתי של כל הנשים הוא 57 ש"ח. נתונים אלו מצביעים על כך שבחלק מענפי הפיריון הנמוך ההבדלים בין הקבוצות נמנעים לא נובעים מהשכר השעתי, אלא מהיקפי משרה שונים ותנאי תעסוקה שונים, כפי שהוסבר בפרקים על השכר החודשי ועל שעות העבודה.

תרשים 65

שכר שעתי של עובדות שכירות לפי ענף ומגזר, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים ולסקר כוח אדם

בענפים מתגמלים מעט יותר ניכרים פערים מתונים: בענף שירותים אחרים שכרן של נשים חרדיות עומד על 58 ש"ח לשעה לעומת 61 ש"ח בקרב יהודיות לא חרדיות – פער של 5% בלבד. במסחר קיים פער של 20% – 58 ש"ח לשעה לנשים חרדיות לעומת 70 ש"ח בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות. בענפים אלו סביר שהפערים נובעים מההבדלים במאפייני העסקים החרדיים, כאשר אלו העוסקים במסחר הם לרוב קטנים יותר והאפשרות להתקדמות מקצועית בהם מוגבלת.

בענפי הבריאות והרווחה, שהם בין מסלולי התעסוקה המרכזיים של נשים חרדיות, השכר השעתי עומד על 59 ש"ח לעומת 74 ש"ח בקרב יהודיות שאינן חרדיות – פער של 24%. פער זה משקף את רמות ההסמכה השונות ואת התפקידים בהם מועסקות הנשים בכל אחד מהמגזרים, כאשר רבות מהנשים החרדיות משתלבות בתפקידי שירות ומנהל בתוך הענף. אלו שיש להן הכשרה אקדמית מרוכזות בתפקידי סיעוד ובתפקידים פרא-רפואיים.

הפערים גדלים בענפים עתירי ידע מתוחכמים יותר. בענף המידע והתקשורת, אחד מענפי ההיי-טק המרכזיים, השכר השעתי של נשים חרדיות עומד על 103 ש"ח לעומת 130 ש"ח בקרב נשים שאינן חרדיות – פער של 26%. בענף שירותים פיננסיים וביטוח מגיע הפער ל-32% – שהוא הפער הגדול ביותר בשכר השעתי בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות.

הפערים בענפים אלו נובעים, ככל הנראה, מהבדלים בהון האנושי ובמאפייני ההכשרה של נשים חרדיות, לצד גורמים חברתיים ותרבותיים המשפיעים על דפוסי התקדמותן המקצועית בתוך שוק העבודה. נשים חרדיות מעדיפות פעמים רבות, בעיקר בשלבי החיים בהן הן עסוקות בגידול משפחה מרובת ילדים, להישאר בתפקידים שלא דורשים זמינות גבוהה או שעות עבודה נוספות. כך מוגבלת התקדמותן לתפקידים מקצועיים בכירים ומתגמלים יותר או לדרגים ניהוליים. פערים אלו מדגישים את חשיבות ההשקעה בהכשרות מתקדמות לנשים חרדיות ובחינה של חסמים תרבותיים ומבניים העומדים בפניהן.

שיעורי תעסוקה לפי יישובים

החברה החרדית פרוסה במגוון יישובים ברחבי הארץ. לקהילות השונות יש מאפיינים חברתיים ותרבותיים שונים, המתבטאים בהיבטים של חיי היומיום, כמו בפיריון ילודה ובהתפלגות הזרמים החרדיים ביישוב, כפי שמוצג בפרק הדמוגרפיה. בין הבדלים אלה ניתן למצוא שונות בדפוסי ההשתלבות בשוק העבודה, הנובעים מתפיסות אידיאולוגיות ומפתיחות משתנה של הקהילות בנוגע לרכישת השכלה ולפיתוח מקצועי וכן בנוגע לאופי ההשתלבות בשוק העבודה הישראלי. הבדלים בהזדמנויות ההכשרה והתעסוקה המקומיות הזמינות לקהילות החרדיות השונות המובילים גם הם להבדלים במאפייני התעסוקה והשכר של נשים וגברים חרדים מיישובים שונים בארץ.

שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות יציבים ואחידים יחסית בין היישובים, וברובם נעים מעל 80%. נתון זה משקף את מרכזיותן של נשים חרדיות כמפרנסות עיקריות בכלכלת משק הבית ואת הנגישות הקיימת כיום למסלולי הכשרה ותעסוקה עבורן ברחבי הארץ. היישובים בהם נמדדו שיעורי התעסוקה הגבוהים ביותר בקרב נשים חרדיות הם לוד (90%), רכסים (87.3%), חיפה (86.3%), מודיעין עילית (86.1%), פתח תקווה (85.6%) ואלעד (85.6%). שיעורי התעסוקה הנמוכים ביותר נמדדו בצפת (70.7%), בית שמש (74.1%), וירושלים (76.6%) – יישובים המאופיינים בריכוז גבוה של קהילות שמרניות יחסית, ביניהן קהילות חסידיות בהן מקובל שנשים עובדות בהיקפים מצומצמים או עובדות זמן ארוך יותר בעבודות קהילתיות בשכר נמוך.

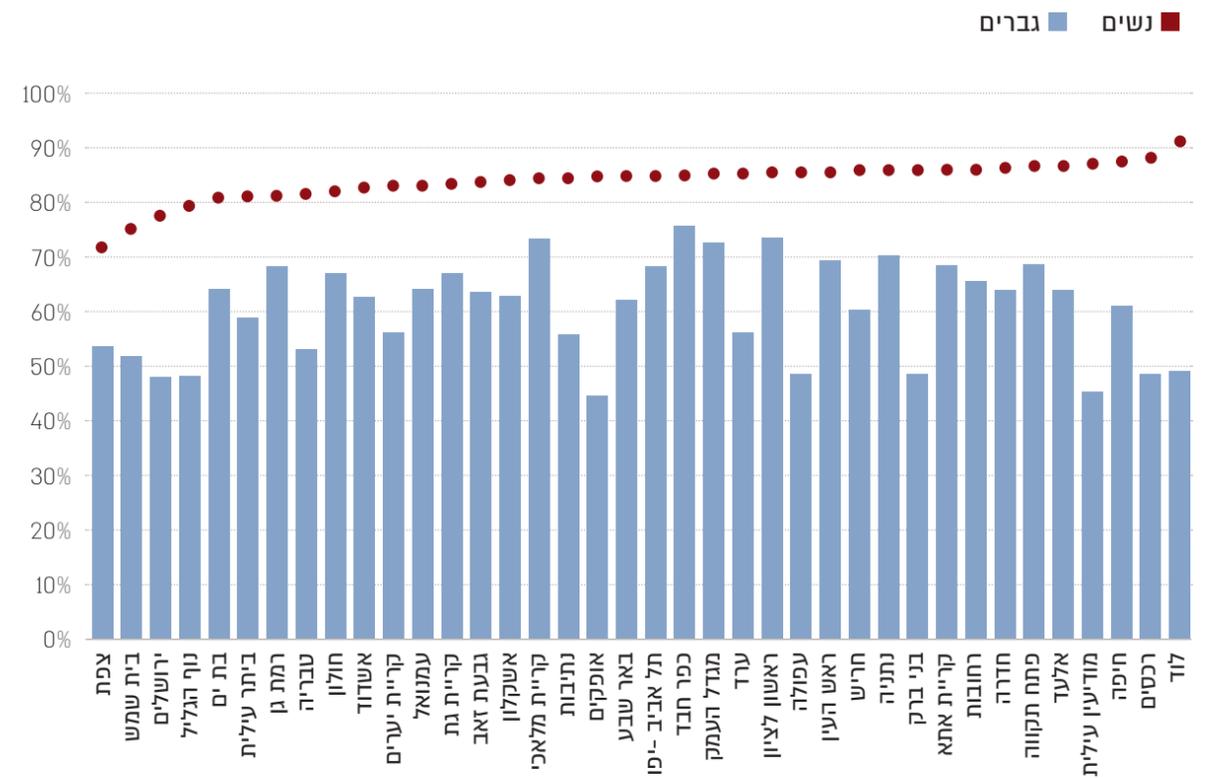
בקרב הגברים החרדים הפערים בין היישובים גדולים משמעותית ומשקפים את המאפיינים החברתיים והאידיאולוגיים של כל קהילה. שיעורי התעסוקה של גברים חרדים השייכים לזרם חב"ד גבוהים משיעורי התעסוקה של הגברים

האחרים בחברה החרדית, ולכן השיעורים הגבוהים ביותר נמדדו ביישובים בהם יש שיעור ניכר של קהילות השייכות לזרם זה. ביניהן ניתן למנות את כפר חב"ד (76.1%) ואת קריית מלאכי (73.8%). אחריהן מובילים שיעורי התעסוקה של גברים חרדים ביישובים כמו ראשון לציון (73.9%), מגדל העמק (72.5%), נתניה (70.5%), רמת גן (68.5%), פתח תקווה (68.7%), ותל אביב-יפו (67.9%).

שיעורי התעסוקה הנמוכים ביותר בקרב גברים חרדים נמדדו ביישובים המאופיינים באוכלוסייה ליטאית או חסידית, שהיא שמרנית יותר, כמו אופקים (44%), מודיעין עילית (44.9%), נוף הגליל (47.5%), ירושלים (47.7%), רכסים (47.8%), עפולה (48%), בני ברק (48.2%) ולוד (48.8%). ביישובים אלו ניכרת אחיזה חזקה יותר של אידיאולוגיית "חברת הלומדים", לצד מציאות כלכלית מוגבלת המציעה תעסוקה בעיקר בענפים בשכר נמוך.

תרשים 66

שיעורי תעסוקה של חרדים לפי יישוב ומגדר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שיעורי התעסוקה מושפעים לא רק ממאפיינים קהילתיים פנימיים אלא גם מגורמים סביבתיים כמו המרחק ממרכזי הכשרה ותעסוקה ונגישות תחבורתית אליהם. לפיכך חשוב לבחון את שיעורי התעסוקה של גברים חרדים בהשוואה לשיעורי התעסוקה של גברים יהודים שאינם חרדים באותו יישוב. השוואה זו מאפשרת לבדוד במידה מסוימת את השפעת התנאים החיצוניים ולזהות את הפערים הנובעים מערכים, מנורמות קהילתיות וממאפייני ההון האנושי. הנתונים מעלים כי בכל היישובים המעורבים שנבדקו נמדד פער משמעותי בין שיעור התעסוקה של הגברים החרדים לגברים היהודים שאינם חרדים, אך גודל הפער משתנה מיישוב ליישוב. הפער הגדול ביותר נמצא בלוד, בו עומד

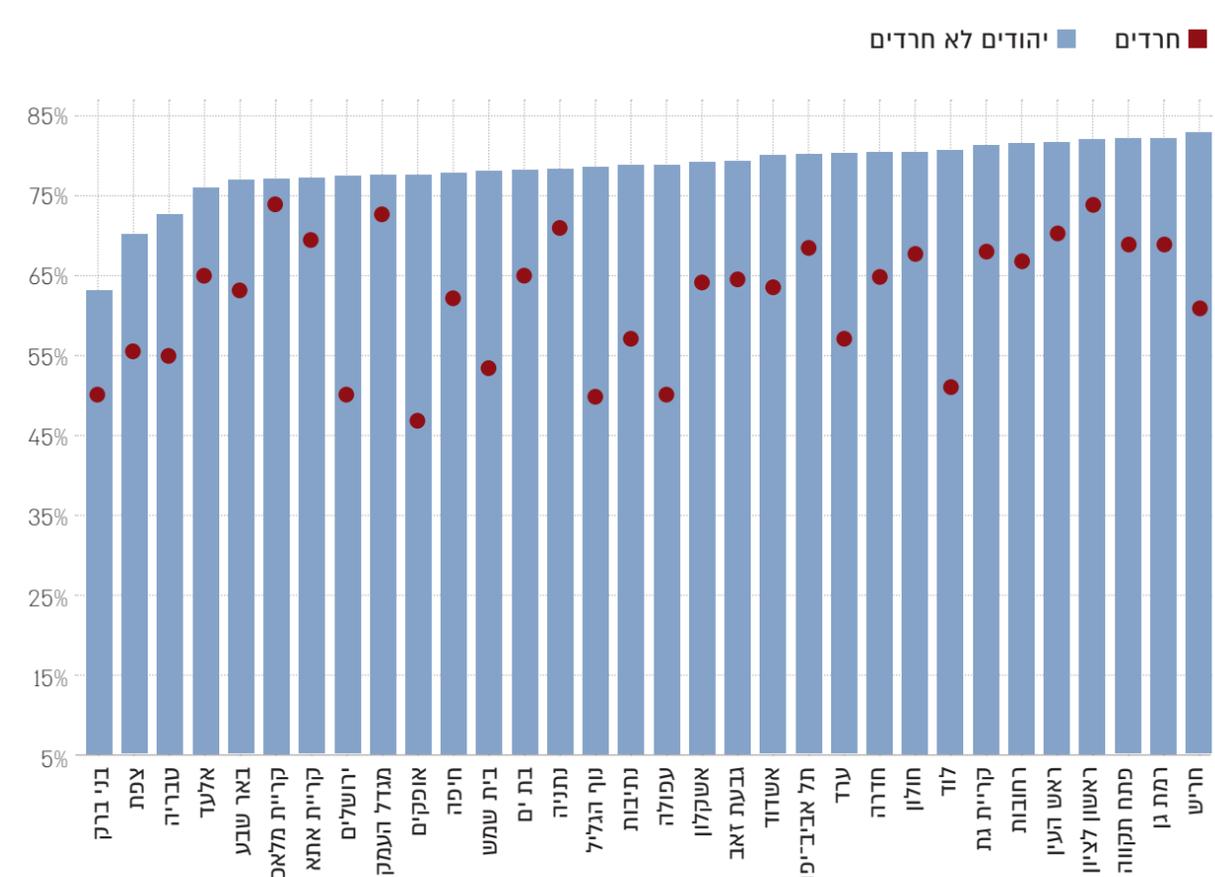
שיעור התעסוקה של הגברים החרדים המתגוררים ביישוב על 48.8% לעומת שיעור התעסוקה של הגברים היהודים שאינם חרדים העומד על 82.6%. גם באופקים נמדד פער גדול – 44% לעומת 79.3%. בירושלים, במודיעין עילית ובנוף הגליל ישנם פערים גדולים, על רקע רמות נמוכות במיוחד של תעסוקת גברים חרדים.

מנגד, ישנם יישובים בהם פער התעסוקה בין הגברים החרדים לגברים היהודים שאינם חרדים המתגוררים באותו יישוב מצומצם יותר. פער התעסוקה הקטן ביותר נמצא בקריית מלאכי, בה שיעור הגברים החרדים המועסקים עומד על 73.8%, לעומת 78.7% בקרב גברים יהודים שאינם חרדים. במגדל העמק, ראשון לציון, גבעת זאב וקריית גת נמצאו גם כן פערים מתונים יחסית, של 6-13 נקודות אחוז, המעידים על השתלבות משמעותית יותר של גברים חרדים בשוק העבודה.

ישנם יישובים בהם שיעורי התעסוקה נמוכים בשתי הקבוצות, כמו צפת וטבריה. נתונים אלה מדגישים כי בחלק מהיישובים המרוחקים והפריפריאליים קיים מחסור מבני בהזדמנויות תעסוקה המשפיע על כלל האוכלוסיות, ללא קשר למאפייניהן החברתיים והדתיים.

תרשים 67

שיעורי תעסוקה של גברים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, 2023

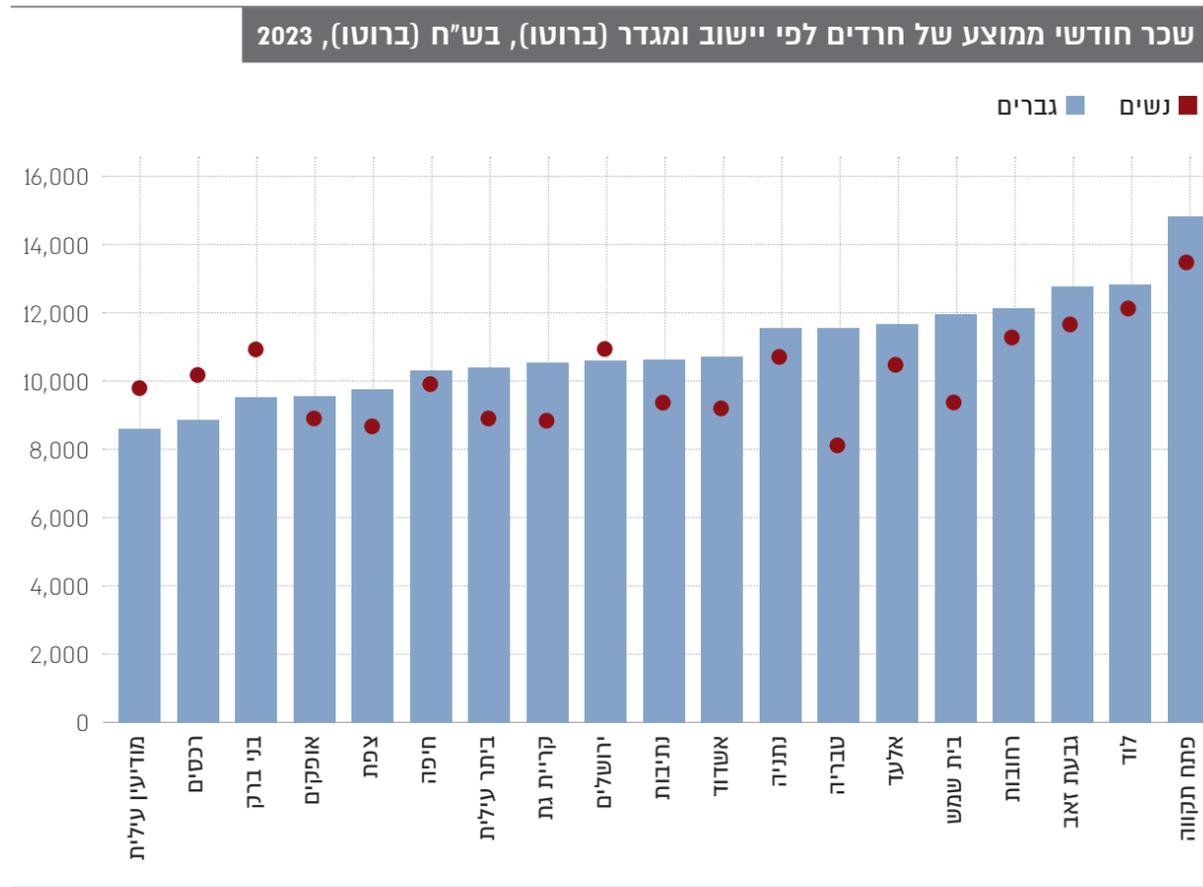

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר לפי יישובים

בין מועסקים חרדים המתגוררים ביישובים שונים ניכרים פערים בין גברים ונשים גם ברמת השכר. ברוב היישובים שכרם החודשי של הגברים החרדים גבוה מזה של הנשים החרדיות, אולם הפער בדרך כלל אינו גדול. בין היישובים בהם נרשמים פערים משמעותיים בולטת טבריה, עם פער חריג של למעלה מ-3,300 ש"ח: שכרם החודשי של גברים חרדים עומד בממוצע על 11,411 ש"ח לעומת 8,078 ש"ח בקרב נשים חרדיות – השכר הנמוך ביותר בקרב נשים חרדיות מבין היישובים שנבחנו. גם בבית שמש נרשם פער ניכר: 11,793 ש"ח לגברים חרדים לעומת 9,380 ש"ח לנשים – פער של 2,400 ש"ח. נתונים אלו תואמים את נתוני השנה הקודמת. מנגד, ישנם מספר יישובים בהם נשים חרדיות משתכרות יותר מהגברים. מגמה זו בולטת במיוחד בבני ברק, שם שכר הנשים החרדיות עומד בממוצע על 10,967 ש"ח, שכר הגבוה בכ-1,560 ש"ח משכר הגברים המגיע ל-9,403 ש"ח. במודיעין עילית נשים חרדיות משתכרות בממוצע 9,749 ש"ח, לעומת שכר הגברים העומד על 8,500 ש"ח – השכר הנמוצע הנמוך ביותר מבין היישובים שנבחנו. מודיעין עילית היא גם העיר בה שיעור התעסוקה של הגברים החרדים הוא מהנמוכים ביותר בארץ, ונמוך ממנו נרשם רק באופקים.

תרשים 69

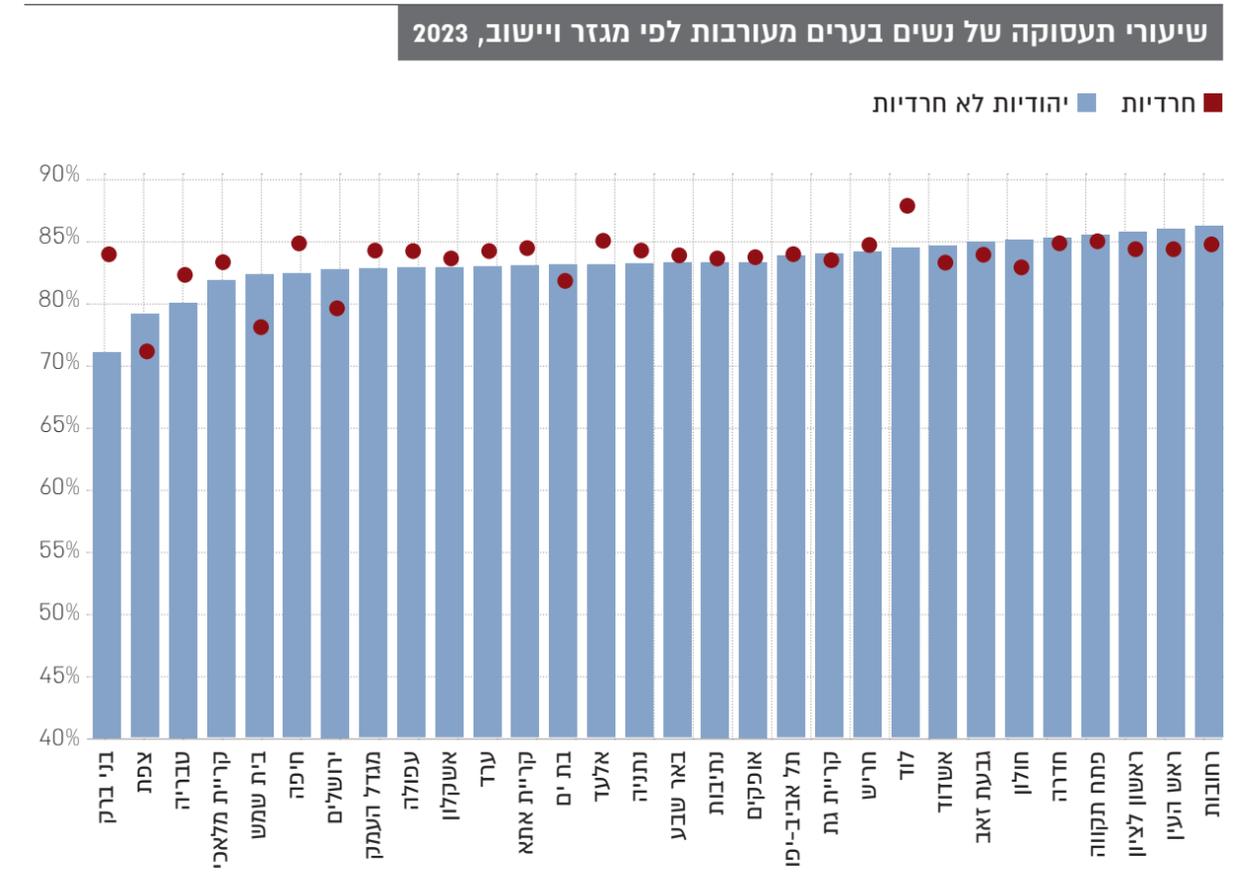

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התמונה העולה מניתוח שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות ביישובים שונים שונה מתמונת התעסוקה היישובית של הגברים החרדים. בקרב הנשים, בדומה לתמונת התעסוקה הארצית, לא נמצאו פערי תעסוקה גדולים בין היישובים השונים בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות.

ברוב היישובים שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות גבוהים מאוד, לעיתים אף גבוהים משיעורי התעסוקה של נשים יהודיות שאינן חרדיות המתגוררות באותו יישוב. כך, למשל, שיעור התעסוקה של נשים חרדיות בלוד, הגבוה ביותר מבין כל היישובים שנבדקו, מגיע ל-90%, לעומת 83% בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות. נתונים דומים נצפו גם בערד (84% לעומת 81%) ובחיפה (86% לעומת 80%). נתונים אלה משקפים את היציבות הגבוהה של השתתפות נשים חרדיות בשוק העבודה ואת מרכזיותן כמפרנסות במשקי הבית החרדיים.

תרשים 68

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בצד העליון של סקאלת השכר בולטת פתח תקווה, בה נרשמו רמות השכר הגבוהות ביותר גם לנשים וגם לגברים. שכרם הממוצע של הגברים החרדים בעיר מגיע ל-14,629 ש"ח בחודש – הגבוה ביותר מכלל היישובים, ואילו שכרן הממוצע של הנשים עומד על 13,493 ש"ח. בעיר זו שיעור התעסוקה של הגברים החרדים הוא מהגבוהים בארץ.

בדומה להשוואה של שיעורי התעסוקה, גם השוואה בין השכר החודשי של גברים חרדים לשכרם של גברים יהודים שאינם חרדים באותו יישוב מאפשרת לבחון את פערי ההשתכרות תוך צמצום ההשפעה של גורמים סביבתיים כמו מיקום גיאוגרפי, היצע תחבורה ומרחק ממרכזי תעסוקה. מהנתונים עולה כי בכל היישובים שנבדקו, גברים חרדים מרוויחים פחות מגברים יהודים שאינם חרדים, אולם גודל הפער משתנה בין היישובים וככל הנראה מושפע ממאפייני הקהילות החרדיות המקומיות.

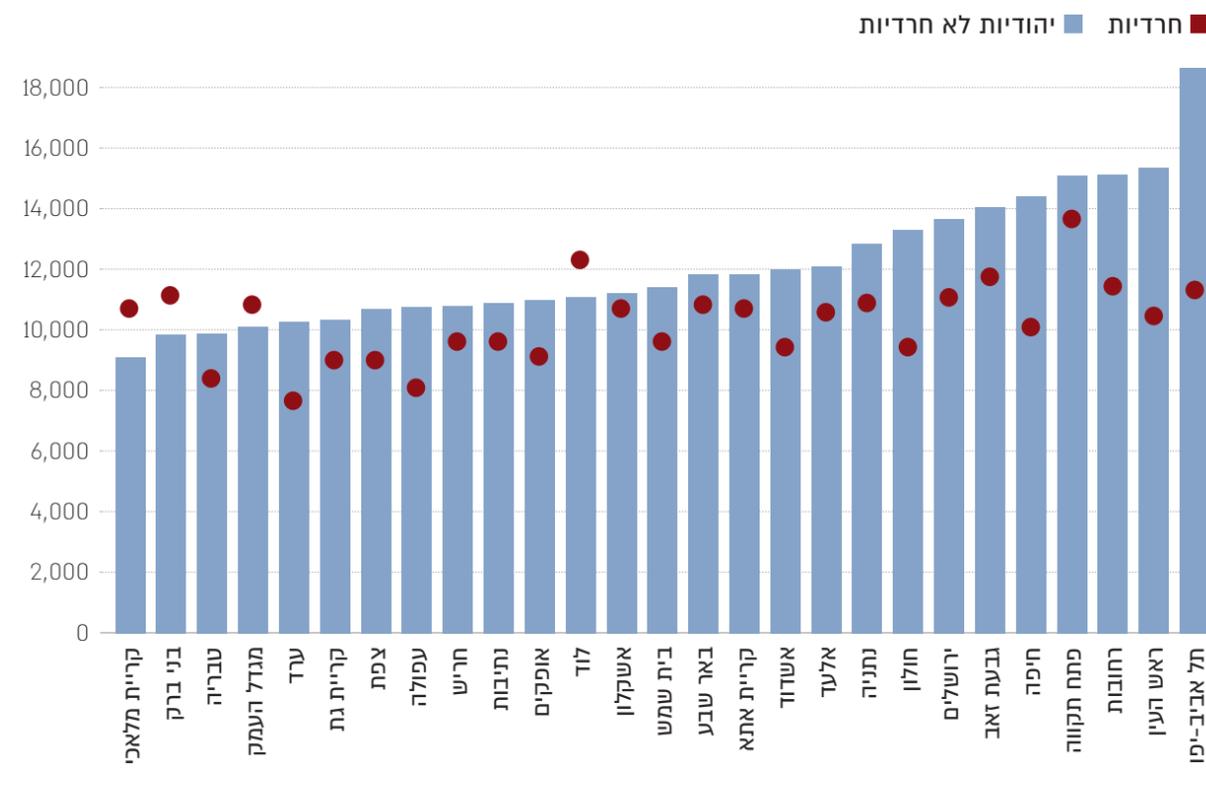
פער השכר הגדול ביותר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נמצא בתל אביב-יפו: גבר חרדי המתגורר בעיר משתכר 12,500 ש"ח בממוצע – שכר הגבוה מהממוצע הארצי של גברים חרדים. שכר זה מהווה כ-45% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי, המרוויח בממוצע 27,900 ש"ח. פער עצום זה משקף בראש ובראשונה את רמות השכר הגבוהות במיוחד של יהודים שאינם חרדים בתל אביב-יפו, המרכז התעסוקתי המוביל בישראל בתחומי ההיי-טק, הפיננסים, התקשורת והשירותים המתקדמים. נתונים אלה דומים לנתוני השנה הקודמת.

ביישובים אחרים ניכרים גם כן פערים משמעותיים, אם כי מתונים יותר מאלה בתל אביב-יפו. בפתח תקווה, בה קיים אחד מריכוזי התעסוקה האיכותיים ביותר בישראל, גברים חרדים משתכרים 14,600 ש"ח בממוצע לעומת 21,800 ש"ח בקרב גברים יהודים שאינם חרדים – פער של 7,200 ש"ח. בחיפה, ברחובות, בראשון לציון ובראש העין קיימים בין שתי האוכלוסיות פערי שכר של כ-10,000 ש"ח ומעלה, המשקפים את ההבדלים ביכולת ההשתלבות במשרות בשכר גבוה הזמינות לתושבי המקום.

בקצה השני של הסקאלה, פערי השכר הקטנים ביותר נמצאו בקריית מלאכי ובטבריה. בקריית מלאכי עומד שכרם הממוצע של הגברים החרדים על 12,700 ש"ח, 94% משכרם הממוצע של הגברים היהודים שאינם חרדים בעיר המגיע ל-13,500 ש"ח. בטבריה הפער דומה: גבר חרדי מרוויח 11,400 ש"ח, 84% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי המגיע ל-13,500 ש"ח. פערי השכר המצומצמים יחסית בין שתי הקבוצות נובע מכך שרמות השכר של יהודים שאינם חרדים בשתי ערים אלה נמוכות משמעותית מהממוצע הארצי בעוד השכר הממוצע של הגברים החרדים גבוה יחסית. ביישובים אלו נמצא גם בשנה שעברה פער השכר הקטן ביותר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים.

תרשים 71

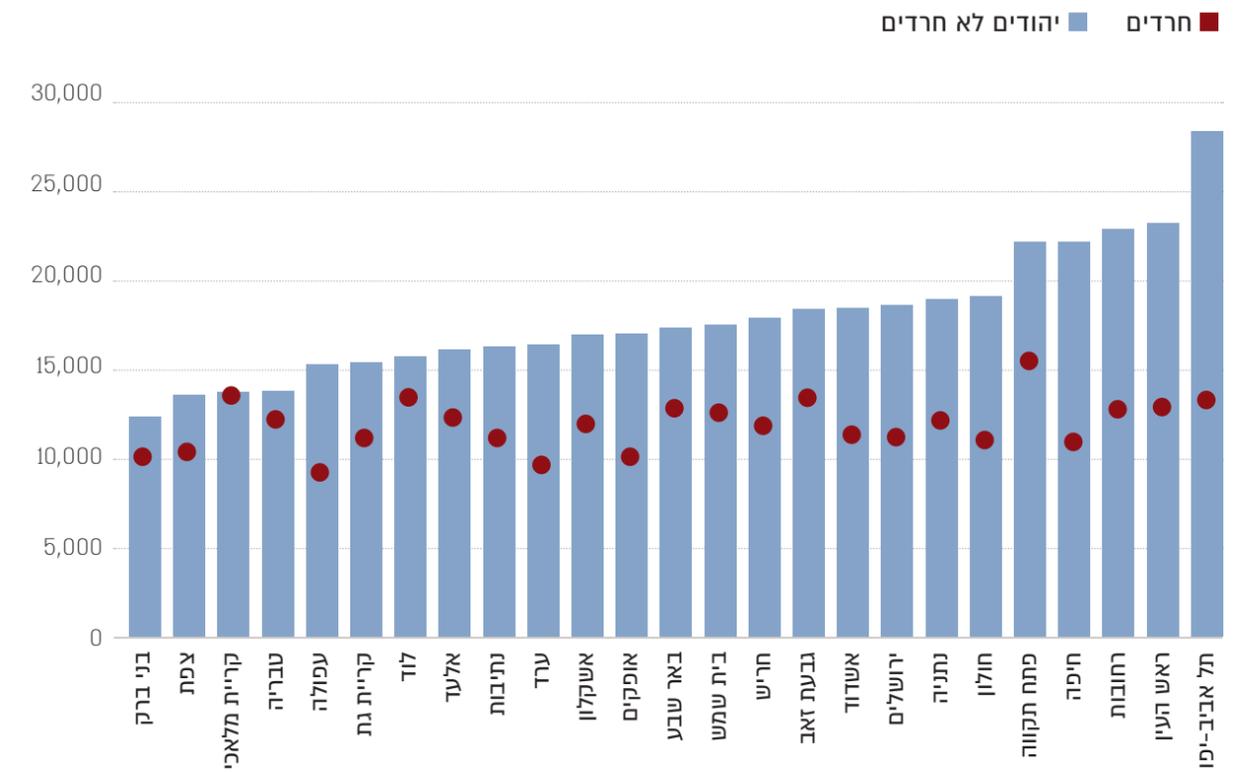
שכר חודשי ממוצע של נשים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

תרשים 70

שכר חודשי ממוצע של גברים בערים מעורבות לפי מגזר ויישוב, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מן התמונה הכוללת עולה כי לא ניתן להסביר את פערי השכר בין חרדים ליהודים שאינם חרדים בתוך אותו יישוב רק בגורמים גאוגרפיים והם תוצאה גם של רמת ההון האנושי, הזדמנויות התעסוקה הקיימות עבור כל אחד מהמגזרים ותחומי התעסוקה הזמינים עבור הגברים החרדים. ביישובים בהם התעסוקה הזמינה היא בענפים ידע או כששוק העבודה מגוון ורחב – הפערים גדלים. לעומת זאת, ביישובים בעלי תמהיל תעסוקה בסיסי יותר, בו רמות השכר נמוכות גם בקרב יהודים שאינם חרדים, הפערים מצטמצמים ולעיתים הופכים לזניחים.

גם בקרב נשים חרדיות ונשים יהודיות שאינן חרדיות ניכרת שונות גבוהה בפערי השכר בתוך אותו יישוב. בניגוד לגברים, אין דפוס עקבי וברור בקרב הנשים היכול להסביר את גודל הפער בין היישובים.

גם בקרב הנשים הפער הגדול ביותר נמצא בתל אביב-יפו: שכרה החודשי הממוצע של אישה חרדית בעיר עומד על 11,200 ש"ח, שהם 61% משכרה של אישה יהודייה שאינה חרדית המתגוררת בעיר המגיע ל-18,300 ש"ח. הפער הגבוה, של למעלה מ-7,000 ש"ח בחודש, נובע בראש ובראשונה מרמות השכר הגבוהות במיוחד של נשים יהודיות שאינן חרדיות בתל אביב-יפו המועסקות בשיעורים גבוהים בענפים מרכזיים בעלי פרויקט גבוה ובתפקידים מקצועיים וניהוליים שככל הנראה לא נגישים במידה זהה לנשים חרדיות.

עם זאת, בניגוד לגברים, קיימים ביישובים בהם נשים חרדיות מרוויחות יותר מנשים יהודיות שאינן חרדיות. בקריית מלאכי שכרה של אישה חרדית עומד על 10,530 ש"ח, גבוה ב-1,600 ש"ח משכרה של אישה יהודייה שאינה חרדית המגיע ל-8,930 ש"ח. פער זה משקף בעיקר שכר נמוך מהממוצע הארצי של נשים יהודיות שאינן חרדיות, בעוד שכרן של נשים חרדיות ביישוב דומה לממוצע הארצי. נתונים דומים נמצאו בלוד ובמגדל העמק, בהם שכרן הממוצע של נשים חרדיות גבוה בכמה אחוזים משכר הנשים היהודיות שאינן חרדיות.

ברוב היישובים שכרן של נשים חרדיות נמוך בכ-15% משכרן של נשים יהודיות שאינן חרדיות, אך הפערים קטנים משמעותית מאלה שנמדדו בקרב הגברים. הדפוס המסתמן הוא שהפערים נובעים מהשונות בענפי התעסוקה, בהכשרה המקצועית ובמאפייני העבודה של הנשים החרדיות, כמו עבודה במשרות חלקיות או עבודה בתוך הקהילה החרדית.

שיעור תעסוקה לפי זרמים

החברה החרדית בישראל אינה מקשה אחת אלא מורכבת משלושה זרמים מרכזיים: ליטאים, חסידיים וספרדים. בתוך הזרם החסידי נהוג להבחין בין חסידות חב"ד, שלה מאפיינים ייחודיים, לבין שאר החסידויות. לקבוצות השונות מאפיינים משותפים, בהם שמירה מוקפדת על ההלכה ועל מסורת ישראל, הצבת ערך לימוד התורה כערך ליבה והכרה בהנהגתם של גדולי ישראל. עם זאת, בין הקבוצות ישנם הבדלים המתבטאים בתחומים מרכזיים כמו חינוך, השכלה ודיוור ובמאפייני השתלבותם בשוק העבודה.

הנתונים מעלים כי בכל הזרמים שיעור התעסוקה של הנשים גבוה במידה ניכרת מזה של הגברים, אולם גודל הפער, אופיו והמשמעות שלו שונים בין הקבוצות. בזרם הליטאי משתתפות 83% מהנשים הליטאיות בשוק העבודה, לעומת 46% מהגברים. זהו הפער הגדול ביותר שנמדד בין המגדרים בחברה החרדית והוא משקף באופן מובהק את מודל "חברת הלומדים", בו גברים רבים מקדישים את זמנם ללימוד תורני והנשים הן המפרנסות העיקריות, ואף הבלעדיות. בזרם הספרדי שיעור התעסוקה של הנשים דומה לזה של הנשים הליטאיות ומגיע ל-83%. שיעור הגברים המועסקים, לעומת זאת, גבוה מזה של הגברים הליטאים ומגיע ל-57%. פער זה מעיד על מודל כלכלי בו האחריות על הפרנסה מתחלקת בין בני הזוג באופן רחב יותר מזה שבזרם הליטאי, אף שנשים רבות הן עדיין המפרנסות הבלעדיות.

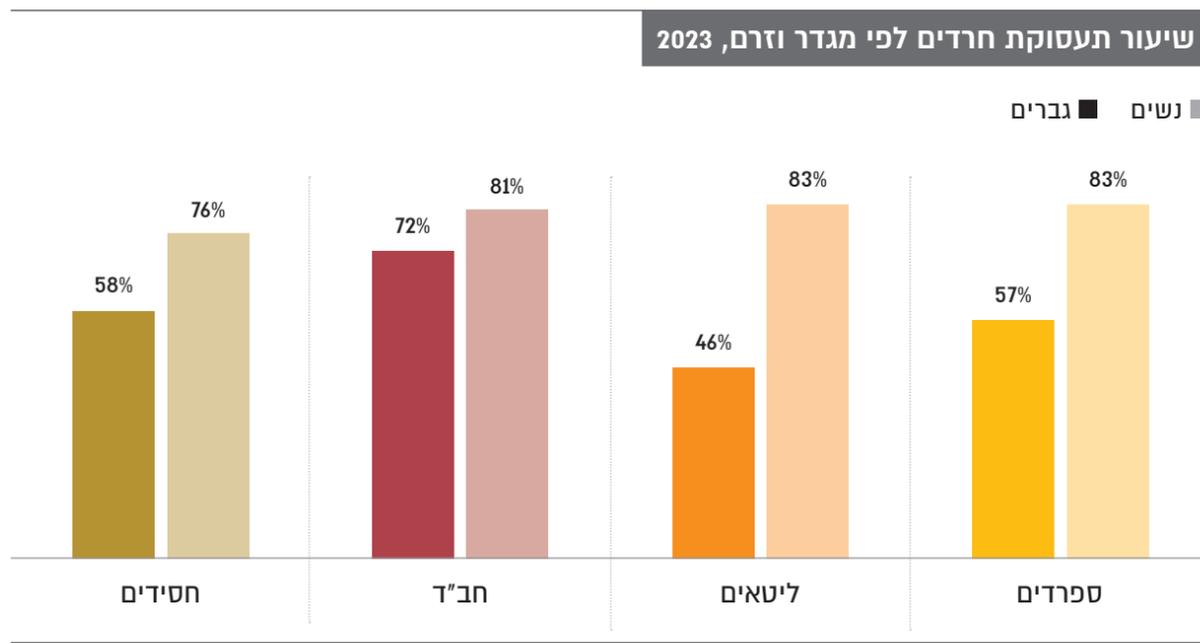
בזרם החסידי הפערים בין המגדרים הם הקטנים ביותר: שיעור התעסוקה של הגברים החסידיים מגיע ל-58% והוא הגבוה ביותר מבין שלושת הזרמים הגדולים. שיעור התעסוקה של הנשים החסידיות הוא הנמוך ביותר בקרב הנשים

החרדיות ומגיע ל-76%. נתונים אלה מעידים על מבנה משפחתי ותעסוקתי בו הגברים נושאים בחלק גדול יותר מהנטל הכלכלי, בעוד נשים רבות עדיין משתתפות בשוק העבודה בהיקף גבוה, בין היתר לנוכח צרכי המשפחה והקהילה.

הזרם של חסידות חב"ד מציג תבנית תעסוקה מגדרית ייחודית: שיעור תעסוקה גבוה למדי בקרב הגברים, בשיעור של 72%, לצד שיעור תעסוקה גבוה אף יותר בקרב הנשים, בשיעור של 81%.

הנתונים מלמדים כי במשקי בית רבים תעסוקת הנשים החרדיות משמשת כמנגנון כלכלי המאפשר לגברים לשמור על תפקידם כלומדי תורה. במובן זה, היציאה לעבודה אינה החלטה אישית אלא ביטוי לתפיסה קולקטיבית של כלכלת משק הבית, המבוססת על חלוקת תפקידים מגדרית ועל מחויבות קהילתית. תפיסה זו מיושמת באופן שונה בכל אחד מהזרמים.

תרשים 72

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינה של דפוסי התעסוקה לאורך זמן בקרב גברים חרדים מציגה תמונה עקבית של פערים נרחבים בין הזרמים השונים המשקפים את ההבדלים האידיאולוגיים, החברתיים והקהילתיים ביניהם.

בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של גברים ליטאים על 31%. שיעור זה עלה בהדרגה לאורך השנים עד ל-46% בשנת 2023. זהו גידול של 48% ביחס לנקודת הפתיחה, שיעור משמעותי אך עדיין הנמוך ביותר בהשוואה לזרמים האחרים. ממצא זה משקף את מרכזיותו המתמשכת של מודל "חברת הלומדים" בחברה הליטאית, שמשמעותו מתן עדיפות ללימודים תורניים והימנעות ככל שניתן מהשתלבות בשוק העבודה.

בקרב הציבור החסידי נרשמה בעשורים האחרונים מגמת גידול משמעותית. בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של גברים חסידיים על 36% בלבד, נמוך משיעור התעסוקה של הגברים הספרדים שעמד על 42%. אולם לאורך השנים חלה עלייה עקבית, עד לרמה של 58% בשנת 2023. צמיחה זו, של 64% בשיעור התעסוקה, הפכה את החסידיים לקבוצה בה שיעור התעסוקה של הגברים הוא הגבוה ביותר (למעט חב"ד). מגמה זו משקפת את השילוב בין פתיחות

קהילתית יחסית להכשרה מקצועית לבין דפוסים קהילתיים המאפשרים לגברים לעבוד, מבלי לוותר על הזיקה לעולם החסידי.

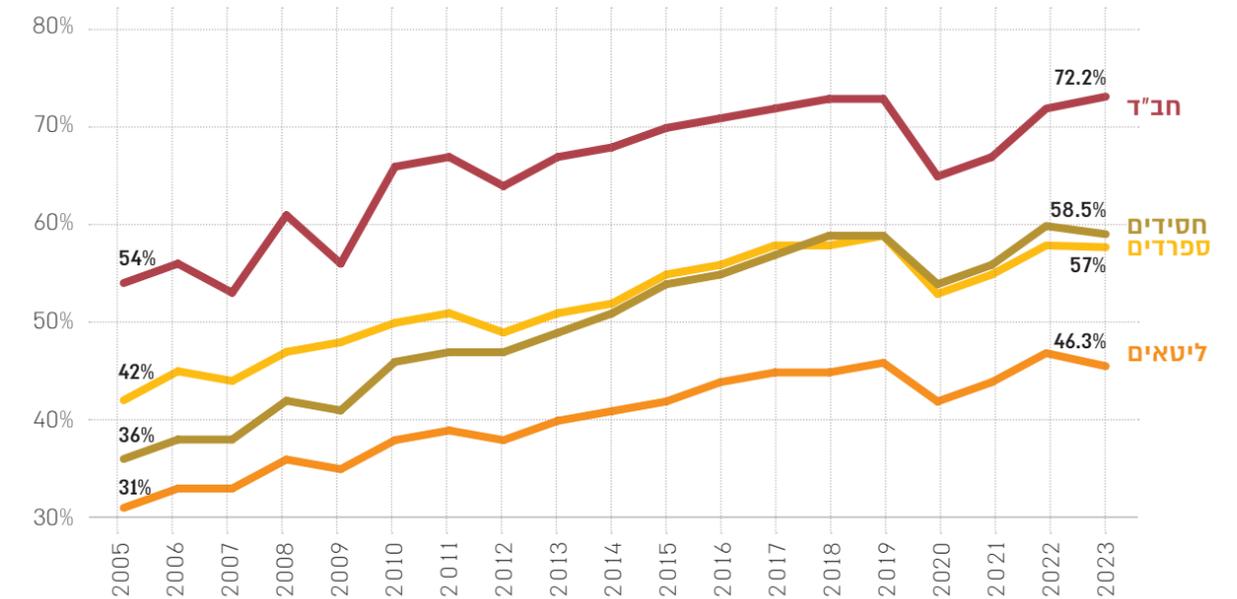
גם בקרב הזרם הספרדי ניכרת עלייה בשיעורי התעסוקה: מ-42% בשנת 2005 ל-57% בשנת 2023 – גידול של 35%. זהו הגידול המתון ביותר מבין שלושת הזרמים המרכזיים, אך נקודת הפתיחה של הגברים הספרדים הייתה מלכתחילה גבוהה יותר. גידול זה משקף ככל הנראה את האימוץ החלקי של המודל הליטאי של "חברת הלומדים", המתרחש בשנים האחרונות בקהילות הספרדיות.

בקרוב חסידות חב"ד, לה ישנם מאפיינים ייחודיים בגישתה להשתלבות בעולם המעשה, שיעורי התעסוקה ממשיכים להיות הגבוהים ביותר לאורך כל התקופה.

במקביל למגמת הגידול הכללית, בשנת 2023 חלה ירידה קלה של 2% בשיעור התעסוקה של גברים חרדים משלושת הזרמים המרכזיים לעומת שנת 2022. רק בזרם חב"ד המשיכה מגמת העלייה בשיעור התעסוקה של גברים ביחס לשנה הקודמת.

תרשים 73

שיעור תעסוקת גברים חרדים, לפי זרמים, 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

כמו כן, בין השנים 2020-2021 חלה ירידה בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים מכל הזרמים, ככל הנראה בשל השפעות מגפת הקורונה על שוק העבודה. עם זאת, בשנת 2022 חזרו רוב הגברים החרדים לשיעורי תעסוקה דומים לאלו של 2019, לפני משבר הקורונה.

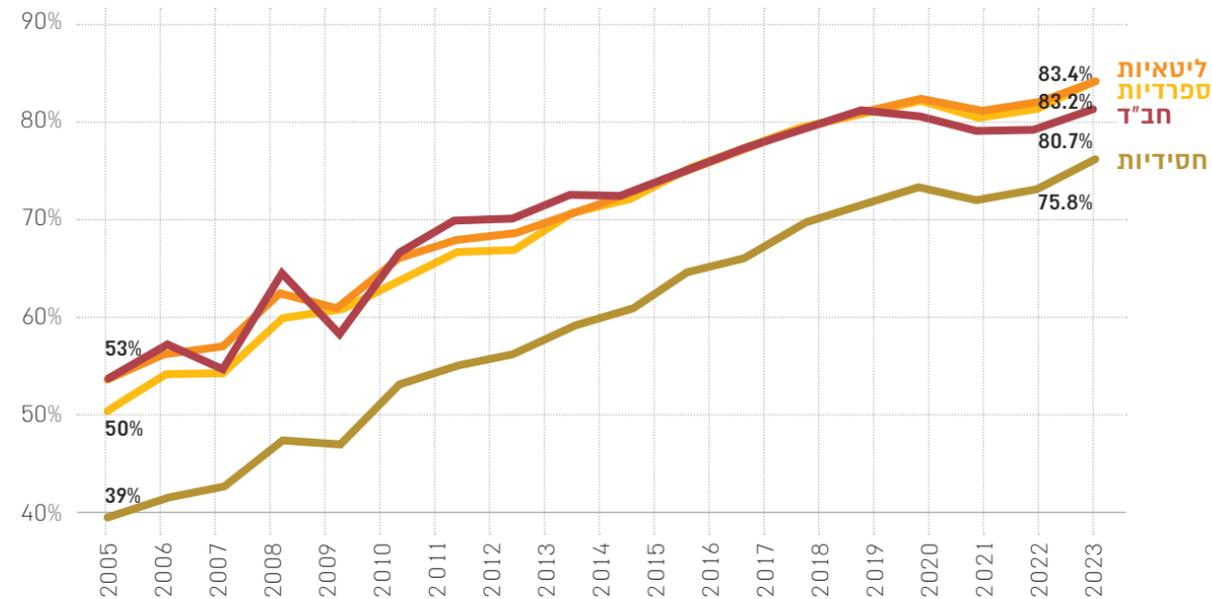
הפערים בשיעורי התעסוקה של הגברים החרדים והשינויים שחלו בהם לאורך השנים ממחישים את החשיבות של פיתוח כלים ומודלים דיפרנציאליים לעידוד תעסוקה המבוססים על המאפיינים הייחודיים של הזרם, של הקהילה המקומית ושל מודל החיים הייחודי שלה.

שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות עלו גם הם באופן משמעותי בכל הזרמים האחרונים, אך קצב השינוי ורמת ההשתתפות הנוכחית בשוק העבודה ממשיכים לשקף את ההבדלים התרבותיים והקהילתיים בין הזרמים. כבר מראשית התקופה ניכרו פערים מהותיים, בפרט בין נשים חסידיות לבין נשים ליטאיות וספרדיות, ופערים אלה נשמרו גם בשנת 2023, אף כי הצטמצמו מעט.

בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של נשים חסידיות על 40% בלבד, לעומת 53% בקרב נשים ליטאיות ו-50% בקרב נשים ספרדיות. נשים השייכות לזרם חב"ד הציגו כבר אז שיעור השתתפות גבוה יחסית של 54%. לאורך שני העשורים האחרונים פערים אלה הצטמצמו, אם כי הם לא נעלמו: עד שנת 2023 שיעור התעסוקה של נשים חסידיות נמנע הכפיל את עצמו והגיע ל-76%. זהו קצב הגידול הגבוה ביותר בין הזרמים והוא נובע, ככל הנראה, מהעלייה בנטל הכלכלי על משקי בית גדולים שחייב שינוי בהשתתפות הכלכלית של נשים חסידיות ואת כניסתן כמפרנסות נוספות – לעיתים גם בלעדיות – לצד הרחבתן של מסגרות ההכשרה והתעסוקה המותאמות לנשים חסידיות. כמו כן, ייתכן שקיומם של מודלים של השכלה ותעסוקה איכותית של נשים חרדיות מהזרם הספרדי והליטאי השפיעו על הנשים החסידיות.

תרשים 74

שיעור תעסוקת נשים חרדיות, לפי זרמים, 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שיעורי התעסוקה בקרב נשים ליטאיות וספרדיות עלו גם הם, עד ל-83%. זהו גידול של 66% בקרב נשים ספרדיות ושל 56% בקרב נשים ליטאיות. גם בקרב נשים חרדיות מזרם חב"ד נרשמה עלייה, אם כי מתונה יותר, מ-54% ב-2005 ל-81% ב-2023.

למרות הצמצום בפער בין הזרם החסידי לזרמים האחרים, נשים חסידיות עדיין משתתפות בשוק העבודה בשיעור הנמוך ביותר. נשים ליטאיות, ספרדיות ואלה המשתייכות לחב"ד מציגות שיעורי תעסוקה גבוהים במיוחד, מהגבוהים במשק הישראלי.

שכר לפי זרמים

ההבדלים בין הזרמים החרדיים במבנה הקהילתי, בגישה להכשרה פורמלית ולהשכלה מתקדמת, במאפייני ההשתלבות בשוק העבודה ובחלוקת התפקידים במשק הבית משתקפים גם ברמות השכר הממוצעות של גברים ונשים. אף שבכל הזרמים שכרם החודשי של גברים גבוה מזה של נשים, קיימים פערי שכר בין גברים מזרמים שונים ובין נשים וגברים בתוך אותו זרם.

בזרם הליטאי ניכרים פערי השכר הקטנים ביותר בין גברים לנשים. נשים ליטאיות משתכרות בממוצע 11,414 ש"ח – גבוה יותר מנשים חרדיות בזרמים אחרים, וגברים ליטאים 11,279 ש"ח – גם הוא שכר ממוצע גבוה יחסית. דפוס ייחודי זה נובע ממודל "חברת הלומדים" הליטאי המטיל על נשים את עול הפרנסה המרכזי. מסיבה זו, נשים ליטאיות פונות בהיקפים גדולים למסלולי הכשרה מקצועית מתקדמים, לרוב במסגרת הסמינרים, וללימודים אקדמיים בהם הן מקבלות כלים המאפשרים להן להשתלב בתפקידים מתגמלים במשק הישראלי. כתוצאה מכך, משק הבית הליטאי מסוגל להישען על הכנסות בלעדיות של האישה. לצד זאת, הגברים הליטאים, העובדים בשיעורים נמוכים משמעותית בהשוואה לגברים חסידיים או ספרדים, נכנסים לשוק העבודה בשלב מאוחר יותר. בשל המחירים הקהילתיים הנלווים ליציאה לעבודה, הם מציבים לעצמם רף גבוה של שכר שיצדיק זאת ובשל כך רמות השכר שלהם גבוהות יחסית, גם אם היקף התעסוקה שלהם מצומצם. כפי שיוצג בהרחבה בפרק ההשכלה הגבוהה, גברים ליטאים פונים להכשרה מקצועית ואקדמית בשיעורים גבוהים יותר ובהתאם לכך הם משתלבים בתפקידים ובמקצועות מתגמלים יותר.

בזרם החסידי שכרם הממוצע של נשים ושל גברים הוא הנמוך ביותר ביחס לזרמים האחרים ופערי השכר המגדריים הם הגבוהים ביותר. גבר חסידי משתכר בממוצע 10,083 ש"ח ואישה חסידית 8,922 ש"ח. שיעורי התעסוקה של גברים חסידיים גבוהים מאלה של ליטאים, שכן בקהילה החסידית מקובל יותר שגברים יוצאים לשוק העבודה. אולם המנגנונים הקהילתיים המאפשרים זאת הם שמרניים והפנייה להכשרה מקצועית ולהשכלה גבוהה, או יציאה לעבודה מחוץ לקהילה, מקובלות פחות. הגבלות אלה משפיעות על המקצועות האפשריים עבור הגברים החסידיים, על מאפייני המשרות שלהם ועל שכרם הפוטנציאלי. בדומה, הגישה השמרנית יותר בקהילות החסידיות בנוגע למקומה של האישה בכלכלת משק הבית מובילה לשיעורי תעסוקה נמוכים יחסית ולגישה מוגבלת יותר להכשרות מקצועיות ואקדמאיות מתקדמות עבורן. נשים חסידיות הנישאות בגיל צעיר לרוב לא ממשיכות למסלולי ההכשרה המקצועית המוצעים לבוגרות החינוך החרדי והן משתלבות בתפקידים קהילתיים וזוטרים יותר. כתוצאה מכך, שכרן הממוצע הוא הנמוך ביותר.

בזרם הספרדי רמות השכר הן בינוניות ביחס לזרמים האחרים: שכרה הממוצע של אישה ספרדית עומד בממוצע על 10,126 ש"ח ושל גבר ספרדי על 10,850 ש"ח. חלק מהקהילות הספרדיות אימצו מודלים של חלוקת תפקידים במשק הבית הדומים לאלה של החברה הליטאית, לרבות השקעה בהשכלה של נשים, בעוד אחרים שמרו על מאפיינים מסורתיים יותר של הספרדיות התורנית. כתוצאה מכך, שיעורי התעסוקה של הגברים הספרדים גבוהים יותר מאלה של הליטאים, אולם שכרם נמוך יותר, ככל הנראה בשל התעסוקה בענפים עם שכר נמוך יחסית. לנשים מהזרם הספרדי, בעיקר בקהילות בהן אומץ מודל "חברת הלומדים" של החברה הליטאית, יש נגישות גבוהה יחסית למסלולי הכשרה איכותיים בסמינרים ולהשכלה אקדמית, בדומה לנשים הליטאיות. עם זאת, נטל הפרנסה המוטל עליהן קל יותר שכן שיעורם של הגברים הספרדים העובדים גבוה משמעותית מזה של הליטאים. לכן העול הכלכלי המוטל עליהן קל יותר ושכרן נמוך מזה של הנשים הליטאיות – אך גבוה מזה של החסידיות.

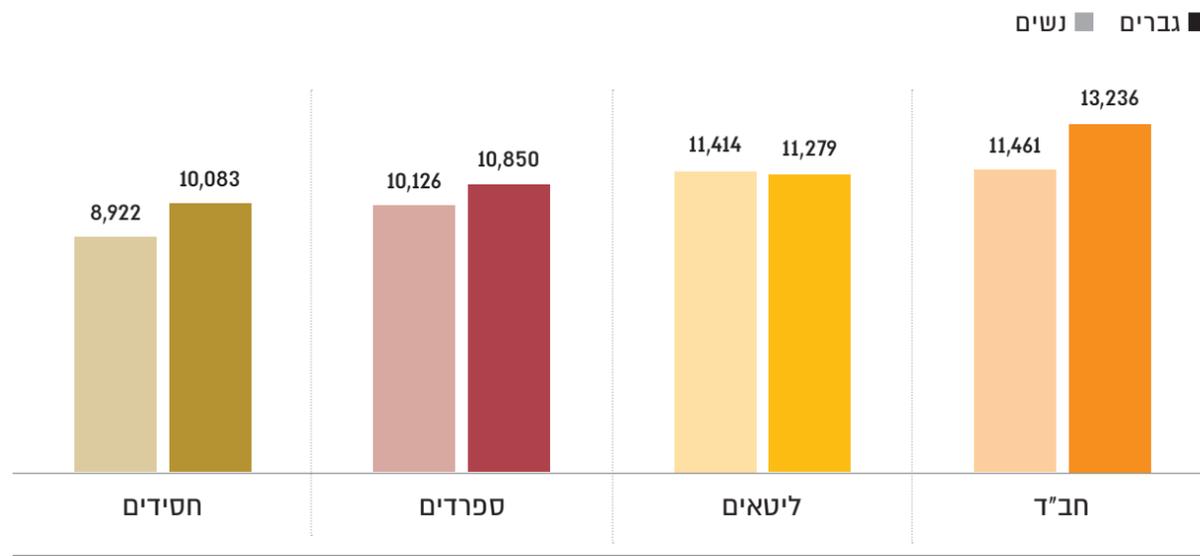
בזרם חב"ד נרשמים נתוני השכר הגבוהים ביותר, הן בקרב נשים והן בקרב גברים. שכרה הממוצע של אישה בזרם זה עומד על 11,461 ש"ח ואילו שכרו הממוצע של גבר עומד על 13,236 ש"ח. רמות שכר אלו משקפות, ככל הנראה, את

הפתיחות הגבוהה יחסית ללימודים אקדמיים הקיימת בקהילות חב"ד השונות, המאפשר השתלבות בענפי תעסוקה בעלי פריון גבוה.

ההבדלים בשכר בין ליטאים, חסידיים וספרדים, הן בקרב גברים והן בקרב נשים, נובעים מהבדלים בערכים, במבנה הקהילה ובגישה של כל אחת מהקבוצות להשתלבות בתעסוקה ולרכישת השכלה.

תרשים 75

שכר חודשי ממוצע של שכירים חרדים לפי מגדר וזרם, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התהליכים החברתיים, הכלכליים והקהילתיים שעיצבו את דפוס התעסוקה בחברה החרדית לאורך שני העשורים האחרונים משתקפים באופן ברור גם במגמות השכר של הגברים בכל אחד מהזרמים. הנתונים מלמדים כי הפערים בין רמות השכר של ליטאים, חסידיים וספרדים הצטמצמו לאורך השנים, אך מבנה הדירוג היחסי ביניהם נותר יציב. בשנת 2005 שכרם של הגברים הליטאים היה הגבוה מבין הזרמים והגיע ל-8,111 ש"ח בממוצע, גבוה ב-34% משכרם של הגברים החסידיים שהגיע ל-6,070 ש"ח וב-15% משכרם של הגברים הספרדים שהגיע ל-7,068 ש"ח. הפער בין גברים ספרדים לגברים חסידיים באותה שנה עמד על 16%. החלוקה בין הזרמים הייתה ברורה: הגברים הליטאים השתלבו בשוק העבודה בשיעורים נמוכים יחסית אך בעבודות מתגמלות יותר, בעוד הגברים החסידיים והספרדים השתלבו בשוק העבודה בשיעורים גבוהים יותר אך בשכר נמוך יותר. זאת מסיבות הקשורות במבנה הקהילתי, בהשכלה ובהעדפות תעסוקתיות.

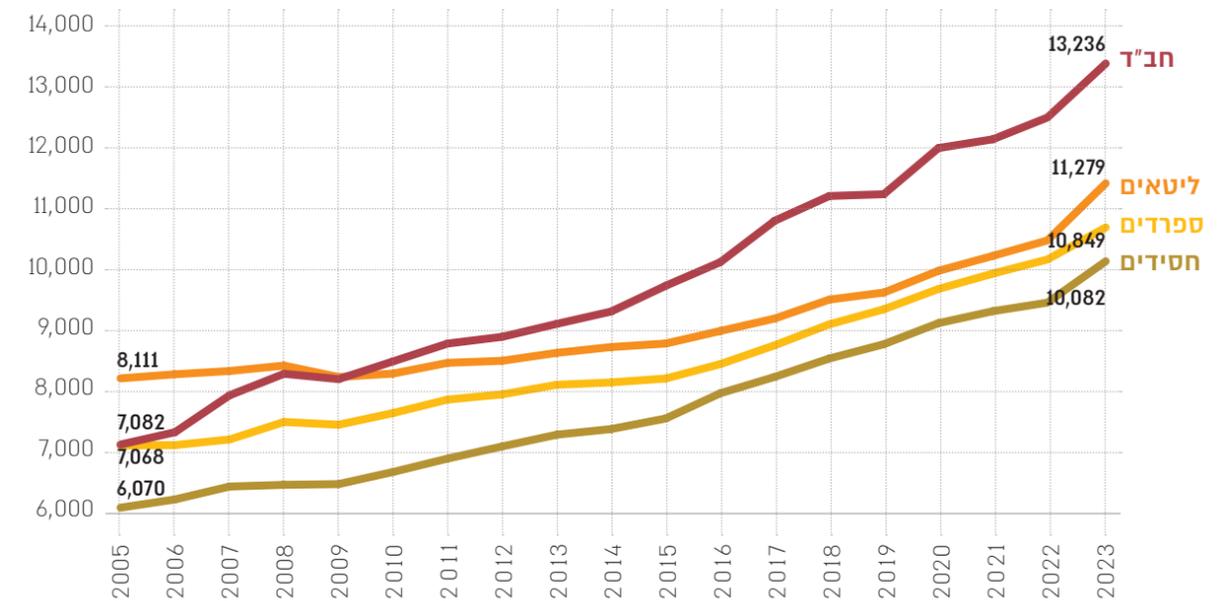
לאורך השנים עלה שכרם הממוצע של כל הגברים החרדים, אך קצב הגידול שונה בין הזרמים. עד שנת 2023 שכרם של הגברים הספרדים עלה ל-10,850 ש"ח, גידול של 53%, ושכרם של הגברים החסידיים עלה ל-10,083 ש"ח, גידול של 66%. כתוצאה מכך פער השכר ביניהם הצטמצם ל-7%. שכרם של הגברים הליטאים עלה ל-11,279 ש"ח – גידול של 39%. קצב גידול זה הוא האיטי מבין שלושת הזרמים אולם שכרם נותר הגבוה ביותר. עם זאת, הפער בינם לבין הגברים הספרדים הצטמצם ל-4% בלבד ובינם לבין החסידיים ל-12%.

זרם חב"ד מציג את הגידול המהיר ביותר בשכר הממוצע: מ-7,082 ש"ח בשנת 2005 ל-13,236 ש"ח בשנת 2023 – עלייה של 87%. קפיצה משמעותית זו נשענת ככל הנראה בעיקר על שיעורי ההשכלה הגבוהה הגבוהים בזרם זה ועל תמהיל תעסוקתי הדומה יותר לזה של החברה היהודית שאינה חרדית.

למרות הצמצום היחסי בפערי השכר בין הזרמים, החלוקה המבנית עדיין נשמרת – שכרם הממוצע של הגברים הליטאים הוא הגבוה ביותר, הגברים הספרדים במרכז ואילו גברים חסידיים מרוויחים את השכר הממוצע הנמוך ביותר. הסיבות לכך קשורות ככל הנראה לתפיסות הקהילתיות בנוגע לעבודה, לגיל הכניסה לשוק העבודה ולמאפייני ההשכלה: הגברים הליטאים, המשתלבים בשיעורים נמוכים יחסית בשוק העבודה אך פונים להכשרות וללימודים באקדמיה בשיעורים גבוהים יותר, מועסקים במשרות מתגמלות יותר. בקרב גברים חסידיים, לעומת זאת, נרשמים שיעורי השתלבות גבוהים יחסית בשוק העבודה, אך ההיצע התעסוקתי נשאר ברובו קהילתי, פחות מקצועי ופחות מתגמל. בקרב הגברים הספרדים ניכר דפוס ביניים של שיעורי השתלבות גבוהים יחסית אך התמהיל התעסוקתי נשען בחלקו על עבודות בשכר נמוך.

תרשים 76

שכר ממוצע של גברים חרדים שכירים לפי זרמים, בש"ח (ברוטו), 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

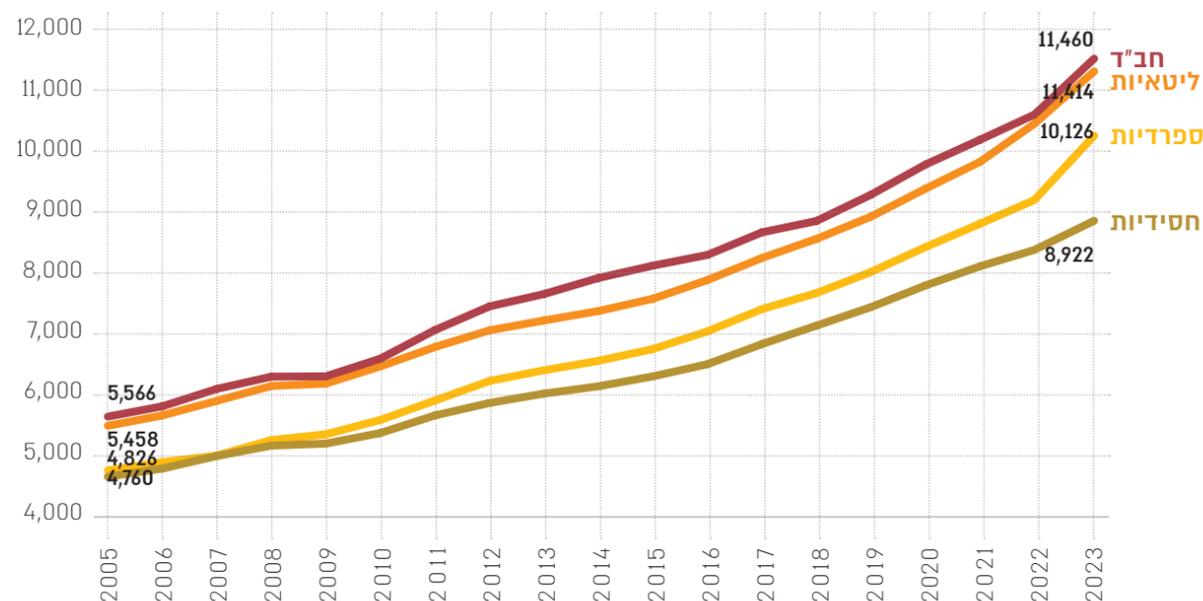
בדומה למגמות שנרשמו בקרב הגברים החרדים, גם בקרב הנשים מהזרמים השונים ניכרו מגמות שונות בשכר הממוצע לאורך השנים. בשנת 2005 היה שכרן של הנשים הליטאיות הגבוה ביותר והגיע ל-5,458 ש"ח, גבוה ב-15% מזה של נשים חסידיות, שהגיע ל-4,760 ש"ח וב-13% מזה של נשים ספרדיות, שהגיע ל-4,826 ש"ח. במהלך שני העשורים האחרונים עלה שכרן של הנשים החרדיות בכל הזרמים, אך קצב הגידול לא היה אחיד. הנשים הליטאיות רשמו את הגידול המשמעותי ביותר בשכרן, שהגיע ב-2023 לממוצע של 11,414 ש"ח, עלייה של 109% לעומת 2005. גם בקרב נשים ספרדיות נרשמה עלייה משמעותית ושכרן הממוצע ב-2023 עומד על 10,126 ש"ח,

עלייה של 110% ביחס לשכרן ב-2005. שכרן של נשים חסידיות עלה אף הוא, אך בשיעור מתון יותר ושכרן הממוצע נותר הנמוך מבין הזרמים: משכר של 4,760 ש"ח בשנת 2005 עלה שכרן ל-8,922 ש"ח בשנת 2023 – עלייה של 87%. מגמות הגידול השונות בשכר הנשים הובילו לכך שב-2023 קיים פער שכר משמעותי יותר מבעבר בין נשים מהזרם החסידי לבין נשים מהזרמים האחרים: שכרן של נשים ספרדיות גבוה ב-14% משכרן של חסידיות ושכרן של נשים ליטאיות גבוה ממנו ב-28%. לעומת זאת, הפער בין ספרדיות לליטאיות כמעט לא השתנה לאורך התקופה ונותר יציב (13%-14%).

במקביל, ניכרת מגמת העלייה המתמשכת בשכר של נשים מזרם חב"ד. בשנת 2005 שכרן הממוצע היה דומה לזה של נשים חסידיות והגיע ל-5,565 ש"ח. ב-2023 הגיע שכרן הממוצע לשיא של 11,460 ש"ח – עלייה של 106%. מגמות אלו מחדדות את ההשפעה של המבנה הקהילתי והאידיאולוגי על ההשתלבות הכלכלית של נשים חרדיות. אחריותן של נשים ליטאיות וספרדיות לניהול כלכלת משק הבית מאפשרת להן נגישות גבוהה יותר להשכלה ולהכשרה מתקדמת ומעניקה להן תמיכה קהילתית רחבה יותר בהשתלבות במקצועות ובתפקידים בעלי שכר גבוה. זאת לעומת התפיסה של הזרם החסידי בנוגע למקומן של נשים ולגבי ענפי התעסוקה ומסלולי ההכשרה הזמינים להן. הבדלים אלו מציבים פוטנציאל לצמצום פערים בתוך החברה החרדית, אך הם עלולים גם להעמיק את הפערים בין הזרמים ללא השקעה של מאמצים ממוקדים בקהילות השונות.

תרשים 77

שכר ממוצע של נשים חרדיות שכירות לפי זרמים, בש"ח (ברוטו), 2005-2023

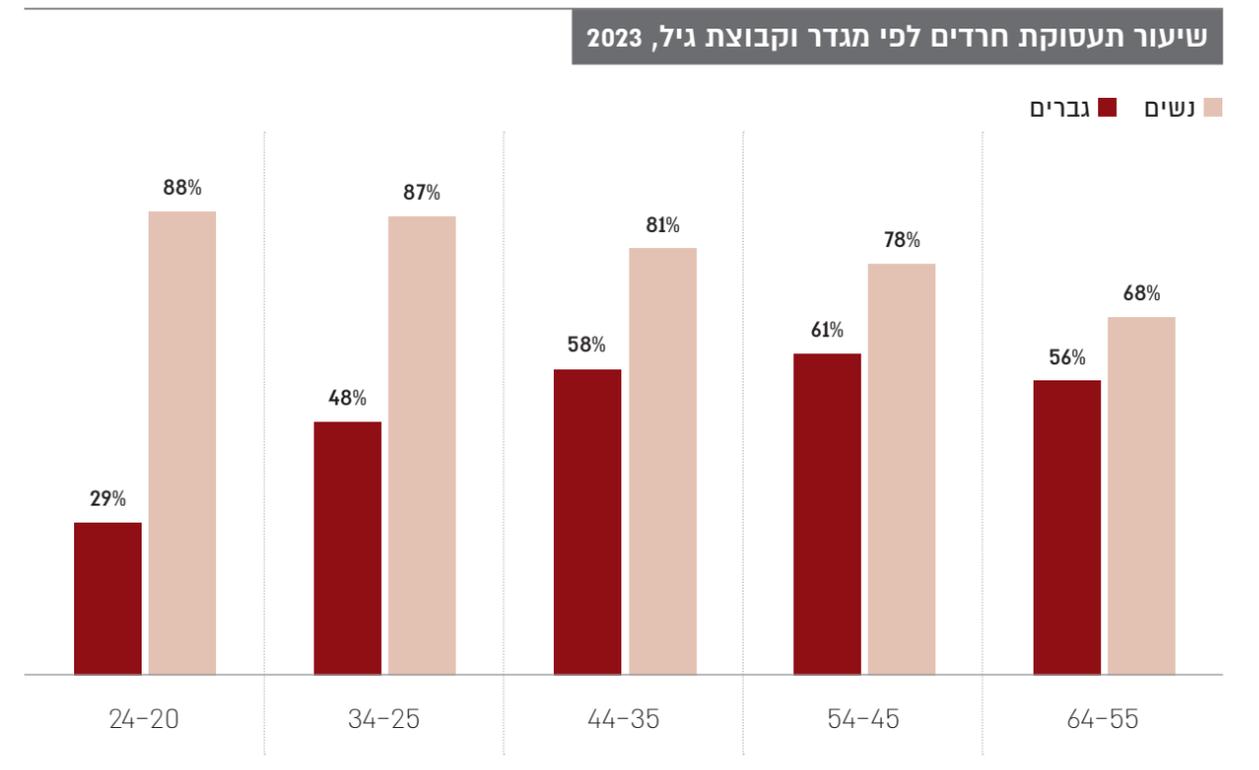
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שיעור תעסוקה לפי קבוצות גיל

מודל "חברת הלומדים" של החברה החרדית וחלוקת התפקידים המגדרית הברורה מובילים לכך שלצעירות ולצעירים חרדים קיים מסלול תעסוקה ייחודי ומובנה יחסית המייצר דפוסי השתתפות ייחודיים לקבוצות הגיל השונות. נשים חרדיות נכנסות לשוק העבודה בשלב מוקדם ורוכשות הכשרה מקצועית, לרוב בסמינרים החרדיים, עם סיום לימודיהן במערכת החינוך. כבר בראשית שנות ה-20 לחייהן הן מתחילות לעבוד בשל הציפייה מהן לשאת בעול כלכלת משק הבית, בעיקר בשנות הנישואים הראשונות. הגברים החרדים, לעומתן, נשארים ברוב המקרים במסגרות התורניות בשנותיהם הצעירות ונוטים להשתלב בשוק העבודה בגילים מבוגרים יותר ובהדרגה, במקביל להתרחבות המשפחה ולגידול בצרכיה הכלכליים.

נתוני התעסוקה של נשים וגברים מקבוצות הגיל השונות בחברה החרדית מצביעים על תנועה הפוכה בין שיעורי התעסוקה של גברים ונשים לכל אורך רצף הגילים: שיעור התעסוקה של נשים חרדיות גבוה במיוחד בגילים הצעירים, והוא הולך ויורד ככל שעול המשפחה מתרחב. מנגד, שיעור התעסוקה של הגברים נמוך בגילים הצעירים, אך עולה בהדרגה עם השנים.

תרשים 78

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמה זו בולטת במיוחד בקבוצת הגיל 20-24, בה שיעור התעסוקה של נשים חרדיות הוא הגבוה ביותר ועומד על 88%, בעוד ששיעור התעסוקה של גברים חרדים הוא הנמוך ביותר ועומד על 29%. בגילים 25-34 מתחילה מגמת התקרבות: שיעור התעסוקה של נשים יורד באופן מתון ל-87% ואילו שיעור התעסוקה של גברים כמעט מכפיל את עצמו ומגיע ל-48%. בקרב בני 35-44 ממשיכים שני הקווים לנוע בכיוונים הפוכים: שיעור התעסוקה של הנשים יורד ל-81% ואילו זה של הגברים עולה ל-58%. בקבוצת הגיל 45-54 שיעור התעסוקה של הנשים ממשיך לרדת ומגיע ל-78% בעוד זה של הגברים עולה לשיא של 61%. בגילים 55-64 נרשמת ירידה בשיעורי התעסוקה של נשים וגברים חרדים כאחד, ככל הנראה בשל כניסה חלקית לפרישה מוקדמת או ירידה בנכונות להמשיך בתעסוקה אינטנסיבית: שיעור התעסוקה של הנשים יורד ל-68%, ושל הגברים ל-56%.

הדפוס הברור העולה מנתונים אלה ממחיש היטב את המודל הכלכלי והחברתי של החברה החרדית: בשנות הנישואין הראשונות האישה היא הנושאת המרכזית בעול הפרנסה בעוד הגבר מקדיש את זמנו ללימוד תורה. בשלבים מאוחרים יותר, עם התרחבות המשפחה והגידול בהוצאות, גברים רבים נכנסים לשוק העבודה, בעוד הנשים, עליהן מוטל גם גידול הילדים, מקטינות בהדרגה את היקף השתתפותן בשוק העבודה.

בחינת מגמות התעסוקה של גברים חרדים בשני העשורים האחרונים מצביעה על עלייה עקבית בשיעורי התעסוקה בכל קבוצות הגיל, אך גם על הבדלים בולטים בקצב הגידול בין הדורות. מאז 2005 חל גידול בכל קבוצות הגיל בשיעורי התעסוקה, אולם הגידול החד ביותר נרשם דווקא בקרב הצעירים ביותר, המקדימים את כניסתם לשוק העבודה ביחס לדור הקודם: בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה של גברים חרדים בני 20-24 על 10% ואילו בשנת 2023 הוא הגיע ל-29% – כמעט פי שלושה בתוך פחות משני עשורים.

גם בקבוצת הגיל 25-34 ניכר גידול משמעותי בשיעור התעסוקה: בשנת 2005 הוא עמד על 29% וב-2023 הוא הגיע ל-48%. זוהי עלייה של 66% הממקמת את קבוצת הגיל הזו כשנייה בקצב הגידול של שיעורי התעסוקה. גם בקבוצות הגיל המבוגרות יותר ניכרת עלייה, אך בקצב מתון יותר. שיעור התעסוקה של גברים חרדים בני 35-44 עלה מ-43% ב-2005 ל-58% ב-2023; בקרב בני 45-54 עלה שיעור זה מ-47% ל-61%; ובקרב בני 55-64 הוא עלה מ-38% ל-56%.

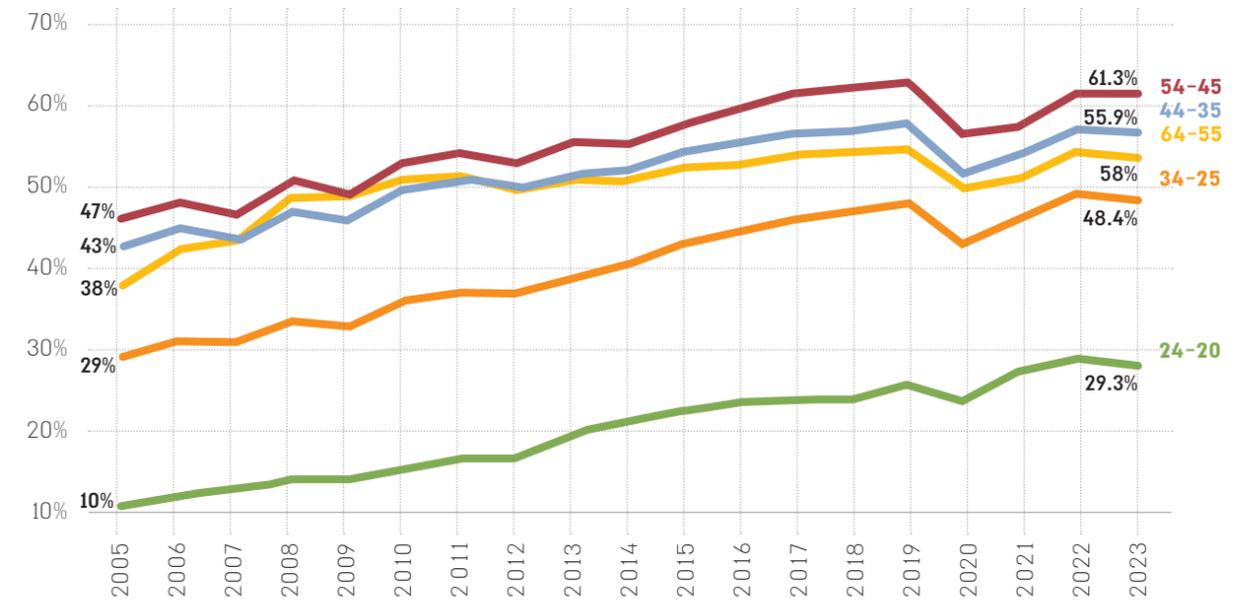
בחלק מהקבוצות ניכרת יציבות בשנים האחרונות, לאחר עלייה ממושכת לאורך רוב התקופה. לצד מגמת העלייה ארוכת-הטווח בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים, ניכרת השפעתם של זעזועים חיצוניים נקודתיים. משבר הקורונה הוביל בשנת 2020 לירידה חדה בשיעורי התעסוקה בכל קבוצות הגיל, אולם מגמת העלייה חודשה כבר בשנת 2021. כמו כן, בשנת 2023 הייתה ירידה מתונה אך רוחבית בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים ברוב קבוצות הגיל, בעיקר בקרב הצעירים: שיעור התעסוקה של בני 20-24 ירד ב-1%, של בני 25-34 ירד ב-3% ושל בני 35-44 ירד ב-2%. למרות שהירידות מתונות בהיקפן, הן חריגות ביחס למגמה רב-שנתית עקבית של עלייה (למעט שנת הקורונה), והן מעוררות שאלות בנוגע לגורמים העומדים בבסיסן ולכיווני ההתפתחות העתידיים. ייתכן כי מגמה זו משקפת, לפחות בחלקה, את אי-הוודאות הגובר סביב סוגיית חוק הגיוס וההתפתחויות שחלו בה מאז 2023. אלה יכולות להשפיע על התמריצים ליציאה לעבודה של גברים חרדים צעירים ולהתבטא בדחיית הכניסה לשוק העבודה, בחזרה ללימודים תורניים או בהימנעות מהשתלבות בתעסוקה פורמלית בתקופה של אי-בהירות רגולטורית.

עם זאת, במבט ארוך-טווח, הנתונים מצביעים על כך שהעלייה בשיעורי התעסוקה של גברים חרדים במהלך שני העשורים האחרונים נובעת במידה רבה מעלייה בשיעור הצעירים המצטרפים לשוק העבודה, המאופיינים בשיעורי תעסוקה גבוהים מאלו של הדורות שקדמו להם.

דפוס בירדורי זה תועד לאורך זמן, אך אין בו כדי להבטיח את המשך המגמה בעתיד. אם יישמרו מאפיינים אלו, ולא יחולו שינויים מהותיים בתמריצים המוסדיים והרגולטוריים המשפיעים על החלטות הפרט, ניתן להניח כי שיעורי התעסוקה של גברים חרדים ישובו לעלות בשנים הבאות, עם התחזקות משקלם של הדורות הצעירים בשוק העבודה.

תרשים 79

שיעור תעסוקת גברים חרדים לפי קבוצות גיל, 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינה לאורך זמן של שיעור התעסוקה בקרב נשים חרדיות בקבוצות הגיל השונות מציגה עלייה עקבית ומשמעותית מאז 2005, בקצב מהיר יותר מזה שנמדד בקרב הגברים. עם זאת, המבנה של מגמת העלייה שונה מאוד בין קבוצות הגיל ומצביע על דינמיקה ייחודית של מסלול החיים של נשים חרדיות.

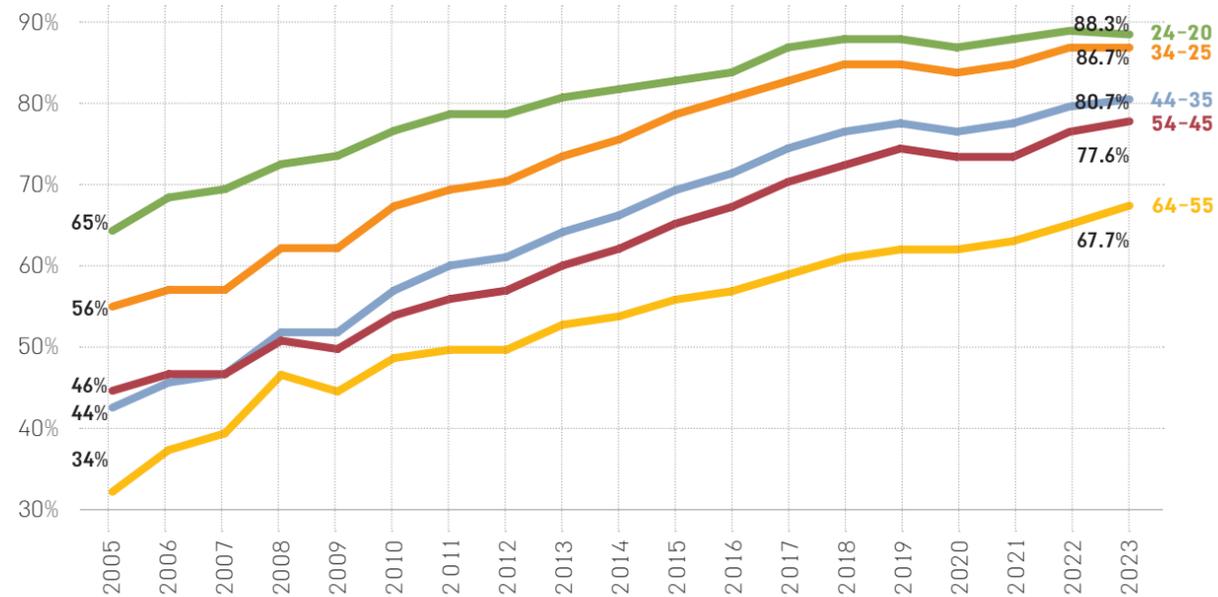
העלייה המשמעותית ביותר בשיעור התעסוקה בקרב נשים חרדיות נרשמה בגילי 44-35. בשנת 2005 עמד שיעור התעסוקה שלהן על 44% בלבד וב-2023 הוא הגיע ל-81% – עלייה של 84%. במקום השני נמצאת קבוצת הגיל 54-45, בה עלה שיעור התעסוקה מ-46% בשנת 2005 ל-78% ב-2023 – עלייה של 69%. גם בקבוצת הגיל 34-25 חלה עלייה משמעותית, מ-56% ב-2005 ל-87% ב-2023 – גידול של 56%. העלייה הנמוכה ביותר נרשמה בקבוצת הגיל 24-20, מ-65% ב-2005 ל-88% בשנת 2023 – גידול של 36%. אף על פי שקצב הגידול מתון יותר, שיעור התעסוקה של נשים בגילים אלו נותר הגבוה ביותר לאורך כל התקופה, נתון המוכיח כי נשים חרדיות נכנסות למעגל העבודה בגיל צעיר במיוחד, לרוב מיד לאחר סיום הסמינר או ההכשרה המקצועית, ומתפקדות כמפרנסות כבר בראשית חייהן הבוגרים. שיעור התעסוקה של קבוצת הגיל המבוגרת ביותר, 64-55, עלה מ-34% ל-68%, גידול של 100%, אך שיעורן הכולל נותר נמוך יחסית לשאר קבוצות הגיל. מגמה זו משקפת יציאה הדרגתית ממעגל העבודה בגילים מבוגרים וכן את

העובדה שחלק מהנשים בקבוצת גיל זו נישאו והקימו משפחה בתקופה בה השתלבות נשים חרדיות בשוק העבודה הייתה מצומצמת יותר.

הנתונים מצביעים על כך ששיעורי התעסוקה של נשים חרדיות בכל קבוצות הגיל עלו במהלך השנים וכי בקבוצות הגיל הצעירות שיעורי התעסוקה של נשים חרדיות גבוהים משל נשים יהודיות שאינן חרדיות. למעשה, לו קבוצת הגיל 24-20 הייתה נכללת בהגדרה הרשמית של גילי העבודה העיקריים, פערי התעסוקה בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות היו נסגרים כמעט לחלוטין כבר כיום.

תרשים 80

שיעור תעסוקת נשים חרדיות לפי קבוצות גיל, 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

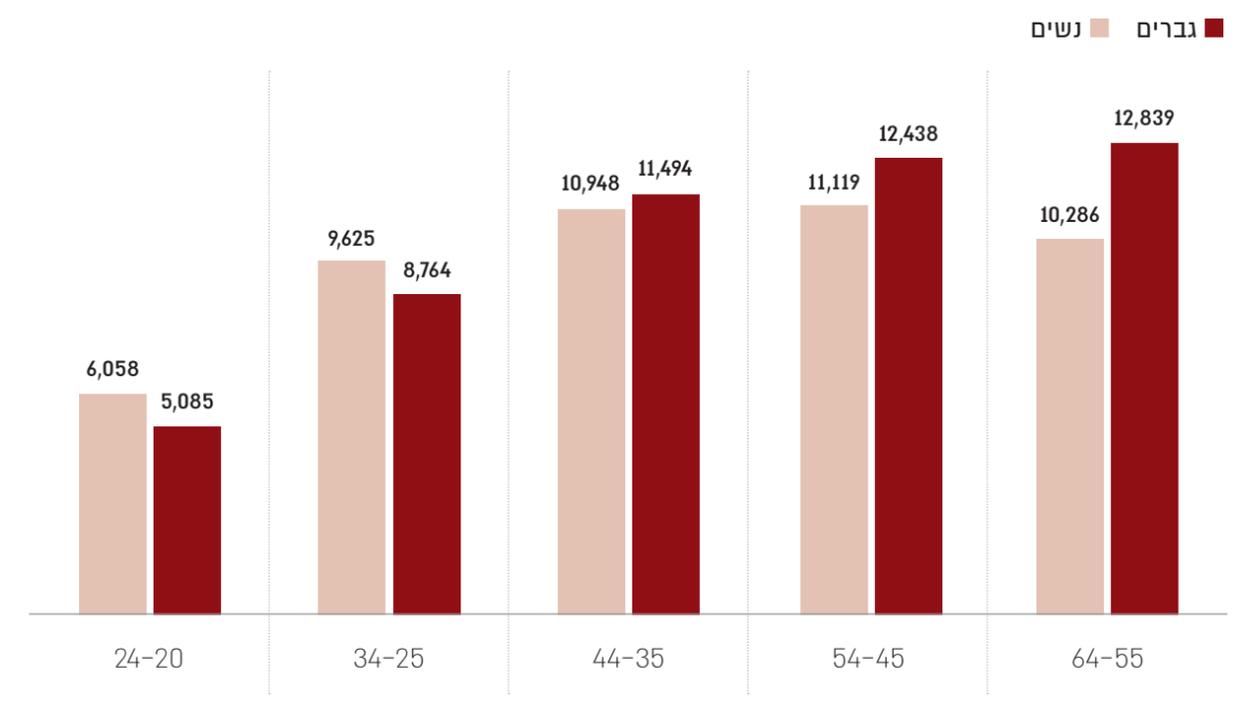
שכר לפי קבוצות גיל

לצד ההבדלים בשיעורי התעסוקה של קבוצות הגיל בחברה החרדית, ניכרים הבדלים מהותיים גם ברמות השכר של נשים וגברים, כאשר בשני המקרים רמות השכר עולות עם הגיל.

בקבוצת הגיל הצעירה ביותר, 20-24, שכרן הממוצע של נשים חרדיות עומד על 6,058 ש"ח ושכרם הממוצע של גברים חרדים עומד על 5,085 ש"ח. בקבוצת הגיל 25-34 חלה עלייה משמעותית בשכר בשתי הקבוצות: שכרן הממוצע של הנשים מגיע ל-9,625 ש"ח, עלייה של 59%, ושכרם של הגברים עולה ל-8,764 ש"ח, עלייה של 72%. פערים אלו בקבוצות הגיל הצעירות משקפות את חלוקת התפקידים במשקי הבית החרדיים, כאשר בשלבי החיים הראשוניים של המשפחה הנשים הן המפרנסות העיקריות בעוד גברים רבים מקדישים את עיקר זמנם ללימוד תורה. אלו העובדים עושים זאת במשרות חלקיות ובתנאי שכר טובים פחות מאלה של הנשים.

תרשים 81

שכר חודשי ממוצע של מועסקים חרדים לפי מגדר וקבוצות גיל, בש"ח (ברוטו), 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בגילים 35-44 שכרם של הגברים גבוה לראשונה מזה של הנשים: שכרן הממוצע של הנשים עולה ל-10,948 ש"ח, גידול של 14%, ואילו שכרם של הגברים מזנק ל-11,494 ש"ח – עלייה של 31%. השינוי ביחסי השכר הוא תוצאה של כניסתם המאוחרת יותר של הגברים לשוק העבודה ושל השתלבותם במקום מרכזי יותר בכלכלת משק הבית, עם השלמת ההכשרות וההשכלה הנדרשת המאפשרים להם להגיע לתפקידים בכירים ומתגמלים יותר. קצב העלייה המתון יותר בשכרן של נשים בגילים אלה יכול להיות קשור לצורך שלהן לאזן בין עבודה למשפחה בשלב זה של

חיייהן, כאשר הגידול של משפחה מרובת ילדים מוביל רבות מהן להעדיף משרות יציבות אך תובעניות פחות, למרות המגבלות הקידום הנובעות מכך.

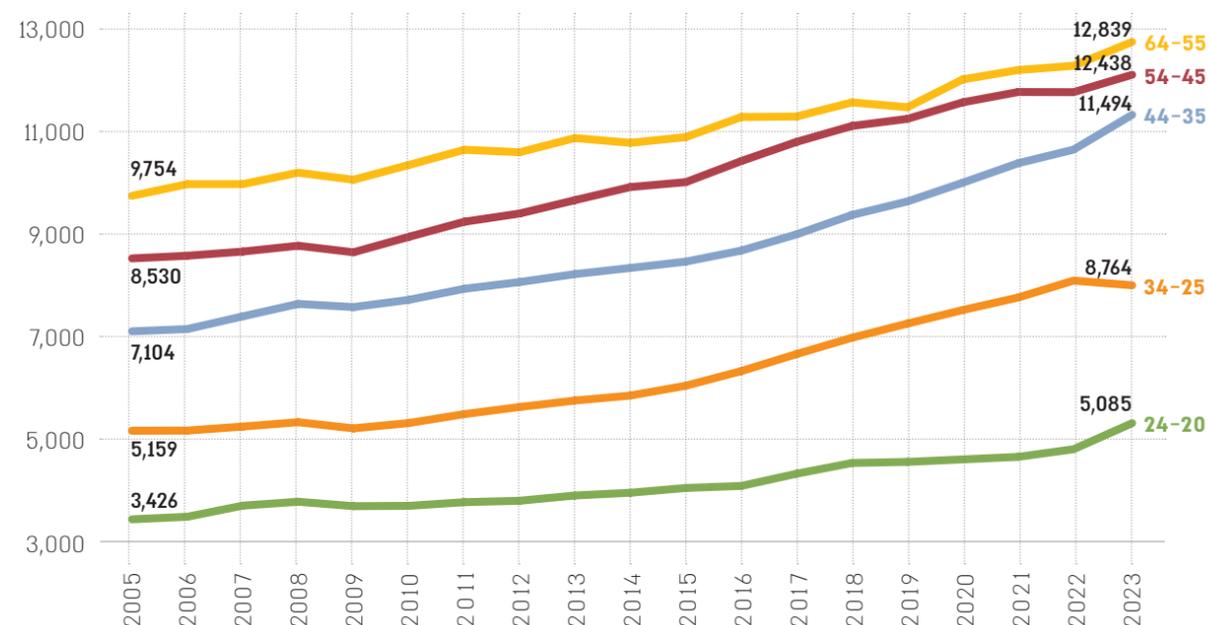
בקבוצת הגיל 45-54 שכרן הממוצע של נשים חרדיות מגיע לשיאו ועומד על 11,119 ש"ח. שכרם הממוצע של גברים חרדים בגילים אלה מגיע ל-12,438 ש"ח בממוצע, עלייה של 8% ביחס לקבוצת הגיל הקודמת. בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר, 55-64, ניכרת מגמה כפולה: בקרב נשים חרדיות נרשמת ירידה בשכר הממוצע ל-10,286 ש"ח, המשקפת לרוב מעבר הדרגתי למשרות חלקיות או לתפקידים בענפים הנשענים על עבודת טיפול או הוראה. בקרב הגברים השכר ממשיך לעלות ומגיע לשיאו של 12,839 ש"ח.

ניתוח מגמות השכר החודשי הממוצע של גברים חרדים לאורך השנים מלמד על עלייה עקבית בשכר בכל קבוצות הגיל, אם כי בקצב שונה. למרות מגמת העלייה הכללית, הפערים בין קבוצות הגיל נשמרו והם משקפים כניסה הדרגתית של גברים חרדים לשוק העבודה, לצד רכישת ניסיון והכשרה בגילים מאוחרים יחסית.

בקבוצת הגיל הצעירה ביותר, 20-24, עלה השכר הממוצע של גברים חרדים מ-3,426 ש"ח ב-2005 ל-5,085 ש"ח ב-2023, עלייה של 48% לאורך התקופה. אף שמדובר בעלייה משמעותית, רמת השכר בגילים אלה נותרה הנמוכה ביותר בשל כניסה חלקית וראשונית מאוד של צעירים חרדים, המגיעים בשלבי חיים אלו לשוק העבודה ללא כלים מקצועיים וללא הכשרה פורמלית.

תרשים 82

שכר חודשי ממוצע של גברים חרדים לפי קבוצות גיל, בש"ח (ברוטו), 2023-2005

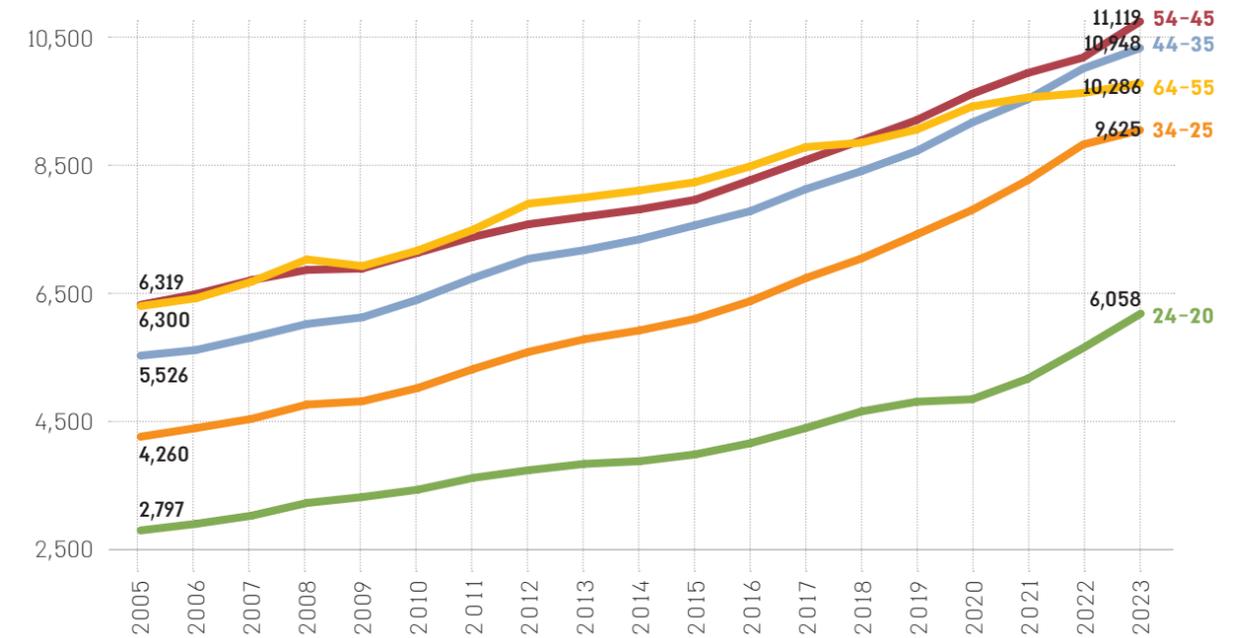
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקבוצת הגיל 25-34 חל הגידול המשמעותי ביותר בשכר: מ־5,159 ש"ח ב־2005 ל־8,764 ש"ח ב־2023, גידול של 70%. העלייה החדה בשכר בקבוצת גיל זו מעידה שבהשוואה לעבר, גברים חרדים רבים נכנסים לשוק העבודה בגילים צעירים יותר לאחר הנשרה מקצועית בסיסית, שהביאה לעלייה מהירה יחסית בשכר בשנים הראשונות לעבודתם. בגילים 35-44 עלה השכר הממוצע מ־7,104 ש"ח ב־2005 ל־11,494 ש"ח ב־2023, גידול של 62%. בגילים 45-54 הוא עלה מ־8,530 ש"ח ב־2005 ל־12,438 ש"ח ב־2023, עלייה של 46%. בקבוצת הגיל המבוגרת ביותר, 55-64, חלה העלייה הנמוכה ביותר והשכר עלה מ־9,754 ש"ח ב־2005 ל־12,839 ש"ח ב־2023, גידול של 32%. אמנם קבוצה זו מציגה את רמת השכר הגבוהה ביותר, אך קצב הגידול משקף סטגנציה בקריירה, לצד שחיקה אפשרית או מעבר לתפקידים פחות תובעניים בשלב זה.

נתוני השכר לפי גיל מדגימים כי תהליכי ההשתלבות של גברים חרדים בשוק העבודה מתרחשים בהדרגה לאורך חייהם, וכי דפוסי ההשתלבות של הדור הצעיר שונים מאלה של הדור הקודם וכוללים פנייה להשכלה ולהתמקצעות בשלבי חיים מוקדמים יותר. אלה מובילים לתגמול כספי גבוה יותר בקרב הצעירים. מגמה זו עשויה להשפיע על מבנה התעסוקה החרדי בעשור הקרוב.

תרשים 83

שכר חודשי ממוצע של נשים חרדיות לפי קבוצות גיל, בש"ח (ברוטו), 2005-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטטטיקה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמות השכר בקרב נשים חרדיות משנת 2005 ועד 2023 מצביעות על שינויים שונים מאלו שנצפו בקרב הגברים. בעוד ששכרם של הגברים החרדים עלה בתקופה זו בשיעור מתון יחסית של 50% בממוצע, השכר הממוצע של הנשים זינק בקצב כפול וברוב קבוצות הגיל הוא הוכפל לאורך השנים. נתון זה הוא הוכחה למקומן של הנשים

החרדיות כמפרנסות העיקריות במשקי הבית והוא תוצאה של המאמצים ושל התמיכה הקהילתית להנגיש עבורן כלים להתמקצעות ולהשתלבות איכותית יותר בשוק העבודה.

בשנת 2005 נשים חרדיות בגילי 20-24 השתכרו 2,797 ש"ח בממוצע. עד שנת 2023 זינק שכרן ל־6,058 ש"ח, עלייה של 117%. מגמה דומה נרשמה בקבוצת הגיל 25-34: שכרן הממוצע עלה מ־4,260 ש"ח ב־2005 ל־9,625 ש"ח ב־2023, עלייה של 126%, העלייה הגבוהה ביותר מבין קבוצות הגיל. בקרב נשים בגילי 35-44 העלייה מתונה יותר אך עדיין משמעותית: משכרן של 5,526 ש"ח ב־2005 ל־10,948 ש"ח ב־2023, גידול של 98%. בקבוצת הגיל המבוגרת יותר, 54-55 ו־64-55, נמדדה עלייה של 76% ו־63% בהתאמה.

התוצאה המצטברת של מגמות השכר של נשים וגברים חרדים היא שפערי השכר בין נשים לגברים הצטמצמו משמעותית וכיום נשים בגילאים 20-34 משתכרות יותר מהגברים החרדים. בהינתן המשך מגמות ההשכלה וההכשרה של הנשים החרדיות, לצד הכניסה המאוחרת יחסית של הגברים החרדים והצורך שלהם בהשלמת הכשרה פורמלית ובהתחשב בפירמידת הגילים הצעירה בחברה החרדית, ניתן לומר בסבירות גבוהה כי בשנים הקרובות שכר הנשים יעקוף את שכרם של הגברים גם בממוצע הכללי.

השכלה גבוהה

מערכת ההשכלה הגבוהה בישראל היא זירה נוספת בה מתחדד המתח בין הצורך הלאומי בהרחבת ההשתלבות הכלכלית של האוכלוסייה החרדית לבין רצונה של החברה החרדית לשמר זהות מובחנת ולהגן על ערכיה החברתיים והדתיים.

בחברה הישראלית הכללית הפכו הלימודים האקדמיים בעשורים האחרונים לחלק כמעט מובנה במסלול ההשתלבות בתעסוקה איכותית. קיימת מוסכמה חברתית כי השכלה גבוהה היא תנאי סף למשרות מקצועיות ולקידום ותארים אקדמיים נתפסים כצעד ראשוני וטבעי בדרך להשתלבות כלכלית מיטבית.

לעומת זאת, בחברה החרדית ישנה הסתייגות עמוקה ומתמשכת מהשכלה אקדמית. לימודים נתפסים כאיום על עולם הערכים החרדי בשל תכנים, תפיסות ואורחות חשיבה היכולים לעמוד במתח עם יסודות הזהות הדתית והקהילתית. חשש זה לא מתמצא בהיבטים אידיאולוגיים בלבד אלא נוגע גם להשלכות החברתיות של החשיפה לאקדמיה, הנתפסת כפוטנציאל לערעור על גבולות הקהילה ולשינוי דפוסי חיים מסורתיים.

בעשורים האחרונים גברה ההכרה הממסדית שהשכלה גבוהה היא מנוע מרכזי להעלאת פריון העבודה ולצמצום פערים כלכליים במשק הישראלי. בהתאם לכך, ובמטרה לקדם השתלבות איכותית בתעסוקה של חרדים, הושקעו מאמצים ממשלתיים ופילנתרופיים ניכרים כדי להנגיש את מערכת ההשכלה הגבוהה לאוכלוסייה החרדית.

צעדים אלו כללו גיבוש תוכניות אסטרטגיות רחבות ובראשן תוכניות חומש ייעודיות של המועצה להשכלה גבוהה, הקמת קמפוסים ומסלולים המותאמים לאורח החיים החרדי, פיתוח מכינות קדם-אקדמיות להשלמת פערי ידע והקצאת מערכי מלגות ותוכניות ליווי שנועדו לתמוך בסטודנטים חרדים לאורך הלימודים ובמעבר לשוק העבודה. מסגרות ייעודיות אלה מצויות בלב מחלוקת ציבורית וערכית ובשנים האחרונות הפכה סוגיית הפרדה המגדרית לאחת הסוגיות הרגישות והנפיצות ביותר בדיון על שילוב חרדים באקדמיה.

חרף המאמצים הרבים ולצד גידול מתמשך במספר הסטודנטים החרדים, בעיקר בקרב הנשים, שיעורם במערכת ההשכלה הגבוהה נותר נמוך משמעותית מחלקם באוכלוסייה והפערים ביחס ליהודים שאינם חרדים נותרו גדולים.

תפקידה של מערכת ההשכלה הגבוהה שונה בין גברים לנשים בחברה החרדית. בקרב גברים, העמדות כלפי לימודים אקדמיים מוסיפות להיות מסויגות ושיעור הגברים החרדים הלומדים במוסדות להשכלה גבוהה נותר נמוך. בהתאם לכך, העלייה בשיעור בעלי התואר האקדמי במהלך שני העשורים האחרונים הייתה מתונה.

לעומת זאת, בקרב נשים חרדיות הולכת ומתרחבת בשנים האחרונות הבחירה במסלול האקדמי ולימודים במוסדות להשכלה גבוהה הפכו לנפוצים ולמקובלים יותר מבעבר. מגמה זו משקפת שינוי חברתי הדרגתי, בו ההשכלה הגבוהה נתפסת כאמצעי לגיטימי להשתלבות בשוק העבודה ולשיפור מצבן התעסוקתי של נשים חרדיות. העלייה במספר האקדמאיות החרדיות ובשיעורן, כמו גם הרחבת הלימוד והשתלבותן בענפי תעסוקה מגוונים ובעלי פריון גבוה יותר, מצביעות על כך שההשכלה הגבוהה הפכה עבור נשים רבות למנוף ממשי לשיפור מצבן התעסוקתי והכלכלי.

עם זאת, התשואה הכלכלית של תואר אקדמי נותרה נמוכה בקרב נשים חרדיות מזו הנצפית בקרב יהודיות שאינן חרדיות ופערי השכר לא נסגרו במלואם. ממצאי הפרק מדגישים תמונה כפולה: מחד מוצגת הצלחה יחסית וברורה של מאמצי ההנגשה של האקדמיה בקרב נשים חרדיות, מאידך מתגבשת הבנה של הצורך בהמשך התאמה, העמקה ושיפור של איכות ההשתלבות במטרה למצות את הפוטנציאל של ההשכלה הגבוהה כמנוע לשינוי כלכלי רחב ויציב בחברה החרדית.

נתונים עיקריים

5%

מהגברים החרדים אקדמאים

שיעור האקדמאים בקרב גברים חרדים בגילי 49-25 עומד כיום על 5% בלבד, לעומת 32% בקרב יהודים שאינם חרדים

16%

מהנשים החרדיות אקדמאיות

שיעור האקדמאיות בקרב נשים חרדיות בגילי 49-25 עומד על 16%, לעומת 47% בקרב יהודיות שאינן חרדיות

4,531

גברים חרדים לומדים במערכת ההשכלה הגבוהה

45% מתוכם במכללות האקדמיות, 20% במכללות להוראה ו-35% באוניברסיטאות (כולל האוניברסיטה הפתוחה)

19,343 ש"ח

שכר חודשי ממוצע של גבר חרדי בעל תואר, שהם כ-60% משכרו החודשי הממוצע של גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר, העומד על 32,087 ש"ח

95%

גבר חרדי בעל תואר מרוויח בממוצע שכר הגבוה ב-95%, כמעט פי שניים, משכרו של גבר חרדי ללא תואר

39%

מהנשים החרדיות מזרם חב"ד אקדמאיות

שיעור האקדמאיות הגבוה ביותר. בקרב נשים חסידיות שיעור האקדמאיות הוא הנמוך ביותר ומגיע ל-6.5% בלבד

11%

מהגברים החרדים מזרם חב"ד אקדמאים

שיעור האקדמאים הגבוה ביותר. בקרב גברים חסידיים שיעור האקדמאים הוא הנמוך ביותר ל-2.5% בלבד

10,431

נשים חרדיות לומדות במערכת ההשכלה הגבוהה

40% מתוכן במכללות האקדמיות, 30% במכללות להוראה ו-30% באוניברסיטאות (כולל האוניברסיטה הפתוחה)

14,279 ש"ח

שכר חודשי ממוצע של אישה חרדית בעלת תואר, שהם כ-75% משכרה החודשי הממוצע של אישה יהודיה שאינה חרדית בעלת תואר, העומד על 18,824 ש"ח

כ-50%

אישה חרדית בעלת תואר מרוויחה בממוצע שכר הגבוה בכ-50% משכרה של אישה חרדית ללא תואר

מגמות מרכזיות

גברים בעלי תארים

שיעור בעלי התארים מקרב הגברים החרדים בגילי 25-49 עלה ב-2.4 נקודות האחוז מאז שנת 2000.

נשים בעלות תארים

שיעור בעלות התארים מקרב הנשים החרדיות בגילי 25-49 עלה ב-12 נקודות האחוז מאז שנת 2000.

שכר אקדמאים

הפער בין שיעור האקדמאים בקרב נשים וגברים יהודים שאינם חרדים לבין נשים וגברים חרדים נמצא במגמת ירידה בעשור האחרון.

פערי שכר גברים

פער השכר בין גברים חרדים בעלי תואר לגברים יהודים שאינם חרדים בעלי תואר גדל עם השנים: בשנת 2012 שכרו של גבר חרדי בעל תואר עמד על 72% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר. בשנת 2023 שיעור זה עמד על 60%.

פערי שכר נשים

פער השכר בין נשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר לנשים חרדיות בעלות תואר גדל עם השנים: בשנת 2012 שכרה של אישה חרדית בעלת תואר עמד על 80% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית בעלת תואר. בשנת 2023 שיעור זה עמד על 75%.

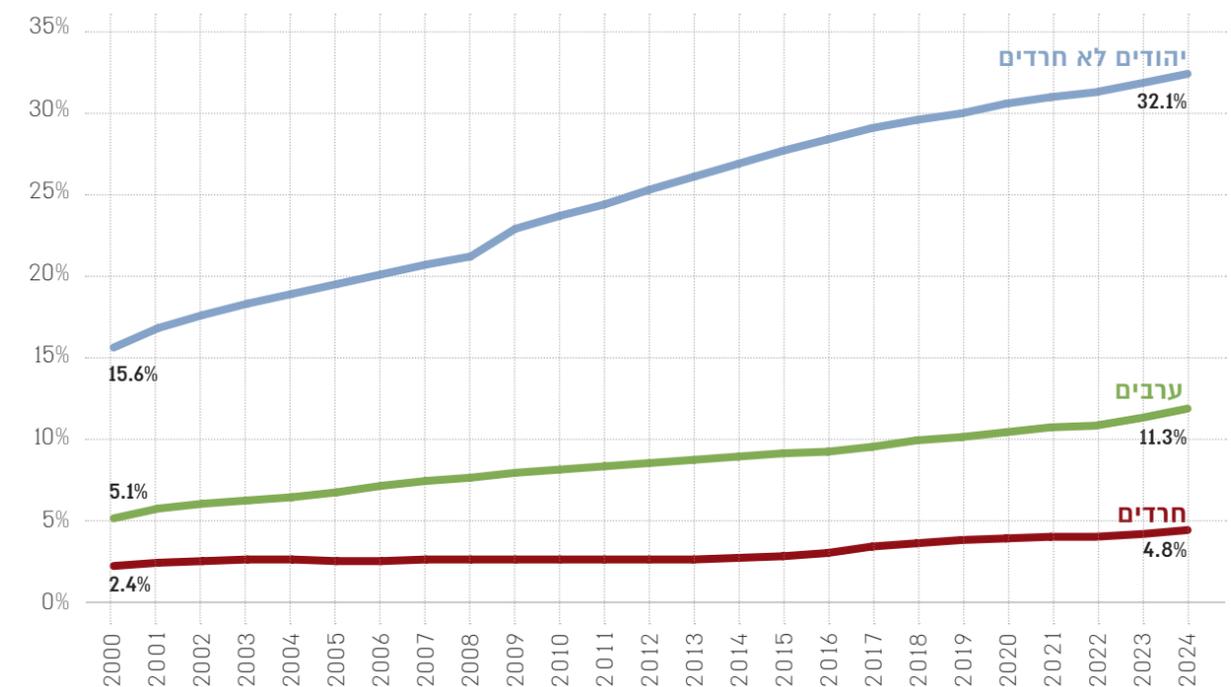
שיעור בעלי השכלה גבוהה

בשנים האחרונות הושקעו משאבים ציבוריים ניכרים, לצד מאמצים פילנתרופיים ויוזמות קהילתיות, במטרה להרחיב את שילובם של חרדים בלימודים אקדמיים ולהגדיל את שיעור בעלי השכלה הגבוהה במגזר. השקעות אלו כללו הקמה והרחבה של מסגרות ומסלולי לימוד ייעודיים, מערכי מלגות לסטודנטים חרדים וכן תוכניות תמיכה וליווי מקיפות משלב ההכנה ללימודים האקדמיים ועד לסיום התואר וההשתלבות בשוק העבודה. חרף מאמצים אלה, מהנתונים עולה כי העלייה בשיעור האקדמאים בקרב גברים חרדים נותרה מתונה ביותר והוא נותר נמוך בהשוואה לגברים מקבוצות אוכלוסייה אחרות בישראל.

נכון לשנת 2024, רק 4.8% מהגברים החרדים בגילי 25-49 היו בעלי תואר אקדמי, לעומת 2.4% בשנת 2000 – עלייה מצטברת של 2.4 נקודות אחוז בלבד לאורך 24 שנים. עם זאת, בשנים האחרונות ישנה האצה מתונה בקצב הגידול ושיעור הגברים החרדים בעלי תואר אקדמי גדל בממוצע בכ-1.5% לשנה, קצב גבוה במעט מזה שנרשם בעשור הקודם. אף שהאצה זו עדיין רחוקה מלגרום לשינוי מהותי, היא עשויה להעיד על תחילתה של מגמה של התרחבות ההשכלה האקדמית בקרב גברים חרדים.

תרשים 84

שיעור גברים בעלי תואר אקדמי לפי מגזר, גילי 25-49, 2000-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שיעור בעלי התואר האקדמי בקרב גברים יהודים שאינם חרדים עלה מ-15.6% בשנת 2000 ל-32.1% בשנת 2024 ובקרב גברים ערבים מ-5.1% ל-11.3% באותה תקופה. מאז שנת 2000 הלך וגדל בהתמדה היחס בין שיעור האקדמאים בקרב גברים יהודים שאינם חרדים לבין שיעורם בקרב גברים חרדים ובשנת 2013 הוא עמד על למעלה מפי תשעה. מאז, יחס זה נמצא במגמת ירידה עקבית ומתמשכת. מגמה זו עשויה לשקף את ההשפעות של תוכנית החומש הרב-שנתית של המל"ג, שאושרה בשנת 2012.

הפערים בנתוני ההשכלה הגבוהה משקפים במידה רבה את האתגרים התרבותיים, החברתיים והטכניים העומדים בפני גברים חרדים המעוניינים להשתלב בלימודים אקדמיים. הכניסה ללימודים אקדמיים מתרחשת לרוב בשלב מאוחר יחסית בחיים, כאשר רבים מהגברים החרדים כבר נשואים והורים למספר ילדים. נסיבות אלה הופכות את ההשקעה ארוכת הטווח הנדרשת ללימודים אלה, הכרוכה גם בדחיית הכניסה לשוק העבודה במספר שנים, למאתגרת עד כמעט בלתי אפשרית מבחינה כלכלית. על הגברים החרדים להתמודד גם עם התנגדות של קבוצות רבות בחברה החרדית לרכישת השכלה גבוהה ולהעדר התמיכה הקהילתית בהם. נוסף על כל אלה, בהיותם יוצאי מערכת החינוך החרדית המתמקדת בלימודי קודש, קיימים פערים רבים ומשמעותיים בין התלמידים החרדים לתלמידים ממערכת החינוך הממלכתית בישראל. פערי ידע אלו מקשים על הגברים החרדים לעמוד בתנאי הקבלה ללימודים אקדמיים ולסיימם בהצלחה.

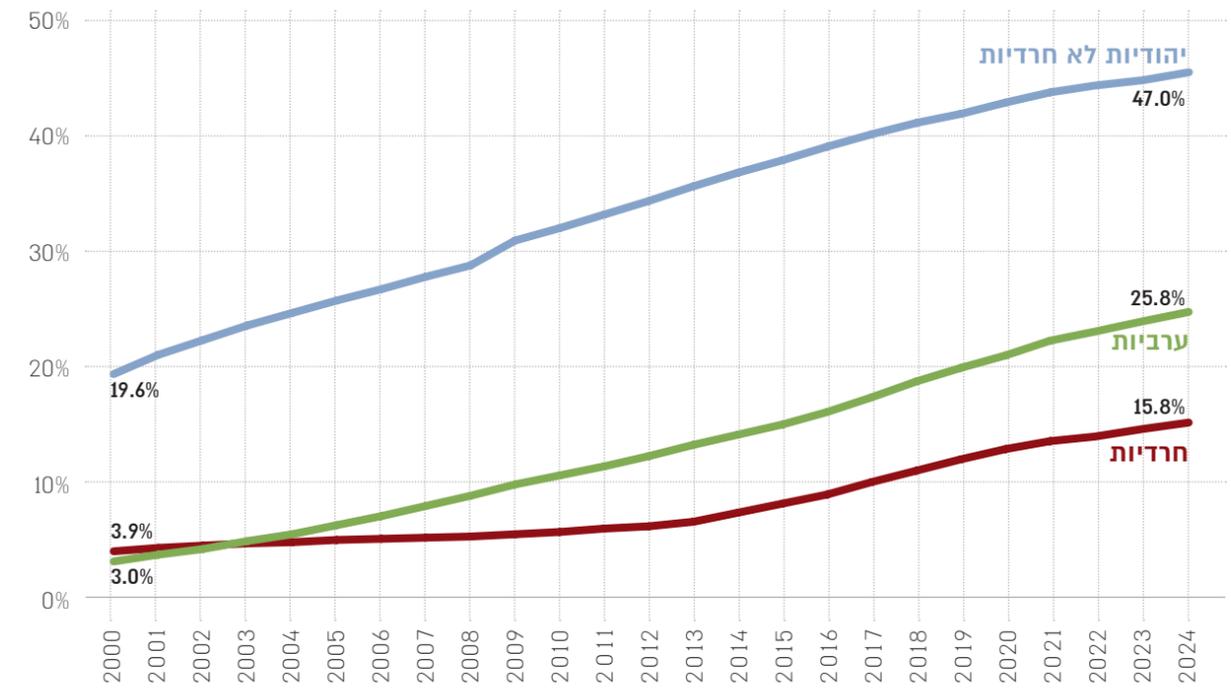
בקרב הנשים המגמה מעט שונה ולאורך השנים ניכרת עלייה עקבית ומתמשכת בשיעור הנשים האקדמאיות בכל קבוצות האוכלוסייה. שיעור הנשים החרדיות המחזיקות בתואר אקדמי גדל כמעט פי ארבעה בעשורים האחרונים, מ-3.9% בשנת 2000 ל-15.8% בשנת 2024. בעשור הראשון של שנות ה-2000 קצב הגידול היה של 3%-4% לשנה בממוצע. החל משנת 2012 הוא קצב הגידול משמעותית והגיע ל-10%-13% לשנה, ככל הנראה הודות לתוכנית החומש הרב-שנתית של המל"ג שאושרה בשנה זו. בשנים 2023-2024 קצב הגידול התמתן וחזר ל-4% בשנה.

בתקופה זו עלה גם שיעור בעלות התואר האקדמי בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות מ-20% בשנת 2000 לכמעט 47% בשנת 2024. בקרב נשים ערביות העלייה חדה אף יותר: מ-3% בשנת 2000 ל-25.8% בשנת 2024 – שינוי דרמטי המלמד על תהליכי עומק המתחוללים בחברה הערבית הנוגעים להשתלבות נשים בכלכלה הישראלית.

שיעור האקדמאיות בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות גבוה פי שלושה משיעורן בקרב הנשים החרדיות. בדומה למגמות שנצפו בקרב הגברים, גם בקרב הנשים ניכרת בעשור האחרון ירידה מתמשכת ביחס זה, ואף בשלב מוקדם יותר מזו שנצפתה בקרב הגברים. כך, מאז תחילת שנות ה-2000 גדל בהתמדה היחס בין שיעור האקדמאיות היהודיות שאינן חרדיות לבין שיעור האקדמאיות החרדיות, ובשנת 2009 הוא הגיע לפי שישה. כיום הוא עומד על מעט פחות מפי שלושה – יחס נמוך משמעותית מזה הקיים בין גברים יהודים שאינם חרדים לגברים חרדים.

העלייה ההדרגתית בשיעור האקדמאיות החרדיות משקפת מספר תהליכים, בהם הרחבת מסלולי הלימוד המותאמים תרבותית, שהנגישו את מסלולי ההשכלה הגבוהה לנשים שאינן מעוניינות, או אינן יכולות, ללמוד בקמפוסים הכלליים. נוסף על כך, לחצים כלכליים הציבו את הנשים החרדיות, הממלאות תפקיד מרכזי בכלכלת משק הבית, בפני הצורך לרכוש כלים שיאפשרו להן להשתלב במשרות איכותיות ומתגמלות יותר בשוק העבודה הישראלי. עם זאת, ישנן עדיין מגבלות חברתיות וטכניות בתוך החברה החרדית על פנייה להשכלה גבוהה של נשים מקבוצות שונות, בעיקר בגילים הצעירים לפני כניסתן לשוק העבודה. בשלבי חיים מאוחרים יותר, השילוב בין טיפול במשפחה לבין היותן מפרנסות עיקריות במשק הבית, מקשה על השתלבותן בהשכלה גבוהה.

שיעור נשים בעלות תואר אקדמי לפי מגזר, גילי 25-49, 2000-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

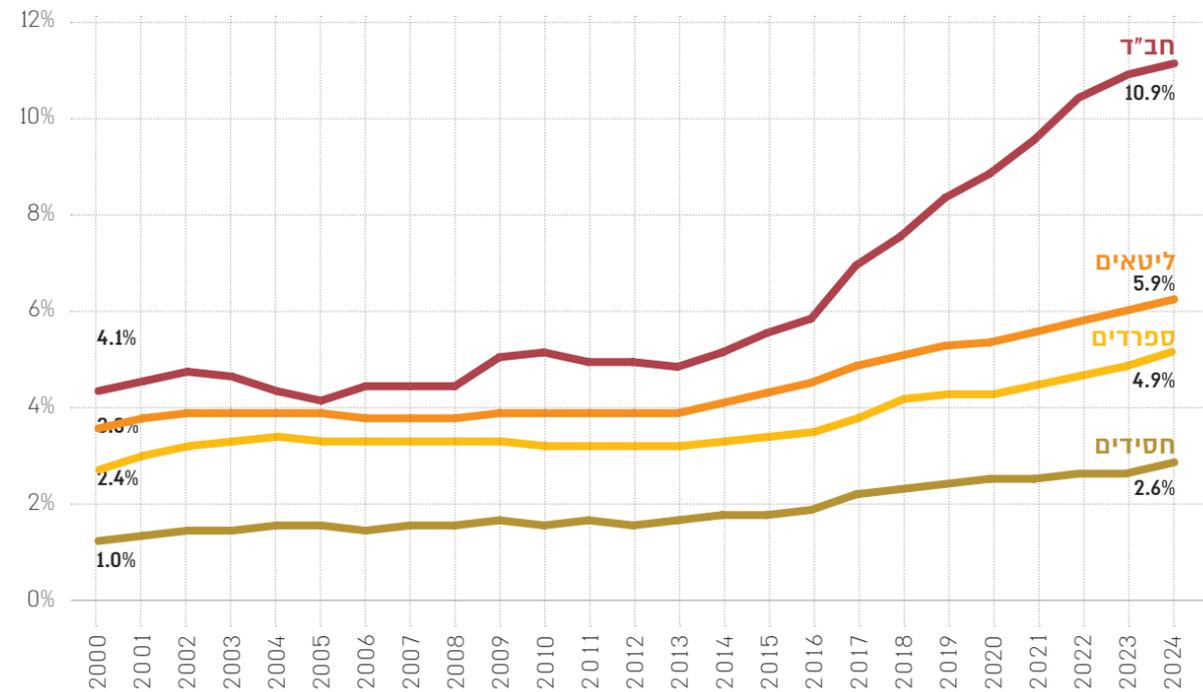
בחינה של מגמות ההשכלה הגבוהה של גברים חרדים לפי הזרמים אליהם הם משתייכים מבליטה את ההשפעות של המבנים הקהילתיים ושל העמדות בנוגע להשתלבות גברים בחברה ובכלכלה הישראלית על דפוסי רכישת ההשכלה. מבין שלושת הזרמים הגדולים בחברה החרדית, לאורך כל התקופה שנבחנה שיעור הגברים האקדמאים הגבוה ביותר היה בקרב הליטאים והנמוך ביותר בקרב החסידים. בשנת 2000 עמד שיעור הגברים הליטאים בעלי תואר אקדמי על 3.3%, לעומת 2.4% בקרב הגברים הספרדים ו-1% בקרב הגברים החסידים. עד שנת 2024 עלה שיעור הגברים הליטאים בעלי התואר ב-180%, שיעור הגברים הספרדים בעלי התואר הכפיל את עצמו ושיעור הגברים החסידים בעלי התואר עלה ב-240% – שיעור הגידול הגבוה ביותר. אולם, גם בשנת 2024 שיעור הגברים הליטאים בעלי תואר אקדמי נותר הגבוה ביותר ועמד על 5.9%, לעומת 4.9% בקרב הגברים הספרדים ו-2.6% בקרב הגברים החסידים, פחות ממחצית משיעור הליטאים.

מגמות ההשכלה הגבוהה בקרב גברים חרדים מבליטות את הייחודיות של חסידות חב"ד בחברה החרדית. שיעור הגברים האקדמאים בחב"ד עלה מ-4.1% בשנת 2000 ל-10.9% בשנת 2024 – עלייה של קרוב ל-7 נקודות אחוז, רובה המוחלט התרחש בעשור האחרון. בתקופה זו היחס בין שיעור ההשכלה הגבוהה בקרב גברים מזרם חב"ד לבין שיעורו בקרב גברים חרדים ליטאים – המובילים בשיעור ההשכלה הגבוהה מבין הגברים החרדים – הכפיל את עצמו. בשונה מהזרמים החרדיים בכלל, והזרם החסידי בפרט, מערכות החינוך של חב"ד כוללות לימודי ליבה ובניית תשתית בסיסית ללימודים מקצועיים ואקדמיים. נוסף על כך, תפיסתו השונה של זרם חב"ד בנוגע להשתלבות במרחב

הישראלי, הנובעת מתחושת השליחות להפצת היהדות בקרב כלל הציבור, מעניקה לגברים בזרם זה תמיכה קהילתית ללימודים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל. עם זאת, גם בהינתן נתונים אלה, ישנם פערי השכלה משמעותיים בין הגברים היהודים שאינם חרדים לגברים החרדים, ובכלל זה הגברים השייכים לזרם של חב"ד.

תרשים 86

שיעור גברים בעלי תואר אקדמי לפי זרם, גילי 25-49, 2000-2024

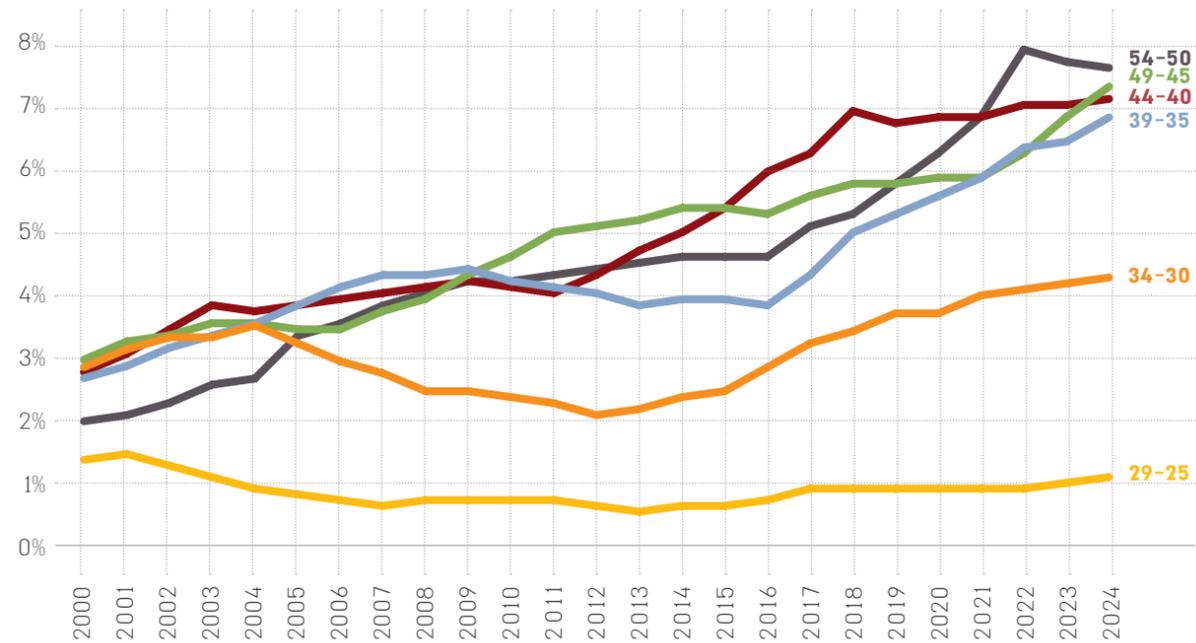
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בשני העשורים האחרונים ניכרת עלייה משמעותית, גדולה מזו שנצפתה בקרב הגברים, בשיעור הנשים החרדיות בעלות תואר אקדמי בכל הזרמים. בדומה לגברים, גם בקרב הנשים ניכרים הבדלים בין שלושת הזרמים הגדולים בחברה החרדית בשיעור האקדמאיות ובקצב הגידול, הנובעים לא רק מהבדלים בנגישות של נשים להשכלה גבוהה או למסלולים מקצועיים אלא גם להבדלים בתמיכה הקהילתית לפנייה של נשים למסלולים אלו.

בתחילת שנות ה-2000, שיעור האקדמאיות בקרב נשים ליטאיות היה הגבוה ביותר ועמד על 5%, לעומת 4.3% בקרב נשים ספרדיות ו-1.7% בקרב נשים חסידיות. עד שנת 2024 שיעור הנשים הליטאיות בעלות תואר עלה פי שלושה והגיע ל-15.7%. בתקופה זו גדל שיעור הנשים הספרדיות בעלות תואר בשיעור גבוה יותר והגיע ל-20.6% – גידול של קרוב לפי חמישה – ובשנת 2005 שיעורן הפך לגבוה מבין שלושת הזרמים. יתרון זה נשמר עד שנת 2024, מלבד בין השנים 2009-2014, אז צמצמו הנשים הליטאיות את הפער.

בקרב נשים חסידיות התמונה שונה. אמנם, נרשמה עלייה בשיעור הנשים האקדמאיות מ-1.7% בתחילת התקופה ל-6.4% ב-2024 – שיעור גידול דומה לזה של הנשים הליטאיות. אולם שיעור האקדמאיות בקרב הנשים החסידיות

שיעור גברים חרדים בעלי תואר אקדמי לפי קבוצות גיל, 2024-2000

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

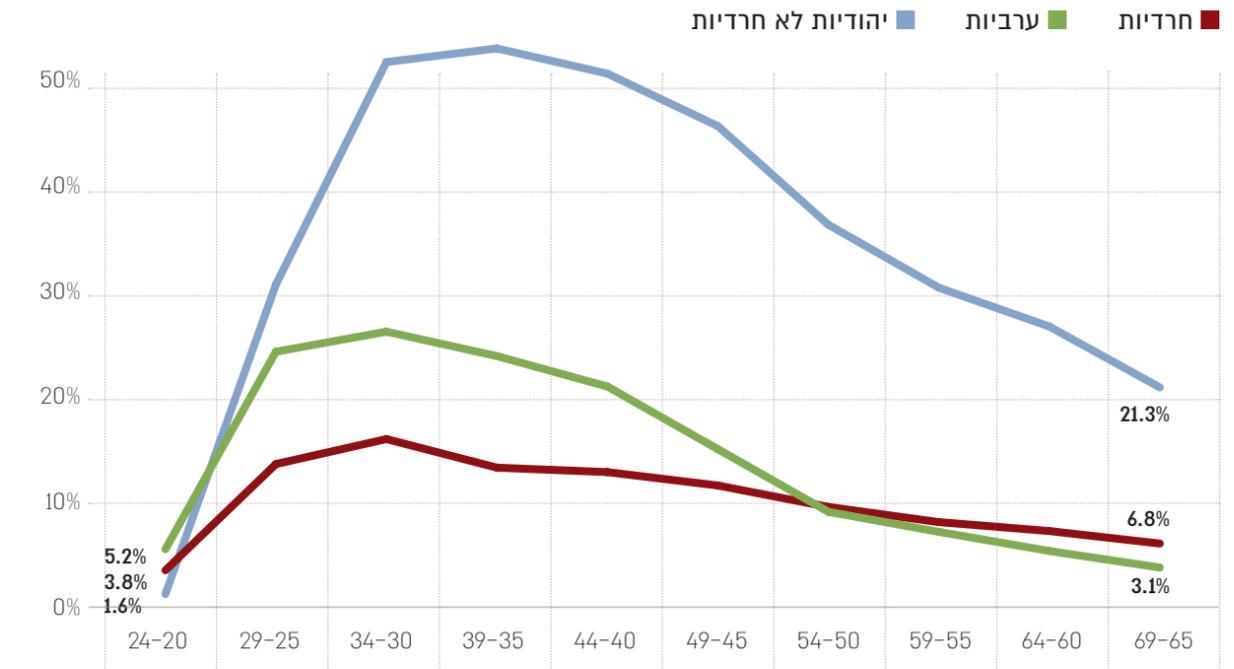
בשונה מן הגברים החרדים, אשר מגיעים לרוב להחזקה בתואר אקדמי בשלב מאוחר בחיים, הנשים החרדיות מציגות רכישת השכלה מוקדמת יותר לאורך זמן.

בקרב נשים חרדיות העלייה הבולטת ביותר בשיעור האקדמאיות במהלך שני העשורים האחרונים נרשמה בקרב הצעירות יותר: בקרב בנות 34-30 שיעור האקדמאיות עלה מ-4% בשנת 2000 ל-18.5% בשנת 2024 – זינוק של יותר מפי ארבעה. עיקר העלייה היה בין השנים 2013-2023, בהן עלה שיעור האקדמאיות בגילים אלה ב-10 נקודות אחוז. זינוק דומה נרשם בקרב בנות 29-25 – מ-3.6% בשנת 2000 ל-15.7% בשנת 2024. בקרב קבוצות הגיל המבוגרות יותר, של נשים בגילים 39-35 ו-44-40, נרשמה גם כן עלייה משמעותית, אם כי בקצב מתון יותר, מ-4% ל-15.3% ול-14.8% בהתאמה.

כך, בעוד שבתחילת שנות ה-2000 שיעור האקדמאיות בקרב נשים חרדיות בגילי 39-35 ו-44-40 היה דומה ולעיתים גבוה מזה של נשים בתחילת שנות ה-30 לחייהן, העלייה בהשכלה הגבוהה בשני העשורים האחרונים, בעיקר בקרב הדור הצעיר, הביאה להרחבת הפערים בין קבוצות הגיל.

מסגרות אקדמיות המותאמות לנשים חרדיות ענתה על צורך זה, בעיקר בקרב נשים חרדיות צעירות. ההבדל בין מסלולי ההשכלה הגבוהה של נשים וגברים בחברה החרדית מדגיש את מסלולי החיים השונים שלהם: הגברים מגיעים להשכלה גבוהה באיחור רב ובכך מפחיתים את התשואה העתידית על ההשקעה, בעוד נשים חרדיות רוכשות השכלה בגיל מוקדם ומממשות חלק גדול יותר מפוטנציאל התשואה של התואר האקדמי.

שיעור נשים בעלות תואר אקדמי לפי מגזר וקבוצות גיל, 2024

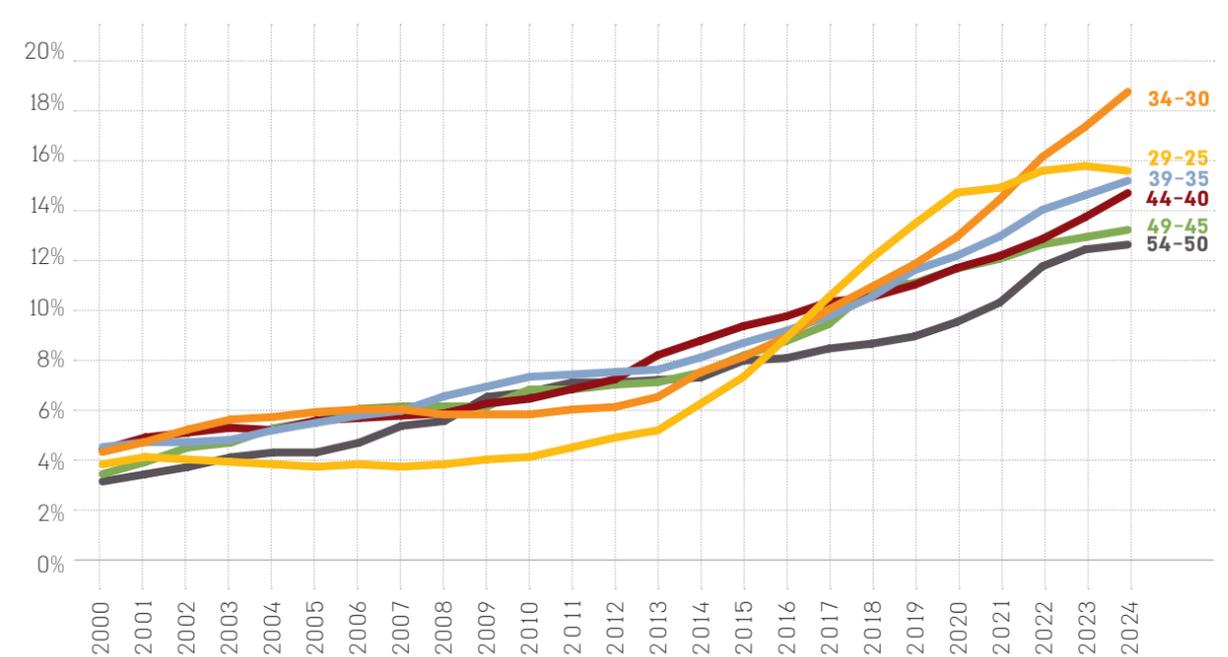
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת מגמות ההשכלה הגבוהה בקרב גברים חרדים לפי קבוצות גיל מבהירה מדוע שיעור האקדמאים מגיע לשיא בגיל מבוגר יותר.

בשני העשורים האחרונים נרשמה העלייה החדה ביותר בשיעור בעלי התואר בקבוצת הגיל 54-50 והוא עלה מ-2% בלבד בראשית שנות ה-2000 לכמעט 7.7% בשנת 2024 – זינוק של פי ארבעה. גם בקרב בני 49-45 נרשמה עלייה משמעותית, מ-3% בתחילת התקופה ל-7.2% בשנת 2024. בקרב הגברים הצעירים יותר שיעור האקדמאים בגיל 34-30 עלה מ-2.7% בתחילת התקופה ל-4.3% בשנת 2024, ובקרב בני 29-25 הוא ירד מ-1.5% בשנת 2000 ל-1.24% בשנת 2024.

ממצאים אלה מעידים, שוב, כי רוב הגברים החרדים הפונים ללימודים אקדמיים עושים זאת בשלב מתקדם יחסית של חייהם הבוגרים. זאת, בין היתר בשל הישגותם בלימודים תורניים בישיבות ובכוללים עד גיל מאוחר, הדוחה את כניסתם לשוק העבודה ואת הצורך הממשי ברכישת השכלה פורמלית. נוסף על כך, בהעדר לימודי ליבה, פערי ידע מקשים על כניסתם המיידית ללימודים אקדמיים ומחייבים השלמות לימודית.

שיעור נשים חרדיות בעלות תואר אקדמי לפי קבוצות גיל, 2000-2024

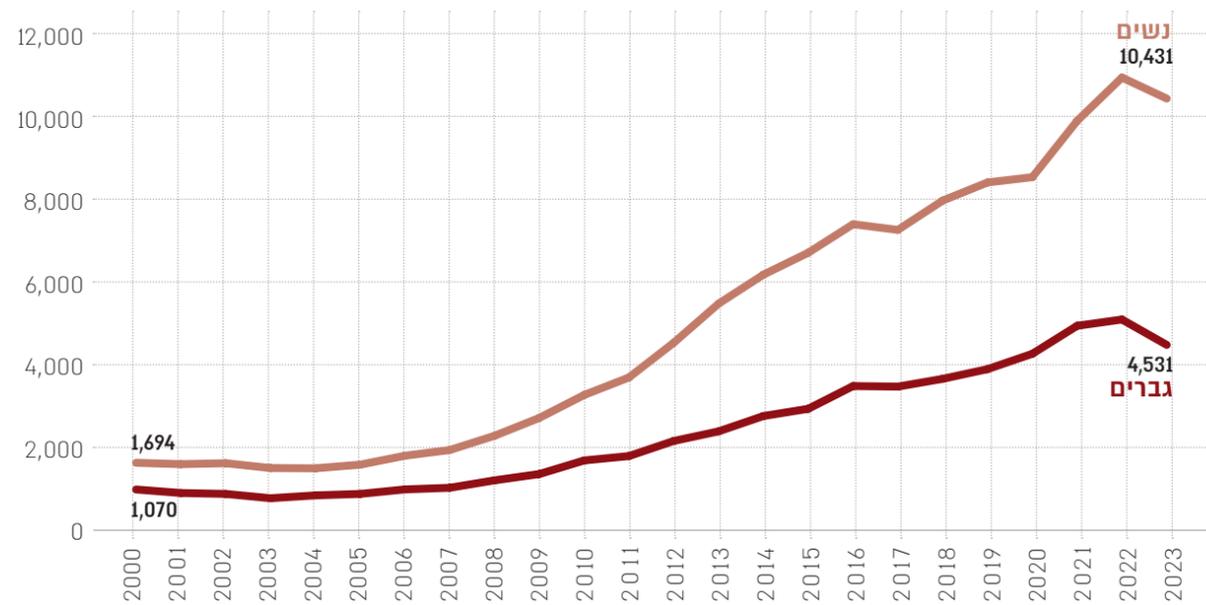

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מגמת העלייה במספר הסטודנטים החרדים במערכת ההשכלה הגבוהה בישראל החלה כבר באמצע שנות ה-2000, אך החל משנת 2009 נרשמה האצה משמעותית, ככל הנראה סביב צמיחת המכללות האקדמיות החרדיות בשנים אלו שהיוו פלטפורמה נגישה ומותאמת למאות סטודנטים חרדים. בשנת 2005 למדו באקדמיה כ-1,650 נשים חרדיות וכ-960 גברים חרדים. עד שנת 2023 זינק מספר הסטודנטים החרדיות ליותר מ-10,400 – גידול של פי שישה, ומספר הסטודנטים החרדים גדל לכ-4,530 – גידול של פי ארבעה.

מגמות אלו עומדות בקנה אחד עם השינויים בדפוסי ההשתתפות בשוק העבודה של החברה החרדית: בשנים בהן זינק מספר הסטודנטים החרדיות עלה גם שיעור התעסוקה של נשים חרדיות ועבר את רף ה-80% – שיעור תעסוקה דומה לזה של נשים יהודיות שאינן חרדיות. עלייה זו מעידה על היכרות הולכת ומעמיקה עם שוק העבודה ועם צרכי המעסיקים השונים ועל הבנה כי לתואר אקדמי יש השפעה על איכות המשרות ועל פוטנציאל ההשתכרות לאורך זמן. בקרב הגברים החרדים מגמות ההשכלה הגבוהה נותרו מתונות, בדומה למגמות המתונות בשיעורי ההשתתפות שלהם בשוק העבודה, שנותרו נמוכים משמעותית מאלה של גברים יהודים שאינם חרדים.

מספר סטודנטים חרדים, לפי מגדר, 2000-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

מאז תחילת שנות ה-2000 חלו שינויים במאפייני המוסדות ובתמהיל המסלולים אליהם פונים סטודנטים חרדים. בשנת 2000, כ-50% מכלל הסטודנטים החרדיות למד באוניברסיטאות. שיעור גבוה זה נבע מכך שבתחילת העשור ההיצע של מסגרות אקדמיות המותאמות לנשים חרדיות מחוץ לאוניברסיטאות היה מוגבל שכן טרם הוקמו קמפוסים ויחידות לימוד חרדיות. האוניברסיטה הפתוחה הייתה המסלול היחיד כמעט שאפשר לנשים חרדיות ללמוד בדרך שלא פוגעת באורחות חייהן. ככזו היא שימשה חלופה זמינה וגמישה יחסית, בעיקר בזכות מסלולי למידה מרחוק, עיצוב אישי של תוכנית הלימודים והאפשרות להשתלב בלימודים ללא שינוי במבנה התעסוקה וללא נראות קהילתית. בשנות ה-2000 המוקדמות החלו להיפתח מסגרות נפרדות וייעודיות לנשים חרדיות במכללות האקדמיות. למרות זאת, גם בשנים אלה נצפית עלייה מתמשכת במספר הסטודנטים החרדיות הלומדות באוניברסיטאות והוא גדל מ-828 בשנת 2000, ל-3,060 בשנת 2023 – עלייה של פי 3.5. עם זאת, עד שנות ה-2010 שיעורן מתוך כלל הסטודנטים החרדיות היה בירידה מתמדת, אז התייצב על כ-30%. יציבות זו מעידה כי האוניברסיטאות נותרו מסלול משמעותי עבור נשים חרדיות, ככל הנראה בשל פתיחתן של תוכניות ומסלולים המותאמים להן בתוך אוניברסיטאות נוספות בישראל.

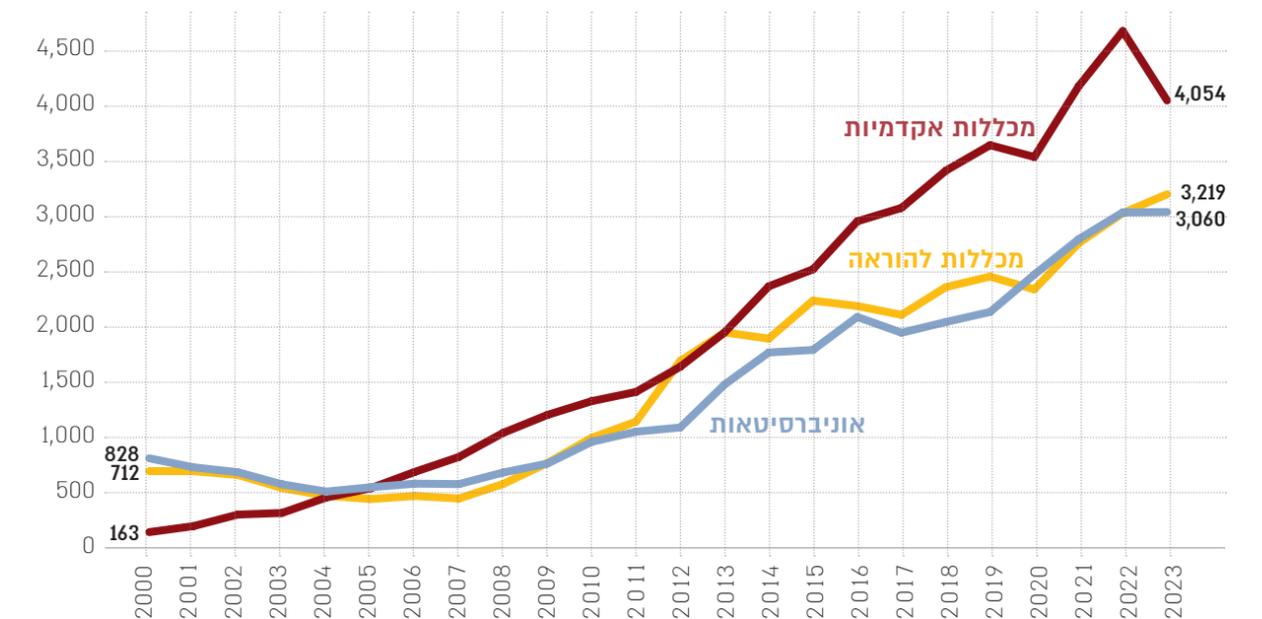
דפוס דומה ניכר גם במכללות להוראה. בתקופה הנמדדת גדל מספר הסטודנטים החרדיות במכללות להוראה מ-712 בשנת 2000 ל-3,219 בשנת 2023 – גידול של פי 4.5. עם זאת, בראשית שנות ה-2000 שיעורן של הסטודנטים במסלולי הוראה עמד על 42% מכלל הסטודנטים החרדיות, נתון המשקף את היותן של מקצוע ההוראה המקצוע העיקרי עבור נשים חרדיות. ואולם מאז החלה מגמת ירידה בשיעור זה, עד להתייצבותו סביב 30%. ירידה זו משקפת שינויים בשוק: רוויה במשרות ההוראה במערכת החינוך החרדית, עלייה במודעות לפערי השכר המשמעותיים בין הוראה

למקצועות רווחיים יותר והרחבת אפשרויות ההכשרה וההשכלה לנשים חרדיות. נתונים אלה מעידים שההוראה נותרה מקצוע מרכזי עבור נשים חרדיות, אך חדלה להיות ברירת המחדל עבורן. המגמה הדרמטית ביותר ניכרת במכללות האקדמיות. לאורך כל התקופה הנמדדת גדל מספר הסטודנטיות החרדיות הלומדות בהן מ־163 בשנת 2000 ל־4,054 בשנת 2023 – גידול עצום של פי 25. הקפיצה הגדולה ביותר התרחשה בשנים 2008-2003, בהן זינק שיעור הסטודנטיות החרדיות הלומדות במכללות אקדמיות מכ־20% לכ־45%, שנותר מאז יציב.

עלייה זו משקפת שילוב של כמה שינויים שהתרחשו בתקופה זו, בראש ובראשונה את צמיחתן של מסגרות ייעודיות ונפרדות לנשים חרדיות שאפשרו גם את פתיחתן של מסלולי לימוד במקצועות מבוקשים במשק הישראלי כמו ראיית חשבון, פסיכולוגיה ומנהל עסקים. כתוצאה משינויים אלה, נעשה מעבר הדרגתי אך מובהק ממספר מצומצם של מסלולי לימוד בראשית שנות ה־2000, בעיקר באוניברסיטה הפתוחה ובמכללות להוראה, למגוון רחב של מסלולי הכשרה במקצועות מבוקשים במכללות האקדמיות, המהוות כיום את הליבה של ההשכלה הגבוהה בקרב נשים חרדיות. עם זאת, בשנת 2023 נרשמה ירידה בהיקף הסטודנטיות החרדיות הלומדות לתואר ראשון במכללות האקדמיות ומספרן ירד ל־4,054 – ירידה של כ־15% בהשוואה לשנת 2022 ושל כ־5% בהשוואה לשנת 2021. זאת לאחר שני עשורים של עלייה רציפה בנתון זה, למעט ירידה מזערית ב־2020 שנבעה ככל הנראה ממגפת הקורונה. באוניברסיטאות ובמכללות להוראה לא נרשמה ירידה במספר הסטודנטיות החרדיות הלומדות לתואר ראשון, אך ניכרת האטה משמעותית בהמשך מגמת הגידול שאפיינה את השנים האחרונות.

תרשים 93

התפלגות סטודנטיות חרדיות לתואר ראשון לפי סוג מוסד, 2000-2023

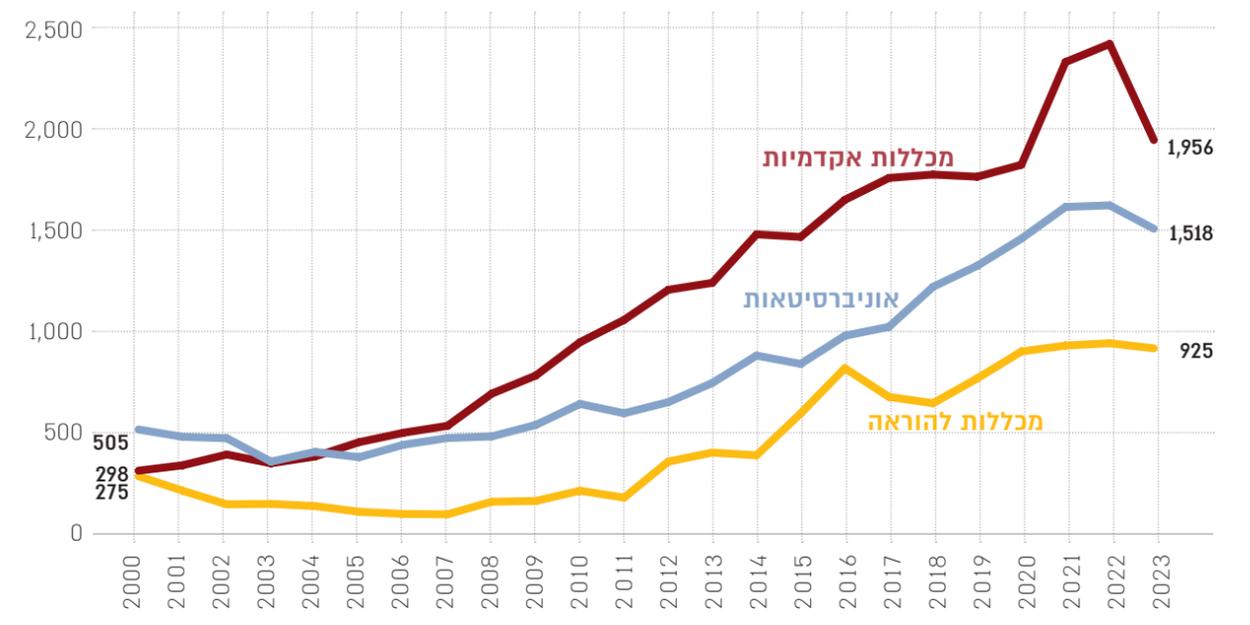
בדומה למגמות בקרב הסטודנטיות החרדיות, גם בקרב הסטודנטים החרדים נרשם מאז תחילת שנות ה־2000 שינוי בהרכב המוסדי בו הם לומדים. כמו כן, לצד מגמות הגידול המתמשכות ניכרת ירידה במספרם בשנת 2023. בשנת 2000 למדו 505 גברים חרדים לתואר ראשון באוניברסיטאות, שהיו אז אחד משני הערוצים המרכזיים לרכישת תואר אקדמי. כמו בקרב הנשים, האוניברסיטה הפתוחה הייתה המסלול העיקרי שכן היא אפשרה לימודים גמישים שניתן לשלבם עם מסגרת של לימודים תורניים או עם עבודה, לצד שמירה על אורח החיים הקיים. עם זאת, לאורך שני העשורים האחרונים ירד שיעורם של הלומדים באוניברסיטאות. מספרם האבסולוטי עלה אמנם פי שלושה, עד ל־1,518 סטודנטים בשנת 2023, כאשר בשנת 2022 נרשם שיא של 1,636 סטודנטים. אולם, משקלם היחסי נותר יציב ונע באזור ה־30% מכלל הסטודנטים החרדים.

בשנת 2000 למדו במכללות להוראה 275 גברים חרדים שהיוו 26% מכלל הסטודנטים החרדים אך בשנים הראשונות של המאה הנוכחית צנח מספרם ושיעורם הגיע לכ־10% מכלל הסטודנטים החרדים. בשנת 2012 נרשמה צמיחה מחודשת במספר הסטודנטים החרדים במכללות להוראה וביעורם, עד להתייצבותו על כ־20% מכלל הסטודנטים החרדים. נכון לשנת 2023 לומדים במכללות להוראה כ־925 סטודנטים חרדים, גידול של פי שלושה משנת 2000. המגמה המשמעותית ביותר בקרב הגברים החרדים, המובהקת אף יותר מזו שבקרב הנשים, היא העלייה במספר הסטודנטים במכללות האקדמיות. בשנת 2000 למדו בהן 298 גברים חרדים. החל משנות ה־2000 המאוחרות, עם פתיחת מסגרות ייעודיות במכללות אלה לגברים חרדים, צמח מספר הסטודנטים הלומדים בהן במהירות ובשנת 2022 הגיע לשיא של 2,438 – צמיחה של קרוב לפי שבעה בתוך שני עשורים. בשנת 2011 הגיע שיעורם של הסטודנטים החרדים במכללות האקדמיות לכ־60% מכלל הסטודנטים החרדים. לאחר שנה זו חלה התמתנות במגמת הגידול אך שיעורם של הסטודנטים במכללות נותר גבוה יחסית ועמד על כ־50%. נתונים אלו מלמדים כי המכללות האקדמיות הפכו במהירות לאטרקטיביות ונותרו כאלה גם כיום.

עם זאת, בדומה למגמה שנרשמה אצל הנשים, נרשמה בשנת 2023 ירידה במספר הסטודנטים החרדים לתואר ראשון בכל מסגרות הלימוד. ירידה זו החזירה את מצב הסטודנטים החרדים למספרים דומים לאלו של שנת 2020. הירידה החדה ביותר נצפתה במכללות האקדמיות, בהן ירד מספר הסטודנטים לתואר ראשון ל־1,956 – צניחה של כ־20% בהשוואה לשנה הקודמת. גם באוניברסיטאות חלה ירידה, מ־1,636 סטודנטים בשנת 2022 ל־1,518 בשנת 2023, ירידה של 8%. במכללות להוראה נרשמה ירידה מתונה יותר, ל־925 סטודנטים – ירידה של 3% ביחס לשנת 2022. העלייה המשמעותית במספר הסטודנטיות החרדיות בעשורים האחרונים ניכרת בזינוק במספרן של מקבלות התואר הראשון. בשנת 2000 עמד מספרן על כ־400 נשים חרדיות ובשנת 2022 על 3,657 – זינוק של פי שמונה. עד שנת 2024 חלה ירידה קלה במספר מקבלות התארים, אך הוא נותר גבוה ועמד על 3,421. זוהי עלייה משמעותית בהיקף ההשכלה הגבוהה בקרב נשים חרדיות, המשקפת שינוי בתפיסת מקומה של ההשכלה האקדמית במסלול התעסוקה שלהן ובלגיטימציה הקהילתית שניתנת לה.

גם בקרב הגברים החרדים ניכר גידול משמעותי במספרם של מקבלי התארים, אך היקפו מתון יותר: בשנת 2000 כ־200 גברים חרדים קיבלו תואר ראשון ואילו בשנת 2024 הגיע מספרם ל־1,224 – גידול של פי חמישה. נתונים אלה מעידים כי פערי ההשכלה בין נשים חרדיות לגברים חרדים הולכים ומתרחבים. בשנת 2000 היה מספרן של מקבלות התואר כפול ממספרם של מקבלי התואר, ועם השנים גדל יחס זה עד שהתייצב על כמעט פי שלושה.

התפלגות סטודנטים חרדים לתואר ראשון לפי סוג מוסד, 2000-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התשואה להשכלה האקדמית: תעסוקה ושכר

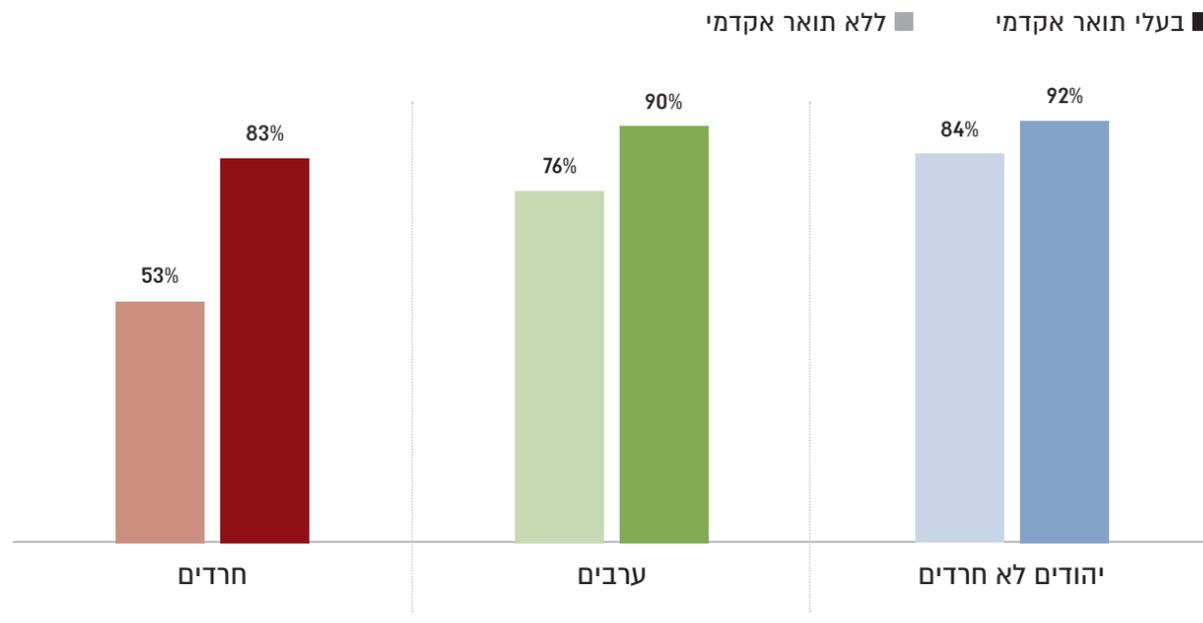
השכלה אקדמית היא אחד הגורמים המרכזיים המשפיעים על שיעורי התעסוקה והשכר. מעבר לרכישת ידע מקצועי, היא משמשת בשוק הישראלי כסמן של מיומנויות ויכולות והיא מאפשרת הזדמנויות תעסוקה איכותיות יותר בשכר גבוה יותר. הפערים ההולכים וגדלים בין שיעור הגברים החרדים בעלי תואר לשיעור הנשים החרדיות בעלות תואר ממחישים את המרכזיות של ההשכלה האקדמית בניחות של פערי תעסוקה ושכר בתוך החברה החרדית. פערים אלה גם מדגימים את השפעתה של ההשכלה על ההבדלים בתעסוקה ובשכר בין נשים וגברים חרדים לבין קבוצות אחרות בחברה הישראלית, בעיקר ביחס לנשים ולגברים יהודים שאינם חרדים שהשכלתם, שיעור ההשתלבות שלהם בשוק העבודה ושכרם גבוהים יותר.

בחינה של שיעורי התעסוקה לפי רמת ההשכלה מעלה כי בקרב גברים מכל המגזרים קיימים פערים ניכרים בין בעלי תואר אקדמי לבין חסרי תואר. אולם, בקרב גברים חרדים הפער גדול במיוחד: שיעור התעסוקה של גברים חרדים בעלי תואר עומד על 83%, לעומת 53% בקרב גברים חסרי תואר, פער של 30 נקודות אחוז. בקרב גברים יהודים שאינם חרדים הפער עומד על 8 נקודות אחוז בלבד – 92% לעומת 84%, ובקרב גברים ערבים על 14 נקודות אחוז – 90% לעומת 76%.

מאחר שרק לכ-5% מהגברים החרדים יש תואר אקדמי, ממוצע שיעור התעסוקה הכולל של גברים חרדים מונחב כמעט לחלוטין מקבוצת חסרי התואר.

תרשים 96

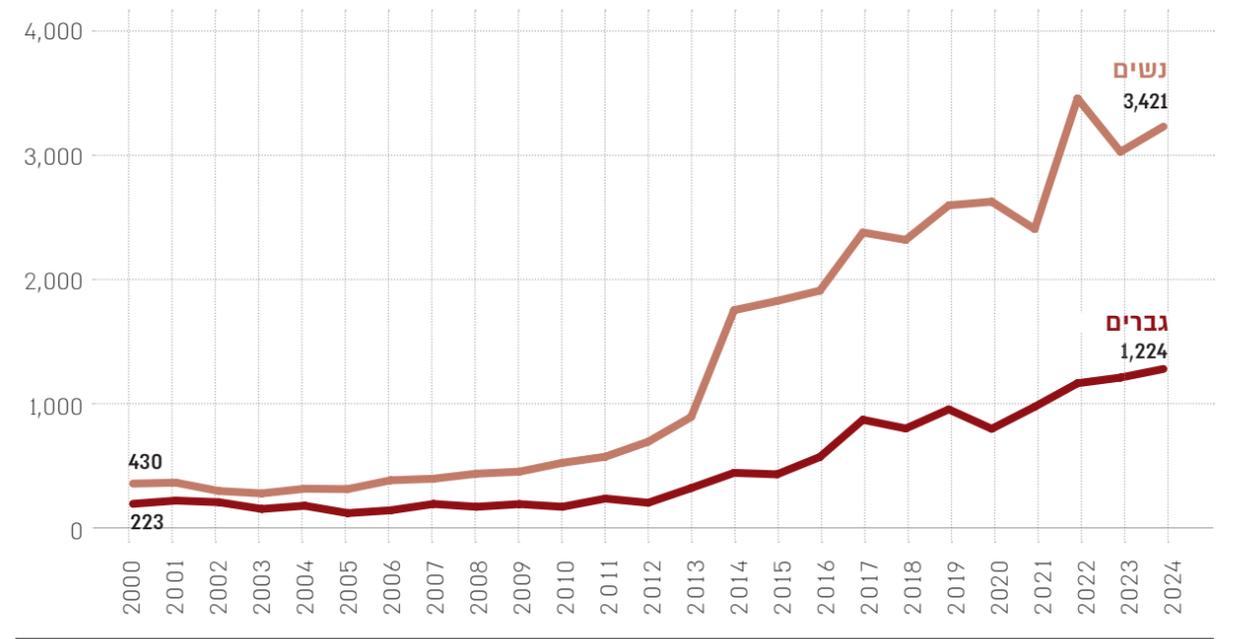
תעסוקת גברים לפי מגזר ורמת השכלה, גילי 25-64, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מינהליים

גם בקרב נשים נצפה פער בין שיעורי התעסוקה של בעלות תואר אקדמי לאלה של נשים ללא תואר. אולם, בקרב נשים חרדיות הפער גדול רק במעט מהפער בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות. בשנת 2022 שיעור התעסוקה של

מספר מקבלי תארים חרדים לפי מגדר, 2000-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

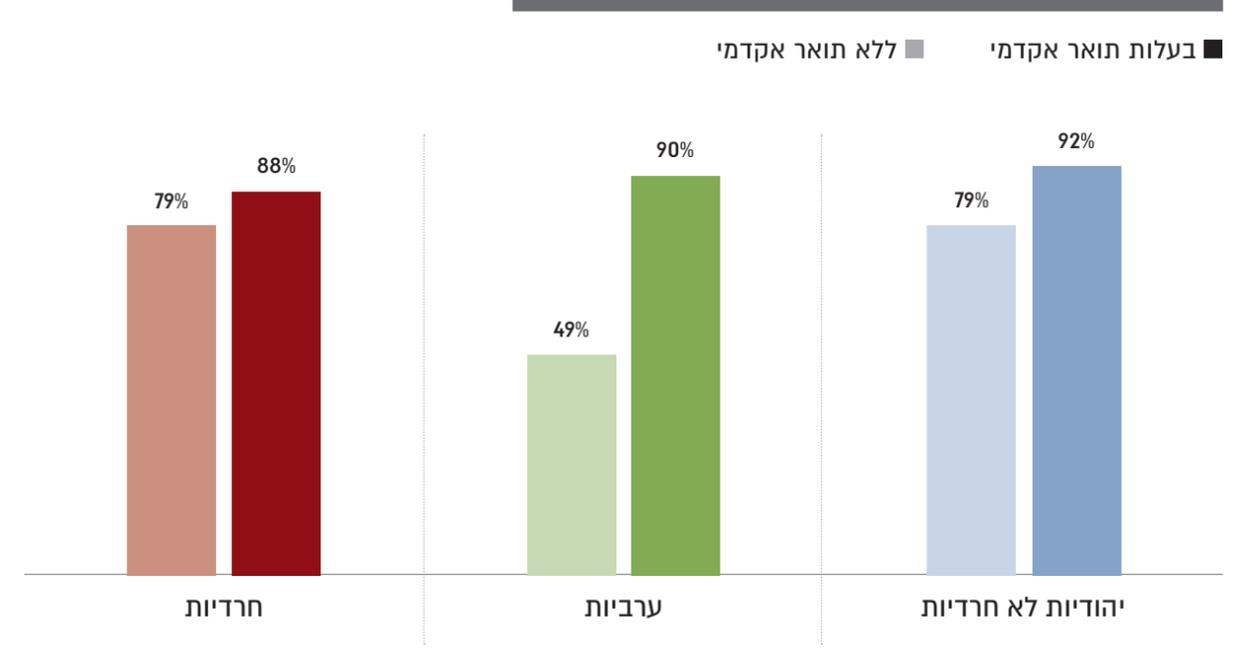
נשים חרדיות המחזיקות בתואר אקדמי עמד על 93% ושל נשים חרדיות ללא תואר על 79% – פער של 14 נקודות האחוז. בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות פער זה עומד על 10 נקודות האחוז, ואילו בקרב נשים ערביות נמדד הפער הגדול ביותר, המגיע ל-41 נקודות האחוז.

למרות פערי ההשכלה הגבוהים בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות, הפער בשיעורי התעסוקה ביניהן קטן יחסית בשל שיעורי התעסוקה הגבוהים בקרב נשים חרדיות – בעלות השכלה אקדמית וחסרות השכלה אקדמית כאחד. השתלבותן הנרחבת של נשים חרדיות בשוק העבודה בשיעורים גבוהים ביותר משקפת את תפקידן המכריע כמפרנסות עיקריות במשקי הבית החרדיים. היעדר השכלה אקדמי אינו מפחית באופן דרמטי את שיעור השתתפותן בתעסוקה, אלא בעיקר משפיע בעיקר על איכות המשרות ועל פוטנציאל ההשתכרות ולא על ההשתתפות בתעסוקה. בהתחשב במבנה הכלכלי של משקי הבית החרדיים, רבות מהנשים נכנסות לשוק העבודה בכל תנאי, ובחורות בהיקפי תעסוקה גבוהים גם במשרות שאינן דורשות הכשרה פורמלית.

בקרב נשים ערביות נמצא הפער הגדול ביותר בין בעלות תואר אקדמי לחסרות התואר – 90% לעומת 49% בלבד, פער של 41 נקודות אחוז. נתון זה משקף את החשיבות הגדולה של ההשכלה האקדמית בחברה הערבית ככרטיס כניסה לשוק העבודה.

תרשים 97

תעסוקת נשים לפי מגזר ורמת השכלה, גילי 25-64, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

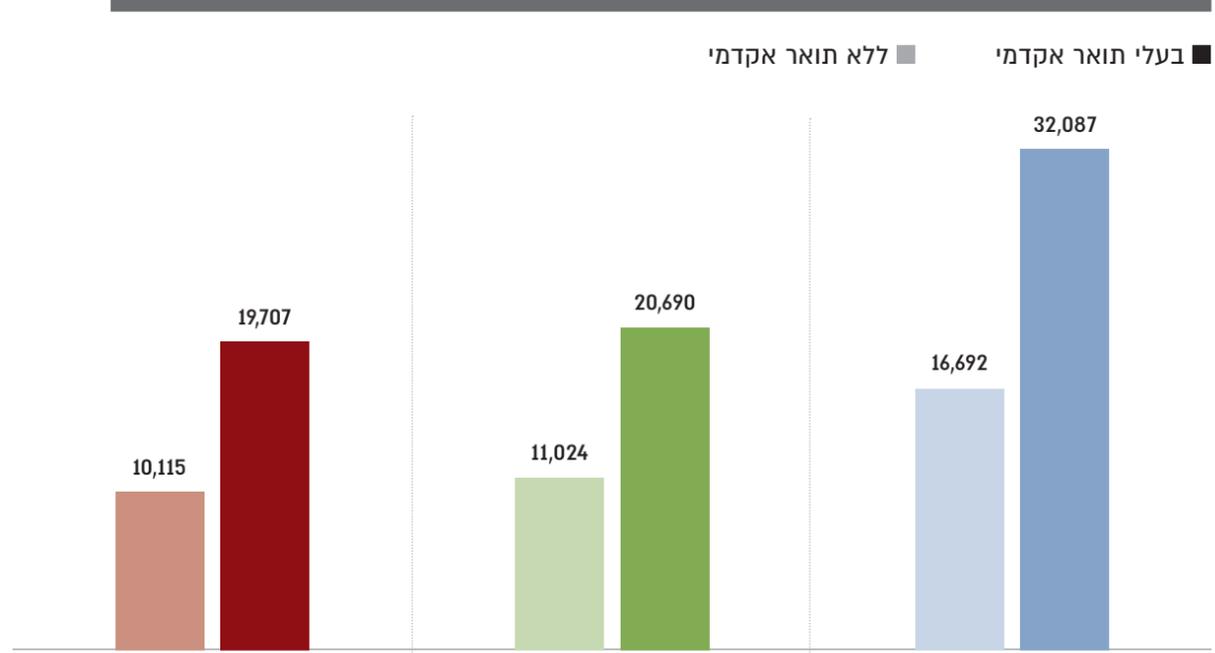
פערים גדולים בין עובדים בעלי תואר אקדמי לעובדים ללא תואר ניכרים בכל קבוצות האוכלוסייה בישראל. מהנתונים עולה כי בקרב גברים בכל המגזרים, שכירים בעלי תואר אקדמי משתכרים כמעט פי שניים משכירים ללא תואר. כך, בקרב גברים חרדים עומד השכר הממוצע של בעלי תואר על 19,707 ש"ח, לעומת שכרם של חרדים ללא תואר הועמד על 10,115 ש"ח. מגמה דומה ניכרת גם בקרב גברים יהודים שאינם חרדים: שכרם הממוצע של בעלי

תואר הוא 32,087 ש"ח ושל גברים ללא תואר הוא 16,692 ש"ח. בקרב גברים ערבים השכר הממוצע של בעלי תואר הוא 20,690 ש"ח, לעומת 11,024 ש"ח בקרב חסרי תואר.

הנתונים מלמדים כי פערי השכר בין גברים חרדים לגברים יהודים שאינם חרדים נותרים גדולים גם בקרב בעלי התארים, אף ששתי הקבוצות נהנות מעלייה ניכרת בשכרם בעקבות רכישת תואר. גבר חרדי בעל תואר משתכר כ-60% משכרו של גבר יהודי שאינו חרדי בעל תואר. פער זה מעיד כי השלמת תואר אקדמי מצמצמת חלק מהפערים בין המגזרים, אך אינה מבטלת אותם. אחד ההסברים לכך הוא בחירתם של גברים חרדים לרכוש תארים בענפים בעלי פרויקט נמוך יחסית, בעיקר בתחומי החינוך, החברה והרוח, ולא בענפים עתירי שכר – כמו הנדסה, רפואה או משפטים. כמו כן, הגיל המאוחר יחסית בו הם משלימים את התואר משפיע על התשואה הכלכלית שלהם ועל האפשרות למצוא את הפוטנציאל הגלום בהשכלה שרכשו. זאת מאחר שהכפי שהוצג מוקדם יותר בפרק זה, רבים מן הגברים החרדים משלימים תואר בשלב מאוחר בחיים, לעיתים רבות רק בשנות ה-40 לחייהם. כניסתם המאוחרת לשוק העבודה מצמצמת את האפשרות לצבור שנות ותק ומגבילה את אפשרויות ההתמקצעות והקידום בעבודה ומקטינה את התמורה המצטברת של ההשכלה הגבוהה לאורך החיים.

תרשים 98

שכר חודשי ממוצע של שכירים לפי מגזר ורמת השכלה, בש"ח (ברוטו), גילי 25-64, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בקרב הנשים פערי השכר בין עובדות בעלות תואר לעובדות ללא תואר קיימים בכל המגזרים, אך הפער משתנה ביניהם באופן ניכר. בקרב נשים חרדיות הפער קטן יחסית ועומד על 2% בלבד: נשים חרדיות בעלות תואר משתכרות בממוצע 14,279 ש"ח לעומת 9,378 ש"ח בקרב נשים ללא תואר. פער זה נמוך מזה שנמדד בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות, אצלן עומד הפער על 81% – 18,824 ש"ח לנשים בעלות תואר לעומת 10,415 ש"ח לנשים ללא תואר. בקרב

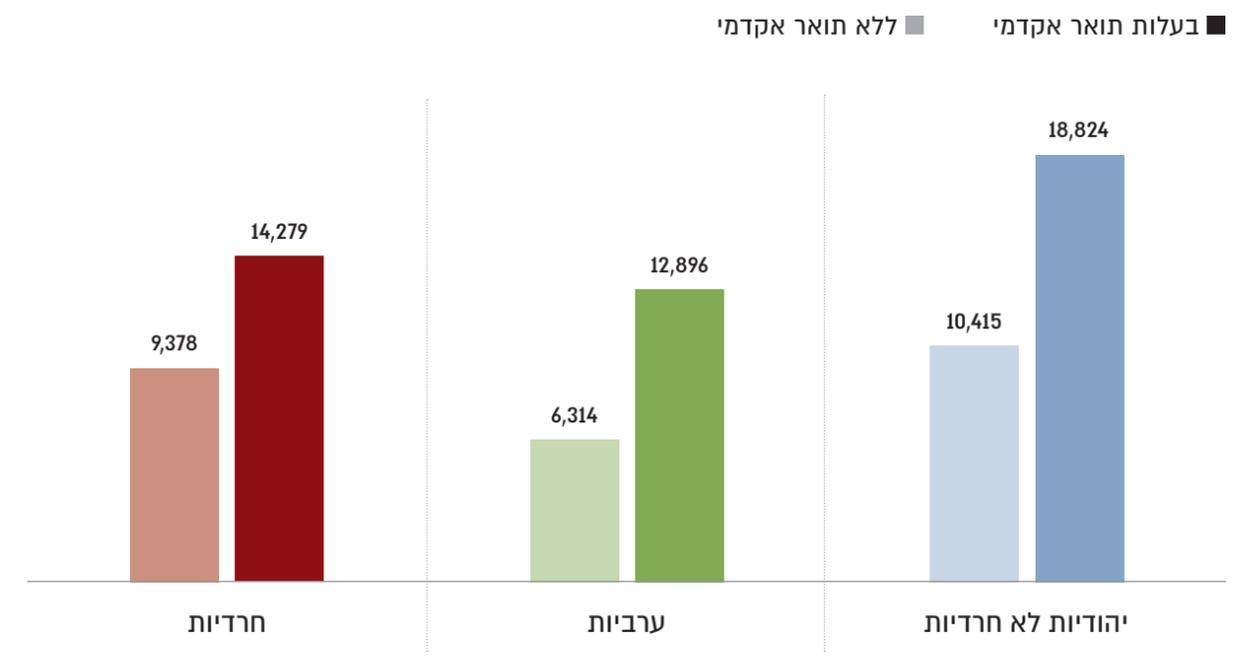
נשים ערביות התואר האקדמי מכפיל את השכר ועומד על 104% -12,896 ש"ח לנשים בעלות תואר לעומת 6,314 ש"ח לנשים ללא תואר.

נתונים אלו מעידים כי התשואה על השכלה גבוהה בקרב נשים חרדיות היא הנמוכה ביותר בקרב הנשים המועסקות. פער השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות עומד על 10% בקרב חסרות התואר ועל 24% בקרב בעלות התואר. מכאן שהשכלה אקדמית מגדילה את פערי השכר בין נשים חרדיות לנשים יהודיות שאינן חרדיות, ולא מצמצמת אותם.

הסיבות לכך נעוצות, ככל הנראה, במאפייני ההשכלה ובדפוסי התעסוקה של הנשים החרדיות. רבות מהנשים רוכשות תארים בתחומים המאופיינים בתשואה כלכלית נמוכה יחסית כמו חינוך ומדעי החברה. זאת בשל העדפה לתחומי עיסוק המקובלים בקהילה החרדית ובשל הצורך לשלב באופן מיטבי בין עבודה למשפחה. שיקולים אלה מובילים נשים רבות לבחור בהיקפי תעסוקה חלקיים ולהישאר בתפקידים זוטרים או בדרגי ביניים מבחינת רמת האחריות, ובכך מצמצמת התשואה הכלכלית שהן מפיקות מההשכלה שרכשו.

תרשים 99

שכר חודשי ממוצע של שכירות לפי מגזר ורמת השכלה, בש"ח (ברוטו), גילי 25-64, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בחינת מגמות השכר החודשי של גברים בישראל בעשור האחרון מדגישה את מקומה של ההשכלה האקדמית ככלי מרכזי המאפשר יכולת השתכרות גבוהה ויציבה. בקרב גברים מכל קבוצות האוכלוסייה, שכרם של בעלי תואר אקדמי גבוה באופן עקבי משכרם של חסרי התואר, אולם קצב הגידול בשכר משתנה בין המגזרים.

בין השנים 2012-2023 גדל שכרם הממוצע של גברים חרדים ללא תואר מ-7,448 ש"ח ל-10,115 ש"ח – גידול של 36%. בתקופה זו עלה שכרם הממוצע של גברים חרדים בעלי תואר בשיעור נמוך יותר של 27%, מ-15,528 ש"ח ל-19,707 ש"ח. הבדלים אלו בקצב גידול השכר הובילו לכך שבעשור האחרון צומצמו פערי השכר בין גברים חרדים בעלי תואר לגברים ללא תואר מ-48% ל-51%.

בקרב יהודים שאינם חרדים, שרמת ההכנסה שלהם היא הגבוהה ביותר במשק, נרשמה בעשור האחרון עלייה חדה יותר בשכרם הממוצע של גברים בעלי תואר – מ-21,501 ש"ח בשנת 2012 ליותר מ-32,800 ש"ח בשנת 2023. זוהי עלייה של למעלה מ-50% המשקפת את נוכחותם הגבוהה יחסית בענפים עתירי פריון ובמקצועות בעלי שכר גבוה, כגון מדעי המחשב, הנדסה, פיננסים ורפואה. גם בקרב גברים ללא תואר נרשמה עלייה בתקופה זו – מ-11,893 ש"ח בשנת 2012 ל-16,692 ש"ח בשנת 2023. מנתונים אלה עולה כי בקרב גברים יהודים שאינם חרדים פערי השכר בין בעלי תואר לחסרי תואר גדלו לאורך השנים, וכיום שכרם של בעלי תואר כמעט כפול משכרם של חסרי תואר. פער זה מצביע על תשואה גבוהה להשכלה אקדמית בקבוצה זו ועל הצלחתם לממש את הפוטנציאל הכלכלי של ההשכלה הגבוהה שרכשו בענפים רווחיים ביותר.

העלייה בשכרם של בעלי תואר בקרב גברים יהודים שאינם חרדים הובילה להעמקת פערי השכר בינם לבין גברים חרדים בעלי תואר: מ-72% בשנת 2012 ל-60% בשנת 2023.

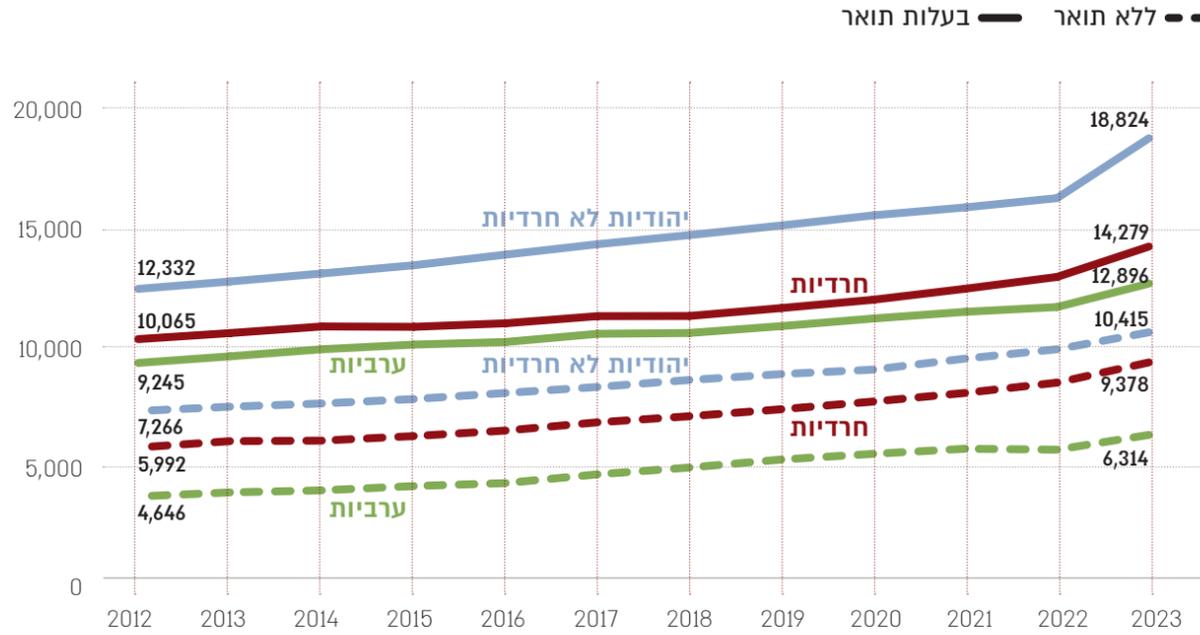
בקרב גברים ערבים הפער בין שכרם של בעלי תואר לזה של חסרי תואר קטן יותר, אם כי הוא גדל לאורך השנים: בשנת 2023 בעלי תואר השתכרו 20,690 ש"ח לעומת 11,024 ש"ח בקרב חסרי תואר – פער הקרוב ל-90%. לאורך התקופה נרשמה עלייה יציבה יחסית בשכרן של שתי הקבוצות, אך קצב הגידול של בעלי התואר היה מהיר יותר ועמד על 48%, לעומת קצב גידול של 41% בקרב חסרי התואר. כתוצאה מכך, פער השכר ביניהם הלך וגדל עם השנים.

מגמות השכר מראות כי למרות שהשכלה גבוהה מגדילה את פוטנציאל ההשתכרות בכל המגזרים, התשואה הריאלית גבוהה יותר בקרב יהודים שאינם חרדים מאשר בקרב ערבים, ובייחוד בהשוואה לגברים חרדים. ההבדל נובע ככל הנראה מההעדפה של גברים חרדים לתארים פחות מתגמלים בשוק העבודה. בעוד שהתשואה על תארים במדעים, במחשבים ובענפים אחרים בעלי פריון גבוה עלתה בשנים האחרונות בעקבות עליית השכר הממוצע בהם, התשואה על התארים המועדפים על ידי גברים חרדים נמוכה יותר וקצב עליית השכר בהם איטי יותר. כתוצאה מכך הפערים בין הקבוצות התרחבו באופן המשקף הבדלים במבנה ההזדמנויות, ברמת הכישורים הנדרשת, בהתמיינות לענפי כלכלה שונים ובעיתוי הכניסה לשוק העבודה.

בחינה של מגמות השכר החודשי של נשים בישראל בשנים 2012-2023 מדגישה את חשיבותה של השכלה אקדמית כאמצעי לשיפור איכות התעסוקה, אך גם מצביעה על גבולות התשואה שלה ועל ההבדלים בין קבוצות האוכלוסייה. שכרן של נשים בכל המגזרים בעלות תואר גבוה משמעותית משכרן של נשים ללא תואר, אולם קצב הגידול בשכר ושיעור התשואה על ההשכלה שונים בין המגזרים.

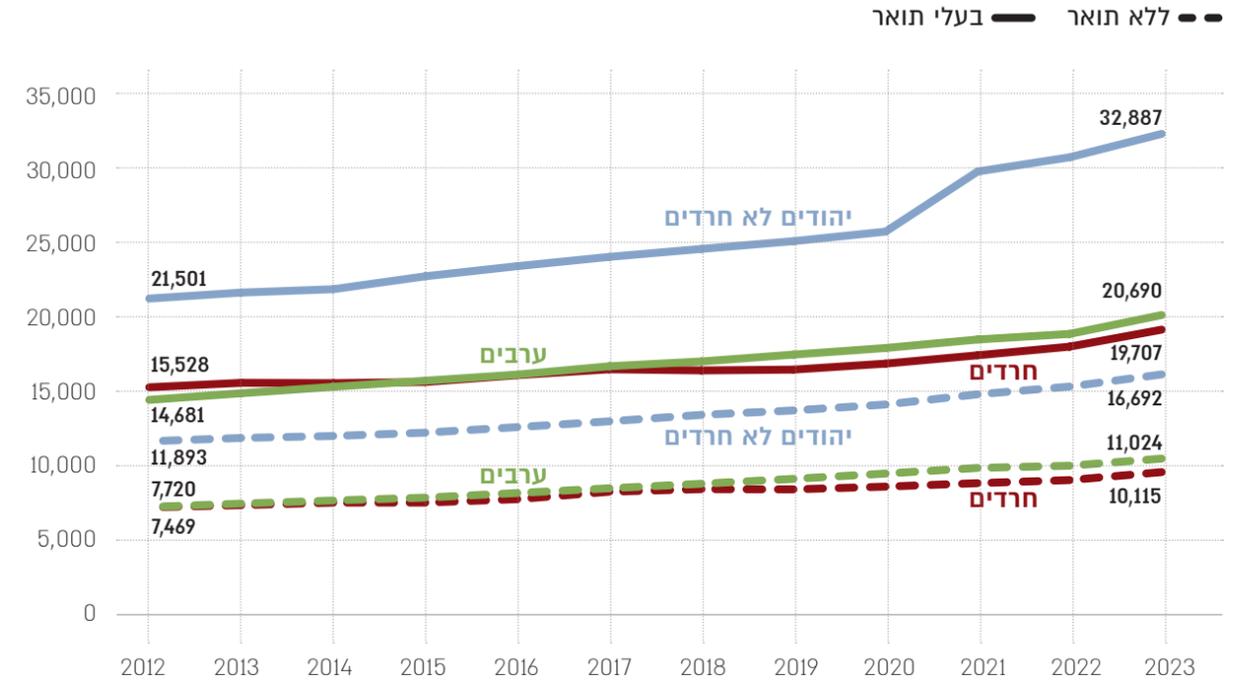
בקרב נשים חרדיות, שכרן של חסרות תואר עלה בעשור האחרון ב-56% – מ-5,992 ש"ח בשנת 2012 ל-9,378 ש"ח בשנת 2023. שכרן של נשים בעלות תואר עלה בתקופה זו ב-42%, מ-10,065 ש"ח ל-14,279 ש"ח. כתוצאה מכך, הפער בשכרן של בעלות תואר לזה של חסרות תואר הצטמצם והוא הנמוך ביותר מבין המגזרים. ממצא זה משקף את המבנה הייחודי של שוק העבודה החרדי, המתאפיין בהעדפה של משרות חלקיות ובהימנעות ממשורות בכירות ותובעניות, המצמצם את ההשפעה של רכישת השכלה אקדמית על השכר. דפוס השכר שונה בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות: בין השנים 2012-2023 עלה שכרן של נשים ללא תואר מ-7,266 ש"ח ל-10,415 ש"ח – עלייה של 43%. שכרן של בעלות התואר זינק בשיעור גבוה בהרבה, מ-12,332 ש"ח ל-18,824 ש"ח – עלייה של 53%.

שכר חודשי ממוצע של שכירות לפי מגזר ורמת השכלה בש"ח (ברוטו), 2012-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

שכר חודשי ממוצע של שכירים לפי מגזר ורמת השכלה בש"ח (ברוטו), 2012-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

עלייה זו מובילה לכך שלמרות הגידול בשיעור הנשים החרדיות בעלות תואר, הפער בשכר בין לבין נשים יהודיות שאינן חרדיות בעלות תואר הלך וגדל: בשנת 2012 שכרה של אישה חרדית בעלת תואר עמד על כ-80% משכרה של אישה יהודית שאינה חרדית בעלת תואר ובשנת 2023 הוא ירד לכ-75%. הגידול בפער נובע ככל הנראה מבחירתן של נשים חרדיות בתארים בענפים ובמקצועות מתגמלים פחות, בהם קצב עליית השכר איטי יותר וכן מאי מיצוי של פוטנציאל השכר שלהן בשוק העבודה, גם בענפים בעלי פריון גבוה.

בקרב נשים ערביות, פער השכר בין נשים בעלות תואר לנשים ללא תואר הוא הגבוה ביותר. פער זה גדל מעט בין השנים 2012-2023: שכרן של חסרות תואר עלה מ-4,646 ש"ח ל-6,314 ש"ח – עלייה של 36%. שכרן של נשים ערביות בעלות תואר עלה בכ-40%, מ-9,245 ש"ח ל-12,896 ש"ח.

הנתונים מלמדים כי השכלה אקדמית מגדילה את פוטנציאל ההשתכרות של נשים בכל המגזרים, אך התשואה משתנה: היא גבוהה במיוחד בקרב נשים יהודיות שאינן חרדיות ונמוכה יותר בקרב נשים חרדיות. הבדלים אלו משקפים את בחירתן מקצועות הלימוד, את דרישות המעסיקים, את מבנה שוק העבודה ואת הרצון לשלב קריירה ומשפחה. כמו כן, למרות העלייה במספרן של נשים חרדיות בעלות תואר, רובן עדיין מרוכזות בענפים ובתפקידים בעלי שכר נמוך יותר ולכן התשואה הכלכלית שלהן מההשכלה שרכשו מוגבלת.

כלכלת משק הבית

כלכלת משקי הבית החרדיים היא סוגיה מורכבת ומרתקת, המשלבת בין מאפייני תעסוקה והכנסה שונים מאלה של החברה הכללית לבין מבנה דמוגרפי ייחודי. מחד, שיעורי התעסוקה ורמות ההכנסה באוכלוסייה החרדית נמוכים יחסית, כפי שהוצג בפרק התעסוקה. מאידך, שיעורי הפריזון גבוהים ומספר הנפשות במשק הבית החרדי גדול במיוחד, כפי שהוצג בפרק הדמוגרפיה. צירוף זה מעלה את השאלה כיצד מנהלים משקי בית חרדיים את כלכלתם השוטפת, מאזנים בין המשאבים המוגבלים לצרכים המרובים ומתמודדים עם הוצאות צריכה גבוהות ועם יוקר מחיה מאמיר. בחינה של כלכלת משקי הבית החרדיים מצביעה על מבנה הכנסות והוצאות ייחודי, אשר מעוגן במאפיינים תרבותיים ודתיים ומשקף סדרי עדיפויות וסולם ערכים מובחנים. מבנה ההכנסות – בפרט רכיב ההכנסה

מעבודה – משקף את דפוסי התעסוקה האופייניים לחברה החרדית: ההכנסות מעבודה של משק בית חרדי עומדות בממוצע על 53% מהכנסות מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי. פער זה מבטא את המבנה הכלכלי הרווח בחברה החרדית הנשען לעיתים קרובות על מפרנסת יחידה או עיקרית לצד פריזון עבודה נמוך יחסית, היקף מצומצם של רכישת השכלה גבוהה והעדפה של משרות חלקיות או עבודה במסגרות קהילתיות – בחירה המשלבת שיקולים אידאולוגיים של שמרנות והתבדלות עם אילוצים מבניים של שוק העבודה.

מבנה ההוצאות של משקי הבית החרדיים משקף דפוסי צריכה ייחודיים, המעוגנים במערכת ערכים המדגישה הסתפקות במועט וחסכנות. דפוסים אלה מתבטאים ברמות הוצאה נמוכות כמעט בכל סעיפי הצריכה, למרות שמספר הנפשות הממוצע במשק הבית החרדי גבוה באופן ניכר מזה של קבוצות האוכלוסייה האחרות. יוצא דופן הוא תחום החינוך, התופס מקום מרכזי בהוצאות של משקי הבית החרדיים. נתון זה משקף את חשיבותו הערכית והקהילתית בחברה החרדית ואת המחויבות לשמירה על עצמאותה של מערכת החינוך, והוא ממחיש את נכונותן של משפחות חרדיות לשאת בעלות כלכלית גבוהה כדי להבטיח חינוך התואם את ערכיהן ואת אורח חייהן.

כלי עיקרי המאפשר למשק הבית החרדי לאזן בין ההכנסות המעטות להוצאות הצריכה היא מערכת התמיכות והקצבאות, הגבוהה ב-32% מהיקפם במשק בית יהודי שאינו חרדי.

התמורות שעוברת החברה החרדית, בין השאר בכל הקשור להשתלבות מוגברת בשוק העבודה ובכלכלה הישראלית, מתבטאות במבנה ההכנסות וההוצאות של משק הבית החרדי. בעשור האחרון ניכרת במשקי הבית החרדיים מגמה מתמשכת של עלייה בהכנסה מעבודה ובתשלומי החובה. לצד זאת, ניכר צמצום הדרגתי של התלות בקצבאות המתבטא בעלייה מתונה יותר בגובה הקצבאות והתמיכות שחרדים מקבלים לעומת עלייתה בקבוצות האוכלוסייה האחרות. תהליך זה מלווה גם בירידה מתמשכת בשיעורי העוני בחברה החרדית, אם כי הוא נותר גבוה משיעור העוני בחברה הכללית.

צמצום הפערים בין משקי הבית החרדים והיהודים שאינם חרדים ניכר גם במגמות בהוצאות הצריכה. בשנים האחרונות ניכרת התכנסות של הצריכה החרדית לסעיפים הכרחיים ושחיקה או צמצום בסעיפי צריכה בסיסיים אחרים. תהליך זה מעיד כי חלק ניכר מהגידול בהוצאות לא משקף שיפור ברמת החיים אלא הסתגלות ליוקר המחיה. במובן זה, כלכלת משקי הבית החרדיים מצויה בתהליך כפול: מחד ישנה התחזקות הדרגתית של עצמאות כלכלית דרך עבודה וצמצום התלות היחסית בקצבאות. מאידך, הלחץ התקציבי ממשיך ומתבטא בעלייה ניכרת בהוצאות הצריכה ביחס למשקי בית יהודים שאינם חרדים. תופעה זו ממחישה כי צמצום פערים בהכנסה אינו בהכרח שקול לצמצום פערים ברווחה.

נתונים עיקריים

ש"ח 17,445

הכנסת משק בית חרדי עומדת על 61% מהכנסתו של משק בית יהודי שאינו חרדי, העומדת על 28,503 ש"ח

66%

חלקן היחסי של ההכנסות נטו מעבודה במשק בית חרדי, לעומת 77% במשק בית יהודי שאינו חרדי

ש"ח 16,631

ההוצאה הממוצעת לצריכה של משק בית חרדי

במשק בית יהודי שאינו חרדי - 18,640 ש"ח ובמשק בית ערבי 18,228 ש"ח

15%

מהוצאות הצריכה של משק בית חרדי הן לחינוך ותרבות, לעומת 11% במשק בית יהודי שאינו חרדי ו-9% במשק בית ערבי

ש"ח 11,591

ההכנסות נטו מעבודה של משק בית חרדי

53% מההכנסות מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי, העומדות על 21,998 ש"ח

כמעט בכל קטגוריות ההוצאה - למעט חינוך ושירותים - ההוצאה של משק הבית החרדי נמוכה משאר המגזרים, אף שמספר הנפשות בו גדול בהרבה

27%

מהוצאות הצריכה של משק בית חרדי הן לדיור

4,489 ש"ח במשק בית חרדי ו-5,090 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי

ש"ח 668

בחודש תרומה ממוצעת במשק בית חרדי. חרדים תורמים סכום נספי גבוה בהרבה מאחרים: 126 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי ו-45 ש"ח במשק בית ערבי

11%

ממשקי הבית היהודיים שאינם חרדים

38%

ממשקי הבית הערביים

38%

ממשקי הבית החרדיים

מתחת לקו העוני

מגמות מרכזיות

קצבאות ותמיכות

בשנים 2014-2023 גדלה ההכנסה הממוצעת של משק בית חרדי מקצבאות ומתמיכות ממשלתיות בשיעור של 54%, לעומת 64% במשק בית יהודי שאינו חרדי ו-68% במשק בית ערבי.

הכנסה מעבודה

בשנת 2014 עמדה ההכנסה מעבודה של משק בית חרדי על 48% מהכנסה מעבודה של משקי בית יהודים שאינם חרדים. בשנת 2023 עלה שיעור זה ל-53%.

תשלומי החובה

בשנים 2014-2023 גדלו תשלומי החובה של משק בית חרדי בשיעור של 78%, לעומת עלייה של 74% בתשלומים של משק בית יהודי שאינו חרדי ושל משק בית ערבי.

הוצאות צריכה

הוצאות התצרוכת הממוצעות של משקי הבית החרדים גדלו ב-32% בשנים 2014-2023. בשנים אלו גדלו הוצאות התצרוכת הממוצעות של משקי בית יהודים שאינם חרדים ב-19% ובמשקי בית ערביים ב-30%.

שיעור העוני

בין השנים 2014-2024 ירד שיעור העוני במשקי בית חרדים ב-13 נקודות האחוז. בין השנים 2022-2024 ירד שיעור זה ב-2 נקודות האחוז.

מבנה ההכנסות של משק הבית

בשנת 2023 השימוש בקבצים מנהליים לצורך מדידת הכנסות משקי הבית, ובכלל זה נתוני הכנסות מעבודה, מפנסיות ומקצבאות, הורחב באופן משמעותי. כתוצאה מכך, ההשוואה בין שנת 2022 לשנת 2023 היא השוואה מקורבת בלבד שאינה משקפת את מלוא השינויים הכלכליים שחלו בשנים אלו. לפיכך, התרשימים בפרק זה אינם מדד מדויק לשינוי קצרטווח אלא הם מציגים אומדנים של רכיבי ההכנסה וההוצאה המרכזיים ונועדו לשמש כלי לניתוח מבני ודינמי של כלכלת משקי הבית.

נוסף על כך, התנהלות הכלכלית של משק הבית החרדי נבחנת במידה רבה על פי סקר הוצאות והכנסות משקי בית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה. עם זאת, בשנים האחרונות חלו בסקר שינויים מתודולוגיים ומבניים מהותיים, בראשם צמצום ניכר בגודל המדגם ומעבר למענה ממוחשב החל משנת 2019. כך, בעוד שבשנת 2018 נדגמו בסקר בית חרדיים. שינויים אלו הגדילו את טעות הדגימה ותרמו לתנודתיות גבוהה יותר בכמה מהמדדים בסקר. לפיכך נדרש משנה זהירות בפרשנות של מגמות לאורך זמן, בפרט בכל הנוגע לשינויים בהכנסות מעבודה, בתשלומי החובה ובשיעורי העוני בחברה החרדית. בשל מגבלות אלו, עבור מדדים מרכזיים אלו נעשה בפרק זה שימוש משלים בעיבודי המכון לנתוני רשות המיסים ובאומדני הביטוח הלאומי, המתבססים גם הם על קבצים מנהליים ומאפשרים קריאה יציבה ומהימנה יותר של המגמות המבניות.

מבנה ההכנסות של משק הבית החרדי הוא ייחודי בנוף החברתי-כלכלי בישראל ומשקף שילוב של דפוסי תעסוקה מובחנים, רמות שכר נמוכות יחסית ומאפיינים תרבותיים-קהילתיים עמוקים. שיעור התעסוקה הנמוך של גברים חרדים ורמות שכר נמוכות הן בקרב גברים והן בקרב נשים, נובעים מהעדפות תעסוקתיות כמו עבודה במשרה חלקית, ריכוז בענפי תעסוקה בעלי פרויקט נמוך, עבודה במסגרות קהילתיות והכשרה מוגבלת. לצד זאת, לרשתות התמיכה הקהילתיות ולמערכת הקצבאות וההעברות שמעמידה המדינה יש תפקיד מרכזי במבנה ההכנסות של משק הבית החרדי.

בשנת 2023 עמדה הכנסתו החודשית נטו של משק בית חרדי על 17,445 ש"ח בממוצע – כ־61% מהכנסתו של משק בית יהודי שאינו חרדי, שעמדה על 28,503 ש"ח. הכנסתו הממוצעת של משק בית ערבי עמדה בשנה זו על 14,474 ש"ח. הכנסות אלה מגיעות מארבעה מקורות עיקריים: עבודה, קצבאות ותמיכות, הכנסות מהון, והכנסות מפנסיות ומכשירי חיסכון ארוכי טווח. בין קבוצות האוכלוסייה ניכרים פערים חדים הן בהיקף ההכנסות מכל אחד ממקורות אלו והן במשקלם היחסי.

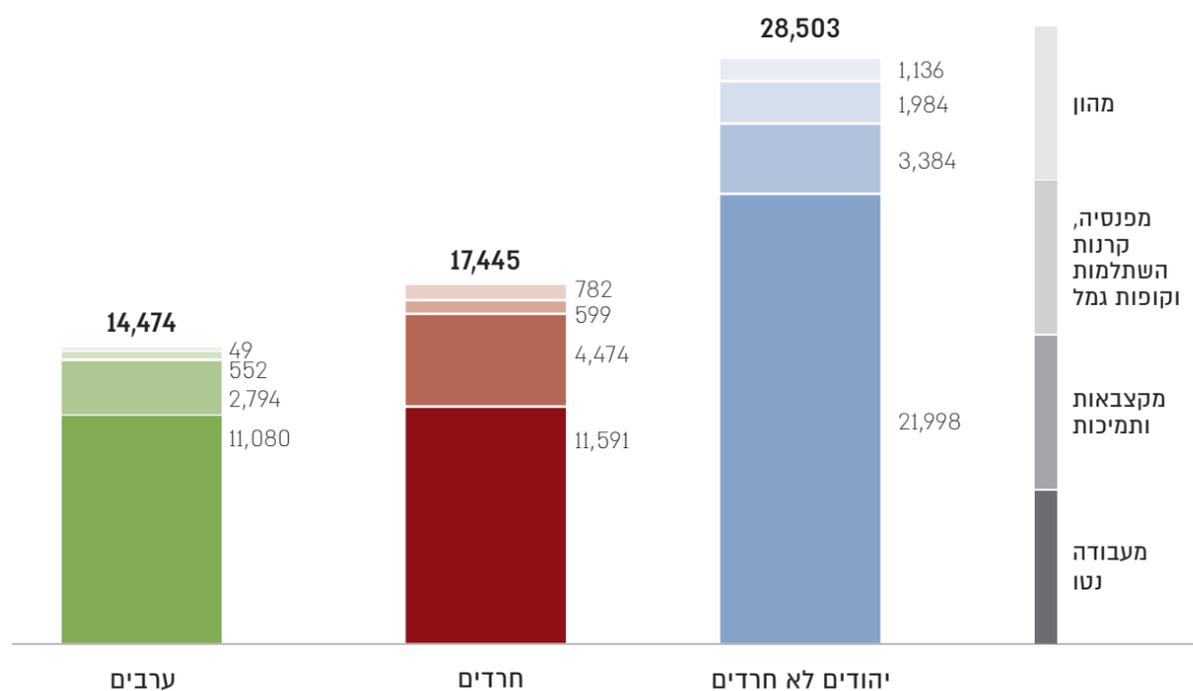
ההכנסות נטו מעבודה של משק בית חרדי עמדו על 11,591 ש"ח בממוצע – כ־53% מההכנסות מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי, שעמדו על 21,998 ש"ח בממוצע. עם זאת, הן גבוהות במעט מהכנסות מעבודה של משק בית ערבי שעמדו על 11,080 ש"ח בממוצע. עם זאת, משקל ההכנסה מעבודה מתוך סך ההכנסות נמוך במיוחד בקרב משקי בית חרדיים ומגיע ל־66%, לעומת 77% בקרב יהודים שאינם חרדיים ובקרב ערבים. מנגד, ההכנסות מקצבאות ומתמיכות של משק בית חרדי עומדות על 4,474 ש"ח בממוצע, שהם 26% מסך ההכנסות שלו – פי 2.2 ממשקלן במשק בית יהודי שאינו חרדי.

הכנסות משק הבית החרדי מהון עומדות על 782 ש"ח בלבד בממוצע, וההכנסות מפנסיות, מקרנות השתלמות ומקופות גמל על 599 ש"ח – פחות משליש מהיקפן במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים. היעדרם היחסי של מקורות הכנסה אלו מצביע על יכולת מוגבלת לצבירת הון, לבניית כרית ביטחון פיננסית ולהתמודדות עם זעזועים כלכליים. מכלול נתונים זה משרטט תמונה של מבנה הכנסות המצוי בתהליך שינוי, אך עדיין מאופיין בפגיעות כלכלית גבוהה.

אמנם, ניכרת התחזקות הדרגתית של רכיב ההכנסה מעבודה וצמצום יחסי של התלות בקצבאות, בעיקר על רקע השתלבות גוברת בשוק העבודה, אולם רמת ההכנסה הכוללת נותרה נמוכה ומבנה ההכנסות עדיין מגביל את מרחב התמרון התקציבי של משקי הבית החרדיים. פגיעות זו מתחדדת במיוחד לנוכח מאפייני הדיור של האוכלוסייה החרדית: שיעורי מינוף גבוהים, עלייה בהחזרי משכנתה והתרחבות הישענות על שוק השכירות הופכים את משק הבית החרדי לרגיש במיוחד לעלויות ריבית ולהתייקרות של שכר הדירה. בהיעדר חיסכון משמעותי והכנסות הון, זעזועים בשוק הדיור מתורגמים במהירות ללחץ תקציבי ישיר ומגבירים את הסיכון להעמקת הדוחק הכלכלי גם בקרב משקי בית עובדים.

תרשים 102

מבנה הכנסות משק הבית לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרוטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית ולנתונים מנהליים

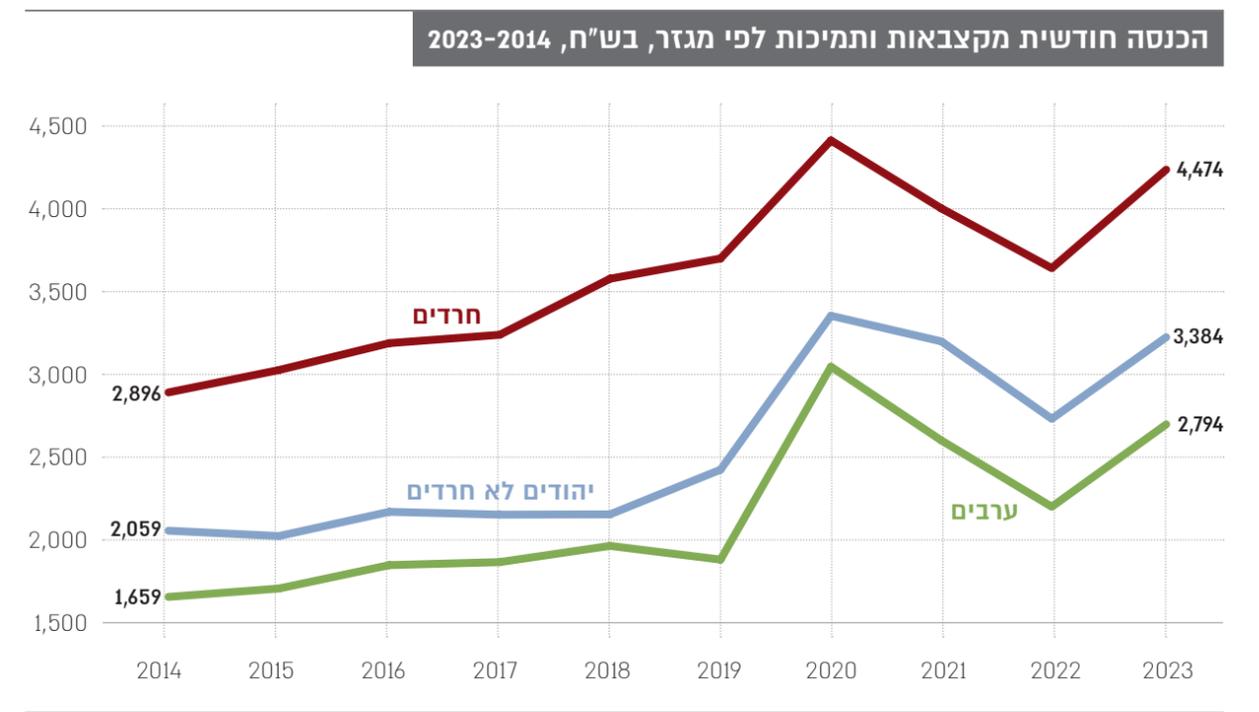
היקף התמיכות והקצבאות המוענקות למשקי הבית בישראל השתנה לאורך השנים כתוצאה משילוב של שינויים במדיניות הרווחה, תמורות כלכליות וחברתיות רחבות ועדכונים נומינליים של סכומי הקצבאות בהתאם לאינפלציה. בשנים 2019-2014 נרשמה בחברה החרדית עלייה מתונה בהכנסות מקצבאות ומתמיכות, בעוד שבקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים נרשמה בתקופה זו יציבות יחסית בהכנסות במונחים ריאליים ממקור זה. דפוס זה משקף, בין היתר, את משקלן הגבוה של קצבאות הילדים ותשלומי ההעברה במבנה ההכנסות של משקי הבית החרדיים כבר בשלב זה.

בשנת 2020, על רקע משבר הקורונה, חלה עלייה חדה וחריגה בהיקפי התמיכה הממשלתית בכל קבוצות האוכלוסייה. ההכנסה הממוצעת מקצבאות ותמיכות במשק בית חרדי עלתה מכ־3,700 לכ־4,400 ש"ח, במשק בית יהודי שאינו חרדי

מכ־2,400 לכ־3,300 ש"ח, ובמשק בית ערבי מכ־1,900 לכ־3,000 ש"ח. עלייה זו נבעה בעיקר ממענקים חד־פעמיים, מתשלומי חל"ת ומהרחבת מנגנוני הפיצוי לעצמאים ולעובדים שנפגעו מהשבבת המשק. עם דעיכת המשבר וחזרתם של חלק משמעותי מהעובדים לשוק העבודה, נרשמה בשנת 2021 ירידה מתונה בהיקף התמיכות בכל המגזרים שנמשכה גם בשנת 2022, בה חזרו ההכנסות מקצבאות ומתמיכות של כל משקי הבית לרמות הדומות לאלו שהיו לפני משבר הקורונה.

לעומת זאת, בשנת 2023 נרשמה עלייה חדה וחריגה נוספת בהכנסות מקצבאות ומתמיכות בכל קבוצות האוכלוסייה. בקרב משקי הבית החרדיים עלתה ההכנסה הממוצעת מקצבאות מ־3,640 ל־4,474 ש"ח, גידול של 23%, בקרב יהודים שאינם חרדיים נרשמה עלייה דומה של 24%, מ־2,728 ל־3,384 ש"ח ובקרב משקי הבית הערביים נרשם הגידול החד ביותר – מ־2,198 ל־2,794 ש"ח, גידול של 27%. קפיצה זו משקפת ככל הנראה צירוף של גורמים מאקרו־כלכליים, בהם האצת האינפלציה ועדכון נומינלי של קצבאות ותשלומי העברה, ושל השפעות המלחמה שפרצה באוקטובר 2023, שיצרה זעזוע חד ברבעון האחרון של השנה והובילה להפעלת מנגנוני תמיכה ופיצוי רחבי־היקף שנכללו בהכנסות השנתיות מקצבאות. עם זאת, יש להביא בחשבון גם את ההשפעה של הרחבת השימוש בנתונים מנהליים בסקר הוצאות משקי הבית בשנת 2023, העשויה להשפיע על רמת האומדנים ועל השוואתם לשנים קודמות.

תרשים 103

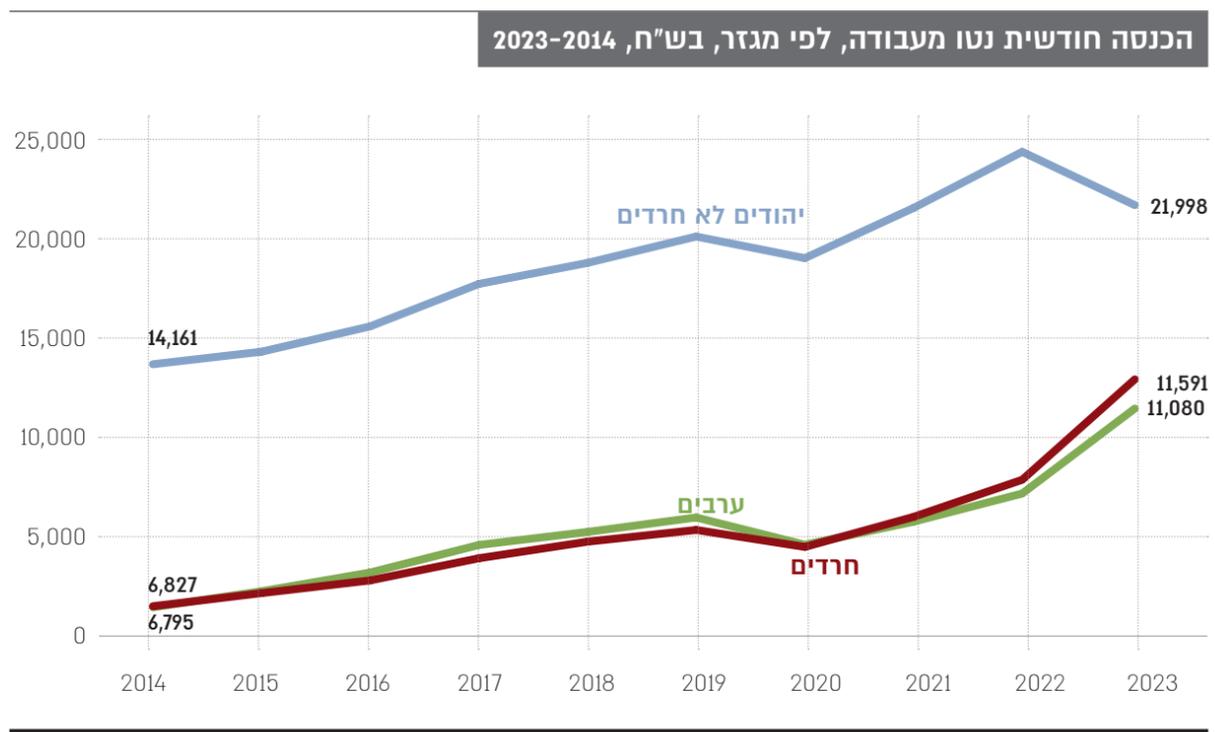
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

אף שלאורך כל תקופת המדידה ההכנסה הממוצעת מקצבאות ומתמיכות במשק בית חרדי נותרה הגבוהה ביותר מבין קבוצות האוכלוסייה, הנתונים מצביעים על צמצום הדרגתי של הפערים בין המגזרים. בשנים 2014-2022 גדלה ההכנסה הנומינלית הממוצעת מקצבאות במשק בית חרדי ב־54%, לעומת גידול של 64% במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים ושל 68% במשקי בית ערביים. בהתאם לכך, בעוד שבשנת 2014 עמדו הכנסות משק בית חרדי מקצבאות

ומתמיכות על 140% מהכנסות משק בית יהודי שאינו חרדי, בשנת 2023 הצטמצם פער זה בהדרגה ל־132%. מגמה זו משתלבת בתמונה הרחבה של התחזקות איטית אך עקבית של רכיב ההכנסה מעבודה בקרב חרדים לצד ירידה יחסית במשקל הקצבאות, אך היא גם מדגישה כי עבור משקי בית חרדיים רבים קצבאות ומתמיכות ממשיכות למלא תפקיד מרכזי ביכולתם להתמודד עם לחצי יוקר המחיה, הדיור והתחייבויות משק הבית.

לאורך העשור האחרון חלו שינויים ניכרים בהכנסות מעבודה של משקי הבית בכל קבוצות האוכלוסייה בישראל, המשקפים מגמות תעסוקה ארוכות־טווח וזעזועים מחזוריים. בקרב משקי הבית החרדיים נרשמה עלייה הדרגתית ומתמשכת בהכנסה מעבודה, מ־6,827 ש"ח בממוצע בשנת 2014 ל־11,591 ש"ח בממוצע בשנת 2023. במקביל, בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים עלתה ההכנסה הממוצעת מעבודה מ־14,160 ש"ח בשנת 2014 ל־21,998 ש"ח בשנת 2023 ובקרב משקי בית ערביים עלתה ההכנסה הממוצעת מ־6,795 ש"ח בממוצע בשנת 2014 ל־10,313 ש"ח בשנת 2023.

תרשים 104

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

בשנת 2020 נרשמה בכל המגזרים ירידה מתונה בהכנסות מעבודה, על רקע השפעות משבר הקורונה, שפגע במיוחד בענפים עתירי תעסוקה ובקבוצות עובדים עם יציבות תעסוקתית נמוכה יותר. עם זאת, כבר בשנת 2021 ניכרה התאוששות, ומגמת העלייה בהכנסות מעבודה חזרה ואף הואצה בשנים שלאחר מכן – הן בקרב משקי בית חרדיים והן בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים.

גם בקרב משקי הבית הערביים נצפתה מגמה דומה: ההכנסה הממוצעת מעבודה עלתה בעקביות בשנים 2014-2019 והגיעה ל־9,572 ש"ח, ירדה בשנת 2020 ל־8,728 ש"ח ולאחריה שבה ועלתה עד ל־11,080 ש"ח בממוצע בשנת 2023.

לאורך רוב התקופה הנבחנת ההכנסות הממוצעות מעבודה של משקי בית חרדיים ושל משקי בית ערביים דומות, והפערים ביניהן נותרו יחסית קטנים.

בחינה של קצב הגידול מצביעה על הבדלים בין קבוצות האוכלוסייה: בשנים 2014-2023 גדלה ההכנסה הממוצעת נטו מעבודה של משק בית חרדי בכ-70%, לעומת גידול של 63% בקרב משקי בית ערביים ו-55% בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים. אף שבמונחים אבסולוטיים ההכנסה מעבודה של משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים גדלה בסכום הגבוה ביותר – כ-7,800 ש"ח לעומת כ-4,750 ש"ח בקרב משקי הבית החרדיים – הנתונים מצביעים על תהליך עקבי של צמצום פערים: בשנת 2014 ההכנסה מעבודה של משק בית חרדי עמדה על 48% מההכנסה מעבודה של משק בית יהודי שאינו חרדי ובשנת 2023 יחס זה עלה ל-53%.

מגמה זו משתלבת עם התמונה הרחבה העולה מפרקי הדוח האחרים, ובראשם העלייה המתמשכת בשיעורי התעסוקה של נשים חרדיות המהווה את המנוע המרכזי לגידול בהכנסות מעבודה במשקי הבית החרדיים. לצד זאת, הנתונים ממחישים כי פערי ההכנסה המוחלטת נותרו משמעותיים וכי שיפור נוסף ברמת ההכנסה של משקי הבית החרדיים תלוי לא רק בהרחבת ההשתתפות בעבודה אלא גם בהמשך העלייה בפריור העבודה, בהיקף המשרה ובתעסוקה איכותית.

מבנה ההוצאות

מבנה ההוצאות של משק הבית החרדי נגזר מרמת ההכנסה, אך הוא גם ביטוי מובהק של סדרי העדיפויות ושל סולם הערכים הייחודיים לחברה החרדית. דפוסי הצריכה משקפים שילוב בין אילוצים כלכליים מתמשכים ונורמות תרבותיות של הסתפקות במועט וחסכנות ובין הקצאה מכוונת של משאבים לתחומים הנתפסים כבעלי חשיבות ערכית עליונה. כך, רמת ההכנסה הנמוכה יחסית מתורגמת לרמות הוצאה נמוכות ברוב סעיפי הצריכה, בראשם צריכה שוטפת ומזון, בעוד היקף ההוצאה על חינוך גבוה במיוחד.

חלוקה זו נובעת מכך שמערכת החינוך החרדית אינה שייכת ברובה המוחלט למערכת החינוך הממלכתית, ובשל כך אינה מסובסדת במלואה ונשענת במידה רבה על תשלומי הורים - בעיקר בחינוך העל-יסודי. נכונותם של ההורים לשלם סכומים גבוהים עבור חינוך ילדיהם משקפת את המקום המרכזי שתופס החינוך בזהות הקהילתית ובארגון חיי המשפחה החרדית, ואת המחויבות לשמירה על מערכת חינוך עצמאית בעלת צביון תורני, הנתפסת כמרכיב יסודי בהמשניות החברתית והערכית של הקהילה.

רמת ההוצאה הכוללת על צריכה במשק הבית החרדי נמוכה משמעותית מזו של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים. בשנת 2023 עמדה ההוצאה הממוצעת לצריכה של משק בית חרדי על 16,631 ש"ח בחודש, לעומת 18,640 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי ו-18,228 ש"ח במשק בית ערבי. פערים אלו קיימים אף שמספר הנפשות הממוצע במשק הבית החרדי גבוה באופן ניכר והם מעידים על רמת צריכה נמוכה יותר לנפש ועל התאמה תקציבית הדוקה למגבלות ההכנסה.

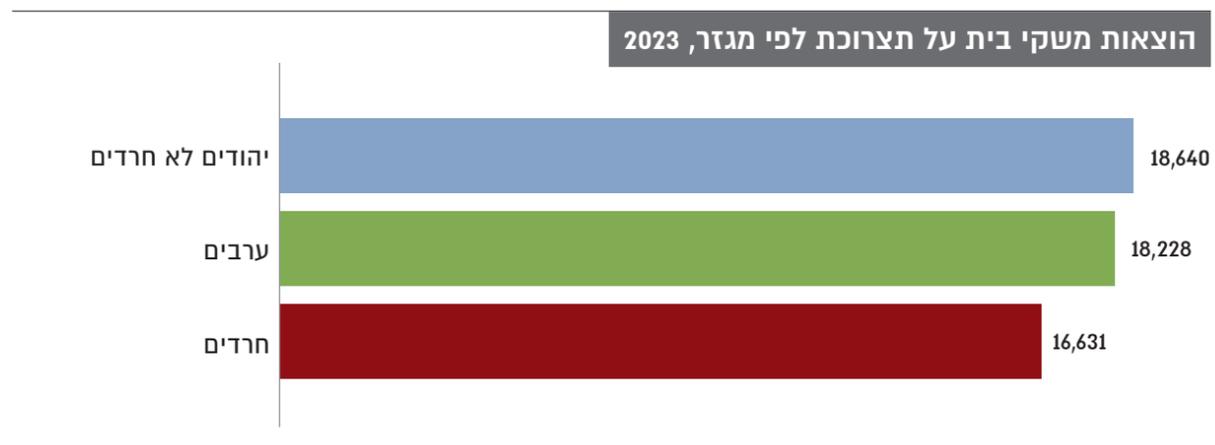
בחינה של היחס בין הכנסות להוצאות מחדדת את ההבדלים בין קבוצות האוכלוסייה. משק בית חרדי מוציא בממוצע כ-800 ש"ח פחות מהכנסתו נטו, כלומר הוא פועל במאזן תקציבי הדוק יחסית. לעומת זאת, משקי בית ערביים מוציאים על צריכה כ-3,750 ש"ח יותר מהכנסתם נטו. פער חריג זה יכול לנבוע משילוב של כמה גורמים: קיומן של הכנסות שאינן מדווחות במלואן, ובפרט הכנסות מעבודה לא-פורמלית או תעסוקה מזדמנת; הבדלים מתודולוגיים בין מדידת ההכנסות, הנשענת במידה גוברת על קבצים מנהליים, לבין מדידת ההוצאות, המבוססת על דיווח עצמי בסקר; וכן מימון חלק מהצריכה באמצעות חיסכון שנצבר בעבר, הלוואות או תמיכה משפחתית רחבה שלא נרשמת

כהכנסה שוטפת. לפיכך, יש לפרש פער זה בזירות, כמשקף שילוב של גורמים כלכליים, מוסדיים ומתודולוגיים, ולא בהכרח כאי-אזון תקציבי מתמשך. במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים ניכר פער חיובי גדול במיוחד בין ההכנסה להוצאה, כאשר ההוצאה הממוצעת על צריכה נמוכה כ-9,860 ש"ח מההכנסה נטו – פער המשקף יכולת חיסכון גבוהה וגמישות תקציבית רחבה בהרבה.

ההוצאה על צריכה, כפי שהיא נמדדת בסקר הוצאות משקי הבית, לא כוללת את תשלומי המשכנתה, המוגדרים בסקר כחיסכון. עם זאת, רק רכיב הקרן במשכנתה הוא חיסכון בעוד תשלומי הריבית הם הוצאה שוטפת. לפיכך, במשקי בית הנושאים משכנתה - ובפרט במשקי בית חרדיים - הפער בין ההכנסות להוצאות קטן יותר מכפי שמשקף מנתוני הצריכה. זאת במיוחד בסביבת ריבית גבוהה, בה תשלומי הריבית מכבידים על התקציב השוטף ומצמצמים עוד יותר את מרווח התמרון הכלכלי של משקי הבית.

כפי שהוצג בפרק הדיור, תשלום המשכנתה החודשי הממוצע בקרב משפחות חרדיות עמד בשנת 2023 על כ-4,400 ש"ח. בסביבת הריבית הנוכחית, סכום זה משקף בקירוב החזר חודשי על משכנתה בהיקף של כ-800 אלף ש"ח לתקופה של 30 שנה. בתנאים אלו, בשנה הראשונה להחזר המשכנתה מופנים כ-3,400 ש"ח בחודש לתשלומי ריבית ורק כ-1,000 ש"ח להחזר הקרן. מכאן שחלק ניכר מתשלום המשכנתה הוא חלק מההוצאה השוטפת שאינה נכללת במדידת הצריכה. הסבר זה מבהיר כיצד משפחות חרדיות רבות עלולות לעבור ממאזן תקציבי חיובי למאזן שלילי – לעיתים בפער ניכר – גם כאשר נתוני הצריכה לבדם אינם משקפים זאת.

תרשים 105

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

במבט כולל, מבנה ההוצאות של משק הבית החרדי משקף ניהול תקציבי זהיר והדוק, המבוסס על רמות צריכה נמוכות יחסית, סדרי עדיפויות ברורים ורגישות גבוהה ליוקר המחיה. מאפיינים אלו מאפשרים התאמה שוטפת למגבלות ההכנסה, אך גם מבליטים את פגיעותם של משקי הבית החרדיים לשינויים חדים בעלויות הדיור, המימון והצריכה ההכרחית.

לאורך העשור האחרון ניכרת מגמת עלייה כללית בהוצאות התצרוכת של משקי הבית בכל קבוצות האוכלוסייה, אולם קצב העלייה והדפוסים שלה שונים בין משקי בית חרדיים למשקי בית יהודיים שאינם חרדיים, באופן המחדד את הפערים המבניים בין שתי הקבוצות ומשקף את מנגנוני ההסתגלות השונים שלהן ליוקר המחיה.

בתחילת התקופה הייתה רמת ההוצאה של משקי הבית החרדיים נמוכה משמעותית: בשנת 2014 עמדה הוצאת התצרוכת הממוצעת על כ־12,600 ש"ח בחודש, לעומת כ־15,600 ש"ח בקרב יהודים שאינם חרדיים – פער של כ־3,000 ש"ח, שהם כ־20% מהוצאות הצריכה של משק בית יהודי שאינו חרדי. בשנים שלאחר מכן רמת ההוצאה בקרב יהודים שאינם חרדיים הייתה גבוהה ויציבה אך בקרב משקי הבית החרדיים נרשמה עליה מתונה ולא רציפה בהוצאות, שהתאפיינה בתנודתיות עד שנבלמה בשנים 2018-2019. בשנת 2019 חזר הפער בין חרדים ליהודים שאינם חרדיים לעמוד על כ־3,000 ש"ח.

בשנת 2000 צנחו הוצאות התצרוכת של משקי הבית החרדיים לכ־12,300 ש"ח והפער עם משקי הבית היהודים שאינם חרדים הצטמצם לכ־1,700 ש"ח. זאת בעיקר בשל ירידה חדה יחסית בהוצאות משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים ולא בשל התרחבות הצריכה החרדית.

עם היציאה מהמשבר והאצת הצריכה בשנים 2021-2023, חלה עלייה חדה בהוצאות בכל הקבוצות, במיוחד בין השנים 2022 ל־2023: הוצאות התצרוכת של משק בית חרדי עלו אז מ־15,191 ל־16,631 ש"ח, ובקרב יהודים שאינם חרדיים הן עלו מ־18,096 ל־18,640 ש"ח. כתוצאה מכך הצטמצם הפער במונחים מוחלטים לכ־2,000 ש"ח והוצאות הצריכה של משק בית חרדי הגיעו לכ־90% מהוצאות הצריכה של משק בית יהודי שאינו חרדי.

תרשים 106

הוצאות משקי בית על תצרוכת לפי מגזר, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

במבט מצטבר לאורך התקופה הנמדדת ניכרת עלייה גדולה יחסית בהוצאות התצרוכת של משקי הבית החרדיים בהשוואה למשקי בית יהודיים שאינם חרדיים. בין השנים 2014 ל־2023 גדלו הוצאות משק הבית החרדי בכ־32%, בעוד שהוצאות התצרוכת של משק בית יהודי שאינו חרדי עלו בכ־19%. פער זה יכול לשקף שילוב של כמה תהליכים מקבילים: מחד, יוקר המחיה משפיע בעוצמה רבה יותר על משקי בית חרדיים, בשל מספר הנפשות הגדול יותר

והמשקל הגבוה של הוצאות הכרחיות בתקציבם, כך שגם עליות מחירים מתונות מתורגמות לגידול אחוזי חד יותר בהוצאות. מאידך, ייתכן כי בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים ניכרת מגמת התמתנות יחסית בצריכה, בתגובה לעלייה המתמשכת במחירים ולשחיקה ברווחה הריאלית.

נוסף על כך, העלייה בהוצאות התצרוכת של משקי הבית החרדיים קשורה גם לעלייה בהכנסה מעבודה בשנים האחרונות על רקע הגידול בשיעורי התעסוקה של נשים חרדיות, ובשנים האחרונות גם של גברים חרדיים, כששנת 2023 היא נקודת שיא בהיקף התעסוקה שלהם. גידול זה בהכנסות מאפשר הרחבה מסוימת של הצריכה אך בה בעת הוא מלווה בלחצים תקציביים מתמשכים. לכן, העלייה בהוצאות משקפת במידה רבה הסתגלות ליוקר המחיה ולגידול בצרכים השוטפים, ולא בהכרח שיפור מהותי ברמת החיים.

תשלומי מיסים

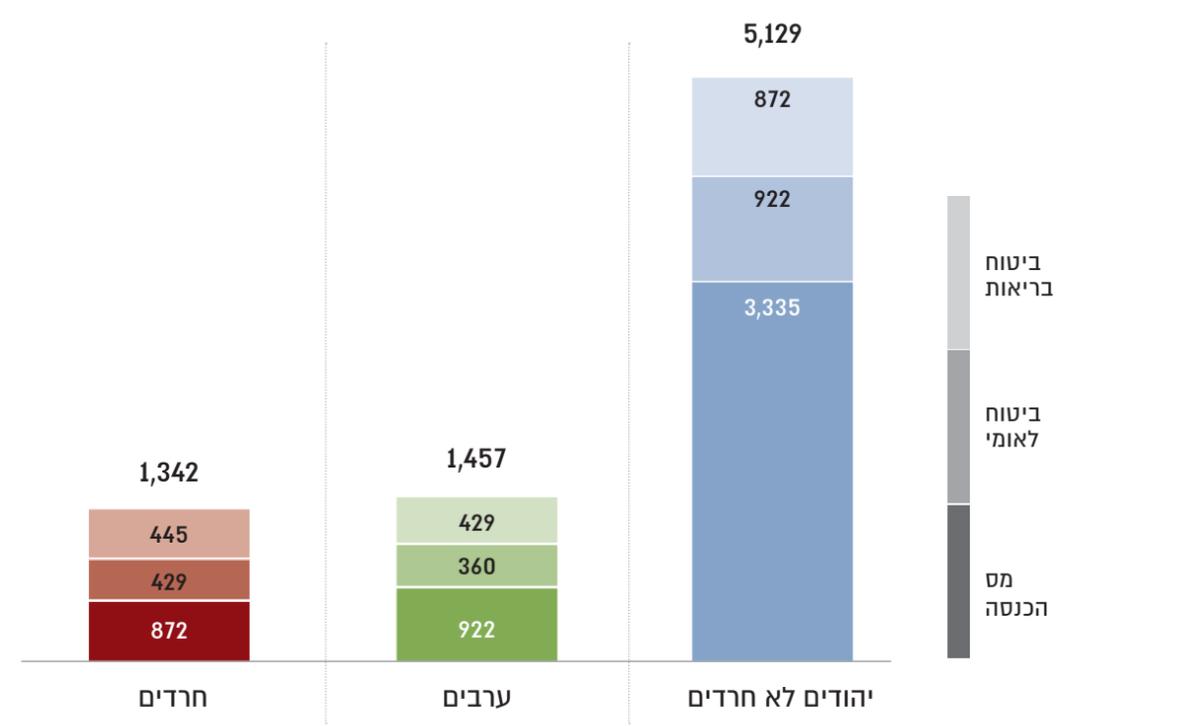
סעיף משמעותי נוסף בתקציב משקי הבית הוא תשלומי החובה, הכוללים מס הכנסה, דמי ביטוח לאומי ומס בריאות. היקף תשלומי החובה של משק בית חרדי הוא הנמוך ביותר מבין קבוצות האוכלוסייה והוא עומד בשנת 2023 על 1,342 ש"ח בממוצע לחודש. במשק בית ערבי עומדים תשלומי החובה על 1,457 ש"ח בממוצע לחודש, ואילו במשק בית יהודי שאינו חרדי הם גבוהים בהרבה ומגיעים ל־5,129 ש"ח בממוצע בחודש. מנתונים אלה עולה כי תשלומי החובה של משקי בית חרדיים וערביים הם כרבע מתשלומי החובה של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים.

פערים ניכרים אלו משקפים בראש ובראשונה את אופיים הפרוגרסיבי של תשלומי החובה בישראל, ובפרט של מס ההכנסה, התלוי ישירות ברמת ההכנסה. בשל מאפייני התעסוקה של משקי הבית החרדיים – ובהם הישענות נפוצה על מפרנס יחיד או עיקרי, רמות שכר נמוכות יחסית ומספר נפשות גבוה – חלק ניכר מהעובדים החרדים נמצאים מתחת לסף המס או במדרגות מס נמוכות, ובהתאם לכך נטל המס שלהם מצומצם יחסית.

מס ההכנסה הוא הרכיב המרכזי בתשלומי החובה. התשלום החודשי הממוצע למס הכנסה במשק בית חרדי עומד על 537 ש"ח, לעומת 668 ש"ח במשק בית ערבי ו־3,335 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי. במונחים יחסיים, משק בית חרדי משלם מס הכנסה בשיעור של 16% בלבד מזה שמשלם משק בית יהודי שאינו חרדי. פער זה נובע לא רק מהבדלים בשיעורי התעסוקה, אלא בעיקר מפערים בשכר הברוטו בין המגזרים, המשפיעים באופן ישיר על חבות המס.

לצד זאת, הטבות מס הקשורות למבנה המשפחה – בראשן נקודות זיכוי בגין ילדים – מפחיתות עוד יותר את חבות המס של משפחות חרדיות וערביות, המאופיינות בשיעורי ילודה גבוהים. מנגנון זה תורם לצמצום של נטל מס ההכנסה בקרב משקי בית אלו, בהשוואה למשקי בית יהודיים שאינם חרדיים בהם מספר הילדים נמוך יותר בממוצע. בסעיפי ביטוח הבריאות והביטוח הלאומי הפערים בין המגזרים מצומצמים יותר, אך עדיין ניכרים. ההוצאה הממוצעת על ביטוח בריאות עומדת על 445 ש"ח במשק בית חרדי, 429 ש"ח במשק בית ערבי ו־872 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי. תשלומי הביטוח הלאומי במשק בית חרדי ובמשק בית ערבי דומים ועומדים על 360 ש"ח בממוצע, בעוד שבמשק בית יהודי שאינו חרדי הם מגיעים ל־922 ש"ח. פערים אלו מצומצמים מאלה של תשלומי מס הכנסה, שכן שיעורי התשלום לביטוח לאומי ולמס בריאות אינם פרוגרסיביים ובשל העובדה שגם בלתי מועסקים מחוייבים בהם. תשלומי חובה נמוכים, לצד הכנסות מצומצמות והוצאות הכרחיות גבוהות יחסית, לא מעידים על רווחה כלכלית גבוהה אלא על מסגרת תקציבית מצומצמת בה נטל מס נמוך מתקיים לצד פגיעות גבוהה לשינויים בהכנסה, בתעסוקה וביוקר המחיה.

תשלומי חובה חודשיים לפי מגזר וסוג תשלום, בש"ח, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

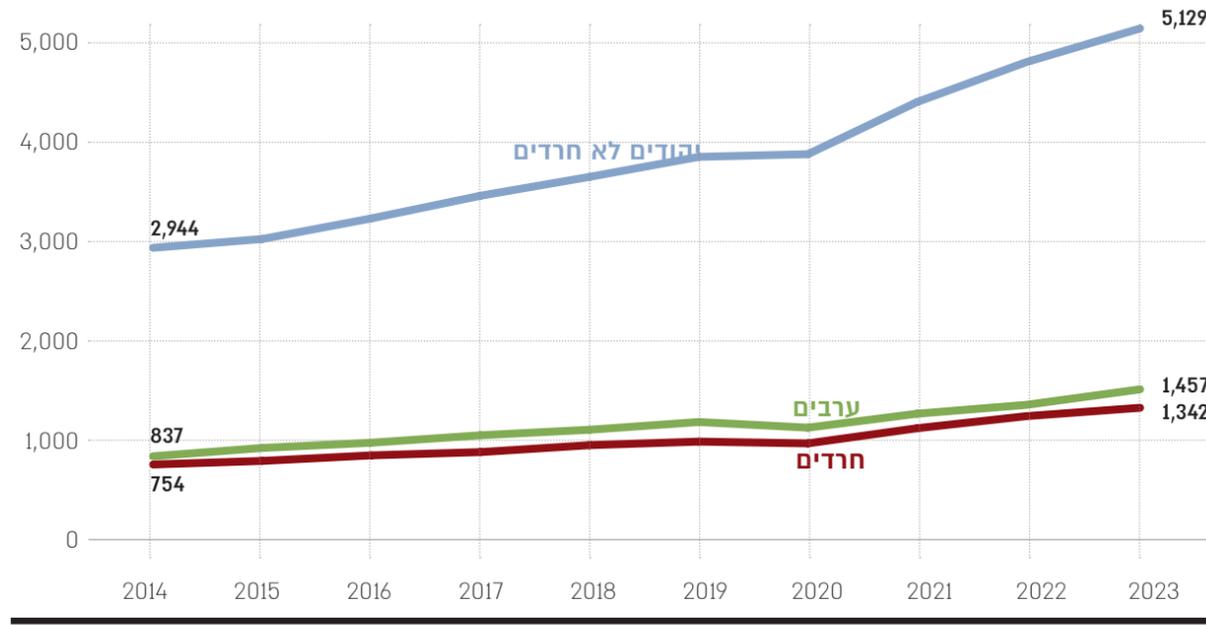
רמת תשלומי החובה של משקי בית חרדיים היא נמוכה יחסית בהשוואה לשאר קבוצות האוכלוסייה אך בעשור האחרון נרשמה אצלם העלייה המהירה ביותר בהיקף התשלומים. בין השנים 2014 ל-2023 עלו תשלומי החובה של משק בית חרדי מ-754 ש"ח בממוצע לחודש ל-1,342 ש"ח, גידול של 78%. באותה תקופה עלו תשלומי החובה של משקי בית ערביים מ-837 ל-1,457 ש"ח בממוצע לחודש, עלייה של 74%, ותשלומי החובה של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים עלו מ-2,944 ל-5,129 ש"ח – גם כן גידול של 74%.

קצב העלייה הגבוה יחסית בתשלומי החובה של משקי הבית החרדיים משקף בראש ובראשונה שינוי מבני במאפייני ההשתתפות בשוק העבודה ובהיקף ההכנסות מעבודה. העלייה בשיעורי התעסוקה במגזר החרדי, ובפרט העלייה המתמשכת בשיעור התעסוקה ובשכרן של נשים חרדיות, הביאה לגידול במספר משקי הבית החייבים בתשלומי מס ולעלייה בהיקף החבות הממוצעת בשל התרחבות ההכנסה החייבת במס.

עם זאת, אף שקצב הגידול בתשלומי החובה של משקי הבית החרדיים היה גבוה יחסית, הרמה המוחלטת שלהם נותרה נמוכה באופן ניכר מזו של משקי בית יהודיים שאינם חרדיים. ממצא זה ממחיש את הדואליות המאפיינת את ההתפתחות הכלכלית של החברה החרדית בעשור האחרון: התחזקות הדרגתית של ההשתלבות בשוק העבודה ועלייה בנטל המס, לצד שמירה על פערים משמעותיים ברמות ההכנסה וביכולת הכלכלית ביחס לחברה הכללית.

במובן זה, העלייה בתשלומי החובה מהווה אינדיקטור חשוב לשינוי בכיוון הכלכלי של משקי הבית החרדיים, אך היא גם מדגישה כי תהליך צמצום הפערים מתקדם בקצב מתון ולא מבטל את הפגיעות התקציבית המבנית המאפיינת חלק ניכר מהם.

תשלומי חובה למשק בית לפי מגזר, בש"ח, 2014-2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתונים מנהליים

התפלגות ההוצאות על צריכה

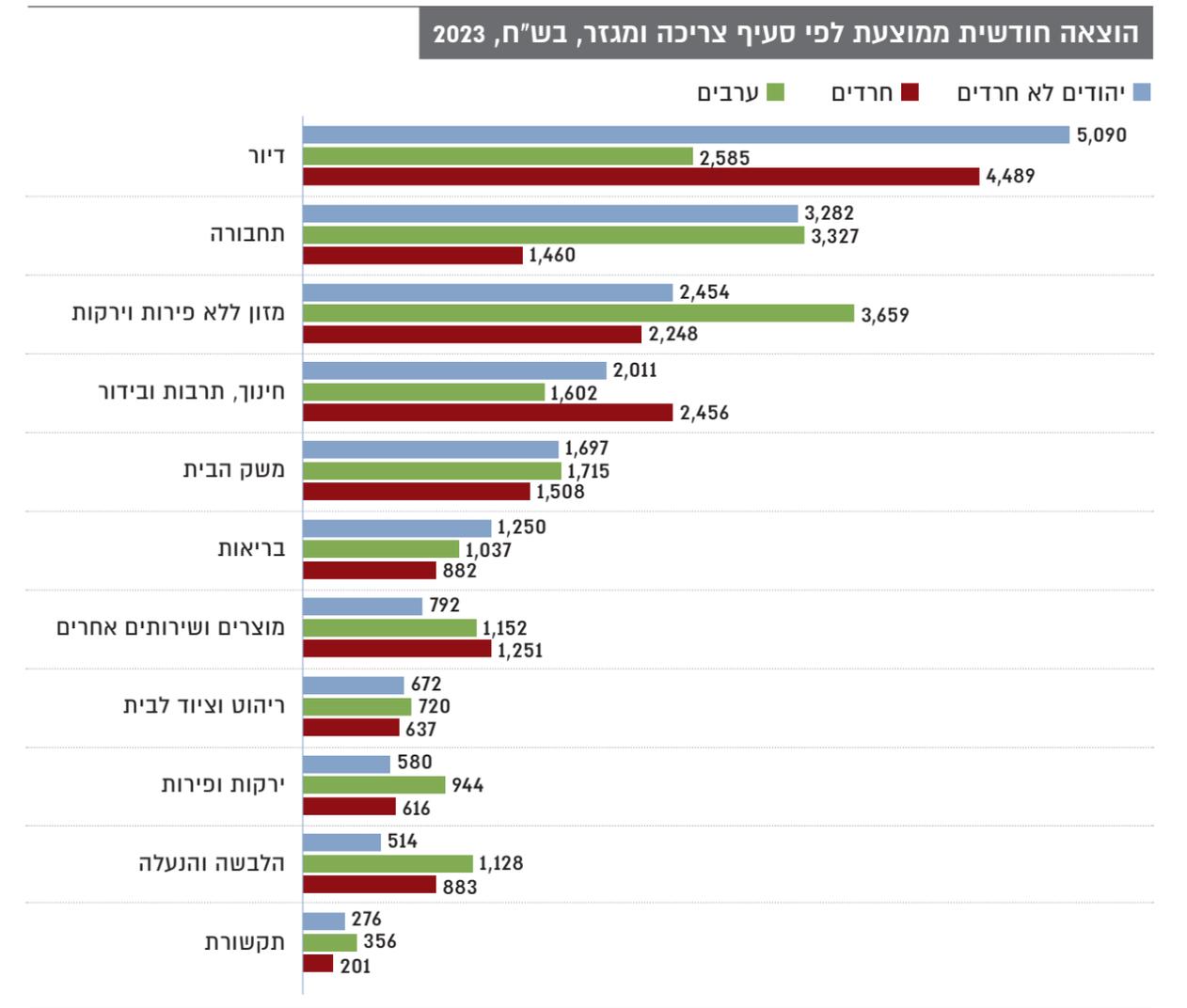
משק הבית החרדי הוא הגדול מבין קבוצות האוכלוסייה בישראל, עם 5.08 נפשות בממוצע, לעומת 4.18 נפשות במשק בית ערבי ו-2.8 נפשות במשק בית יהודי שאינו חרדי. אף על פי כן, הוצאות הצריכה של משקי הבית החרדיים הן הנמוכות ביותר ברוב סעיפי ההוצאה, למעט חינוך וקטגוריית "מוצרים ושירותים אחרים", בהם ההוצאות שלהם הן הגבוהות ביותר. דפוס זה משקף רמת צריכה נמוכה לנפש לצד הקצאה ממוקדת של משאבים לתחומים הנתפסים כבעלי חשיבות ערכית או תפקודית גבוהה.

ההוצאה על דיור היא סעיף ההוצאה הגדול ביותר בכל קבוצות האוכלוסייה. נתון זה כולל גם הוצאה זקופה בגין בעלות על דירה – אומדן שכר הדירה שמשק הבית היה נדרש לשלם אלמלא החזיק בדירה בבעלותו – בעוד שתשלומי המשכנתא אינם נחשבים הוצאה אלא חיסכון. על רקע שיעור הבעלות הגבוה יחסית על דירות בחברה החרדית, ההוצאה הממוצעת על דיור במשק בית חרדי עומדת על 4,489 ש"ח בחודש. במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים ההוצאה מגיעה ל-5,090 ש"ח ובמשקי בית ערביים ל-2,585 ש"ח. עם זאת, משקל ההוצאה על דיור מסך ההוצאות דומה במשקי בית חרדיים ויהודיים שאינם חרדיים ומגיעה ל-27%, לעומת 14% במשקי בית ערביים.

ההוצאה הממוצעת של משק בית חרדי בסעיף תחבורה עומדת על 1,460 ש"ח בחודש, שהם 9% מסך הוצאות הצריכה שלו, לעומת 3,282 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי, שהם 18% מהוצאותיו, סכום דומה לזה של משק בית ערבי. הפער בין האוכלוסיות נובע ככל הנראה משיעור נמוך של בעלות על רכב פרטי, שימוש נרחב יותר בתחבורה ציבורית, ומריכוז מגורים ותעסוקה במרחב גיאוגרפי מצומצם.

תחום החינוך, התרבות והבידור הוא הסעיף היחיד בו משק הבית החרדי מוציא סכום גבוה יותר מהאוכלוסיות האחרות. הוצאה הממוצעת שלו עומדת על 2,456 ש"ח בחודש, שהם 15% מסך הוצאות הצריכה. במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים הוצאה דומה במונחים כספיים ומגיעה ל-2,454 ש"ח, אך משקלה נמוך יותר ומגיע ל-11%. במשקי בית ערביים היא נמוכה משמעותית ועומדת על 1,602 ש"ח, שהם 9% מסך הוצאה. היקף הוצאה זה משקף הן את מספר הילדים הגבוה והן את המבנה המוסדי של מערכת החינוך החרדית, הנשענת במידה רבה על תשלומי הורים – בעיקר בחינוך העל-יסודי.

תרשים 109

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

הוצאה משמעותית נוספת היא תחום המזון (ללא פירות וירקות): 2,248 ש"ח בממוצע לחודש במשק בית חרדי, שהם 14% מסך הוצאות שלו. זאת לעומת משקי בית יהודיים שאינם חרדיים בהם הוצאה עומדת על 2,454 ש"ח (13%) ומשקי בית ערביים בהם היא עומדת על 3,659 ש"ח (20%).

בהשוואה לשנת 2022, בשנת 2023 נרשמה עלייה כללית בהוצאות הצריכה בכל קבוצות האוכלוסייה, אך בעוצמה שונה. במשקי בית חרדיים גדלו הוצאות הצריכה ב-9%, לעומת 3% במשקי בית יהודיים שאינם חרדיים. העליות החדות ביותר בקרב החרדים נרשמו בסעיפי "מוצרים ושירותים אחרים" (28%) והלבשה והנעלה (27%), בעוד שבמשקי בית יהודיים שאינם חרדיים העליות בסעיפים אלו היו מתונות בהרבה. ההוצאות על תחבורה ועל בריאות עלו בקרב משקי בית חרדיים ב-13%, לעומת עלייה של 2%-6% בקרב יהודים שאינם חרדיים. בסעיפים מסוימים נרשמה ירידה בהוצאות של משקי בית חרדיים, ובראשם תחום המזון (ללא פירות וירקות) והריהוט, בהם נמדדה ירידה של 1% ו-5% בהתאמה, בעוד שבמשקי בית יהודיים שאינם חרדיים נרשם גידול של 3%-4% בסעיפים אלה. דפוס זה מצביע על הסתגלות תקציבית תחת לחץ, במסגרתה משקי בית חרדיים מצמצמים או דוחים הוצאות גמישות כדי להתמודד עם התייקרויות בסעיפים הכרחיים.

הגידול החד יחסית בהוצאות משקי הבית החרדיים משקף שילוב של נקודות מוצא כלכלית נמוכה, רגישות גבוהה ליוקר המחיה וגודל משפחה גדול. על רקע זה, גם עליות מחירים מתונות מתורגמות לגידול אחוזי גבוה בהוצאות, בעוד שבמשקי בית יהודיים שאינם חרדיים, הנהנים מהכנסה גבוהה ויציבה יותר, מצליחים לפזר את השפעת ההתייקרויות לאורך זמן ולהציג גידול מתון ואחיד יותר בהוצאות.

תרומות

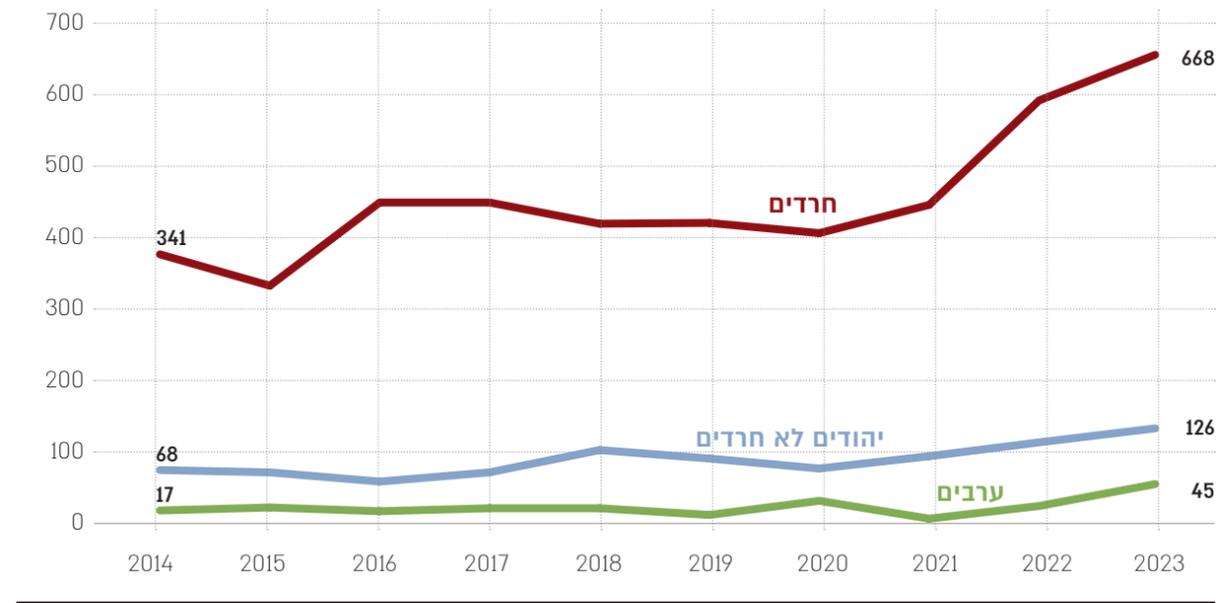
תרומות ותמיכה באחרים הן רכיב מרכזי באורח החיים החרדי והן משקפות שילוב בין נורמות דתיות, מחויבות קהילתית ומנגנוני סולידריות פנימיים. בחלק מהמקרים התרומה נתפסת כחובה אישית הנגזרת מציווי דתי, במקרים אחרים היא מופנית למוסדות קהילתיים וחינוכיים המאפשרים את קיומו של אורח החיים החרדי. על רקע זה, היקף התרומות של משקי הבית החרדיים גבוה באופן עקבי ומשמעותי מזה של יתר קבוצות האוכלוסייה.

בשנת 2023 עמד סכום התרומה החודשי הממוצע של משק בית חרדי על 669 ש"ח, לעומת 126 ש"ח במשק בית יהודי שאינו חרדי ו-45 ש"ח במשק בית ערבי. במונחים יחסיים, משק בית חרדי תורם בממוצע למעלה מפי חמישה ממשק בית יהודי שאינו חרדי, פער המשקף סדרי עדיפויות תקציביים שונים ותפיסה רחבה של אחריות קהילתית, גם תחת מגבלות כלכליות.

בחינת המגמות לאורך זמן מראה כי היקף התרומות במשקי הבית החרדיים היה הגבוה ביותר בכל שנות המדידה. בשנת 2014 עמד סכום התרומות הממוצע על 341 ש"ח בחודש, ומאז הוא כמעט הוכפל. גם בקרב משקי בית יהודיים שאינם חרדיים נרשמה עלייה בהיקף התרומות, בשיעור של 86% בתקופה זו. נתוני התרומות במגזר הערבי תנודתיים יותר, אך במבט ארוך טווח נרשם גידול חד יחסית של 173% בהיקף התרומה החודשי הממוצע ביחס לשנת 2014. בשנת 2020 נרשמה ירידה בהיקף התרומות בקרב משקי בית חרדיים ויהודיים שאינם חרדיים, ככל הנראה על רקע משבר הקורונה, חוסר הוודאות הכלכלית ואובדן הכנסות זמני שחוו משפחות רבות. צמצום התרומות בשנה זו משקף העדפה זמנית של הוצאות קיום הכרחיות על פני הוצאות וולונטריות. עם ההתאוששות הכלכלית שלאחר המשבר, ובפרט בשנת 2023, נרשמה חזרה למגמת עלייה בהיקף התרומות, בעיקר בקרב משקי הבית החרדיים.

במבט כולל, דפוסי התרומה מדגישים כי גם תחת לחץ תקציבי מתמשך משקי בית חרדיים ממשיכים להקצות משאבים משמעותיים לתמיכה בקהילה ובמוסדותיה. מאפיין זה מהווה חלק בלתי נפרד ממבנה ההוצאות של משק הבית החרדי, אך הוא גם מצמצם את מרווח הגמישות התקציבית ומעמיק את פגיעותם הכלכלית של משקי הבית לשינויים חדים ביוקר המחיה ובהוצאות הכרחיות.

תרומה חודשית ממוצעת למשק בית לפי מגזר, בש"ח, 2023-2014

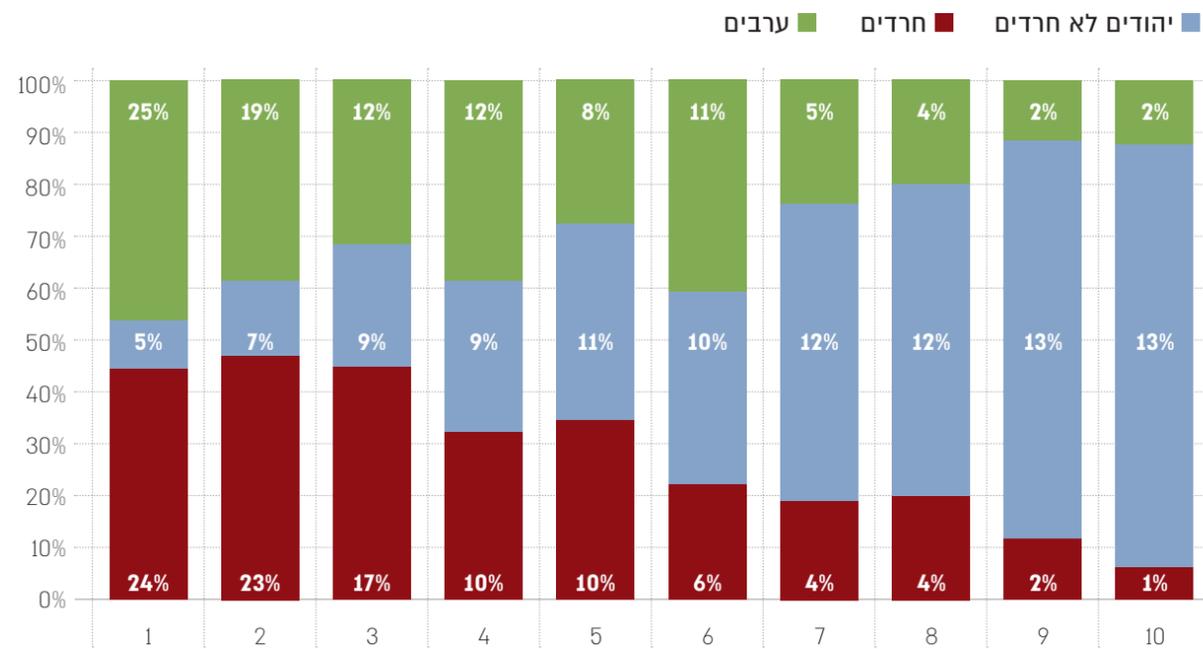

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

לכך שגם כאשר קיימת הכנסה מעבודה היא מתפרסת על מספר נפשות גדול ולכן חלק ניכר ממשקי הבית החרדיים נמצא בשכבות ההכנסה הנמוכות. במבט כולל, חלוקת משקי הבית לפי עשירוני הכנסה ממחישה כי הפערים הכלכליים בין המגזרים הם לא תוצר של תנודות קצרות טווח בלבד. הם משקפים מבנים חברתיים, תעסוקתיים ודמוגרפיים עמוקים המעצבים את רמת הרווחה ואת הפגיעות הכלכלית של משקי הבית לאורך זמן.

תרשים 111

התפלגות משקי הבית בין עשירוני ההכנסה לפי מגזר, 2023

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית

שיעור העוני

שיעורי העוני במגזרים השונים משלימים ומחדדים את התמונה העולה מהתפלגות משקי הבית לפי עשירוני הכנסה. בשנת 2024, 38% ממשקי הבית החרדיים ו-38% ממשקי הבית הערביים נמצאים מתחת לקו העוני, לעומת 11% ממשקי הבית של יהודים שאינם חרדים. פערים אלו משקפים רמות שונות של פגיעות כלכלית וממחישים את הקשר ההדוק בין דפוסי תעסוקה, רמות הכנסה ומבנה משקי הבית לבין הסיכון לעוני. עם זאת, בחינה דינמית של הנתונים מצביעה על מגמת שיפור מתמשכת בחברה החרדית ובחברה הערבית בעשור האחרון. בהשוואה לשנת 2014, שיעור העוני בקרב משקי הבית החרדיים ירד ב-13 נקודות אחוז ובקרב משקי הבית

1 בחישוב שיעורי העוני לשנת 2022 על בסיס סקר הוצאות והכנסות משקי הבית של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה התקבלו פערים חריגים ובלתי סבירים בהשוואה לשנת 2021. כך, לדוגמה, על פי סקר 2021 שיעור העוני בקרב ילדים בחברה החרדית עמד על 48% ואילו בסקר 2022 התקבל שיעור של 64% - עלייה חדה שאינה עולה בקנה אחד עם ההתפתחויות הכלכליות והחברתיות שנצפו בתקופה זו, ובפרט לא עם מגמות התעסוקה וההכנסה. פערים אלו מיוחסים, ככל הנראה, לשילוב של הקטנת גודל המדגם, שינויי מתודולוגיה והגדלת טעות הדגימה בסקר. לפיכך, החל משנת 2022 מוצגים בפרק זה שיעורי העוני כפי שפורסמו בדוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות של המוסד לביטוח לאומי, המבוססים בשנים האחרונות על קבצים מנהליים רחבי היקף ולא על נתוני סקר. מדידה זו נחשבת יציבה ומהימנה יותר לצורך ניתוח מגמות לאורך זמן, ובפרט בהשוואה בין קבוצות אוכלוסייה.

חלוקת משקי הבית לפי עשירוני הכנסה

שיטת עשירוני ההכנסה, המקובלת בישראל ובעולם, מדרגת את משקי הבית לעשר שכבות כלכליות לפי רמת ההכנסה שלהם, מהעשירון התחתון (עשירון 1), הכולל את משקי הבית בעלי ההכנסה הנמוכה ביותר, ועד העשירון העליון (עשירון 10), הכולל את בעלי ההכנסה הגבוהה ביותר.

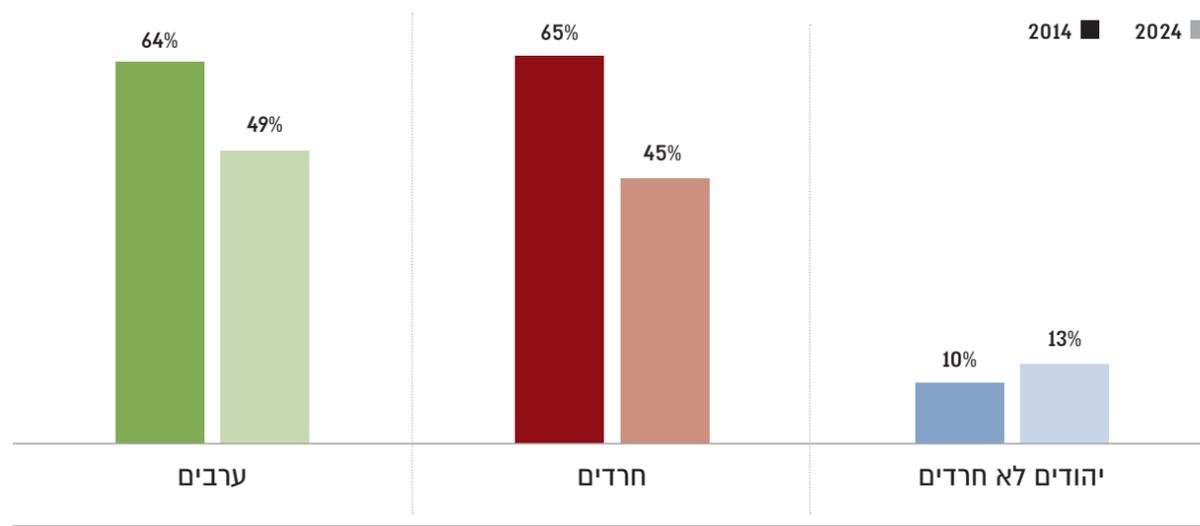
התפלגות משקי הבית בין העשירונים שונה בין קבוצות האוכלוסייה בישראל. משקי הבית החרדיים מרוכזים במידה רבה בעשירונים התחתונים, ושכיחותם פוחתת ככל שעולים בסולם ההכנסה: 64% ממשקי הבית החרדיים מצויים בשלושת העשירונים התחתונים - 24% בעשירון 1, 23% בעשירון 2 ו-17% בעשירון 3 - ורק 16% ממשקי הבית החרדיים נמצאים בשכבות ההכנסה הגבוהות, בעשירונים 6 ומעלה.

במגזר הערבי התמונה דומה, אם כי קיצונית פחות: 57% ממשקי הבית מרוכזים בעשירונים 1-3, ו-24% מצויים בעשירונים 6 ומעלה. נתון זה מצביע על פיזור רחב יותר של משקי בית ערביים לאורך סולם ההכנסה, לצד ריכוז ניכר בשכבות התחתונות. התמונה בקרב משקי הבית היהודיים שאינם חרדיים הפוכה. רק כ-20% מהם מצויים בעשירונים 1-3, בעוד שכ-60% ממשקי הבית נמצאים בעשירונים 6 ומעלה.

פערים חדים אלו בהתפלגות ההכנסה בין האוכלוסיות השונות מדגישים את ההבדלים המבניים ביניהן ומשקפים פערים עמוקים בדפוסי תעסוקה, ברמות שכר וביציבות כלכלית.

ריכוזם של משקי הבית החרדיים בעשירונים התחתונים נובע משילוב של גורמים מבניים ודמוגרפיים. מחד, מאפייני התעסוקה של גברים ונשים חרדים - ובהם הישענות על מפרנס יחיד או עיקרי, שיעורי תעסוקה נמוכים יחסית ופריון עבודה נמוך - מגבילים את פוטנציאל ההכנסה הכולל של משק הבית. מאידך, שיעורי הילודה הגבוהים גורמים

שיעור העוני בקרב ילדים לפי מגזר, 2014 לעומת 2024

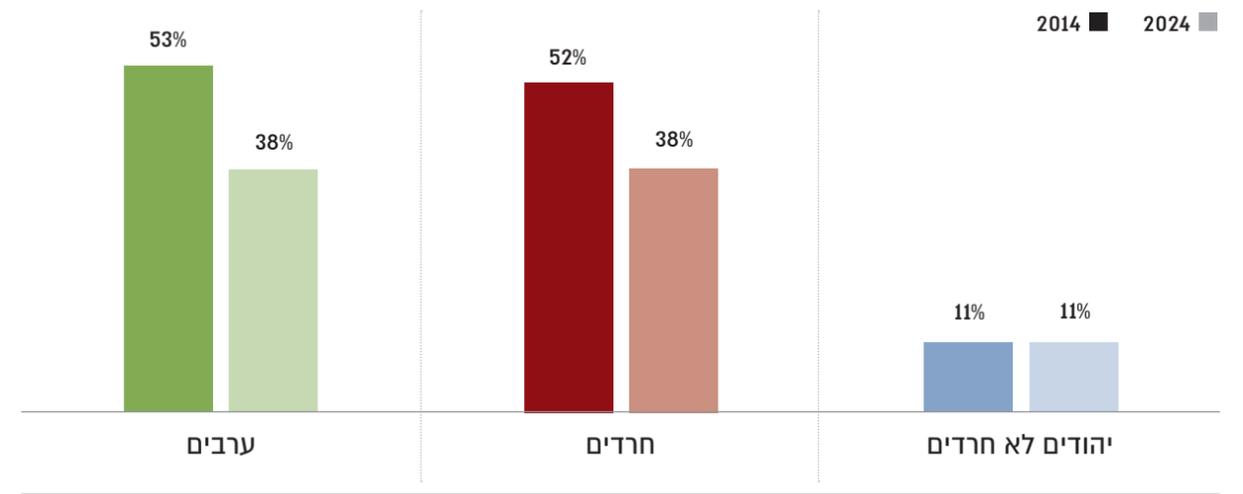
מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית (2014); דוח ממדי העוני והאי־שוויון בהכנסות, הבט"ל (2024)

פרק זה מציג תמונה מורכבת המעידה על תזוזה מבנית הדרגתית במשקי הבית החרדיים לעבר הגברת ההישענות על הכנסה מעבודה והעמקת ההשתתפות הכלכלית, המתבטאת בעלייה בהכנסות משכר, בגידול בתשלומי החובה ובירידה מתמשכת בשיעורי העוני. עם זאת, צמצום הפערים בהכנסה לא מתורגם בהכרח לשיפור מקביל ברמת הרווחה. נקודת המוצא הכלכלית של משקי הבית החרדיים עדיין נמוכה והפערים המוחלטים ביחס למשקי בית יהודיים שאינם חרדיים מוסיפים להיות משמעותיים. מבנה ההכנסות נותר מאופיין במשקל הגבוה של קצבאות ובחולשה ניכרת של רכיבי הון וחיסכון ארוך־טווח, וההתפלגות לעשירי הכנסה ממחישה ריכוז גבוה של האוכלוסייה החרדית בשכבות התחתונות לאורך זמן.

במקביל, מבנה ההוצאות משקף ניהול תקציבי זהיר ומותאם למגבלות ההכנסה, עם רמות צריכה נמוכות ברוב סעיפי ההוצאה לצד הקצאה גבוהה יחסית לתחומים בעלי חשיבות ערכית, בראשם חינוך. דפוס זה מאפשר התמודדות שוטפת עם מגבלות התקציב, אך גם מצמצם את מרחב הגמישות הכלכלית. פגיעות זו מתחדדת במיוחד לנוכח מאפייני הדיור: שיעור הוצאה גבוה על דיור ביחס להכנסה, רמות מינוף ניכרות והתרחבות ההישענות על שוק השכירות הופכים את משקי הבית החרדיים לרגישים במיוחד לעלויות ריבית ולהתייקרות שכר הדירה. בהיעדר כריות חיסכון משמעותיות, זעזועים בשוק הדיור וביוקר המחיה מתורגמים מיד ללחץ תקציבי ישיר.

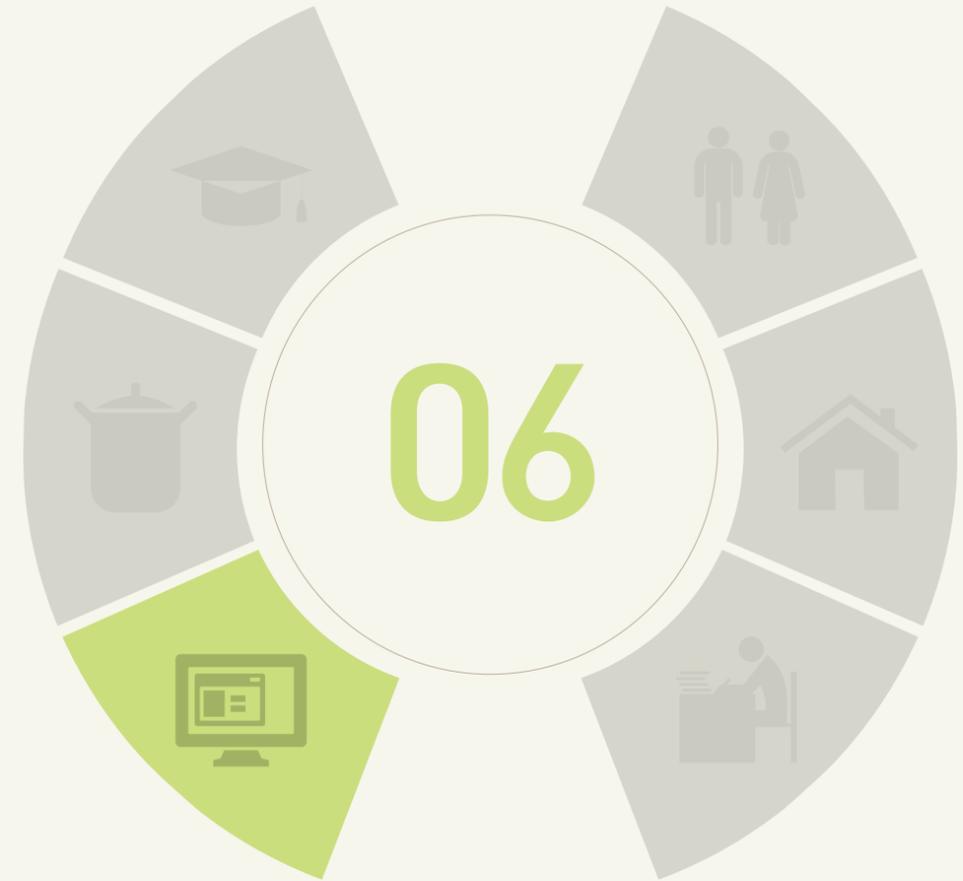
הנתונים מעידים על תהליך שינוי איטי אך עקבי, בו חלה התקדמות ממשית בהשתלבות כלכלית ובהפחתת תלות, לצד המשך קיומם של אילוצים מבניים עמוקים. האתגר המרכזי העומד בפני כלכלת משקי הבית החרדיים נותר הרחבת בסיס ההכנסה האיכותי, חיזוק היכולת לצבירת חיסכון ושיפור העמידות הכלכלית מול תנודות מאקרו־כלכליות, בראשן יוקר המחיה והדיור.

שיעור העוני לפי מגזר, 2014 לעומת 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לסקר הוצאות משקי הבית (2014); דוח ממדי העוני והאי־שוויון בהכנסות, הבט"ל (2024)

שיעור העוני בקרב ילדים בחברה החרדית והערבית נותר גבוה. בשנת 2024 עמד שיעור זה על 45% בקרב ילדים חרדים ועל 49% בקרב ילדים ערבים, לעומת 13% בקרב ילדים בחברה היהודית שאינה חרדית. עם זאת, ניתוח דינמי לאורך זמן מצביע על מגמת שיפור עקבית גם בקרב ילדים: בשנת 2014 עמד שיעור העוני על 65% בחברה החרדית ועל 64% בחברה הערבית, כך שבתוך כעשור נרשמה ירידה מצטברת של 20 נקודות האחוז בקרב ילדים חרדים ושל 15 נקודות האחוז בקרב ילדים ערבים. מגמה זו משקפת שיפור ממשי בתנאי החיים של חלק מן המשפחות, אך במקביל מדגישה כי רמות העוני בקרב ילדים במגזרים אלו מוסיפות להיות גבוהות במובנים השוואתיים, ועלולות להמשיך ולהכביד על פיתוח ההון האנושי של הדור הצעיר.

דיגיטציה

העבודה, ההתרחבות של מסלולי ההשכלה הגבוהה וכן הדיגיטציה המואצת של שירותים חיוניים – תרמו להכרה גוברת בנחיצות השימוש באינטרנט, בעיקר לצורכי לימודים, תעסוקה וניהול חיי היומיום. מגמה זו התחזקה באופן משמעותי במהלך מגפת הקורונה, כאשר תנאי הסגר והריחוק החברתי המחישו את החיוניות של שימוש באמצעים דיגיטליים לצורך עבודה, למידה, קבלת שירותים ושמירה על רציפות תפקודית. ההתנגדות הממסדית לשימוש באינטרנט התמתנה, ובמקביל התפתחו פתרונות טכנולוגיים – כמו שירותי סינון, פיקוח והתאמת תכנים – שאפשרו שימוש מבוקר ברשת תוך שמירה על הגבולות הנורמטיביים המקובלים בחברה החרדית.

כתוצאה מכך נרשם בשנים האחרונות גידול עקבי בהיקף השימוש באינטרנט בקרב משקי בית חרדיים, לצד מתן לגיטימציה מוגבלת לשימוש מבוקר ומכוון בה, בעיקר לצרכים פונקציונליים. עם זאת, גם כיום ניכרים בחברה החרדית מאפייני שימוש ייחודיים המעידים על גישה זהירה ופרגמטית: השימוש באינטרנט נעשה בעיקר באמצעות מחשבים אישיים ולא באמצעות טלפונים חכמים, המאפשר בקרה טובה יותר על אופי השימוש ברשת ועל היקפו. כמו כן, ניתנת העדפה ברורה לשירותים בסיסיים כגון דואר אלקטרוני, חיפוש מידע ושירותים מקוונים, על פני שימושים תרבותיים וחברתיים כגון רשתות חברתיות וצריכת תכני פנאי. בהקשר זה בולטת מגמה ייחודית: בניגוד לקבוצות אוכלוסייה אחרות, שיעור החיבור לאינטרנט והחזקת מחשב ביתי בקרב משפחות חרדיות ממשיך לעלות דווקא בגילים מבוגרים יחסית – עד שנות ה־40 וה־50. דפוס זה משקף את ההשתלבות ההדרגתית של גברים חרדים בשוק העבודה ואת תהליך ההתמקצעות המתמשך לאורך שנות הבגרות, הכרוך באימוץ הולך וגובר של כלים דיגיטליים לצורכי עבודה, לימודים וניהול חיי היומיום.

הדיגיטציה מהווה כיום תשתית מרכזית לשיפור איכות החיים ולהשתלבות כלכלית וחברתית והיא נדרשת כמעט בכל תחומי החיים – מתעסוקה והשכלה ועד קבלת שירותים ציבוריים, בריאות וביטחון. לפיכך, לפערים הדיגיטליים בין קבוצות שונות בחברה הישראלית יש השלכות חברתיות-כלכליות רחבות. התאמת שירותים דיגיטליים, הנגשת תשתיות ופיתוח מענים מותאמים לצורכי החברה החרדית עשויים לתרום לצמצום פערים אלו ולאפשר מיצוי טוב יותר של הפוטנציאל הכלכלי והחברתי הגלום באוכלוסייה החרדית.

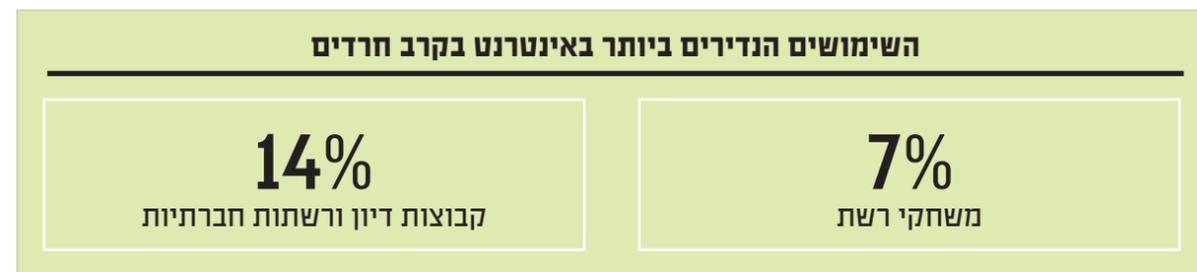
החברה החרדית מתאפיינת בגישה שמרנית וזהירה כלפי חידושים טכנולוגיים ושינויים תרבותיים, ובכלל זה גם כלפי השימוש ברשת האינטרנט. העמדה המסויגת כלפי שימוש בשירותים אינטרנטיים נובעת בראש ובראשונה מחשש לחשיפה לתכנים הנתפסים כבלתי הולמים את עולם הערכים החרדי וכן מחשש להשפעות תרבותיות וחברתיות העלולות לערער את גבולות הקהילה. נוסף על כך, שימוש ברשת לצורכי פנאי וחשיפה לתכנים שאינם נתפסים כבעלי ערך רוחני עלולים להיחשב כביטול תורה וכבזבז זמן.

עם זאת, בעשור האחרון ניכר בחברה החרדית שינוי הדרגתי ביחס לשימוש באינטרנט. כניסתן הגוברת של נשים חרדיות לענפים עתירי ידע ופיריון במשק הישראלי, ההשתלבות ההדרגתית של גברים חרדים בשוק

נתונים עיקריים

במשקי בית חרדיים, שיעור החיבור לאינטרנט והחזקת מחשב ביתי עולים עם הגיל, עד לשנות ה-40 וה-50 של ראשי המשפחה

מגמות מרכזיות

השימוש באינטרנט בחברה החרדית עלה משמעותית בעשור האחרון: מ-39% בשנת 2014 לעומת 68% בשנת 2024.

שיעור המשפחות החרדיות המחוברות בביתן לאינטרנט עלה בשנים האחרונות בכ-25%: מ-43% בשנת 2020 ל-53% בשנת 2024.

שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות בביתן מחשב עלה בעשור האחרון בכ-20%: מ-53% בשנת 2014 ל-64% בשנת 2024.

השימוש בווטסאפ בקרב חרדים עלה בשנים האחרונות בכ-30% לערך: מ-29% בשנת 2020 ל-39% בשנת 2024.

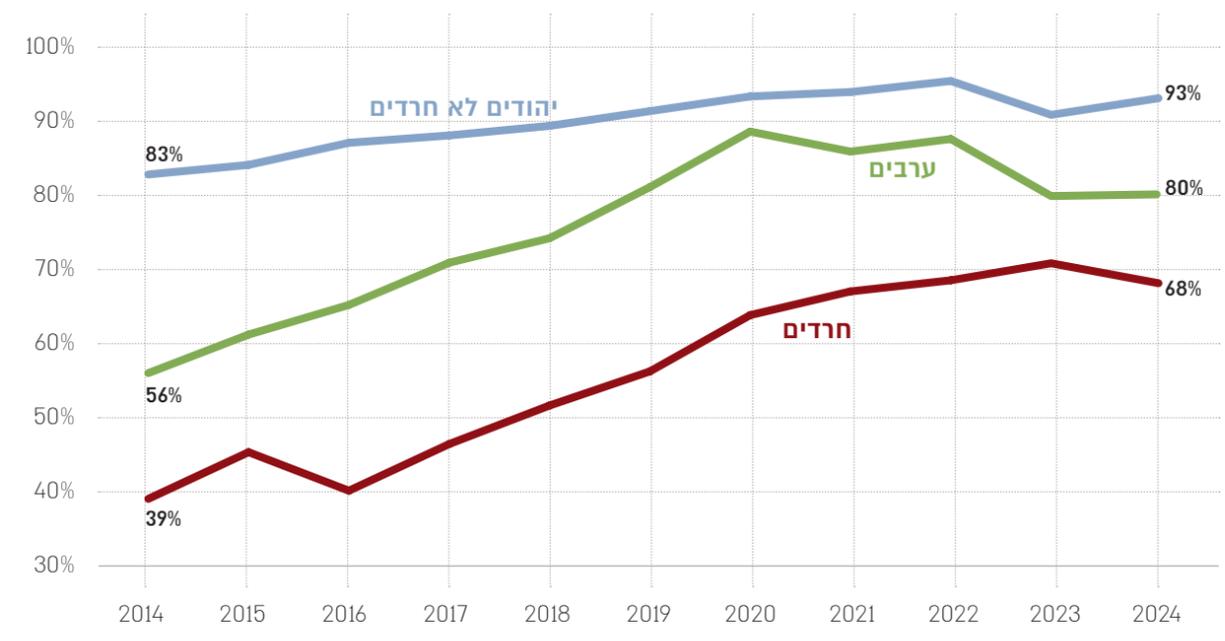
השימוש באינטרנט

בעשור האחרון הפכה רשת האינטרנט לתשתית חיונית לביצוע פעילויות מרכזיות בחיי היומיום. כיום היא משמשת כפלטפורמה המרכזית לביצוע ולצריכת שירותים שונים, החל מעבודה ולימודים, דרך שירותי בריאות, בנקאות ושירותים ממשלתיים וכלה במסחר ופעילויות תרבות ופנאי. במציאות כזו, גישה לאינטרנט הפכה לתנאי בסיסי להשתתפות בחיי הכלכלה והחברה.

בהתאם לכך, נרשמה בעשור האחרון בכל קבוצות האוכלוסייה בישראל עלייה עקבית בשיעור המשתמשים באינטרנט. העלייה החדה והבולטת ביותר נרשמה בקרב האוכלוסייה החרדית, שנכנסה לעולם הדיגיטלי בהססנות ובהסתייגות יחסית לשאר האוכלוסייה.

תרשים 114

שיעור המשתמשים באינטרנט לפי מגזר, 2014-2024
השאלה בסקר שונתה ומ-2023 אינה כוללת גלישה בטלפון חכם

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

בשנת 2014 רק 39% מהחרדים דיווחו על שימוש באינטרנט, שיעור נמוך משמעותית בהשוואה ל-83% מהיהודים שאינם חרדים ו-56% מהערבים. פערים אלו משקפים את החשש של החברה החרדית מהשימוש בטכנולוגיות דיגיטליות ואת הרצון לשמור על סביבת תקשורת מוגנת ובטוחה מבחינה תרבותית ורוחנית. מאז, דרישות שוק העבודה, סביבת הלימודים האקדמית והמקצועית, כניסת השירותים החיוניים למרחב המקוון ויצירת סביבות דיגיטליות מוגנות הובילו לעלייה בשימוש המבוקר באינטרנט בקרב חרדים: מ-45% בשנת 2015 ל-63.9% בשנת 2020, ול-71.1% בשנת 2023. בשנת 2023 נרשמה ירידה קלה בשיעורי השימוש באינטרנט בקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים, ככל הנראה כתוצאה משינוי בהצגת השאלה בסקר החברתי בנוגע לשימוש באינטרנט, שהחריגה גלישה בטלפון חכם. בשנת

2024 לעומת זאת, חלה מגמה הפוכה – שיעור המשתמשים בקרב חרדים ירד ל-68%, בעוד שיעור המשתמשים בקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים עלו והגיעו ל-93% ול-80%, בהתאמה, תנודות היכולות לנבוע מגודל המדגם בסקר החברתי בשנים אלו. אולם המגמה ארוכת הטווח נותרה ברורה, חיובית וחזקה, ולאורך העשור האחרון הצטמצמו משמעותית הפערים בין החרדים לבין יהודים שאינם חרדים וערבים בשימוש באינטרנט.

תדירות השימוש באינטרנט

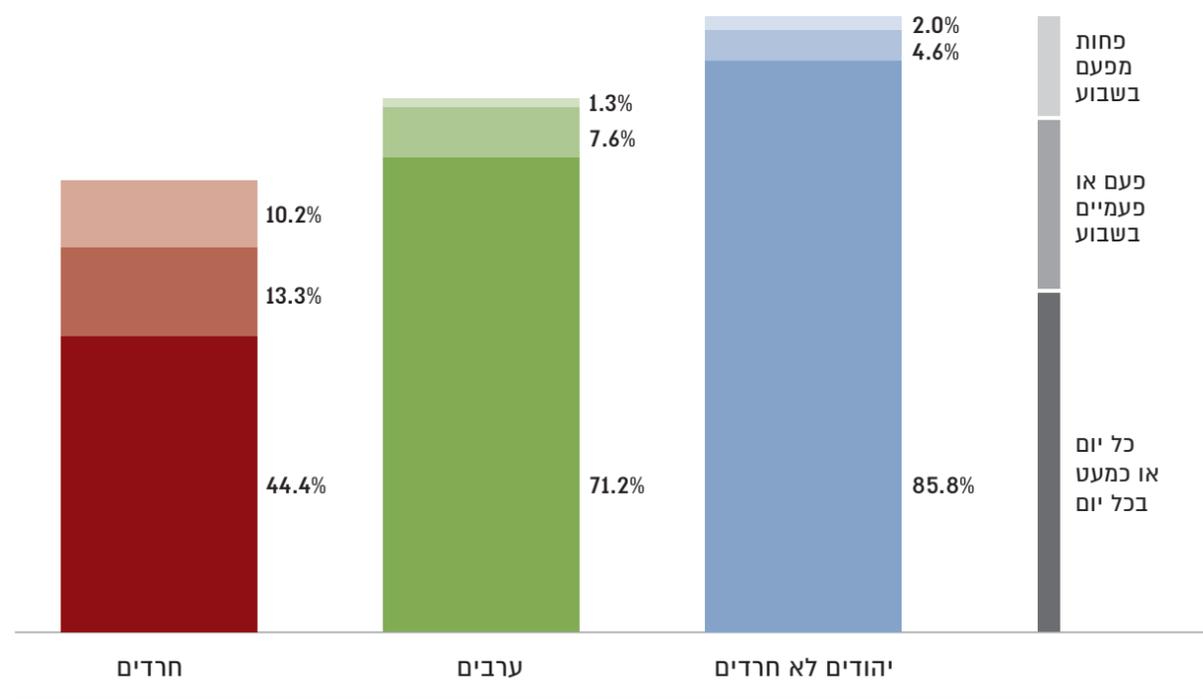
מעבר לבחינה של השימוש באינטרנט, ניתוח של תדירות השימוש בה מאפשר להבין עד כמה האינטרנט נטמע בחייהן של קבוצות האוכלוסייה השונות. בכל הקבוצות מרבית המשתמשים באינטרנט עושים בו שימוש על בסיס יום-יומי, אך ישנם הבדלים בשיעור המשתמשים באינטרנט בתדירות זו.

בקרב החרדים, 44% דיווחו על שימוש באינטרנט כל יום או כמעט כל יום, שיעור נמוך בהרבה מזה של הקבוצות האחרות – 86% בקרב יהודים שאינם חרדים ו-71% בקרב הערבים.

שימוש באינטרנט בתדירות נמוכה נפוץ יותר בקרב החרדים: 10% מהחרדים משתמשים באינטרנט פעם או פעמיים בשבוע, ו-6% פחות מפעם בשבוע. בתדירות זו כמעט אין משתמשים בקרב יהודים שאינם חרדים ובקרב ערבים (2% פעם עד פעמיים בשבוע, ו-1% פחות מפעם בשבוע).

תרשים 115

תדירות השימוש באינטרנט לפי מגזר, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

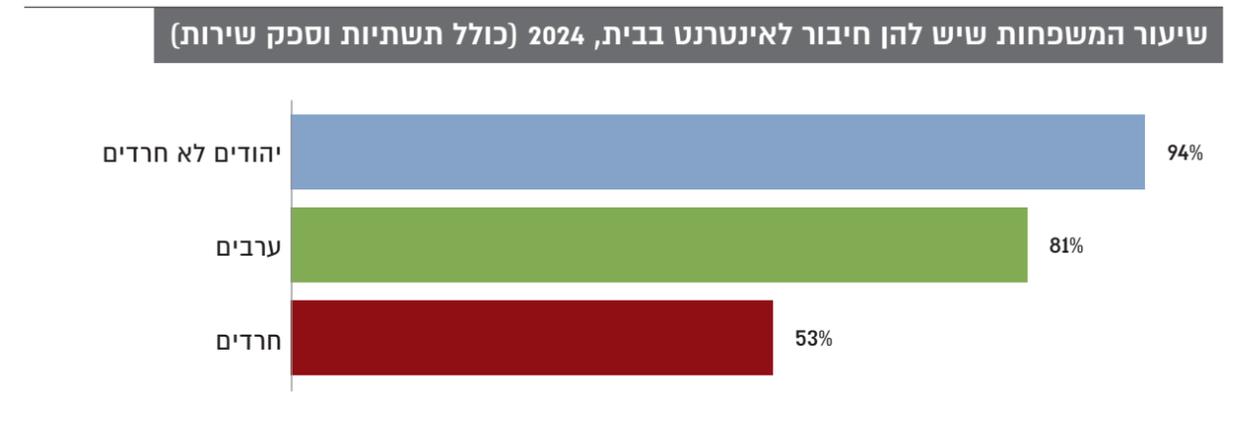
פערים אלה מעידים על הבדלים בנגישות לאינטרנט ועל הפיכתה של האינטרנט לחלק אינטגרלי מחיי היום יום. אלו נובעים ככל הנראה ממאפייני השימוש באינטרנט בקרב החברה החרדית, הנוטה לעשות בו שימוש פונקציונלי, בעיקר לצורכי עבודה ולימודים, ופחות לצרכי פנאי, בידור או תקשורת ברשתות חברתיות. שימושים אלה הם הסיבה המרכזית לתדירות השימוש הגבוהה יותר בקרב האוכלוסיות האחרות.

תדירות השימוש הנמוכה באינטרנט בקרב חרדים יכולה להיות קשורה גם לאמצעי הבקרה והפיקוח בחברה החרדית, הכוללים סינון תכנים. כמו כן, עיקר השימוש נעשה באמצעות מחשב, שהגישה אליו נעשית במרחב ציבורי או גלוי כך שניתן לפקח על המשתמשים בו, לעומת מכשירים חכמים הניתנים לשימוש פרטי בשל ניידותם. רבים מהחרדים ניגשים לאינטרנט דרך מחשבים בעבודתם או בחדרי אינטרנט בתשלום, הזמינים באזורי המגורים החרדיים. מנגנונים אלה מקטינים משמעותית את נגישות השימוש באינטרנט ובכך מורידים את תדירותו.

חיבור לאינטרנט בבית

החיבור הביתי לאינטרנט הוא תנאי בסיסי לגישה מלאה לשירותים דיגיטליים כמו עבודה מהבית, לימודים מרחוק, שירותי בריאות ובנקאות או שירותים ממשלתיים. בחברה היהודית שאינה חרדית, ל-94% מהמשפחות יש חיבור ביתי לאינטרנט, בחברה הערבית ל-81% מהמשפחות ואילו בחברה החרדית נתון זה מגיע ל-53% מהמשפחות. הפער בין נתונים אלה לבין שיעור המשתמשים החרדים באינטרנט מעיד שחלק גדול מהשימוש ברשת בחברה החרדית נעשה מחוץ לבית. שימוש זה נעשה ככל הנראה במקום העבודה, במקום הלימודים או בשירותי אינטרנט מבוקרים ומפוקחים בקהילה, כמו חדרי אינטרנט הפזורים בשכונות החרדיות.

תרשים 116

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

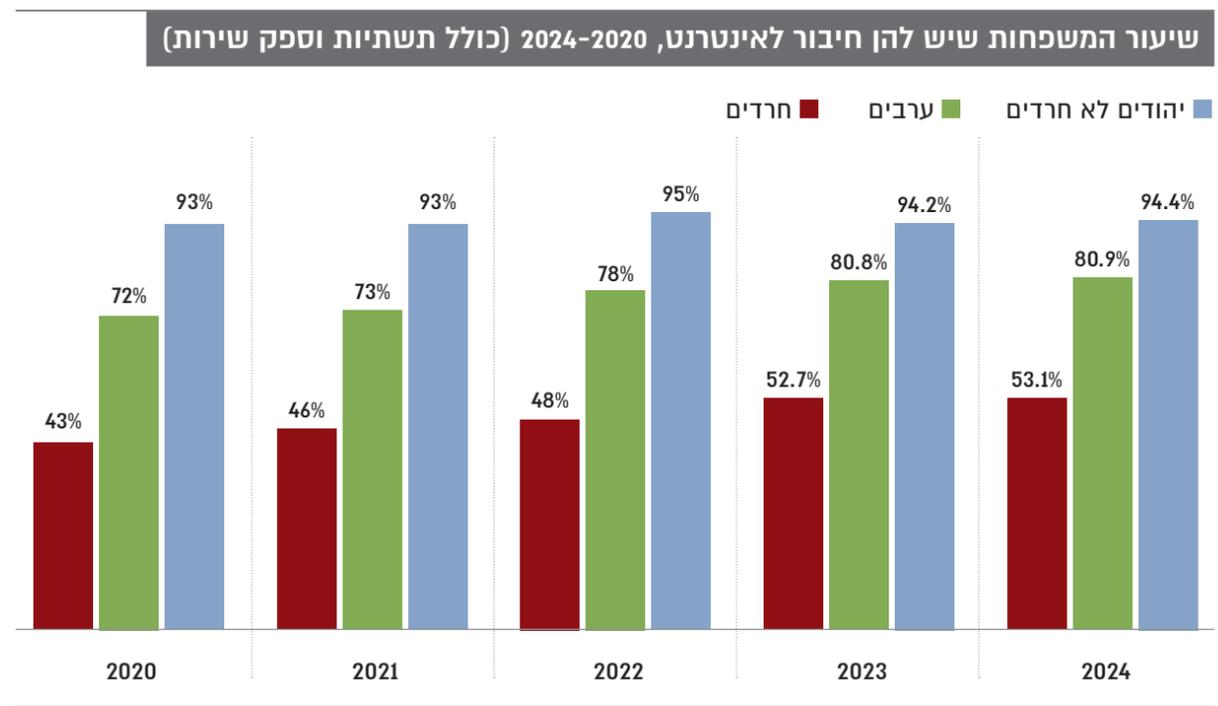
דפוס זה משקף את התפיסה בחברה החרדית לפיה שימוש באינטרנט, בפרט באמצעות חיבור ביתי, מהווה איום על זהותה ועל ערכיה של החברה החרדית – בעיקר על טוהר הבית ועל חינוך הילדים. כתוצאה מכך, גם כאשר נעשה שימוש באינטרנט לצורכי עבודה או לצורך קבלת שירותים שונים, הוא נעשה לרוב דרך אמצעים מוגבלים ומבוקרים ולא כחלק משגרת החיים.

השוואה לאורך השנים של שיעור המשפחות בקבוצות האוכלוסייה השונות שיש להן חיבור ביתי לאינטרנט מלמדת על מגמת שינוי בקרב החברה החרדית.

בין השנים 2020-2024 עלה שיעור המשפחות החרדיות עם חיבור ביתי לאינטרנט מ-43% ל-53%, עלייה של 23% ביחס לשיעור ההתחלתי. שיעור המשפחות הערביות עם חיבור ביתי לאינטרנט עלה בתקופה זו באופן מתון יותר: מ-72% בשנת 2020 ל-81% בשנת 2024, עלייה של 11% ביחס לשיעור ההתחלתי. בקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות ניכרת יציבות ושיעור המשפחות עם חיבור ביתי לאינטרנט נותר דומה: 93% בשנת 2020 ו-94% בשנת 2024. מהנתונים עולה כי שיעור העלייה בחיבור הביתי לאינטרנט בקרב המשפחות החרדיות הוא המהיר ביותר מבין המגזרים השונים בשנים האחרונות, ככל הנראה כיוון שההטמעה הדיגיטלית באוכלוסיות אחרות נעשתה קודם לכן ובקרב יהודים שאינם חרדים נמנע מיצאה את עצמה.

הגידול בשיעור החיבור הביתי לאינטרנט בחברה החרדית לא מעיד בהכרח על שינוי בתפיסות ובעמדות כלפי האינטרנט, אלא משקף בעיקר את העלייה בצורך בו בשל המעבר של שירותים ממשלתיים ושירותים חיוניים אחרים לפלטפורמות הדיגיטליות. כמו כן, הדרישות לגישה מקוונת לצרכי עבודה ולימודים מהבית עלו, והן כוללות שימוש נגיש יותר לרשת.

תרשים 117

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

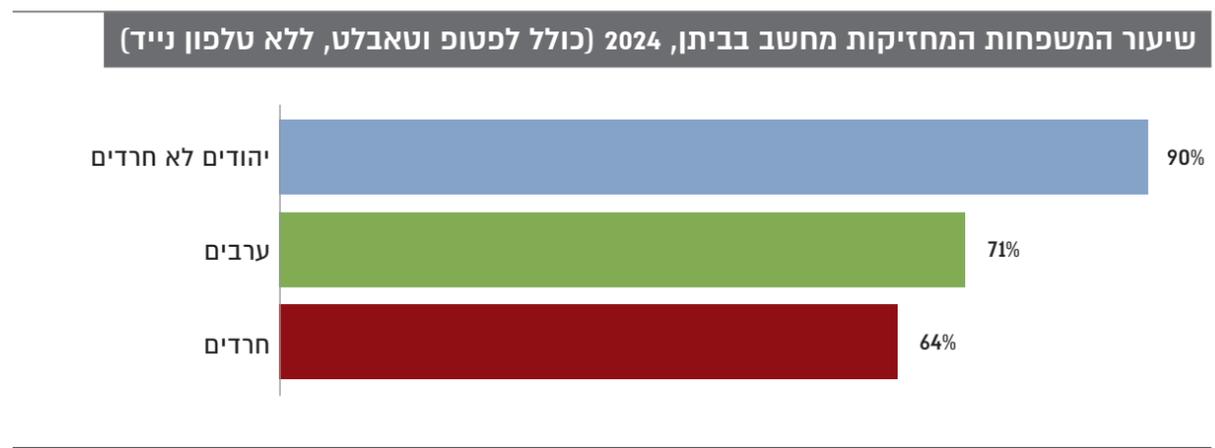
מנתונים אלה עולה כי בשונה מהחברה הערבית ומהחברה היהודית שאינה חרדית, היקפי החיבור הביתי לאינטרנט הולכים ועולים בחברה החרדית עם הגיל, עד קבוצת הגיל של בני 60 ומעלה. דפוס זה יכול לנבוע מהשתלבות הדרגתית של צעירות וצעירים חרדים בעולם העבודה ובאקדמיה, המובילים לצורך בחיבור ביתי לאינטרנט בשלבי חיים מאוחרים יותר. אמנם, נשים חרדיות משתלבות מוקדם יחסית בשוק העבודה אך ייתכן שהצורך בחיבור ביתי מגיע בשלבים מאוחרים יותר, עם ההתקדמות המקצועית והעלייה ההדרגתית בצרכים של משק הבית.

החזקת מחשב

שיעורי החזקת מחשב בקבוצות האוכלוסייה השונות בישראל מספקים רובד נוסף לתמונת המצב של רמת הנגישות הדיגיטלית ולאופן שבו כל קבוצה מאמצת טכנולוגיה בחיי היומיום. מחשב ביתי הוא כלי מרכזי ללמידה מקוונת ולפיתוח מיומנויות טכנולוגיות והוא מאפשר ניידות בשוק העבודה ונגישות למגוון רחב של שירותים מקוונים. לפיכך, הפערים בהחזקת מחשב ביתי משקפים הבדלים בנגישות הדיגיטלית של כל אחת מהקבוצות בחברה הישראלית ושל האופן בו כל אחת מהן משתמשת בטכנולוגיה בחיי היומיום.

הנתונים מלמדים כי לצד הפערים במידת השימוש באינטרנט ובתדירותו, גם בשיעורי החזקה של מחשב ביתי ישנם הבדלים בין הקבוצות בחברה הישראלית. בשנת 2024 החזיקו 64% מהמשפחות החרדיות מחשב בביתן, לעומת 90% מהמשפחות היהודיות שאינן חרדיות ו-71% מהמשפחות הערביות. השיעור הנמוך של משפחות חרדיות המחזיקות מחשב ביתי יכול לנבוע משילוב של גורמים כלכליים, חברתיים ותרבותיים שונים. ראשית, משקי הבית החרדיים מתאפיינים לעיתים קרובות ברמת הכנסה נמוכה יחסית, המגבילה את יכולתן לרכישת מחשב. כמו כן, בחברה החרדית נוטים להגביל את גישתם של צעירים ושל ילדים למגוון טכנולוגיות, בהן מחשב, מחשב ששימוש בו יפגום בחינוך שכן הוא יאפשר להם גישה לתכנים ולעולם ערכים שאינם הולמים את אלה של החברה החרדית. גישה זו לא נותרת בגדר עמדה עקרונית בלבד אלא מתבטאת בדרישה של מסגרות חינוכיות חרדיות רבות מההורים להצהיר כי אין בביתם מחשב כתנאי לקבלת ילדיהם למוסד.

תרשים 119

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

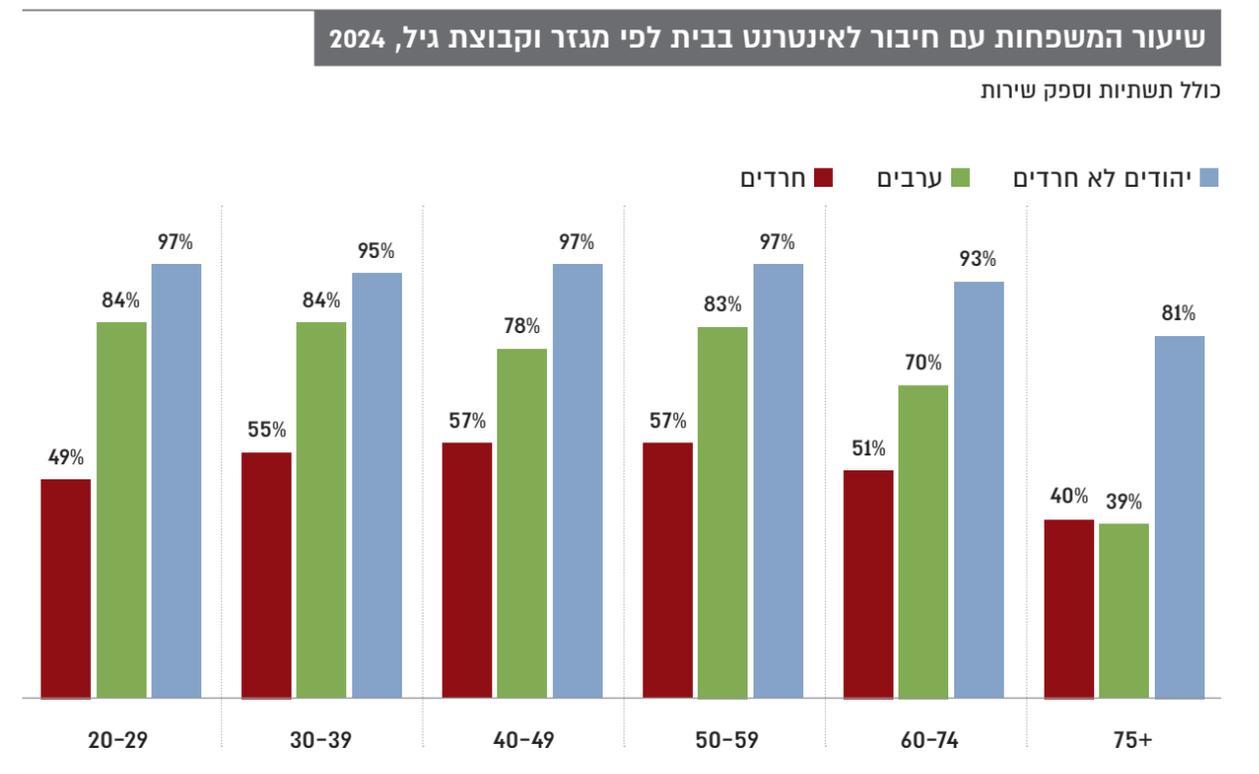
חיבור ביתי לאינטרנט לפי מגזר וקבוצות גיל

בחינת שיעור המשפחות המחוברות לאינטרנט ביתי לפי קבוצות גיל חושפת פערים בין המגזרים בישראל ודפוס ייחודי בתוך החברה החרדית.

בכל קבוצות הגיל, שיעור המשפחות החרדיות המחוברות לאינטרנט נמוך משמעותית משאר קבוצות האוכלוסייה. אולם, באופן ייחודי, שיעור המשפחות החרדיות המחוברות לאינטרנט עולה עם הגיל: בקרב חרדים בני 20-29 שיעור המשפחות המחוברות לאינטרנט עומד על 49%, בקרב בני 30-39 הוא עולה ל-55%, ובקרב בני 49-59 הוא מגיע לשיא של 57%. רק בגילאי 60 ומעלה נרשמת ירידה בשיעור המשפחות החרדיות המחוברות לאינטרנט.

מנגד, שיעור המשפחות היהודיות שאינן חרדיות המחוברות לאינטרנט בכל קבוצות הגיל מגיע ל-95%-97%. שיעור זה נותר דומה מגיל 20 ועד גיל 60. מעל גיל 75 שיעור זה יורד ל-81%, אך הוא נותר הגבוה מבין קבוצות האוכלוסייה האחרות בגיל זה.

תרשים 118

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

בחברה הערבית שיעורי החיבור נמוכים יותר מאלה של יהודים שאינם חרדים, אך גבוהים מאלה של חרדים. מגמת הירידה עם הגיל במגזר זה בולטת יותר, אך אינה יציבה. שיעור המשפחות המחוברות לאינטרנט בקרב ערבים בני 20-39 הוא 84%, הגבוה ביותר מבין קבוצות הגיל. בקרב בני 40-49 שיעור זה יורד ל-78% ובקרב בני 50-59 הוא עולה שוב ל-83%. בגילאי 60-74 ניכרת ירידה דרמטית יותר לשיעור של 70%, הנמשכת גם מעל גיל 75, אז היא מגיעה ל-39%.

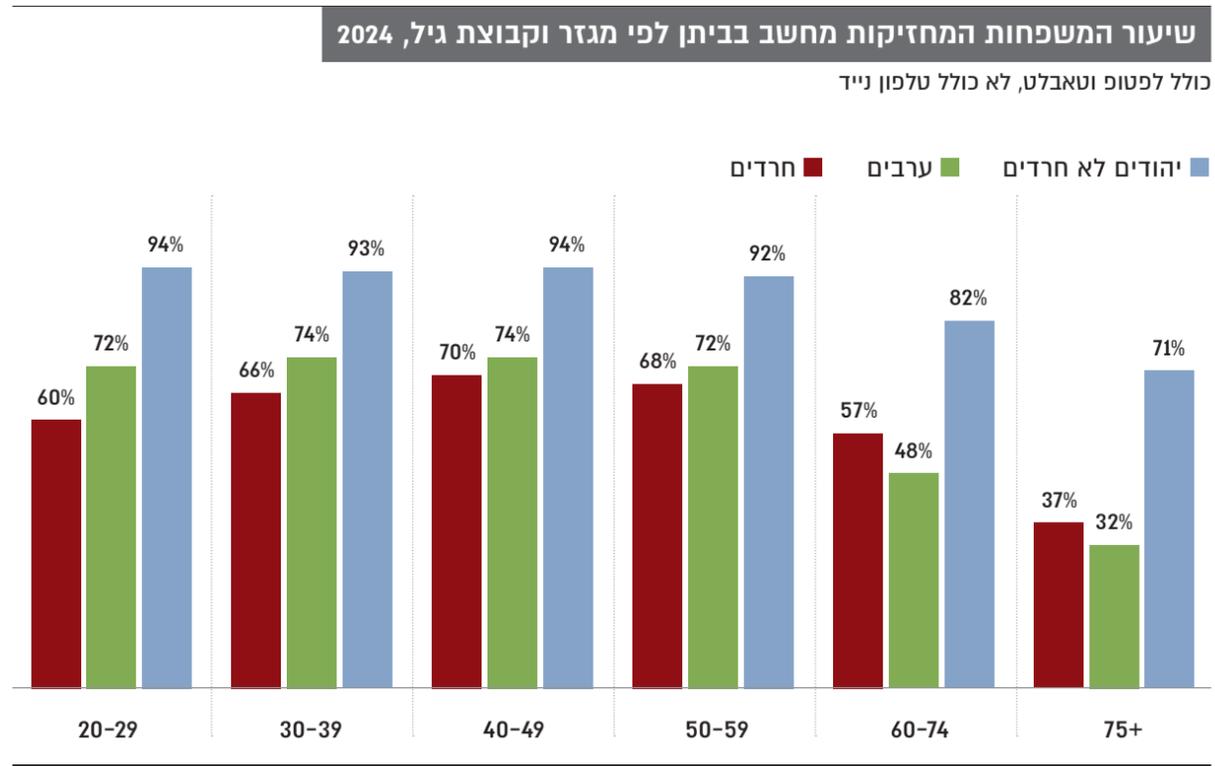
מתמשכת בשיעור המשפחות הערביות המחזיקות מחשב בביתן, עד לשיעור של 67% – שיעור גבוה רק מעט מזה של משפחות חרדיות. בשנת 2024 שיעור זה עלה חזרה ל-71%. ייתכן שמגמה זו משקפת מעבר לשימוש בטלפונים חכמים ובטאבלטים כתחליף למחשב ביתי, בניגוד למגזר החרדי בו השימוש במכשירים אלה מוגבל.

החזקת מחשב ביתי לפי מגזר וקבוצות גיל

בחינת שיעורי החזקה של מחשב ביתי לפי קבוצות גיל ומגזר מציגה פערים דיגיטליים, המשלבים בין יכולת כלכלית ונורמות חברתיות. בכל המגזרים ניכרת ירידה בהחזקת מחשב בגילים מבוגרים, אך הפערים בין קבוצות הגיל וביחס לאוכלוסיות אחרות משתנים ביניהם.

בקרב החרדים, בדומה לחיבור הביתי לאינטרנט, ניכרת גם בהחזקת מחשב ביתי מגמת עלייה עם הגיל: בקרב חרדים בני 20-29 שיעור המשפחות המחזיקות מחשב בביתן עומד על 60%, בקרב בני 30-39 הוא עולה ל-66% ובקרב בני 40-49 הוא מגיע לשיא של 70%. בגילאי 50 ומעלה נרשמת ירידה בשיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בביתן. לעומת החיבור לאינטרנט, בו קיימים פערים גדולים, ניכר כי החזקת מחשב נתפסת בחברה החרדית כנורמה מקובלת יותר. המחשב הוא כלי שניתן לפקח על השימוש בו בשל היותו מוצב במרחב גלוי יותר, וכך מצמצם החשש מחשיפה בלתי מבוקרת למבוגרים וגם לילדים.

תרשים 121

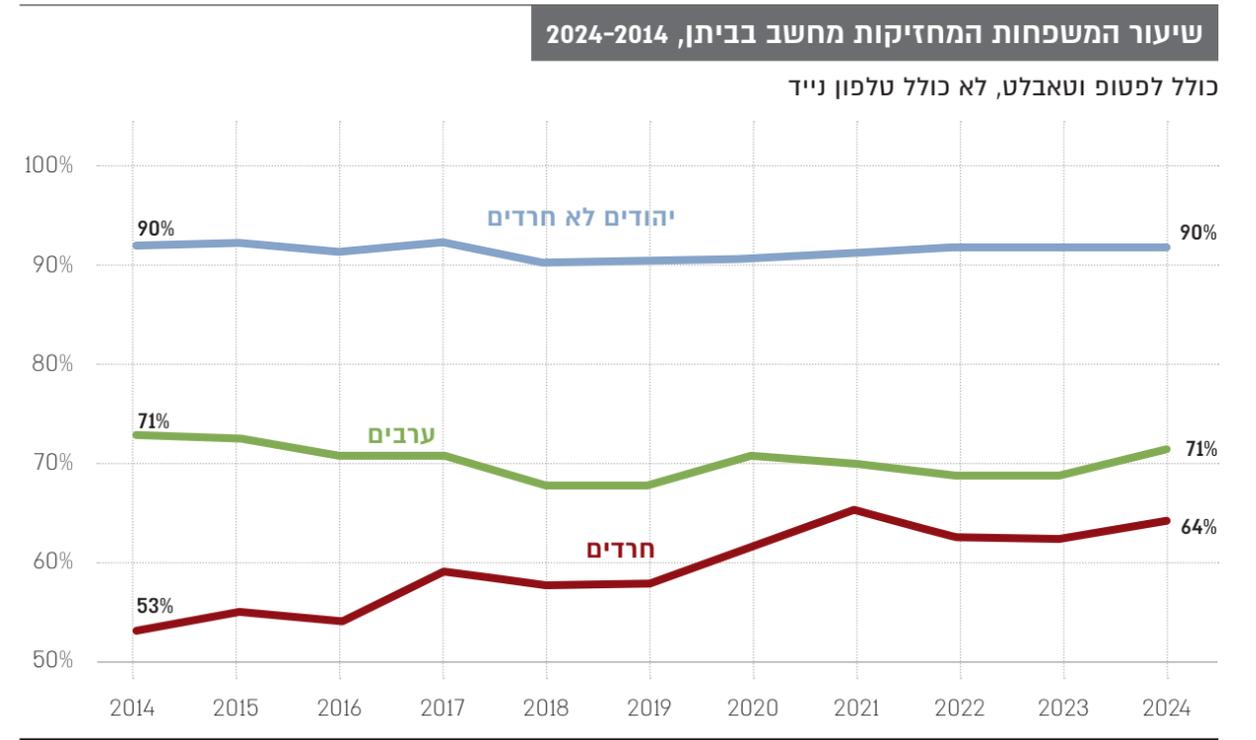

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

שיעור החזקה הנמוך של מחשבים ביתיים בחברה החרדית יוצר מגבלות תשתית המשפיעות על היקף החיבור הביתי לאינטרנט ומעיד על גישה מוגבלת של צעירים ושל ילדים למחשבים הפוגעת ביכולתם לרכוש מיומנויות מחשב בסיסיות.

בחינה לאורך השנים של החזקת מחשב ביתי בקרב קבוצות האוכלוסייה השונות מצביעה על מגמת שינוי מתמשכת בחברה החרדית, שהיא היחידה בה ניכרת עלייה בשיעור המשפחות המחזיקות מחשב בביתן, עד להפיכתו לחלק מההתנהלות הטכנולוגית של משקי בית רבים.

תרשים 120

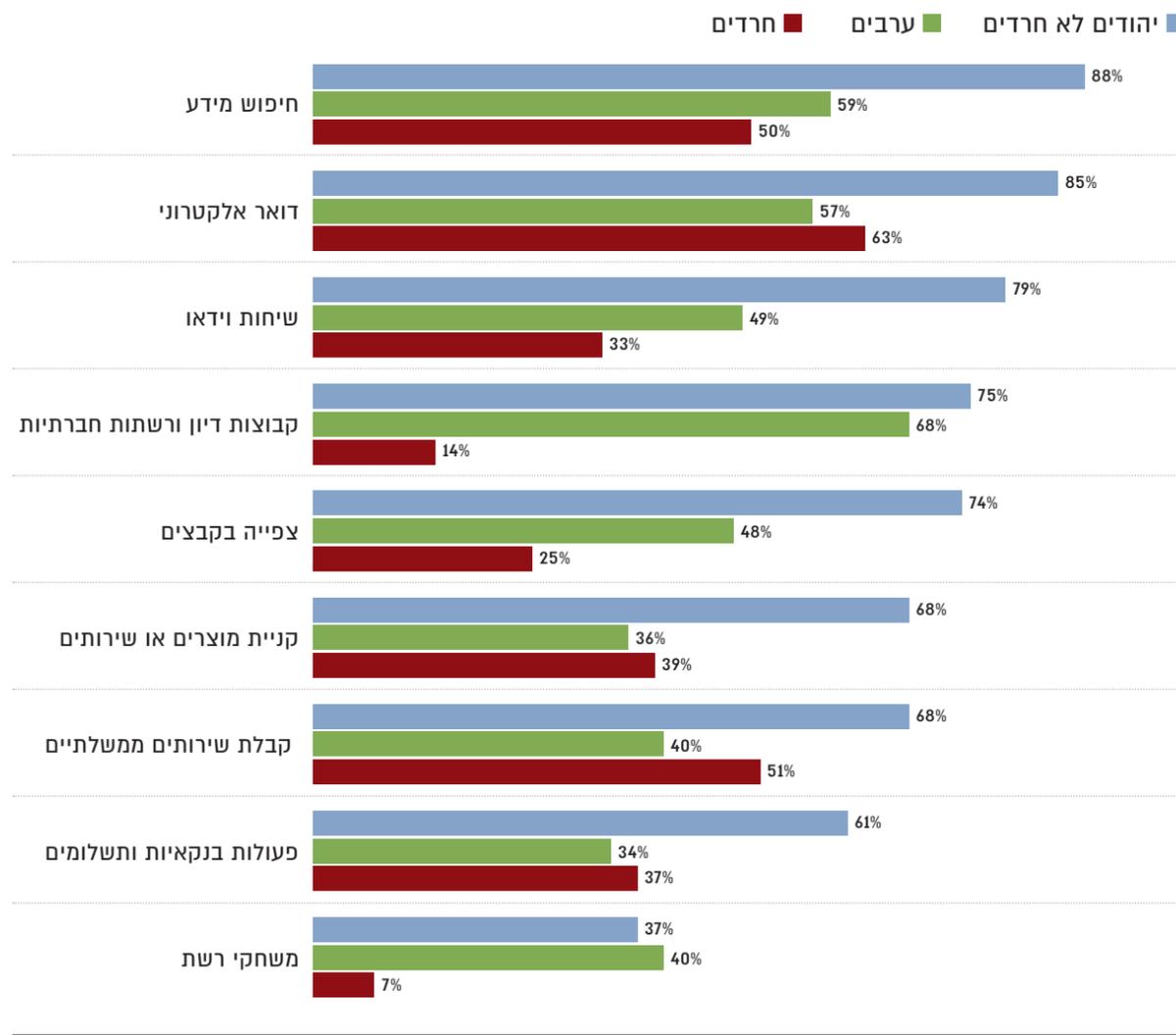

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

בשנת 2014 עמד שיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב על 53%, שיעור נמוך משמעותית מזה שבקרב המשפחות היהודיות שאינן חרדיות שהגיע ל-90% ובקרב המשפחות הערביות, שהגיע ל-71%. בעוד שבקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות ומשפחות ערביות שיעור החזקה נותר יציב לאורך השנים, בקרב משפחות חרדיות הוא עלה בהתמדה. בשנת 2021 הגיע שיעור החזקה של מחשב ביתי לשיא של 65%, ככל הנראה על רקע מגפת הקורונה שהאיצה את הדיגיטציה במשקי הבית החרדיים. המעבר ללמידה מהבית, לקבלת שירותי בריאות מרחוק ולשימוש נרחב יותר באינטרנט לצורכי עבודה – יצרו צורך ממשי במחשב ביתי, במיוחד בחברה בה שימוש בטלפון חכם מקובל פחות. בשנים שלאחר מכן ירד מעט שיעור החזקה במחשב והגיע ל-62% אך בשנת 2024 הוא עלה חזרה ל-64%, כך שהמחשב הביתי הפך לחלק קבוע יחסית מההתנהלות הטכנולוגית של משקי בית חרדיים רבים.

בקרב משפחות יהודיות שאינן חרדיות לא חל שינוי מהותי בתקופה זו ושיעור החזקה במחשב נותר 90%. לעומת זאת, בקרב משפחות ערביות נרשמה מגמה הפוכה לזו של משפחות חרדיות ולאורך כל התקופה נרשמה ירידה

שיעורי שימוש באינטרנט לפי סוג שימוש ומגזר, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

השירותים המקוונים של קופות חולים

מכלל השירותים המוצעים באינטרנט נבחנו לעומק היקפי השימוש של המגזרים השונים בשירותים המקוונים של קופות החולים המאפשרים זימון תורים, קבלת תוצאות של בדיקות ומידע רפואי, חידוש מרשמים והתייעצויות עם רופאים מרחוק. שירותים אלה הם מרכיבים יסודיים של מערכת הבריאות בישראל. הם לא מספקים רק נוחות טכנולוגית אלא משמשים מרכיב חשוב בהנגשת שירותי הבריאות, ייעול המערכת וצמצום פערים גיאוגרפיים וחברתיים.

בחברה היהודית שאינה חרדית נעים שיעורי ההחזקה במחשב עד גיל 60 בין 92% ל-94% בקרב בני 20-59. זהו שיעור יציב המשקף נורמה חברתית חזקה של שימוש במחשב לצורכי עבודה, לצורכי לימודים ולצורכי פנאי. רק בגילים מבוגרים יותר, 60-74, הוא יורד ל-82%, ובקרב אלו שמעל גיל 75 ל-71%.

בחברה הערבית התמונה שונה: שיעורי ההחזקה במחשב גבוהים יחסית בקרב בני 30-49 ומגיעים ל-74%. בגילים המבוגרים חלה צניחה משמעותית גם ביחס לחרדים: ל-48% בקרב בני 60-74 ול-32% בקרב אלו שמעל גיל 75. מגמת השינוי בשיעור המשפחות החרדיות המחזיקות מחשב בביתן משלימה את מגמת השינוי בחיבור הביתי לאינטרנט ומחזקת את ההנחה כי עם העלייה בגיל, חרדים מאמצים יותר אמצעים טכנולוגיים ודיגיטליים, ככל הנראה בשל מאפייני ההשתלבות ההדרגתיים בענפי תעסוקה בפריון גבוה, בשל השלמת השכלה ובשל השתלבות רחבה יותר בכלכלה הישראלית.

סוגי השימוש באינטרנט

רשת האינטרנט היא כיום תשתית חיונית למגוון רחב של פעילויות, מעבודה ולימודים ועד מסחר ופנאי, אך דפוסי השימוש בה והתמהיל שלהם משתנים בין המגזרים.

היהודים שאינם חרדים מדווחים על שימוש באינטרנט לכלל הצרכים והשירותים בתדירות גבוהה יותר ביחס למגזרים האחרים, מלבד משחקי הרשת – שם שיעור הערבים גבוה יותר. בחברה החרדית ובחברה היהודית שאינה חרדית הפעילויות הנפוצות באינטרנט הן חיפוש מידע ודואר אלקטרוני, אך בשיעורים שונים: 50% מהחרדים משתמשים בה לחיפוש מידע, לעומת 88% מהיהודים שאינם חרדים, ו-63% מהחרדים משתמשים בה לדואר אלקטרוני, לעומת 85% מהיהודים שאינם חרדים.

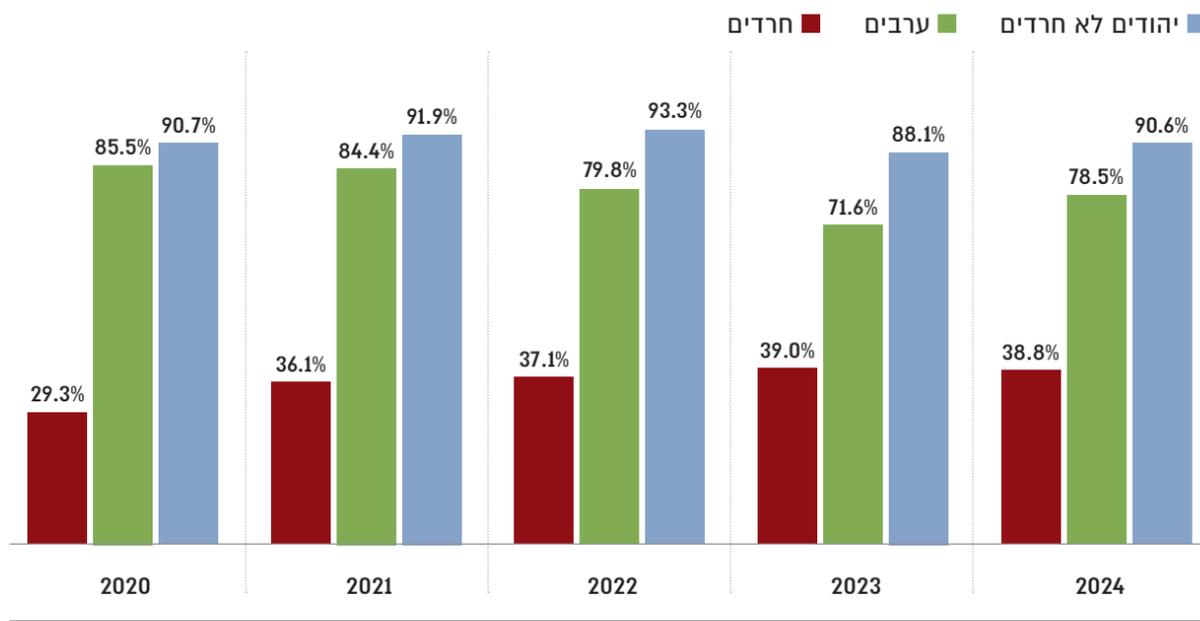
קבלת שירותים ממשלתיים הוא השימוש השני בהיקפו בקרב חרדים ו-51% מהחרדים משתמשים באינטרנט לצורך זה. בקרב יהודים שאינם חרדים שימוש בשירות זה הוא תדיר פחות ביחס לשימושים אחרים באינטרנט, אך עדיין גבוה ביחס לחרדים ועומד על 68%.

בחברה הערבית הפעילות הנפוצה ביותר באינטרנט היא השתתפות בקבוצות דיון וברשתות חברתיות: 68% מהערבים מדווחים על פעילות זו לעומת 14% מהחרדים. למרות שהיקף השימוש באינטרנט של ערבים גבוה מזה של חרדים, בפילוח לפי סוג שימוש נראה כי בשירותים מסוימים שיעורי השימוש בקרב חרדים גבוהים מאלו של הערבים. כך, שימוש בדואר אלקטרוני עומד בקרב חרדים על 63% לעומת 57% בקרב ערבים, היקף קניית מוצרים או שירותים באינטרנט בקרב חרדים עומד על 39% לעומת 36% בקרב ערבים, ושיעור החרדים המשתמשים באינטרנט לצורך ביצוע פעולות בנקאיות ותשלומים עומד על 37% לעומת 34% מהערבים.

לעומת זאת, רק 7% ממשתמשי האינטרנט החרדים משתתפים במשחקי רשת, 14% מהם גולשים ברשתות חברתיות או בקבוצות דיון, ו-25% צופים בקבצים. שיעורים אלה נמוכים בהפרש ניכר מהשימוש באינטרנט בקרב המגזרים האחרים.

ההבדלים בדפוסי הפעילות באינטרנט של קבוצות האוכלוסייה השונות משקפים הבדלים תרבותיים וכלכליים. משתמשים חרדים מעדיפים שימושים פרקטיים כמו דואר אלקטרוני, קבלת שירותים ממשלתיים וחיפוש מידע על פני פעילויות פנאי ותרבות כמו משחקי רשת וגלישה ברשתות חברתיות. העדפה זו מלמדת על תפיסתה של הרשת בחברה החרדית ככלי שיש לרתום למילוי צרכים חיוניים ולהשתמש בו באופן ממוקד, מוגבל וממוקד. לעומת זאת, בקרב יהודים שאינם חרדים האינטרנט משולב ברוב תחומי החיים ואילו בקרב ערבים הוא משמש במידה רבה כמרחב חברתי, תרבות ופנאי.

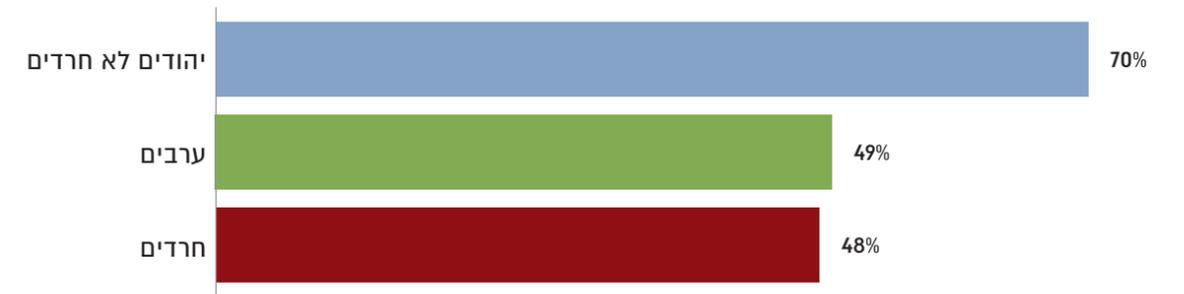
שיעור המשתמשים בווטסאפ לפי מגזר, 2020-2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

למרות חשיבותם, הנתונים מצביעים על פערים בין הקבוצות בשימוש בשירותים אלה: בשנת 2023 שיעור המשתמשים בהם בחברה החרדית הגיע ל-48%, שיעור נמוך משמעותית משיעור המשתמשים בהם בחברה היהודית שאינה חרדית שהגיע ל-70%, ונמוך מעט משיעור הערבים שהגיע ל-49%. פערים אלו מדגישים את הצורך בהמשך הנגשת שירותי בריאות מקוונים המותאמים לחברה החרדית. ככל שמערכת הבריאות תגביר את הסתמכותה על שירותים דיגיטליים, הפערים בצריכת שירותי הבריאות יוכלו להתרחב.

שיעור המשתמשים בשירותים המקוונים של קופות החולים לפי מגזר, 2024

מקור: עיבודי המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית לנתוני הסקר החברתי

שימוש בווטסאפ

הנתונים על השימוש באפליקציית המסרים ווטסאפ בקרב קבוצות האוכלוסייה השונות משקפים את פערי השימוש באינטרנט בכלל, ואת הפערים בשימוש בכלים דיגיטליים אישיים לצרכים חברתיים בפרט. בשנת 2024 דיווחו 39% מהחרדים שהם משתמשים בווטסאפ, לעומת 88% מהיהודים שאינם חרדים ו-72% מהערבים. שיעור המשתמשים החרדים בווטסאפ עלה בעקביות במהלך השנים, מ-29% בשנת 2020 ל-39% בשנת 2023, שיעור שנותר יציב גם בשנת 2024. עלייה זו מצביעה על מגמות חברתיות-כלכליות בחברה החרדית, הנוגעות בעיקר להשתלבות גוברת של נשים וגברים בתעסוקה ובאקדמיה המובילה לשינויים גם בתהליכי דיגיטציה, וכתוצאה מכך גם בשיעור השימוש בווטסאפ.

בחברה היהודית שאינה חרדית עלה במעט שיעור המשתמשים בווטסאפ מ-91% בשנת 2020 ל-93% בשנת 2022, ולאחר מכן ירד והתייצב בשנת 2024 על 91% – רמה דומה לזו של שנת 2020. בחברה הערבית, לעומת זאת, נרשמה ירידה מתמשכת בשיעור המשתמשים מ-85% בשנת 2020 ל-72% בשנת 2023, ולאחריה עלייה מחודשת בשנת 2024 ל-79%. נתונים אלו משקפים מגמה עולמית של ירידה בשימוש בווטסאפ בקרב צעירים כתוצאה ממעבר ליישומי תקשורת אחרים, לצד מיצוי של שיעור המשתמשים.

מגמה ייחודית זו מצביעה על הבדלים בדפוסי תקשורת בין המגזרים. הווטסאפ משמש בישראל כתשתית תקשורת מרכזית ומשמעותית בחברה הכללית, אך השימוש בו עדיין נמוך בחברה החרדית, ככל הנראה בשל בקרה ופיקוח על השימוש ביישומון זה, לצד העדפה גורפת של שימוש במכשירים טכנולוגיים שאינם אישיים.

סיכום

תמונת מצב אינטגרטיבית של החברה החרדית בישראל בשנת 2025

דוח זה מציג תמונת מצב עדכנית ורבי-ממדית של החברה החרדית בישראל בשנת 2025 ובוחן את המגמות המרכזיות המעצבות את התפתחותה הכלכלית והחברתית, על רקע שינויים דמוגרפיים, לחצים כלכליים ותהליכים חברתיים שונים.

דוחות קודמים הצביעו על מגמות ארוכות טווח של השתלבות הדרגתית. עם זאת, הממצאים העולים מהדוח הנוכחי מבהירים כי שנת 2025 היא נקודת מבחן, בה מתחדדת השבריריות של תהליכים שנבנו לאורך שנים. העלייה במשקלה הדמוגרפי של החברה החרדית נמשכת, אך במקביל ניכרים גם סימני האטה, בלימה ואף נסיגה בחלק מהמדדים המרכזיים, המחייבים קריאה זהירה של המציאות.

המגמות הדמוגרפיות המוצגות בדוח מצביעות על ירידה מתמשכת בפריון ועל האטה בקצב הגידול של האוכלוסייה החרדית, אך רמות הילודה עדיין גבוהות. שינויים אלו משתלבים בלחצים כלכליים גוברים, ובראשם יוקר המחיה ומחירי הדיור, המשפיעים באופן ישיר על דפוסי החיים של משקי הבית החרדיים. פרק הדיור מדגים כיצד המחויבות הנורמטיבית לרכישת דירה בגיל צעיר מתנגשת עם מגבלות כלכליות מחמירות, מציאות המובילה לשינויים בדפוסי הרכישה, לירידה בשיעורי הבעלות על דירה ולהאצת התנועה הגאוגרפית מהמרכז אל הפריפריה.

בתחום התעסוקה נחשפת תמונה מורכבת ולא אחידה. מצד אחד, נמשכת מגמת ההשתלבות הגבוהה של נשים חרדיות בשוק העבודה, לרבות התרחבות הדרגתית לענפי תעסוקה מגוונים ובעלי פריון גבוה יותר. מצד שני, תעסוקת הגברים החרדים מתאפיינת בתנודתיות ובשבריריות: לאחר תקופה ארוכה של עלייה, נרשמה בשנים האחרונות ירידה מתונה בשיעורי התעסוקה, בעיקר בקרב צעירים, לצד פערי שכר עמוקים ומתמשכים. דפוס זה מדגיש כי ההשתלבות הכלכלית של החברה החרדית אינה אחידה ואינה מובטחת, והיא רגישה במיוחד לשינויים כלכליים, מוסדיים ונורמטיביים.

גם בתחום ההשכלה הגבוהה עולה תמונה של מיצוי חלקי. חרף השקעה ציבורית ופילנתרופית נרחבת ועלייה במספרם של הסטודנטים החרדים, שיעור בעלי התואר האקדמי נותר נמוך משמעותית מחלקם באוכלוסייה, במיוחד בקרב גברים חרדים. במקביל, התשואה הכלכלית של השכלה אקדמית עבור חרדים נמוכה מזו הנצפית בקרב יהודים שאינם חרדים, ופערי השכר בין בעלי תואר חרדים למקביליהם לא מצטמצמים ואף מתרחבים לאורך השנים. ממצאים אלה מעלים שאלות בנוגע ליכולתה של מערכת ההשכלה הגבוהה, במתכונתה הנוכחית, לשמש מנוף אפקטיבי להשתלבות כלכלית רחבה וברת-קיימא של החברה החרדית.

פרק הדיגיטציה משלים מגמות אלה ומצביע על תהליך של נורמליזציה חלקית של השימוש באמצעים דיגיטליים בחברה החרדית, בעיקר לצרכים פונקציונליים של תעסוקה, לימודים וקבלת שירותים. אף שהפערים הדיגיטליים מצטמצמים, דפוסי השימוש ממשיכים לשקף גישה זהירה ומבוקרת, והדיגיטציה מתבססת רק כתשתית הכרחית להשתלבות כלכלית.

במבט כולל, הדוח מדגיש כי תהליכי ההשתלבות הכלכלית של החברה החרדית בישראל אינם תהליך ליניארי, אינם אחידים בין הקבוצות השונות ואינם בלתי הפיכים. הם תלויים במידה רבה בהקשר הכלכלי והנורמטיבי בתוכו מתקבלות החלטות ברמת הפרט, המשפחה והקהילה. המשכן של מגמות חיוביות מחייב יציבות, התאמה ודיוק של כלי המדיניות, לצד הבנה עמוקה של המורכבות הפנימית של החברה החרדית ושל גבולות הגמישות של המודלים הקיימים. בהיעדר תנאים אלו, קיים חשש כי הישגים שכבר נרשמו בעבר לא יתורגמו להשתלבות רחבה, איכותית וברת-קיימא בטווח הארוך.

מקורות

קובץ נתונים מנהליים: הורכב ביחידה להנגשת מידע למחקר בלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, מורכב מאיחוד של הקבצים הבאים:

מרשם האוכלוסין 1990-2023

מפקד האוכלוסין 1972, 1983

קובץ תלמידים (משרד החינוך) 1990-2021

קובץ הכנסות (רשות המיסים) 2000-2023

קובץ משרות (רשות המיסים) 2000-2023

קובץ עסקאות נדל"ן (רשות המיסים) 1997-2024

קובץ מקבלי תארים (המל"ג) 1980-2024

קובץ סטודנטים (מוסדות אקדמיים) 2000-2023

רשימת בתי הספר החרדיים לפי זרמים (המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית) 2012-2022

קובץ מזהה אוכלוסייה חרדית על בסיס למידת מכונה (המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית) 2023

סקרי כוח אדם (הלמ"ס) 2012-2024

סקרי הוצאות והכנסות משקי הבית (הלמ"ס) 2014-2023

הסקר החברתי (הלמ"ס) 2014-2024

קובץ יעדי ממשלה (הלמ"ס) 2025

נתוני משרד החינוך – אתר "מבט רחב" 2014-2025

נתוני משרד החינוך – אתר "שקיפות בחינוך" 2014-2025

קסיר, ניצה, רינה פינה ונתנאל פלאם (2024), דוח ממדי העוני והאי-שוויון בהכנסות - 2023, הביטוח הלאומי, מינהל המחקר והתכנון

רגב, איתן ואליה יכין (2024), מדידה מהימנה של שיעורי תעסוקה באמצעות נתונים מנהליים, המכון לאסטרטגיה ומדיניות חרדית

המכון לאסטרטגיה
ומדיניות חרדית

דוח מצב
החברה
החרדית
2025